

THERES BELLANDER

Ungdomars dagliga interaktion

En språkvetenskaplig studie av sex gymnasieungdomars
bruk av tal, skrift och interaktionsmedier

With a summary:

Young people's everyday interaction

A sociolinguistic study of six upper secondary school adolescents' use
of speech, writing and interactive media

UPPSALA
UNIVERSITET

2010

Akademisk avhandling som för avläggande av filosofie doktorsexamen i nordiska språk vid Uppsala universitet kommer att offentligt försvaras i Ihresalen, Engelska parken, Uppsala, fredagen den 10 december, kl. 10.15. Disputationen sker på svenska.

Abstract

Bellander, T., 2010: Ungdomars dagliga interaktion. En språkvetenskaplig studie av sex gymnasieungdomars bruk av tal, skrift och interaktionsmedier. (Young people's everyday interaction. A sociolinguistic study of six upper secondary school adolescents' use of speech, writing and interactive media.) *Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet* 84. 230 pp. Uppsala. ISSN 0083-4661, ISBN 978-91-506-2164-8.

This thesis explores young people's interaction with different individuals through a variety of media. Three girls and three boys aged 16–18, from an urban school, a rural school and a suburban school, were each observed for a week, at school, at home and during leisure activities. The data analysed consist of field notes, video and audio recordings, and texts written by the participants.

The aim of the study is to investigate how young people's use of language varies in relation to different contexts. Questions are asked about what activities they participate in, what media they use and how they use them, and how they express themselves orally and in writing in different contexts and through different media. The study is based in sociolinguistic theory and activity type theory. Data were collected using ethnographical methods, and analytical tools were drawn from a broadly defined field of discourse analysis.

The investigation sheds light on the relationship between what young people are doing socially in any given situation and how they interact. Variation in linguistic styles is made visible by a study of the same individuals involved in different communicative activities. Young people are shown to be a heterogeneous group who engage in different sets of activities. The study questions prevailing definitions and categorisations of adolescents' linguistic styles and use of electronic media. The outcome is a complex description of everyday interaction, which is found to be shaped by the frames for communicative activities, the technical characteristics of the media employed, and individual factors. In conversational turns, Internet chat messages and text messages, young people select resources from their individual linguistic repertoires in order to achieve specific goals or construct particular roles through their interaction.

Keywords: young people, interaction, text messaging, Internet chat, talk, linguistic resources, activity analysis, sociolinguistics

Theres Bellander, Department of Scandinavian Languages, Box 527, Uppsala University, SE-751 20 Uppsala, Sweden.

© Theres Bellander 2010

ISSN 0083-4661

ISBN 978-91-506-2164-8

urn:nbn:se:uu:diva-132896 (<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-132896>)

Printed in Sweden by Edita Västra Aros, a climate neutral company, Västerås 2010.

Innehåll

Förord.....	8
1 Inledning.....	11
1.1 Syften och frågeställningar.....	13
1.2 Avhandlingens disposition.....	13
2 Tidigare forskning.....	15
2.1 Studier om ungdomars språk.....	15
2.1.1 Ungdomars muntliga språk.....	16
2.1.2 Ungdomars skriftliga språk.....	18
2.1.3 Begreppet ungdomsspråk.....	19
2.2 Ungdomars interaktionsmedieanvändning.....	21
2.2.1 Kvantitativ forskning om interaktionsmedieanvändning.....	22
2.2.2 Kvalitativ forskning om interaktionsmedieanvändning.....	24
2.2.3 Språk och textstruktur i nät- och mobiltexter.....	27
2.3 Tidigare forskning med verksamhetsperspektiv.....	29
2.3.1 Verksamhetsanalys i tidigare forskning.....	29
2.3.2 Ungdomars verksamheter i tidigare forskning.....	30
3 Teoretiska utgångspunkter och analytiska verktyg.....	33
3.1 Teori.....	33
3.1.1 Sociolingvistiska perspektiv.....	34
3.1.1.1 Interaktionell sociolingvistik.....	35
3.1.2 Verksamhetsteori.....	37
3.1.3 Teoriernas tillämpning i undersökningen.....	39
3.2 Metod.....	40
3.2.1 Verksamhetsanalytisk metod.....	40
3.2.2 Diskursanalytisk metod.....	43
3.2.3 Metodisk tillämpning, termer och begrepp.....	43
3.2.3.1 Rollbegreppet.....	47
4 Datainsamling, deltagare och material.....	49
4.1 Etnografiskt inspirerad datainsamling.....	49
4.1.1 Skolor och deltagare.....	51
4.1.2 Observationernas praktiska genomförande.....	55
4.2 Fältanteckningar.....	59
4.3 Inspelningar.....	60

4.4	Insamlade texter	61
4.4.1	Skoltexter	61
4.4.2	Chatt, blogg, e-post och SMS	63
4.4.3	Övriga texter	66
5	Verksamhetstyper i ungdomarnas vardag	67
5.1	Metod	67
5.2	Skolan	69
5.2.1	Lektioner	69
5.2.2	Raster	77
5.2.3	Delta i en skolförening	81
5.3	Hemmet	82
5.3.1	Samvaro med familjemedlemmar	83
5.3.2	Samvaro med vänner i hemmet	86
5.4	Fritiden	87
5.4.1	Schemalagda fritidsaktiviteter	87
5.4.2	Extrajobb	94
5.4.3	Spontana händelser på stan	95
5.5	Fördjupad diskussion	96
5.5.1	Undervisning, uppfostran och umgänge	96
5.5.2	Institutionalisering och organisering	99
5.5.3	Verksamhetstypernas sociala sammanhang	102
6	Interaktionella resurser som verktyg för att bygga verksamheter	106
6.1	Metoder	107
6.2	SMS-korrespondens mellan Louise och Christine	108
6.2.1	”Vi tänkte kolla på film med tjejerna”	110
6.3	Chatt mellan Ester och Britta	112
6.3.1	”att bli full är inte riktigt min image”	115
6.4	Chatt mellan Roshin och Tim	120
6.4.1	”modern muslim”	121
6.5	Dans nätdagbok	124
6.5.1	”guld,guld och åter guld...:)”	126
6.6	Sammanfattande diskussion	130
6.6.1	Att umgås – etablera, förhandla och visa vänskap	130
6.6.2	Interaktionsmediernas plats och betydelse	132
6.6.3	Språkliga resurser	133
6.6.4	Verksamhet, språkbruk och medium	134
7	Mobilsamtal och SMS i kommunikativa verksamheter	137
7.1	Metod	138
7.2	Roshin tar emot ett SMS	139
7.3	Fabio ringer till sin flickvän	142
7.4	Esters kamrat tar emot ett samtal	145
7.5	Sammanfattande diskussion	148

7.5.1	Integrerad kontra ny verksamhet	149
7.5.2	Diskret kontra öppen mobiltelefonanvändning.....	151
7.5.2.1	Mediets betydelse	152
7.5.2.2	Interaktionens syfte	152
8	Kommunikativa verksamheter i samband med datoranvändning.....	154
8.1	Metod	155
8.2	Roshin vid datorn i skolan.....	156
8.3	Gustav vid datorn i sitt hem.....	161
8.4	Sammanfattande diskussion	167
8.4.1	Verksamheter vid datorn.....	167
8.4.1.1	Datoranvändning i skolan.....	167
8.4.1.2	Datoranvändning hemma.....	169
8.4.2	Förhållandet mellan olika verksamheter	170
8.4.3	Växlingen mellan verksamheter på och utanför nätet.....	172
9	Språkliga resurser i kommunikativa verksamheter.....	175
9.1	Metod	176
9.2	Gustavs roller på makronivå.....	178
9.3	Gustavs konstruktion av roller på mikronivå	181
9.3.1	Samtal med en klasskamrat.....	181
9.3.2	Chatt med en annan klasskamrat.....	183
9.3.3	Skoluppsats	185
9.3.4	Rapplåt.....	187
9.3.5	SMS	188
9.3.6	Telefonsamtal med en kund	189
9.4	Sammanfattande diskussion	191
9.4.1	Roller	191
9.4.2	Resurser	193
9.4.3	Symboliska markörer	195
10	Sammanfattande diskussion.....	198
10.1	Metodiska bidrag	199
10.2	Ungas interaktion i ett verksamhetsperspektiv	202
10.3	Ungas interaktion via elektroniska medier	203
10.4	Ungas interaktion i ett individperspektiv	206
10.5	Slutord	207
	Summary.....	209
	Litteratur	218
	Bilaga 1. Transkriptionskonventioner.....	225
	Bilaga 2. Tabell över antal ord och tecken i SMS	226
	Bilaga 3. Projektplan.....	228

Bilaga 4. Informationsbrev till föräldrar	229
Bilaga 5. Information med e-post till lärare	230

Exempel, figurer, tabeller och tablåer

Exempel

<i>Exempel 1</i> Utdrag ur materialet av fältanteckningar.....	59
<i>Exempel 2</i> Första frågan i Louises skriftliga förhör i företagsekonomi.....	70
<i>Exempel 3</i> Utdrag ur Louises uppsats om Brotorps kommun.....	73
<i>Exempel 4</i> Stencil med lärarens frågor om aktivitetsdagen.....	76
<i>Exempel 5</i> Samtalssekvens, ost som luktar illa.....	80
<i>Exempel 6</i> Samtalssekvens, Gamle Ole luktar tåbira.....	81
<i>Exempel 7</i> Samtalssekvens, uppfostran vid matbordet.....	84
<i>Exempel 8</i> Samtalssekvens, Gustav och Olof spelar tv-spel.....	85
<i>Exempel 9</i> Samtalssekvens, kamratundervisning vid fotbollsträning.....	92
<i>Exempel 10</i> Samtalssekvens, tränarundervisning vid fotbollsträning.....	93
<i>Exempel 11</i> SMS mellan Louise och Christine om en filmträff.....	109
<i>Exempel 12</i> Ester och Britta chattar om valborg och alkoholförtäring.....	113
<i>Exempel 13</i> Roshin och Tim chattar om musik och om att vara muslim....	120
<i>Exempel 14</i> Dans nätdagbok under december månad.....	125
<i>Exempel 15</i> Samtalssekvens ur Fabios mobilsamtal till sin flickvän.....	143
<i>Exempel 16</i> Samtalssekvens, Ester och Ingrid umgås på en brygga.....	146
<i>Exempel 17</i> Samtalssekvens, fortsättning på samtalet på bryggan.....	147
<i>Exempel 18</i> Beskrivning av Roshin vid datorn i skolan.....	156
<i>Exempel 19</i> Beskrivning av Gustav vid datorn i sitt hem.....	161
<i>Exempel 20</i> Gustav och Ellinor chattar om läxor.....	165
<i>Exempel 21</i> Samtalssekvens, ”Smockan”.....	181
<i>Exempel 22</i> Gustav och Ellinor chattar om läxor.....	183
<i>Exempel 23</i> Skoluppsats i ämnet svenska.....	185
<i>Exempel 24</i> Första versen i Gustavs rapplåt.....	187
<i>Exempel 25</i> SMS från Gustav till flickvännen.....	189
<i>Exempel 26</i> Samtalssekvens, Gustavs telefonsamtal till en kund.....	190
<i>Exempel 27</i> Samtalssekvens, Philips beskrivning av ungdomsspråk.....	198

Figurer

<i>Figur 1</i> Tre domäner och några olika händelser inom dessa.....	45
<i>Figur 2</i> Verksamheter och verksamhetstyper på en analytisk mesonivå.....	45
<i>Figur 3</i> Delar av verksamhetsschemat för deltagaren Louise.....	68

<i>Figur 4</i> Några faser i verksamhetstypen uppsjungning	90
<i>Figur 5</i> Tre domäner och praktiker inom dessa	97
<i>Figur 6</i> Förhållandet mellan verksamhet, språk och medium.....	135
<i>Figur 7</i> Foto av Gustav vid skåpet i skolan	179
<i>Figur 8</i> Några av Gustavs roller	180
<i>Figur 9</i> Två ytterligheter i förhållningssätt till skolresultat	184
<i>Figur 10</i> Activities and activity types at a meso level of analysis.....	211

Tabeller

<i>Tabell 1</i> Kort presentation av studiens huvuddeltagare	52
<i>Tabell 2</i> Fältanteckningsmaterialets omfattning	59
<i>Tabell 3</i> Videomaterialets omfattning.....	60
<i>Tabell 4</i> Insamlade skoltexter	62
<i>Tabell 5</i> Insamlade chattutdrag.....	64
<i>Tabell 6</i> Skickade och mottagna SMS	65
<i>Tabell 7</i> Övriga insamlade texter	66
<i>Tabell 8</i> Skillnader mellan två varianter av självständigt arbete	74
<i>Tabell 9</i> Exempel på några institutioner i materialet	100
<i>Tabell 10</i> Gustavs olika roller.....	192
<i>Tabell 11</i> Exempelmeningar, ord och fraser.....	194
<i>Tabell 12</i> Roll, ämnen, symboliska markörer och språkliga resurser	195
<i>Tabell 13</i> Outline presentation of the six young people in the study	211
<i>Tabell 14</i> Antal ord och tecken i skickade och mottagna SMS	226

Tablåer

<i>Tablå 1</i> Verksamhetsbeskrivning utifrån ett exempel på lärargenomgång ..	46
<i>Tablå 2</i> Roshin tar emot ett SMS.....	139
<i>Tablå 3</i> Fabio ringer till sin flickvän	142
<i>Tablå 4</i> Esters kamrat tar emot ett samtal	145
<i>Tablå 5</i> Självständigt artikelskrivande.....	156
<i>Tablå 6</i> Gästboksbesök.....	158
<i>Tablå 7</i> Mottagande av missat samtal och SMS-meddelande	159
<i>Tablå 8</i> Anteckning om prov i mobiltelefonen	160
<i>Tablå 9</i> Gästboksbesök.....	162
<i>Tablå 10</i> Uppdatering av presentationssida på nätmötesplatsen.....	163
<i>Tablå 11</i> Tillverkning av medeltida brynja.....	164
<i>Tablå 12</i> Bläddrande i läxbok.....	164
<i>Tablå 13</i> Chattkonversation om läxor.....	165
<i>Tablå 14</i> Författande av novell.....	166

Förord

Mina sex år som doktorand vid Institutionen för nordiska språk i Uppsala har utgjort en händelserik tid i mitt liv. När det nu är dags att gå vidare kommer jag ihåg ett SMS från en informant som jag mottog under vintern 2005. Meddelandet lyder ”hoppas du hade kul :)” och inkom efter en intensiv vecka av observationer och materialinsamling. Doktorandåren har naturligtvis inneburit både med- och motgångar men det jag främst kommer att minnas är att jag har haft väldigt roligt. I detta förord vill jag uppmärksamma dem som har hjälpt mig i arbetet.

Till att börja med vill jag tacka undersökningens sex tonåringar som tålmodigt och intresserat delat med sig av sin vardag. Utan dem hade denna avhandling inte blivit till. I miljöerna kring ungdomarna har deras kamrater, lärare, fritidsledare och familjer funnits. Även dessa har välkomnat mig och accepterat närvaron av mitt anteckningsblock och min inspelningsutrustning.

Sedan jag blev antagen till forskarutbildningen har Britt-Louise Gunnarsson varit min huvudhandledare. Hon har med stort tålamod tagit sig an oräkneliga versioner av avhandlingstexten. Jag är tacksam för att jag alltid haft tillgång till noggrann, konstruktiv och snabb respons. Britt-Louise har också generöst delat med sig av sina gedigna kunskaper inom kommunikationsforskning, sin långa erfarenhet av akademiskt arbete och sitt stora vetenskapliga nätverk.

Min biträdande handledare Anna-Malin Karlsson har med entusiasm följt mitt arbete från början till slut. Hennes energi och genuina intresse för vetenskap smittar av sig. När avhandlingen nu är färdig är jag glad över att jag lyssnat på hennes råd att våga applicera nya perspektiv på forskningen och att sträva efter att göra något ”eget”.

Jag är mycket tacksam för de värdefulla förslag till ändringar och förbättringar som Catharina Nyström Höög, i rollen som skuggopponent, hade vid mitt slutseminarium. Jag vill också rikta ett tack till alla dem som haft synpunkter på mitt arbete då det lagts fram vid institutionens informella samtalskollokvium och dess högre seminarium i sociolingvistik. Jag tackar också deltagarna i interaktionsseminariet vid Stockholms universitet och Södertörns högskola samt det vid Pedagogiska institutionen vid Uppsala universitet.

Jag är tacksam för att Henrik Bellander har läst texten i sin helhet. I olika skeden av arbetet har också Gun Bellander, Maria Eklund Heinonen, Erik Falk, Marie Nelson, Andreas Nord, Lina Nyroos, Karin Ridell, Anna Sahlée

och Hedda Söderlundh läst och kommenterat delar av texten. Vidare vill jag tacka Marco Bianchi som har hjälpt mig med datortekniska snårigheter samt utformningen av figurer och bilagor. Jag tackar också Gustav Bockgård som har granskat filmklipp och transkriptioner. Vidare är jag tacksam för den översättningshjälp som jag har fått. Martin Naylor har översatt avhandlingens abstract och summary till engelska, Helena Bahni-Shoraka har tolkat samtals- och chattsekvenser på persiska och Jonathan Morén har hjälpt mig att förstå arabiska ord och uttryck.

Under åren har ett flertal personer stöttat mig med praktisk och teknisk assistans. Dick Elfström och Magnus Efverström på LMC har skött support av inspelningsapparat och konvertering av filmer. Jag vill också tacka Karin Ridell, Trine Heinemann och Lina Nyroos som har hjälpt mig med video- och transkriptionsprogram. Under våren 2007 var institutionens prefekt, Björn Melander, ett stort stöd då en betydande del av mitt transkriberade material oförklarligt försvann. Det betydde mycket för mig att han ordnade med prolongation och uppdateringar av min datorutrustning.

Mitt trånga men mysiga tjänsterum, med utsikt mot Villavägen, delade jag under de första åren med Lina Nyroos. Jag tackar för många skratt, glada upptåg och överraskningar. Att umgås med Lina är alltid ett äventyr. Under de sista och mest intensiva avhandlingsåren har jag stött emot Märit Frändén när jag skjutit ut min skrivbordsstol. Hon nådde målet, disputation, tre veckor före mig och jag ser henne som en förebild när det gäller flit och noggrannhet i avhandlingsarbetet.

Institutionens doktorandförening har inneburit ett viktigt socialt sammanhang för mig. Jag har också känt att jag haft en självklar plats i gemenskapen kring lunchbordet på plan 0.

Jag vill avsluta med att tacka min familj, mina svärföräldrar och vänner för stöd och uppmuntran. Min mor Margith Johansson, min syster Pernilla Johansson och min mormor Vivi Sedström, som jag i skämtsamt ton brukar kalla matriarkatet, förtjänar särskild uppmärksamhet. De har följt hela min livsbana och genom deras omsorg har jag formats till en självständig, nyfiken och envis person. Dessa egenskaper har visat sig vara mycket värdefulla i rollen som forskare. Min make Henrik Bellander har uppmuntrat mig att söka och genomföra forskarutbildningen. Ofta har jag känt att hans tro på min förmåga varit starkare än min egen. Jag tackar Henrik för hans självklara stöd, outtröttliga tålmod och ärliga kärlek. Mina två pigga gossar, David och Jakob, som båda kommit till världen under avhandlingsåren, har troligtvis utan att de varit medvetna om det, underlättat arbetet genom att dela med sig av sin energi och livsglädje.

Uppsala i oktober 2010
Theres Bellander

1 Inledning

”Heeej älskade vän!!”

”halloo babe..”

”yo mannen”

”Hallå ja heter Gustav Lindgren”

Den här avhandlingen om ungdomars dagliga interaktion får inledas med några hälsningsfraser som undersökningens huvuddeltagare¹ – låt vara i helt andra sammanhang – funnit passande att börja interaktionella situationer med. Den första frasen inleder ett inlägg på en mötesplats på internet, den andra ett SMS, den tredje chatt via instant messaging och den fjärde ett telefonsamtal.

Ungdomar idag skiljer sig från äldre generationer bland annat genom att de har vuxit upp med fler och delvis andra interaktionsmöjligheter. Olika former av interaktionsteknik är integrerad i deras vardag och de flesta tar den troligtvis för given. Enligt SCB:s mätningar har den regelbundna användningen av internet bland unga legat över 90 procent sedan början av 2000-talet.² Ungdomar tycks ta till sig ny teknik snabbare än vuxna vilket skulle kunna medföra att de också tidigare än vuxna etablerar nya användarmönster (se avsnitt 2.2 för referenser till tidigare forskning).

Som språkforskare är jag intresserad av vilken betydelse teknik har för människors interaktion i vardagen. Sedan tidigare vet vi mycket om ungdomars muntliga språk, exempelvis att det skiljer sig från vuxnas vad gäller turtagning, anföringsteknik, artikulation och onomatopoetiska inslag (Nordberg 1984, Kotsinas 1994). Bortsett från ungdomars skrivande inom svenskämnet i skolan, har vi dock lite kunskap om hur de uttrycker sig i formella, organiserade sammanhang. Liknande förhållanden råder inom den språkligt inriktade teknikforskningen. Vi känner till vad som brukar uppfattas som prototypiskt språkbruk i exempelvis SMS, chatt, e-post och diskussionsforum på nätet och förknippar det med starka känslouttryck, avsaknad av referenser, användning av emoticons och okonventionella förkortningar

¹ I avhandlingen används begreppet huvuddeltagare om de sex ungdomar som närstuderas i undersökningen. Begreppet deltagare avser de personer som tillsammans med huvuddeltagarna deltar i studiens interaktionsexempel.

² Unga avser personer mellan 16 och 24 år. Bland vuxna fortsätter internetanvändningen att öka och en stor andel personer i åldrarna 55–74 år hade fortfarande, år 2009, aldrig använt internet (www.scb.se, Privatpersoners användning av datorer och Internet 2009, 2010-05-21).

(Hård af Segerstad 2002). Däremot vet vi inte mycket om den tänkbara variation som kan rymmas i olika användningar av ett och samma medium. Min studie uppmärksammar en bred uppsättning kommunikativa situationer. Genom att flytta fokus från en eller ett par isolerade faktorerers inverkan förväntar jag mig kunna kartlägga en komplex samverkan mellan kontextuella, tekniska och personliga förutsättningar. Min studie kan ge en ökad förståelse för ungdomars dagliga interaktion och därmed bidra till att problematisera bilden av muntligt ungdomsspråk samt ungdomars skriftliga språkbruk i SMS, chatt och i liknande situationer.

I ett språkvetenskapligt perspektiv är det intressant att studera vilken roll språket får i nya sammanhang. Avhandlingen utgörs av en kvalitativ studie av sex gymnasieungdomars dagliga interaktion. Materialinsamlingen omfattar observationer av interaktionstillfällen som dokumenterats i fältanteckningar och videoinspelningar samt av deltagarnas egna texter. Jag har arbetat induktivt vilket innebär att jag under materialinsamlingsskedet inte har haft några uttalade hypoteser. Syftet att fånga olika individers språkbruk i olika situationer, via olika medier och i olika sammanhang har styrt materialinsamlingen. De frågeställningar som presenteras i avsnitt 1.1, har tillkommit, utvecklats och många gånger omformats under arbetet med analyserna.

Undersökningen kan indelas i tre tänkbara sätt att förklara vad som påverkar språkanvändningen. För det första hur den styrs av de *kommunikativa verksamheter*³ som språket utgör en del av, för det andra hur den styrs av interaktionsmediers tekniska förutsättningar och för det tredje hur den påverkas av individrelaterade faktorer. I avhandlingen benämns dessa förklaringar *verksamhetsperspektivet*, *teknikperspektivet* och *individperspektivet*. Verksamhetsperspektivet är genomgående i samtliga analyser. Jag gör antagandet att kommunikativa verksamheter på olika sätt kan påverka ungdomarnas språkanvändning och deras sätt att använda interaktionsmedier. Verksamhetsorienteringen i undersökningen bygger på att individers språkbruk betraktas som en repertoar av resurser som kan användas på olika sätt, i olika sammanhang, för att genom interaktion skapa mening tillsammans med andra. Teknikperspektivet innebär att jag utgår från att mediers tekniska förutsättningar påverkar vad som blir möjligt eller omöjligt att göra i verksamheterna. Med begreppet *interaktionsmedier* eller enbart *medier* avser jag både digitala och icke-digitala medier. Konkret gäller det mobiltelefoner, stationära telefoner, papper och penna samt olika sociala medier på internet. Individperspektivet har tillkommit mot bakgrund av att det också är rimligt att anta att individuella omständigheter som kön, intressen, kontaktnät, social och etnisk bakgrund har relevans för exempelvis vilka verksamheter ungdomo-

³ Kommunikativa verksamheter avser de sociala kontexter som ungdomarna deltar i. Begreppet definieras i avsnitt 3.2.3 där den verksamhetsanalytiska metod som används i avhandlingen beskrivs. I kapitel 5 analyseras sedan de verksamhetstyper och verksamheter som förekommer i undersökningsdeltagarnas vardag.

marna ägnar sig åt, vilka medier de använder, hur de använder dessa samt hur de uttrycker sig språkligt.

1.1 Syften och frågeställningar

I avhandlingen genomförs ett antal fallstudier av ungdomars vardag med det övergripande syftet att utforska ungdomars interaktion i ett samhälle där interaktionsmedier kan antas få en allt större roll. Ett mer specifikt syfte är att studera hur ungdomars interaktionsformer varierar i förhållande till olika kontexter, där medierna är en faktor bland flera. Undersökningens syften ger upphov till tre huvudfrågeställningar:

- Vilka verksamheter och verksamhetstyper deltar ungdomarna i?
- Vilka medier använder de och hur använder de dessa?
- Hur uttrycker sig ungdomarna muntligt och skriftligt i olika verksamheter och via olika medier?

1.2 Avhandlingens disposition

Efter detta inledande kapitel presenteras, i kapitel 2, tidigare forskning kring ungdomars bruk av tal, skrift och interaktionsmedier samt deras deltagande i kommunikativa verksamheter. Kapitel 3 omfattar en redogörelse för studiens teoretiska utgångspunkter och analytiska verktyg. Sociolingvistiska perspektiv samt verksamhetsteori diskuteras utifrån hur de tillämpas teoretiskt och metodiskt i undersökningen. Kapitel 4 rör datainsamling, deltagare och material. De etnografiskt inspirerade metoder som legat till grund för datainsamlingen diskuteras. Vidare presenteras skolor och deltagare samt observationernas praktiska genomförande. Materialet, som omfattar fältanteckningar, inspelningar och texter behandlas också.

Undersökningens resultat redovisas i fem kapitel som fyller olika roller i förhållande till huvudsyftet. De tre frågeställningarna är aktuella i samtliga analyser men betonas i olika grad. Den första frågeställningen, vilka verksamheter som ungdomarna deltar i, undersöks främst i kapitel 5 där övergripande strukturer som omger ungdomarnas interaktion analyseras på *makronivå*. I kapitel 6 studeras ett urval av de verksamheter som beskrivs i kapitel 5. Här sker analysen på en mer detaljerad *mikronivå* och syftet är att undersöka hur deltagarna, med hjälp av interaktionella resurser, går till väga för att tillsammans med andra i interaktionen, så att säga, bygga verksamheterna och föra dem framåt. Vilka medier ungdomarna använder och hur de använder dessa uppmärksammas starkast i kapitel 7 och 8 som fokuserar på mobiltelefonanvändning respektive datoranvändning. Bruk av interaktionsteknik uppmärksammas även i övriga resultatkapitel. I kapitel 6–8 studeras

undersökningens andra frågeställning som en del av hur verksamheterna byggs upp och i kapitel 9 undersöks den utifrån individrelaterade faktorer. Den tredje frågeställningen, hur ungdomarna uttrycker sig muntligt och skriftligt, studeras i samtliga kapitel men tydligast i ett individperspektiv i kapitel 9. Det nionde kapitlet syftar till att uppmärksamma hur deltagaren Gustav, vid olika tillfällen, väljer resurser ur sin språkliga repertoar.

Avhandlingens verksamhetsperspektiv är alltså starkast i kapitel 5 och 6, teknikperspektivet i kapitel 7 och 8 och individperspektivet i kapitel 9. Som nämnts sker analysen i kapitel 5 på makronivå. I kapitel 6–9 utförs analyserna i huvudsak på mikronivå. Kapitel 9 omfattar dock både makro- och mikroanalyser⁴. Avhandlingen avslutas med kapitel 10 där resultaten från de fem resultatkapitlen sammanfattas, knyts samman och diskuteras.

⁴ Makro- och mikroanalyser beskrivs i undersökningen ibland som genomförda utifrån ett *ovanifrån-* respektive *underifrånperspektiv*. Ovanifrånperspektivet uppmärksammar företeelser som på olika sätt gjorts synliga för mig som tillfällig deltagare i ungdomarnas vardag. På olika sätt visar även deltagarna medvetenhet om dessa. Underifrånperspektivet har genomförts med utgångspunkt i de erfarenheter som deltagarna visar upp i sin interaktion.

2 Tidigare forskning

Den forskning som presenteras i detta kapitel behandlar flera olika fält. Gemensamt för de flesta av studierna är att de rör ungdomar och deras kommunikativa vardag. I olika grad uppmärksammar de en eller flera för avhandlingen viktiga faktorer, det vill säga talat och skrivet språk, medieanvändning, interaktionsmedier och verksamheter. Tidigare forskning har oftast koncentrerats kring en eller ett par av dessa faktorer, såsom textstruktur i SMS, samtal mellan ungdomar eller användning av sociala medier. Det är också vanligt att en viss kontext har studerats, exempelvis språk på ungdomsgården. Min studie behandlar en bred uppsättning kommunikativa situationer. Genom att flytta fokus från en eller ett par isolerade faktorer inverkan förväntar jag mig kunna kartlägga en komplex samverkan mellan kontextuella, tekniska och individrelaterade förutsättningar som tidigare inte har beskrivits.

Fokus i forskningsöversikten har framförallt riktats mot svenska förhållanden eftersom undersökningen rör ungdomars bruk av svenskt tal- och skriftspråk i Sverige. I avsnitt 2.1 presenteras forskning kring ungdomars språk. Studier av både tal och text uppmärksammas. Avsnitt 2.2 behandlar interaktionsmedieanvändning. Här redovisas bland annat min enkät om interaktionsvanor som jag genomförde som en förstudie till avhandlingen (Bellander 2006). Några kvalitativa undersökningar av hur ungdomar använder mobiltelefoner och datorer behandlas också. Avsnittet avslutas med en kortfattad redogörelse för hur språk och textstruktur i nät- och mobilbaserad interaktion tidigare har beskrivits. I det avslutande avsnittet, 2.3, presenteras dels studier där verksamhetsanalys används som metod dels hur några av de kommunikativa verksamheter och verksamhetstyper som uppmärksammas i denna studie tidigare har beskrivits.

2.1 Studier om ungdomars språk

Ungas språkanvändning är ett relativt vanligt ämne i tidigare forskning. I denna presentation åtskiljs studier av muntligt och skriftligt språk (avsnitt 2.1.1 och 2.1.2). Samtal har tidigare främst studerats i informella, icke-institutionella sammanhang medan omvända förhållanden gäller studier av skriftspråk. I de undersökningar som nämns här omfattar begreppet ung-

domar i huvudsak personer i högstadie- och gymnasieåldern⁵ (se Wirdenäs 2002:24 ff för en vidare diskussion kring ungdomsbegreppet).

2.1.1 Ungdomars muntliga språk

När tidigare språkvetenskaplig forskning har uppmärksammat ungdomar som grupp har syftet ofta varit att söka gemensamma nämnare i deras språkbruk som kan särskilja det från vuxnas språkanvändning eller från standardspråket. Studierna visar hur språket används för att markera prestige, grupptillhörighet och opposition mot omgivningen (Labov 1972, Eckert 1989). Tidig forskning om ungdomsspråk i Sverige handlade om slang (Bergman 1934) och om morfologiska och fonetiska skillnader (Widmark 1974, Aniansson 1982). Nordberg (1984) konstaterar att yngre personers talspråk skiljer sig från vuxnas vad gäller exempelvis turtagning, anföringsteknik, artikulation, taltempo, onomatopoetiska inslag och grad av explicititet. Ungas muntliga språk, betraktat som ett enhetligt närspråk skapat i interaktion med jämnåriga, har behandlats i ett antal betydelsefulla undersökningar. Kotsinas (1994) har studerat det i ett variationsperspektiv och har undersökt skillnader och likheter mellan språkbruket i tre olika stockholmsförorter. Hon uppmärksammar exempelvis slang, svordomar och så kallade ”onödiga” småord eller samtalspartiklar.⁶ Ungas språk uppvärderas dock och beskrivs som en identitetsmarkör och inte som bristande standardspråk. Eriksson (1997) har undersökt ungdomars berättande i ett strukturellt, interaktivt och funktionellt perspektiv. Studien visar hur informanterna bygger upp sina berättelser strukturellt för att få åhörarna att acceptera berättelsen. Till exempel hur dramatiserande drag används för att övertyga på ett trovärdigt sätt. Eriksson visar hur berättare och åhörare tillsammans interaktivt konstruerar berättelserna. Åhörarna bidrar exempelvis med olika typer av evaluerande drag. På en funktionell nivå fyller berättelserna övergripande syften som att föra fram argument eller att underhålla. Genom berättelserna skapar också berättarna identiteter åt sig själva samt sätter upp regler för sociala positioner inom kamratgruppen.

I en dansk undersökning (Rathje 2010) jämförs talat språk hos en grupp tonårsflickor med språket hos en grupp medelåders och en grupp äldre kvinnor med avseende på missförstånd, förekomst av svordomar, engelska lånord och anföringar. Resultaten visar att det inte förekommer fler missförstånd mellan generationerna än det gör inom dem. Det förekommer inte heller fler svordomar i ungas språk än i de övriga generationernas. Dock använder tonåringarna fler engelska lånord och fler anföringar än de övriga kvinnorna. Undersökningen visar också att studiens deltagare anpassar sig

⁵ Erikssons (1997) studie utgör ett undantag. Där syftar beteckningen ungdomar på deltagarna på ett sommarkollo. Dessa är i åldrarna 8–15 år.

⁶ Liksom, va, ju, då och alltså utgör exempel på ”onödiga” småord (Kotsinas 1998:71).

utifrån föreställningar de har om språkliga skillnader mellan generationer. Exempelvis använder alla grupper fler svordomar när de samtalar med yngre deltagare och färre med äldre, trots att svordomar inte visat sig vara ett generationsspråkligt drag.

Under det senaste decenniet har flera avhandlingar uppmärksammat ungdomars språk ur olika synvinklar. I Wirdenäs (2002) studie av gymnastisters argumentation jämförs olika argumentationstekniker beträffande form, funktion, innehåll och angreppssätt. Utifrån de sju tekniker som identifieras definieras två stilar, inventeringsstilen och punktstilen. Den första, som kännetecknas av personangrepp, frågeformade invändningar och ogiltighetsförklaringar, är vanligare hos personer på yrkesförberedande gymnasieprogram. Den andra, som kännetecknas av komplexa villkorsargument, jämförelser, precisering och auktoritetsargument är vanligare bland personer på teoretiska gymnasieprogram.

Palmér (2008) har undersökt den muntliga interaktionen i lärandeprocessen i ämnet svenska samt i karaktärsämnena på två yrkesförberedande gymnasieprogram. Hon beskriver den muntliga språkprocessen i lärande som omfattar resonemang och förberett tal. Resultaten visar att undervisningen i olika klasser och olika ämnen skiljer sig från varandra vad gäller vilka förutsättningar som ges för elevernas muntliga språkutveckling.

Gunnarsdotter Grönberg (2004) har studerat gymnastisters bruk av dialekt. Studien är förlagd till Alingsås och omfattar 97 inspelade intervjuer. Resultaten presenteras kvantitativt utifrån variablerna kön, social bakgrund och personlig stil. Ett antal stereotypa stilar identifieras. Resultaten visar bland annat att hög grad av dialektala drag förekommer till följd av liten social och geografisk mobilitet och starka sociala nätverk på orten.

Projektet Språkkontakt och ungdomsspråk i Norden, UNO, 1997–2002 syftade till att jämföra olika drag i ungdomsspråk i de nordiska länderna samt att studera påverkan av influenser från engelskan och olika invandrarspråk. Projektets publikationer omfattar artiklar om slang, diskurspartiklar, engelska ord samt flerspråkiga ungdomsmiljöer (Kotsinas med flera 1999, Stenström med flera 2000, Drange med flera 2002). Rötter i projektet UNO har även Quists (2005) undersökning av språkbruk på en socialt och etniskt heterogen gymnasieskola i Köpenhamn. Quist grundar sin undersökning på etnografi och studerar hur identitet skapas genom språklig variation. Hon identifierar uttryck för stil, till exempel kroppsspråk, musiksmak och användning av slang. Med kvantitativa metoder visar hon hur lexikala resurser fördelas mellan olika grupper av ungdomar. Kvalitativt undersöker hon hur ungas sociala position i gruppen påverkar deras möjligheter till självpresentation i specifika situationer.

Projektet språk och språkbruk i flerspråkiga storstadsmiljöer 2002–2006 (Lindberg med flera 2001) syftar till att identifiera och beskriva svenska på mångspråkig grund, SMG, samt belysa inlärarmässiga aspekter på språk och

språkbruk. Ur projektet kommer bland annat Ganuzas (2008) avhandling om ordföljdsvariation och Svenssons (2009) avhandling om diskurspartiklar.⁷

Ungas samtal har i tidigare forskning även undersökts i syfte att ta reda på hur olika sociala handlingar utförs språkligt. Till exempel har Engblom (2004) studerat hur ungdomar i mångkulturella miljöer i samtal konstruerar olika identiteter. Kahlin (2008) har studerat sociala kategoriseringar i grupp-samtal mellan flerspråkiga gymnasieungdomar. Med hjälp av verktyg från *Membership Categorization Analysis*, MCA, *Conversation Analysis*, CA, och diskursiv psykologi undersöker hon hur kön, etnicitet och generation konstitueras i samtalen. Studien behandlar positionering i relation till sociala kategorier som tjejer och killar, invandrare och svenskar. Haglund (2005) har undersökt hur strukturer av dominans och diskriminering ifrågasätts och återupprättas i samtal mellan unga med annan etnisk bakgrund än svensk. Studien, som grundas på omfattande etnografiska studier, synliggör samband mellan verbal interaktion på mikronivå och institutionell ordning och socio-kulturell förändring på makronivå. Den visar också att deltagarna inte är offer för statistiska förhållanden utan att de aktivt verkar för förändring.

2.1.2 Ungdomars skriftliga språk

Den forskning som rör ungas skrivande och den teoribildning som är knuten till denna har tidigare huvudsakligen haft en pedagogisk utgångspunkt och behandlat skrivande i skolan. Skriftspråket har beskrivits som mer eller mindre moget och mer eller mindre utvecklat i förhållande till en norm hämtad från vuxnas yrkesmässiga skriftspråk (bland annat Hultman & Westman 1977, Pettersson 1980 och Larsson 1984). Under senare år har forskning kring gymnasieelevers skrivande bland annat rört genrer, textstrukturer och sammanhang samt skrivkompetenser, det vill säga tillgång och förmåga att använda olika kompetenser i olika sammanhang. Nyström (2000) har undersökt gymnasisters skrivande innanför och utanför skolans väggar. Bland de texter som tillkommit på fritiden förekommer berättelser, privata brev, filmmanus, dikter och sångtexter. Ett viktigt resultat är bristen på överensstämmelse mellan skoltexterna och fritidstexterna. Eftersom materialinsamlingen genomfördes innan internet fått ordentlig genomslagskraft bland tonåringar i Sverige behandlas inte texter i mobilen och på nätet.

Användningen av mobiltelefoner och datorer har föranlett diskussioner kring en eventuell koppling mellan samtida interaktionsmedier och skolelevers skrivutveckling. I chatt har flera exempel på språkliga drag som tillskrivits en ungdomsspråklig varietet kunnat skönjas, exempelvis onomatopoetiska uttryck, slang och hög grad av explicititet (Karlsson, 1997). Ett par studier, som båda bygger på intervjuer, klassrumsobservationer och analyser av handskrivna och digitala elevtexter visar att ungdomars erfarenheter av

⁷ Exempel på diskurspartiklar är liksom, typ, ba, ju, väl, nog, duvet, så och asså.

olika medier påverkar deras skrivande (Hård af Segerstad & Sofkova Hasemi 2005 samt Elmfeldt & Erixon 2007).

Hård af Segerstad och Sofkova Hasemi (2005) poängterar att talspråksliknande strukturer i elevers skoltexter ofta beror på att de befinner sig i ett inlärningsstadium och är ovana att uttrycka sig i skrift. När talspråkliga drag förekommer i samma elevers datorbaserade texter handlar det däremot ofta om en medveten strategi att anslå en talspråksliknande ton i syfte att anpassa texten efter kommunikationssituationen. Hård af Segerstad och Sofkova Hasemi (2005) menar vidare att det viktiga för skribenten oftast är att innehållet är begripligt för mottagaren. I kommunikation i SMS och på internet används icke-konventionella språkdrag också för att spara tid, ansträngning och utrymme. Även om ungdomarna betraktar mobiltelefoner och datorer som etablerade och självklara saknas ofta konventionella normer för det språk som används i många av de kontexter där dessa medier används. Det medför att ungdomarna själva aktivt deltar i processen att forma mobil- och datorspråket. Vad gäller skoltexter nödgas de däremot oftast att anpassa sig efter gällande konventioner.

Elmfeldt och Erixon (2007) menar att skrivförmåga har samband med medieteknologiska förändringar. Det är utifrån exempelvis bilder, dataspel och filmer som många elever tolkar världen. Från medieteknologin hämtar de också inspiration till de texter som de skriver i skolan. Elmfeldt och Erixon framhåller vikten av att inte betrakta medier som något som hämmar och förhindrar. Medieteknologin bör istället ses som en integrerad del av barns och ungas kulturella och sociala liv (s. 246). Genom medierna tillägnar sig ungdomar kunskaper utanför den formella utbildningens kontroll. Dessa mediespecifika kompetenser inbegriper även den skriftspråkliga förmågan och de är relevanta och viktiga i den mediekultur som vi lever i idag.

Ur några olika språkvetenskapliga synvinklar diskuterar Gunnarsson (2003) tal och skrift i det teknikstyrda samhället. Hon skriver bland annat att användningen av skrift har ökat med användningen av mobiltelefoner och datorer i vardagen. Skriften har också fått en större situationsmässig spridning. Ofta rör det sig om ett dialogiskt skriftligt växelspel mellan människor. Tillgången till mobiltelefoner och datorer har medfört att situationskontexten för samtal och skriftlig kommunikation har förändrats. Vi kan till exempel få affärssamtal från USA när vi väntar på tåget, ett privat SMS under ett pågående möte och så vidare. Detta innebär ständiga förflyttningar socialt från exempelvis det öppna rummet – tågstationen – till det slutna rummet – kontoret. Förflyttningen kan också vara från fritid till jobb och från kvällstid i Sverige till dagtid i USA.

2.1.3 Begreppet ungdomsspråk

Kännedom om tidigare forskning kring ungdomars muntliga och skriftliga språk, det som brukar betraktas som ungdomsspråk, har naturligtvis stor

relevans för denna undersökning. Förförståelsen är särskilt viktig för de analyser som presenteras i kapitel 6. Där undersöks hur språket används som resurs för att föra kommunikativa verksamheter framåt. Användningen av uttrycket *ungdomsspråk* som ett enhetsbegrepp har dock ofta ifrågasatts. Norrby (1997) visar exempelvis hur flera av de drag som vanligen nämns som typiska för ungas språkbruk även återfinns i vuxnas samtal. Ibland förekommer de till och med i större utsträckning där. Norrby menar att den övergripande talhändelsen, i form av delaktiviteter och delhändelser, har större betydelse för språket i samtal än vad ålder har. Andra begrepp för språkbruk där till exempel korta yttranden, avbrott, samtidigt tal och variation i röststyrka förekommer, är *närspråk* eller *privatspråk*. Dessa förknippas med en informell samtalsstil och används i samtal där deltagarna känner varandra väl.

Karlsson (1998) diskuterar sociosemiotisk textteori som ett alternativ för studier av ungdomars språk. Hon argumenterar för att kulturella och funktionella koncept som genre och textnormer skulle tjäna bättre som utgångspunkt för studierna än traditionell sociolingvistisk variationsteori. Hon ifrågasätter vikten av att identifiera språkliga aspekter som karaktäristiska för just ungdomar samt av att definiera ungdomars språk som en kontrast till vuxnas språk eller standardspråket. Enligt Karlsson har en vanlig utgångspunkt för studier av ett så kallat ungdomsspråk varit dialoger förda ansikte mot ansikte mellan jämnåriga på exempelvis en ungdomsgård. Dessa konversationer har ofta beskrivits som spontana. Beskrivningen av ungdomsspråk förutsätter att det förekommer en konversationsstil bland unga som skiljer sig från den stil som används i till exempel skolan eller tillsammans med föräldrar. Beskrivningen upprätthåller också en illusion om att spontant språk är homogent eller åtminstone den viktigaste stilistiska parametern i ungas språkliga repertoar. Karlsson skriver att man av de empiriska valen i tidigare forskning kan dra ytterligare slutsatser, exempelvis att normala grupper av ungdomar består av nära vänner i samma ålder, att ungdomsspråket är ett talat språk och därför bäst beskrivs i fonologiska och prosodiska termer samt att ju mer expressiv och kreativ och ju mindre standard-språklig ungdomars konversationsstil är desto mer typisk och genuin är den. Den empiriska grunden förbiser och osynliggör en stor andel av interaktionen, exempelvis all skriven interaktion och interaktion som äger rum i situationer där deltagarna inte känner varandra. Karlsson förespråkar därför att ungas språk bör studeras utifrån en socialsemiotisk förklaringsmodell som är konstruktivistisk och fokuserar på situerad, social språkanvändning. Enligt en sådan är konceptet ungdomsspråk irrelevant så länge inte begreppet uppmärksammas och ges kulturell mening av användarna själva i den specifika språkliga kontext som studeras.

I min undersökning studeras ungdomars interaktion i ett verksamhetsperspektiv. Det innebär att kontextbegreppet problematiseras och att ramarna för omgivande kommunikativa verksamheter görs relevanta för språk-

användningen. I min studie uppmärksammas också språkbruk i fler kontexter än vad som tidigare varit brukligt i studier om ungdomar språk. Ungdomars sätt att samtala ansikte mot ansikte ses som ett av många sätt att interagera. Talad och skriven interaktion via olika interaktionsmedier är föremål för undersökningen. Samtal är inte utgångspunkten för hur annan interaktion betraktas utan vart och ett av de interaktionssätt som förekommer behandlas utifrån sina förutsättningar.

2.2 Ungdomars interaktionsmedieanvändning

Ofta har ungdomar ansetts utgöra ett slags ”konsumtionens avantgarde” (Boëtius 1993:269), vilket innebär att de före alla andra anammar nya medier och deras utbud. Denna uppfattning har dock kritiserats från flera håll. Bland annat menar Svensson (2008) att lärare på högskolan fortfarande väntar på den ”IT-litterata generationen” (s. 22). Datorteknikens genomslag märks inte och det är påfallande många av de unga studenterna som inte är särskilt datorvana. I en analys av det så kallade ITis-projektet⁸ i skolan konstateras att ungdomar sällan har ett överlägset kunnande vad gäller datorer. De är oftast betydligt mer datorvana än många av sina lärare, men deras kunnande är begränsat till datorspel och chattande (Chaib & Tebelius 2004:36). Att ungdomar är bra på att spela datorspel och att chatta är troligtvis en konsekvens av intresse och engagemang. Svensson (2008) ifrågasätter den romantiserade bild av den nya generationen som ofta målas upp, men konstaterar samtidigt att ungdomars datoranvändning skiljer sig från andra ålderskategorier och att tekniken är en del av ungdomarnas liv.

Utvecklingen av internets och mobiltelefonins kommunikativa funktioner har belysts i olika språkvetenskapliga perspektiv. Inom text- och samtalsforskning har man bland annat studerat hur nya genrer skapas och utvecklas i dessa medier (exempelvis Karlsson & Ledin 2000 och Karlsson 2002) samt hur uppfattningen om befintliga genrer förändras (Elmfeldt & Erixon 2007). Inom psykolingvistisk forskning har läsning av och förståelse för datortexter undersökts (exempelvis Holsanova & Holmqvist 2002). Inom kritisk lingvistik har språkanvändning studerats i ett samhällskritiskt perspektiv och inom språksociologin har man uppmärksammat hur tekniken har förändrat människors kommunikativa verklighet.

I avsnitt 2.2.1 presenteras några resultat från min undersökning av 300 ungdomars kommunikationsvanor (Bellander 2006). Dessa jämförs med re-

⁸ Det nationella programmet för IT i skolan, ITis, pågick under åren 1999–2002 och omfattade förskoleklass, grundskolan, särskolan, specialsolan, sameskolan, gymnasieskolan, komvux samt folkhögskolan. ITis fokuserade i första hand på lärarna som förändringsagenter och bestod av ett antal delar som omfattade kompetensutveckling, stimulansåtgärder och infrastruktursatsning. Den kvantitativa delen av utvärderingen av projektet (se Chaib & Tebelius 2004) har letts från högskolan i Halmstad.

sultaten från liknande kvantitativa undersökningar. I avsnitt 2.2.2 redogör jag sedan för etnografiskt grundad forskning och andra mer kvalitativa studier om ungdomars interaktion via mobiltelefoner och datorer. Detta avsnitt avslutas med en kortfattad redogörelse, 2.2.3, av hur språk- och textstruktur i nät- och mobiltexter har beskrivits i några tidigare undersökningar.

2.2.1 Kvantitativ forskning om interaktionsmedieanvändning

Denna avhandling har föregåtts av en enkät (Bellander 2006) där ungdomar redogör för sin dagliga användning av olika interaktionsmedier. Enkäten rör även interaktion ansikte mot ansikte samt olika typer av handskrivna texter. Enkäten har utgjort ett verktyg i min process att hitta sex huvuddeltagare till avhandlingens undersökning (se avsnitt 4.1.1). Resultaten ger också en generell bild av hur ungdomar själva såg på sin kommunikation och interaktionsmedieanvändning vid tidpunkten för undersökningen. Resultat från enkäten används därför som jämförelsematerial i några av avhandlingens analyser.

Studien genomfördes under slutet av år 2004 och början av 2005. Bland de cirka 300 gymnasister som deltar finns ungefär lika många pojkar som flickor. Deltagarna fördelas på två gymnasieprogram, det samhällsvetenskapliga och det naturvetenskapliga och på tre skolor, en stadsskola, en förortsskola och en landsortsskola. I den rapport där enkätens resultat har publicerats (Bellander 2006) diskuterar jag skillnader och likheter i ungdomarnas interaktion utifrån variablerna kön och skola. De tre skolorna representerar såväl geografiska som sociala skillnader (se avsnitt 4.1.1).

Enkäten visar att en betydande del av den dagliga interaktionen tycks ske ansikte mot ansikte. De flesta deltagare ser sig själva som pratsamma personer. Majoriteten uppger att de är muntligt aktiva på lektioner, på raster och i hemmet. Vissa skillnader finns mellan hur pojkar och flickor beskriver sin pratsamhet. Pojkarna uppger att de är muntligt aktiva på lektionerna i något större utsträckning än vad flickorna gör medan flickorna talar mer i hemmet än vad pojkarna gör.

Så gott som samtliga ungdomar som deltar i enkäten skriver att de har mobiltelefon. I genomsnitt har de haft en egen mobiltelefon i fyra år. Det innebär att de flesta har skaffat mobilen i sjätte eller sjunde klass. Ungdomarna ringer till kompisar och föräldrar samt tar emot samtal från dessa. Enkätsvaren antyder att datorbaserade medier kompletterar mer traditionella medier snarare än ersätter dessa. Det finns till exempel ingenting som tyder på att mobiltelefoner används istället för fasta telefoner. Endast ett par enkät-deltagare saknar telefon i hemmet. Både pojkar och flickor använder den fasta telefonen ofta men fler flickor än pojkar använder den i en timme eller mer om dagen. I likhet med hur man använder mobilen ringer man kompisar och släktingar. Till skillnad från den fasta telefonen är mobiltelefonen inte enbart ett medium för samtal. Många av ungdomarna som deltar i enkäten

tycks inte använda mobiltelefonen för muntlig interaktion ens i första hand. Dessa uppger att de oftare skickar och tar emot textmeddelanden än de använder den för samtal. Fler flickor än pojkar skickar regelbundet SMS. 39 procent av flickorna gör det dagligen och 40 procent varje vecka. Bland pojkarna skickar 20 procent dagligen SMS och 35 procent gör det varje vecka. Med andra ord uppger 45 procent av pojkarna att de skickar SMS mer sällan än varje vecka. Många ungdomar använder mobiltelefonen i andra syften, till exempel som klocka, mp3-spelare eller kamera.

Tillgången till dator motsvarar tillgången till mobiltelefon. Så gott som samtliga deltagare har tillgång till minst en dator med internetuppkoppling hemma. Datorinteraktion som undersökts i enkäten är chatt, olika aktiviteter på nätmötesplatser och e-post. De flesta använder datorn för chatt. Endast ett fåtal uppger att de aldrig chattar. Många ägnar sig dagligen eller varje vecka åt chatt, främst med personer de känner och då via instant messaging. Många enkätdeltagare besöker också regelbundet en nätmötesplats där de kommunicerar med andra ungdomar genom att skriva i varandras gästböcker. Chattande dominerar helt de skrivaktiviteter som sker på fritiden. I enkäten tillhör inte e-postskrivande de vanligaste skriftliga aktiviteterna. Knappt hälften av ungdomarna skickar e-post dagligen eller varje vecka. Främst fyller det då andra syften än att skriva meddelanden, bland annat att flytta skoltexter mellan olika datorer, exempelvis från skolan till hemmet.

Vid sidan av det datorbaserade skrivandet utgör lektionsanteckningar den vanligaste skriftliga aktiviteten enligt enkäten. Flertalet ungdomar uppger att de dagligen eller varje vecka skriver lektionsanteckningar. Vissa skillnader finns mellan hur ofta pojkar och flickor ägnar sig åt olika skriftspråkliga aktiviteter. Generellt skriver flickor mer än pojkar. Chatt är den enda aktivitet som fler pojkar än flickor uppger att de ägnar sig åt. Flickorna skriver oftare lektionsanteckningar, dagboksanteckningar, e-postbrev och olika meddelanden via lappar än vad pojkarna gör. Flickorna är också i högre grad involverade i olika aktiviteter på nätmötesplatser och de SMS:ar mer än pojkarna. Betydligt fler flickor än pojkar uppger att de använder datorn till att utföra skolarbete. Många pojkar uppger istället att de använder datorn till att spela spel.

Endast små geografiska eller sociala skillnader kan skönjas vad gäller tillgången till olika interaktionsmedier. I stort sett lika många enkätdeltagare från stadsskolan, förortsskolan och landsortsskolan har internetuppkoppling i hemmet och egen mobiltelefon. Enligt enkätsvaren tycks ungdomarna från de tre skolorna chatta, besöka nätmötesplatser, skriva e-postbrev och SMS:a i ungefär lika stor utsträckning. Skillnader kan dock skönjas i vilka nätmötesplatser som är populära på de olika orterna.

Många av resultaten i min enkät liknar resultaten från andra enkäter som genomförts vid ungefär samma tidpunkt. Till exempel internetbarometern⁹ och medierådets undersökningar¹⁰ samt Enochson (2005 och 2007) och Sjöberg (2002).¹¹ Samtliga nämnda studier visar att tillgången till och bruket av internet och mobiltelefoner är omfattande. Ungdomar använder tekniken för att kommunicera med vänner och familj samt för att upprätthålla sociala kontakter. Trots att användningen av internet och mobiltelefoner är utbredd kommunicerar ungdomar även utanför nätet, ansikte mot ansikte samt i olika typer av text.

2.2.2 Kvalitativ forskning om interaktionsmedieanvändning

Min enkät samt nämnda kvantitativa studier ger en god översiktlig och allmän bild av ungdomars interaktionsmedieanvändning. En risk med enkät som metod är att deltagarnas rapportering inte stämmer med verkligheten. Bland tidigare forskning förekommer även studier av användning av mobiler och datorer som grundas på etnografiskt inspirerade metoder och omfattar ett empiriskt material. I dessa synliggörs användarna som fysiska personer och användningen av interaktionsmedier undersöks i detalj.

Två artiklar av Weilenmann (se hennes sammanläggningsavhandling 2003) behandlar på olika sätt hur ungdomar använder mobiltelefoner. I den första uppmärksammas bland annat kollektiv mobiltelefonanvändning, gemensamt författande av SMS och samtal mellan flera personer via en mobiltelefon. Den andra studien rör plats och tillgänglighet vid mobiltelefonanvändning och fokuserar på samtal till och från en mobiltelefon som ägs av en flicka i gymnasieåldern. Hennes samtal har spelats in och studeras samtalsanalytiskt. Bland annat diskuterar Weilenmann huruvida möjligheten att ständigt vara tillgänglig, som mobiltelefonen medför, ställer krav på innehavaren att alltid vara det. Hon argumenterar för hypotesen att möjligheten att vara som helst svara i telefonen medför en förändrad syn på vad det inne-

⁹ Internetbarometern publiceras årligen av Nordicom, Nordiskt informationscenter för medie- och kommunikationsforskning. Här undersöks bland annat tillgången till internet i Sverige samt hur internetanvändningen ser ut, till exempel hur stor andel av befolkningen som använder internet, när och hur länge det används och vad användarna gör på nätet. Undersökningen omfattar även frågor kring mobiltelefoni och elektroniska spel. Internetbarometern erbjuder jämförelsemöjligheter av internetanvändning mellan exempelvis olika kön och olika åldersgrupper. Resultatet bygger på ett stort underlag och deltagarna är spridda över hela landet.

¹⁰ Medierådet, som är en kommitté inom Regeringskansliet (Utbildnings- och kulturdepartementet), arbetar med barns och ungas mediesituation och frågor om mediepåverkan. De ungdomar som deltar är yngre än gymnasieåldern, det vill säga 12–16 år.

¹¹ Enochsson (2005 och 2007) har med hjälp av enkät och intervjuer undersökt hur ungdomar i åldern 12–14 år engagerar sig i nätmötesplatsen Lunarstorm. Sjöbergs (2002) avhandling om ungdomars användning och meningsskapande av skärmbaserade medier, det vill säga data-spel, internet och TV, bygger på frågor ställda till ungdomar via enkätformulär och intervjuer.

bär att befinna sig på en viss plats eller delta i en viss aktivitet (s. 151). Att mobiltelefonen erbjuder en möjlighet att vara tillgänglig överallt vid alla tillfällen anser hon dock leda till att användarna skapar en känsla för när användningen är lämplig.

Laursen (2006) som också studerat ungdomars bruk av mobiltelefoner, utgår från ett stort material av insamlade SMS och inspelade mobilsamtal. Studien skiljer sig från tidigare studier av mobiltelefonanvändning genom att både samtal och meddelanden har dokumenterats. Tre pojkar och tre flickor som går i samma åttondeklass och tillhör samma bekantskapskrets har via automatisk upptagning bidragit med samtal och SMS-meddelanden under en vecka vardera. Undersökningen omfattar även observationer för att kunna sätta in den dokumenterade interaktionen i ett sammanhang.

Interaktion via mobiltelefoners samtals- och SMS-funktioner beskrivs som mobila samtalsrum. Laursen skriver att den löpande interaktionen i dessa samtalsrum hjälper ungdomarna att skapa sammanhang i en vardag som präglas av snabba växlingar mellan fysiska platser och sociala relationer. Den direkta linjen till familj och vänner och den konstanta möjligheten till kontakt ger också en känslomässig tillfredsställelse och bekräftelse. Interaktionen via mobiltelefoner existerar dock inte separat eller självständigt från sådant som ungdomarna annars är sysselsatta med. I hennes undersökning är det vanligt att ungdomar låter interaktionen påverkas av och inverka på det som pågår i övrigt. Till exempel förekommer det ofta att den person de är tillsammans med dras in i mobilkonversationen liksom att de håller flera löpande interaktionsförlopp igång samtidigt via SMS. Hon skriver (2006:220):

Det mobile samtalerum aktiveres gennem kommunikationen og er først og fremmest et socialt rum der eksisterer på tværes af fysiske rum. Her mødes to personer, af og til flere, og de indgår i en sosial relation som derved vedligeholdes og udvikles. Det mobile samtalerum eksisterer ikke uafhængigt af deltagerens hverdagsliv og offlinerektion, men er en del af det, invirker på det og påvirkes af det.

Aarsands (2007) avhandling om ungdomars datoranvändning grundas på videospelningar, fältanteckningar och intervjuer. Aarsand har observerat ungdomar i hemmet och i skolan. Deltagarna går i årskurs sju och undersökningens inriktning är pedagogisk snarare än språklig. Intressant är diskussionen kring växlingen mellan aktiviteter på och utanför nätet, vilken definieras som dynamisk. En analys av ungdomars interaktion via instant messaging visar att flera aktivitetsramar är relevanta samtidigt. Vidare visas hur nätidentiteter i form av användarnamn kan relateras till fenomen utanför nätet. Aarsand menar att man genom att enbart fokusera så kallade nätaktiviteter riskerar att förenkla betydelsen av internetaktiviteter i det dagliga livet. Istället bör man tänka i termer av hur människor simultant förmår att

upprätthålla flera sätt att vara närvarande samt studera denna närvaro på flera nivåer inom flera interaktionella områden. Aarsand (2007:91) skriver:

The interplay of the activities illustrates how the frames can be seen as linked to other ongoing activities, and that they are fragile, unstable and open for renegotiation. In brief, rather than seeing online and offline activities as separate framings, they are seen as intertwined dimensions in young people's everyday lives, where the border work as such is seen as an important resource in the social life [...].

Örnberg Berglund (2009) har studerat den komplexa situationen kring datoranvändning och beskriver växlingen mellan olika verksamheter i samband med användningen. Under en två timmar lång sammanhängande period har hon videofilmat en 28-årig kvinna på kvinnans arbetsplats. Hon har även samlat in loggfiler¹² över datoranvändningen. Under den dokumenterade perioden var informanten involverad i tre olika konversationer via instant messaging, hade ytterligare en chattkanal¹³ öppen och deltog i fyra konversationer ansikte mot ansikte. Vid ett tillfälle ringde hennes mobiltelefon men hon valde att stänga av den. Hon besökte några olika sidor på nätet och vid ett tillfälle läste hon sin e-post. Analysen visar att den genomsnittliga tiden som ett fönster var synligt på skärmen endast uppgick till 26 sekunder.

Vidare har Örnberg Berglund undersökt informantens lingvistiska produktion i varje enskilt medium samt hur informanten navigerar mellan de olika medierna. Procentsatsen av bland annat förekommande emoticons, förkortningar, ordlekar och traditionell interpunktion i de digitala konversationerna relateras förutom till mediet även till vad konversationerna handlar om och vilka som deltar.

Thulins (2004) avhandling i kulturgeografi behandlar ungdomars användning av dator, internet och i viss mån mobiltelefoner i ett geografiskt perspektiv. Syftet är att undersöka den faktiska användningen av tekniken samt hur den integreras i ungdomarnas dagliga liv. Materialet omfattar studier kring ett 40-tal deltagare som vid två tillfällen har fört noggranna dagboksanteckningar kring sin medieanvändning och därefter intervjuats. Det första tillfället ägde rum år 2000 när ungdomarna gick i årskurs tre på gymnasiet och det andra två år senare. Thulin betonar förändringar i användningen som uppkom när studiens deltagare flyttade hemifrån för att arbeta eller studera. Bland annat använde de datorer och internet på ett särskilt sätt vid skolarbeten på gymnasiet som inte förekom därefter. De interaktiva teknikerna, e-post, chatt och mobiltelefonanvändning ökade över tid medan exempelvis informationssökning minskade. Trots att de flesta i samband med flytt från hemmet hade fått minskad tillgång till internet hade användningen totalt sett

¹² Loggfiler omfattar information från kvinnans dator om vilka program som använts.

¹³ Till skillnad från *instant messaging* fanns möjlighet för fler än två deltagare att konversera via denna kanal.

ökat med cirka 20 minuter per person och dag. De som inte längre hade tillgång i hemmet använde datorer på arbetsplatsen, i skolan eller på biblioteket. Vidare hade andelen parallell datoranvändning ökat mellan de två tillfällena. En klar tendens var således att datoranvändningen för deltagarna över tid blivit mer komplex och bestod av flera parallella aktiviteter samtidigt.

De kvalitativa undersökningarna av interaktionsmedieanvändning har relevans för analyserna i kapitel 7 och 8 i min undersökning. Laursens (2006) syn på mobila samtalsrum har likheter med mitt sätt att beskriva interaktion via mobilsamtal och SMS som avhängiga andra pågående verksamheter. Aarsands (2007) och Örnberg Berglunds (2009) beskrivning av växlingen mellan olika verksamheter vid datorn kan jämföras med den växling som undersöks i kapitel 8.

2.2.3 Språk och textstruktur i nät- och mobiltexter

Det språkbruk som används i interaktion via datortext eller SMS i mobilen har i tidigare forskning uppmärksamats åtskilt från annan skrift. Termen ”netspeak”, på svenska internetspråk, introducerades i början av 1990-talet av Crystal (2001:18) för att definiera ett språk som var specifikt för internet. Internetspråket, som språklig varietet, delas, i tidigare forskning, ofta in i olika subvarieteter som relateras till olika interaktionsmedier, e-post, chatt och så vidare.

I de fall interaktionen bygger på enbart text är simultan återkoppling egentligen omöjlig eftersom audiovisuella ledtrådar saknas i skrift.¹⁴ För att kompensera för dessa sociala, icke-verbala interaktionsstrategier, som normalt erbjuds i interaktion ansikte mot ansikte, har datoranvändare uppfunnit kompensatoriska strategier. Vanligt förekommande är emoticons, det vill säga liggande ansikten som komponeras av tecken på tangentbordet. Dessa kallas ofta även för smilies. Som komplement till ansiktsuttryck kan fysiska handlingar göras textuella. Handlingar inom så kallade asterisker, som till exempel <gäsp> och *snyft* kan fungera som kontextuella hjälpmedel till en lekfull eller avslappnad diskursiv ram (se till exempel Herring 2001 för en allmän beskrivning av datorspråk).

Hård af Segerstads avhandling (2002) handlar om hur det svenska språket anpassas till datorbaserad interaktion. Skrivet språk har undersökts i fyra typer av datorbaserade medier, e-post, webbchatt, instant messaging och SMS. Ett antal språkdrag som skiljer sig från konventionellt reglerat skriftspråk identifieras. Vid sidan av emoticons och asterisker uppmärksammas förkortningar som författaren menar påskyndar interaktionen i medierna. Förkortningar och akronymer av ord hämtas ofta från standardspråket men nya förkortningar uppfinns också. Exempelvis anses förkortningarna tbx=

¹⁴ Datortext kan kompletteras med rörliga, simultana bilder från till exempel webbkameror.

tillbaka och iaf = i alla fall och akronymerna LOL, *laugh out loud* och BRB, *be right back* ha uppkommit i interaktion via datorbaserade medier.

Hård af Segerstad (2002) skriver att kommunikatörer oftast är villiga att använda fler ord när de talar än när de skriver för att nå ett utsatt mål. Ju flinkare en användare är på tangentbordet desto fler ord är hon eller han beredd att använda i sin skrivna interaktion. Dessa antaganden leder diskussionen in på principen om minsta möjliga ansträngning som i stort innebär att människor i regel alltid försöker undvika att lägga ner mer arbete än de absolut behöver, "[the] amount of work one is willing to do depends on the amount of pleasure received or avoidance of pain" (s. 31).

I sin avhandling om chatt skriver Sveningsson (2001) att toleransen för tystnad är låg. Istället för att vänta på svar på ett inlägg använder chattare eventuell väntetid till att samtala med andra eller till att ta upp nya samtalsämnen. Chattare håller oftast ett högt tempo och engagerar sig i flera konversationer samtidigt. Sveningsson beskriver toleransen för stavfel och felaktig meningsstruktur som hög i chatt, troligtvis på grund av det höga tempot och den informella atmosfären. Hon beskriver fler strategier för att kompensera för avsaknad av prosodi och icke-verbala interaktionsstrategier än användning av asterisker. Till exempel förekommer ofta kreativ användning av versaler, stavning och interpunktion i syfte att skapa effekt av röst, röstläge och gester. Punkter och kommatecken utmärker ibland tempo och flera av samma bokstav i rad anger utdragen intonation. Versal markerar sällan början av en mening utan används oftare för att betona emfas.

Det språk och de textstrategier som har identifierats som specifika för datorbaserad interaktion kan även kopplas till de kulturer som omger medierna. En användare som till exempel bemästrar chattandets språkliga strategier uppfattas som snabb, erfaren och kompetent av andra chattare (Hård af Segerstad & Sofkova Hashemi 2005:126 ff). På samma sätt är valet av namn på chatten, det så kallade användarnamnet, samt hur man uppför sig, viktigt för att bli en del av den specifika chattgemenskapen (Sveningsson 2001). Särskilda språkliga strategier som utvecklats inom chatt är tillåtna att användas, men samtidigt är det viktigt att inte överdriva språket. Att använda enbart versaler uppfattas exempelvis som skrik och betraktas som störande, att ta för mycket plats genom alltför långa turer är heller inte accepterat.

Bakom den datorbaserade interaktionen finns även en mänsklig faktor. Bland tidigare forskning förekommer exempelvis undersökningar som har ett genusperspektiv. Huffaker och Calvert (2005) studerar språket i ungdomars bloggar. De utgår från att pojkar och flickor använder de datorbaserade medierna på olika sätt och att deras språkbruk, i likhet med vad som framkommit inom tidigare samtals- och textforskning, tar olika uttryck. Liksom Huffaker och Calvert (2005) använder kön för att förklara sina resultat utgår Collin (2005) från ålder i sin resultatredovisning. Hon har undersökt kontext, funktion och form i webbaserade diskussionsforum om diabetes.

Resultaten visar att den avsedda deltagargruppen i ett forum verkar ha större betydelse för hur inläggen formas än vad forumets struktur har, på så sätt att forum avsedda för ungdomar karaktäriseras av en mer okonventionell form.

De i detta avsnitt behandlade undersökningarna har främst relevans för kapitel 6 i min undersökning, där jag studerar hur språkliga resurser används som verktyg för att forma kommunikativa verksamheter. Ett par av analys-exemplen i kapitel 6 avser interaktionella datortexter (en chatt och en nät-dagbok). Tidigare forskning kopplar ofta språket i den här typen av texter till mediernas tekniska förutsättningar och begränsningar. Jag undersöker bland annat om och i så fall hur språkanvändning även kan relateras till ramarna för de verksamheter som det omges av samt till individrelaterade faktorer. Studien uppmärksammar inte språkanvändning i dator- och mobiltexter som tillhörande någon egen gemenskap eller kultur. Mediekaraktäristiska språkdrag förstås istället som resurser som vissa grupper av användare kan använda sig av när de konstruerar diskursiva stilar i vissa kontexter.

2.3 Tidigare forskning med verksamhetsperspektiv

I tidigare forskning kring ungdomars språk uppmärksammas sällan kontextens samverkan med interaktionen. Vidare fokuserar undersökningarna oftast likartade kommunikativa sammanhang, vilket medför en ensidig bild av språkbruket. I studier som genomförs i ett verksamhetsperspektiv undersöks dels hur kommunikativa verksamheter byggs upp språkligt, dels hur interaktionsdeltagarnas val av språkliga resurser sker utifrån de kommunikativa verksamheternas ramar. Ett verksamhetsperspektiv, se avsnitt 3.1.2 och 3.2.1, kan ge en ökad förståelse för ungdomars dagliga interaktion och därmed bidra till att problematisera bilden av ungdomsspråk, SMS-språk, chattspråk och liknande.

I detta avsnitt presenteras först kortfattat hur verksamhetsanalys har använts i några tidigare undersökningar, avsnitt 2.3.1. Eftersom verksamhetsperspektivet är relativt nytt inom språkvetenskaplig forskning uppmärksammas även studier som primärt rör vuxnas interaktion. Därefter i avsnitt 2.3.2, redovisas tidigare forskning kring några verksamheter som är vanliga i ungdomars vardag och som även förekommer i min undersökning. Studierna hör till olika discipliner och behandlar inte alltid språk. Dock ger de en god bild av övergripande strukturer som den interaktion och medieanvändning som jag studerar kan behöva förhålla sig till.

2.3.1 Verksamhetsanalys i tidigare forskning

Persson Thunqvist (2003) använder verksamhetsanalys för att förstå en samhällslig institution, nämligen kommunala projekt för arbetslösa ungdomar. Han studerar hur ungdomarnas deltagande organiseras i ungdoms-

projektens verksamheter samt hur ungdomarna själva identifierar sig och förhåller sig till dessa. I undersökningen studeras samtalstyper som är etablerade i ungdomsprojekten och som ingår i upprepade interaktionssituationer i organiserade verksamheter, exempelvis undervisning, eller i mer eller mindre institutionaliserade möten, till exempel vägledningssamtal.

Tykesson-Bergman (2006) använder aktivitetsanalys för att undersöka språklig interaktion mellan biträden och kunder i butik. Begreppen *aktivitet* och *aktivitetstyp* används på liknande sätt som *verksamhet* och *verksamhetstyp* hos exempelvis Persson Thunqvist (2003). Tykesson-Bergman ser kundsamtal som en aktivitetstyp. Hon kallar det arbete som butiksbiträdet utför i samspelet med kunden för aktivitet, exempelvis när hon flyttar varor på bandet och registrerar priset.

I Rönns (2009) studie av kommunikativa hinder vid en teaterhögskola används verksamhetsanalys för att synliggöra hur skådespelarstudenters möjligheter att sätta sig in i, förstå samt ha inflytande i utformningen av kommunikativa sammanhang hindras i interaktionen.

Det huvudsakliga materialet i Persson Thunqvists, Tykesson-Bergmans och Rönns studier rör samtal. Verksamhetsanalys används dock av Hållsten (2008) för att studera skrivande, närmare bestämt det skrivande som möter nytexaminerade civilingenjörer i början av deras yrkesliv. Verksamhetsanalytiska termer och begrepp används för att systematisera och jämföra de olika arbetsuppgifter som ingenjörerna utför och det sammanhang som deras skrivande är situerat i. Vad som räknas som en verksamhet bestäms utifrån deltagarnas beskrivningar av vad de gör när de arbetar samt utifrån analysen av hur texterna används i arbetet, när de skrivs och i viss mån även när och hur de läses.

Westman (2009) studerar skriftpraktiker i gymnasieskolan med hjälp av verksamhetsanalys. Utifrån vad eleverna på omvårdnads- och byggprogrammet skriver, visar och förklarar hon vilken plats skrivandet har i två klasser. I analysen studeras såväl texterna som de skrivsituationer som uppkommer.

2.3.2 Ungdomars verksamheter i tidigare forskning

I kapitel 5 i avhandlingen studeras händelser i huvuddeltagarnas vardag som kommunikativa verksamheter och möjliga verksamhetstyper. Händelserna, det vill säga det som ungdomarna ägnar sig åt, sorteras grovt utifrån de tre domänerna skolan, hemmet och fritiden. Tidigare forskning har identifierat och analyserat några av händelserna inom dessa domäner.

Kategorisering av undervisningsformer i skolan har genomförts av bland annat Philips (1972) som i början av 1970-talet introducerade termen deltagarstrukturer samt urskiljde fyra olika deltagarstrukturer vid undervisning i skolan: *helklassundervisning*, *lärarledda smågruppsamtal*, *enskilt arbete* och *grupparbete*. Hon beskriver helklassundervisning som att läraren styr interaktionen medan eleverna deltar på lärarens order. I de lärarledda små-

grupperna förväntas varje elev kommunicera mer utförligt med läraren och kamraterna. Vid det enskilda arbetet sitter eleverna i sina bänkar medan läraren hjälper den elev som påkallar hjälp. Vid grupparbetet kommunicerar eleverna med varandra och styr själva sitt arbete under indirekt ledning av läraren. Philips deltagarstrukturer utgör en jämförbar utgångspunkt för beskrivningen av de verksamhetstyper i mitt material som förekommer vid undervisning i skolan. Hon utgår från lärarens perspektiv och återger stora, ovanifrån studerade, mönster som omger undervisningen i skolan.

Traditionella samtal mellan lärare och elever har inom skolforskningen ofta analyserats utifrån Sinclairs & Coulthards (1975:21 ff.) IRF-struktur. Där står I för initiering, och motsvarar vanligen en lärarfråga som gäller känd information. R står för respons och utgörs av elevens svar och F, är feedback och motsvarar lärarens uppföljning eller evaluering av elevens svar. Undervisning som domineras av IRF-strukturen innebär en stark lärarstyrning och litet utrymme för elever att påverka innehållet eller utveckla egna tankar.

Liljestrand (2002) använder begreppet helklassdiskussion för att beskriva "ett lektionsmoment där läraren leder hela klassen i samtal om en i samhället omdiskuterad eller 'kontroversiell' fråga" (s. 112). Han menar att helklassdiskussioner avser sammanhållna arbetsfaser där deltagarna på ett systematiskt sätt ägnar sig åt att diskutera

Alexandersson (2007) menar att en omfattande förändring från lärarstyrd undervisning till elevcentrerat arbete successivt har tagit form i den svenska skolan. Sedan mitten av 1990-talet bygger undervisningen i hög grad på att eleverna självständigt tar ansvar för sin egen inläring genom att själva söka kunskap och ansvara för planeringen av arbetet. Alexandersson pekar på att denna förändring har att göra med att datorn blivit vanlig i undervisningen (s. 132–134). Den så kallade fjärde basfärdigheten, det vill säga "förmågan att söka information och hantera det mediala flödet" (s. 132) utgör idag en del av de flesta skolämnena. Tekniken har integrerats i undervisningen och används som ett hjälpmedel bland många andra.

Vad elever gör när de har rast uppmärksammas sällan i pedagogisk och didaktisk inriktad forskning. Dock behandlar Ewaldsson (2003) i viss mån elevers rastaktiviteter i sin studie av lågstadies barns interaktion i kamratgrupper. Hon fokuserar dock inte på rastaktiviteterna i sig, utan behandlar främst kamratkulturer och identitetsfrågor som rör inkludering och exkludering. De rastaktiviteter som Ewaldsson (2003) ändå nämner, "bilder-byte", "jaktlek", "lek i sandlådan", "hopprep" och "bandy", förekommer inte i denna undersökning eftersom ungdomarna i studien är äldre än Ewaldssons lågstadieelever.

Samtalsforskning visar att middagar i västerländska familjer förknippas med livliga och komplexa händelser som omfattar en mängd olika samtalsämnen (se Blum-Kulka 1997, 2000 och Brumark 2003 för utförligare analyser av middagssamtal). Termen middagssamtal har i kommunikations- och

samtalsforskningen därför kommit att avse det socialiserande småprat som äger rum när en familj äter middag tillsammans snarare än situationella samtal kring själva middagsaktiviteten.

I tidigare forskning kring fritidsaktiviteter diskuteras fritidens ökade betydelse för möjligheten att skapa och forma identitet och mening (exempelvis Sundkvist 2005). Att delta i exempelvis en idrottsförenings verksamheter kan innebära ett sätt att visa för andra vem man är eller vem man vill vara. Engagerade i en schemalagd fritidsverksamhet kan ungdomarna sedan spegla sig i kamrater och ledare (se till exempel Redelius 2002 för en utförligare beskrivning av idrottsföreningsverksamheter).

Hössjer (2007) undersöker kommunikation och lärande i barns schema-lagda fritidsaktiviteter. Hon menar att de strukturer som framträder i sådana miljöer i många avseenden skiljer sig från strukturer i undervisningssituationer i skolan. Till exempel har ledaren oftast inte, som i skolan, formell pedagogisk utbildning och verksamheterna vilar, till skillnad från verksamheterna i skolan, på frivillig grund (s. 330).

I tidigare forskning om föreningar i läroverk och gymnasieskolor definierar Sundkvist (2005) begreppet skolförening som ”en sammanslutning av elever som tillsammans gör någonting i organiserad form, till exempel spelar teater, fördjupar sig i naturkunskapen, läser lyrik eller träffas för att umgås”. Föreningen ställer vidare vissa krav på sina medlemmar, till exempel att de är elever vid en viss skola. Andra återkommande krav kan handla om exempelvis kön och ålder. Sundkvist (2005) skriver att skolföreningar traditionellt har valt vilka kategorier bland eleverna som kan vara medlemmar. På så sätt har föreningarna varit privata och slutna. En skolförenings existens beskrivs som beroende av flera faktorer. Den måste ha legitimitet hos såväl medlemmar som företrädare för skolan. Det ska vara attraktivt att bli medlem och de som blivit medlemmar måste sköta sina plikter.

Blum-Kulka (2000) beskriver socialt umgänge, socialbility, som kärnan i lyckliga konversationer som inte har några bakomliggande motiv (s. 217). Goffman (1981) menar att idealiserade ordinära konversationer utgör kärnan i sociala händelser. Icke-målorienterade samtal beskrivs som egalitära och centrerade kring samarbete. De erbjuder samtliga deltagare rätten att tala såväl som att lyssna. Ibland används termen småprat inom kommunikationsforskning och sociolingvistisk forskning. Coupland (2000) beskriver småprat som ett konventionellt och perifert sätt att tala. Enligt Coupland omfattar termen skvaller, allmänt småprat och pausprat, det vill säga mindre, informella, oviktiga och oseriösa sätt att tala (s. 1). Nelson (2007) definierar småprat som ”spontan interaktion med ett primärt socialiserande syfte, som lätt kan påbörjas och lätt kan avslutas” (s. 291).

I kapitel 5 i denna undersökning, studeras praktiker och verksamheter i huvuddeltagarnas vardag. För att utföra denna studie, som rör sig på makro-nivå, har jag ofta jämfört resultat från materialet med den forskning kring vanligt förekommande verksamheter bland ungdomar som presenterats här.

3 Teoretiska utgångspunkter och analytiska verktyg

Detta kapitel syftar till att beskriva den teori och metod som används i undersökningen. Teoretiskt bygger studien på sociolingvistik och verksamhets-teori. I analyserna används främst verksamhetsanalytisk metod. Verktyg för att studera specifika interaktionsexempel har hämtats från ett brett diskurs-analytiskt fält.

Kapitlet utgörs av två delar där den första, avsnitt 3.1, behandlar teori och den andra, avsnitt 3.2, metod. Teoridelen omfattar avsnitt om sociolingvis-tiska perspektiv samt verksamhetsteori. Den teoretiska presentationen av-slutas med en redogörelse för hur kombinationen sociolingvistik och verk-samhetsteori tillämpas i undersökningen. I metoddelen beskrivs verksam-hetsanalytisk metod samt den syn på diskurs som används i undersökningen. Dessutom presenteras samtalsanalys, undersökningens verksamhetsanaly-tiska och diskursanalytiska metoder samt definitioner av termer och begrepp.

3.1 Teori

Centralt i undersökningen är synsättet att mening skapas tillsammans med andra i en social situation. Synen på interaktion som social handling och konstituerande praktik har sin grund inom sociologin och socialpsykologin (Giddens 1984). Inom språkvetenskapen introducerade Hymes tankarna kring interaktion och kultur som ömsesidigt beroende (1972). Enligt den processororienterade synen på språk som Hymes representerar bör språkliga stu-dier grundas etnografiskt och analyseras utifrån en bred kontextuell ram som omfattar såväl lingvistiska som icke-lingvistiska drag. Språket bör ses som ett verktyg bland andra i sociala möten mellan människor. Vidare bör kon-texten betraktas som det som skapar språklig mening i en situation och som gör interaktionen meningsfull.

Den processororienterade synen på språk förenar de sociolingvistiska och verksamhetsteoretiska perspektiv som presenteras i detta kapitel.

3.1.1 Sociolingvistiska perspektiv

Eckert (2005) identifierar tre vågor inom den sociolingvistiska forskningen kring språklig variation. Dessa representerar olika metoder och analysmodeller som tillsammans utgör en del av en större helhet på så sätt att en ny våg inte ersätter en föregående. Den första vågen omfattar kvantitativa undersökningar där många informanter är involverade. Undersökningarna är genomförda på bestämda platser som valts utifrån kännedomen om att en eller flera, för forskaren intressanta, språkliga variabler förekommer bland språkanvändarna på platsen. De förutbestämda variablerna är sociala markörer som markerar till exempel klass, kön och ålder. Individer utses som representanter för de varieteter som studeras, till exempel en viss dialekt. Föremålet för en sådan studie är dialekten som system varför personer som talar mycket dialekt väljs som informanter. Ett par exempel på studier som hör till den första vågen är Labovs undersökning av tre uttalsvarianter av /r/ hos talare i New York (1972) och Nordbergs undersökning av böjningen av neutrala substantiv i Eskilstuna (1972).

Studier tillhörande sociolingvistikens andra våg är oftast inriktade mot mindre områden, så kallade *speech communities*, till svenska ofta översatt till *talgemenskaper*. Dessa undersökningar bygger på etnografiska materialinsamlingsmetoder. Studierna är ofta longitudinella och syftar, liksom den första vågens undersökningar, till att upptäcka språkliga variabler. Individen studeras här tillsammans med andra individer och representerar därmed en viss grupp i samhället. Själva situationen kring den språkliga varietet som uppmärksammas, till exempel en specifik dialektsituation, utgör undersökningens kärna. Exempel på studier som kan räknas till den andra vågen är Labovs undersökning av /ay/ och /aw/ på Marthas Vineyard (1963) och Eckerts undersökning av språkliga variabler hos ”Jocks” och ”Burnouts” på en High School med vit etnisk dominans utanför Detroit (1989). På nordiskt område kan Gunnarsdotter Grönbergs (2004) studie av ungdomar och dialekt i Alingsås och Quists (2005) studie av ungdomar och multietniskt relaterad språklig variation i Köpenhamn nämnas. Resultaten av den andra vågens studier visar att variationsmönster inte etableras under barnåren utan att de fungerar som resurser vid konstruktionen av identitet. Språkliga variabler som korrelerar med klass ses alltså inte som ett resultat av yrke och inkomst utan som angelägenheter på lokal nivå som är knutna till dessa faktorer.

I sociolingvistikens tredje våg ger det tidigare kravet på kvantitet vika för mer kvalitativt inriktade studier. Ett mindre antal informanter studeras med hjälp av etnografiska metoder och identitetsfrågan är central. Individers handlingar ses inte som resultat av en strukturell social ordning utan som personliga val (Bucholtz 2000). Studierna är mer mikroinriktade och språk studeras utifrån användarnas perspektiv. I stället för *speech communities*, *talgemenskaper*, undersöks *communities of practice*, på svenska *verksamhetsgemenskaper*. Typiska frågeställningar rör hur individer använder språk-

ket för att framhålla vissa identiteter samt hur språkanvändning samverkar med andra sociala parametrar. En viktig skillnad från tidigare sociolingvistiska perspektiv är bland annat att man inom den tredje vågen i högre utsträckning uppmärksammar sociala kontexter och aktivt deltagande som betydelsefulla förklaringar till språklig variation.

Exempel på undersökningar som kan räknas till den tredje vågen är Bucholtz studier av hur pojkar i övre tonåren förhandlar genus och ras (1999) och hur tonårsflickor positionerar sig som så kallade "nördar" i förhållande till rådande normer (2000) samt Mendoza-Dentons (1996) undersökning av identitetsmarkörer hos latinoamerikanska gängflickor. Forskare inom sociolingvistikens tredje våg kopplar betydelsen av variation till konstruktionen av stil. Att studera meningen med variation i stilsammanhang innebär inte enbart att tillskriva olika stilar olika variabler utan även att förstå variabelernas placering som en integrerad del i konstruktionen av social mening.

På svenskt område pågår två större språkvetenskapliga undersökningar där man istället för att använda individer för studier av varieteter som system eller den sociala situationen kring varieteter låter individer representera sig själva och sitt eget sätt att tala (Dialektutjämning i Västsverige, samt Språk och språkanvändning bland ungdomar i flerspråkiga miljöer).¹⁵ I projekten arbetar man utifrån frågeställningen vem som använder vilken varietet var? Språkliga varieteter ses som en så kallad "pool of resources" (Ganuza 2008), det vill säga en resurspool av pragmatiska resurser som ges olika betydelser i olika kontexter.

Sedan Hymes tid har sociolingvistik varit starkt förenad med etnografi. Synen på etnografins plats i och betydelse för en undersökning kan sägas ha utvecklats i takt med övrig sociolingvistisk teoribildning. Rampton (2007) sammanfattar hur etnografisk lingvistik idag skiljer sig från hur den behandlades i den tidiga sociolingvistik och variationslingvistik. Interaktionskontexten tas idag sällan för given utan studeras grundligt. Vidare betonas ett deltagarperspektiv. Reflektering kring forskarrollen är av betydelse liksom målet att ge en helhetsbeskrivning av kontexten genom att relatera händelser på mikronivå till mer övergripande kontextuella strukturer.

3.1.1.1 Interaktionell sociolingvistik

Interaktionell sociolingvistik baseras på antropologi, sociologi och lingvistik och rör kultur, samhälle och språk. Den har sina rötter i kommunikations-etnografi (Hymes 1972) och företräds av bland annat Gumperz och Goffman.

¹⁵ Se <http://www.sofi.se/1430> (2010-03-10) för en beskrivning av projektet Dialektutjämning i Västsverige samt http://hum.gu.se/institutioner/svenska-spraket/isa/verk/projekt/pag/pg_forsk2 (2010-03-10) för Språk och språkanvändning bland ungdomar i flerspråkiga miljöer.

Inom interaktionell sociolingvistik ses språk och kultur som situerat meningsskapande snarare än som fasta och idealiserade strukturer, det vill säga kopplade till i förväg definierade sociala kategorier. Central är synen på diskurs som en plats där språk och kontext samverkar på olika nivåer. Interaktionell sociolingvistik står också för en brygga mellan ett ”ovanifrånperspektiv” där forskaren medverkar till att identifiera och definiera de företeelser som studeras och ett ”underifrånperspektiv” där identifieringar och definitioner görs utifrån deltagarnas perspektiv (Stubbe med flera 2003). Termen *interaktionell* betonar att människors språkanvändning inte enbart bestäms av statiska kategorier som till exempel ålder, kön och social bakgrund. Istället betonas att individers identitet och relationer till andra skapas, formas och upprätthålls i interaktion med andra individer eller grupper av individer.

Gumperz studerar hur människor använder sina kunskaper om kontext, om interaktionens mål och om relationer mellan samtalsdeltagarna för att skapa en ram i syfte att tolka och förstå varandra. Gumperz menar att de *kontextualiseringssignaler* som förekommer i samtal, det vill säga till exempel tonfall, pauser och lexikala val används för att signalera hur ett yttrande ska uppfattas (se till exempel Gumperz 1982:131). Alla sådana signaler, verbala såväl som icke-verbala, har tillsammans med kunskaper om sociala och kulturella kontexter betydelse för hur samtalsdeltagarna tolkar varandra under ett pågående samtal. Gumperz visar bland annat att missförstånd kan uppstå då människor, på grund av skilda språkliga och kulturella referenser, använder olika kontextualiseringssignaler för att signalera samma sak. Kontextuella förutsättningar beskrivs som bakgrundskunskaper som tillåter slutsatser på två relaterade nivåer. En nivå utgörs av den kommunikativa *aktivitetstypen*, till exempel att retas, föreläsa, småprata och så vidare. Den andra nivån utgör de specifika mål som talaren har med sina språkliga uttryck. Tolkningen av uttrycken är beroende av en ram av kontextualiseringssignaler.

Gumperz ser språket som ett socialt och kulturellt konstruerat symboliskt system som används så att social mening på makronivå, till exempel gruppidentitet och statuskillnader, reflekteras. Språket skapar också social mening på mikronivå, det vill säga vad någon säger och gör vid ett specifikt tillfälle vid en specifik tidpunkt.

Goffmans inriktning mot social interaktion kompletterar Gumperz inriktning mot situerat meningsskapande. Goffman menar att individers identiteter är sociala konstruktioner som formas genom interaktion med andra. Hans exempel rör samtal som äger rum ansikte mot ansikte och språket utgör ett av flera möjliga uttryck i det interpersonella mötet. Begreppet *face* representerar det sociala värde som en individ tillskriver sig genom andras tolkningar av vad individen visar upp i ett specifikt samtal (Goffman 1981). Goffmans analyser av förhållandet mellan interpersonell mening och social konstruktion balanseras av noggrann hänsyn till såväl symboliskt värde av

vad som sägs och görs som mer abstrakta former av socialt liv. Genom detaljerade analyser av form och mening kan vi förstå hur interaktionsdeltagarna uppfattar den aktuella kontexten, det vill säga ramen för samtalet. Deltagare i samtalet använder sig av uppfattningar om kontexten samtidigt som de genom samtalet tillsammans konstruerar den (Goffman 1974).

Vid sidan av de skilda intressen som refererats tidigare, Gumperz rörande språk och kultur och Goffmans rörande individen och samhället, finns två gemensamma frågor som givits stort utrymme inom den interaktionella sociolingvistik. Det första är förhållandet mellan individen och andra individer och det andra är betydelsen av kontexten. Det situerade meningsskapandet är viktigt (för en utförligare beskrivning av interaktionell sociolingvistik se exempelvis Schiffrin 1994 s. 97–189).

3.1.2 Verksamhetsteori

Undersökningens analyser genomförs utifrån en verksamhetsram. Den modell för verksamhetsanalys som används (Linell 2007) har inspirerats av det breda tvärvetenskapliga forskningsfält som inriktar sig på att studera interaktion i sociala situationer. Begreppet verksamhetsteori, ofta även benämnt aktivitetsteori, omfattar ett flertal teorier och används inom en rad forskningsområden, bland annat psykologi, pedagogik och kognitionsforskning. Säljö (2000) beskriver verksamhetsteorin som ”ett försök att systematisera förståelsen av mänskliga handlingars situerade natur och beskriva dem som delar av kontinuerliga sociala praktiker i samhället” (s. 137).

Engeström (1999) skriver att aktivitetsteori, *activity theory*, har en trefaldig grund i klassisk tysk filosofi från Kant till Hegel, i skrifter av Marx och Engels och i sovjetrisk kulturhistorisk psykologi med namn som Vygotsky, Leont’ev och Luria. Den neo-vygotskyanska aktivitetsteorin utvecklades under decennierna efter andra världskriget främst inom forskning kring lek, inlärning, kognition och barns utveckling och den tillämpades främst i undervisningssituationer. Dessa forskningsområden är fortfarande centrala men den neo-vygotskyanska aktivitetsteorin tillämpas sedan 1980- och 1990-talet även inom andra områden. Engeström har utvecklat aktivitetsteorin som verktyg för studier av diskursiva, historiska och kulturella processer inom arbetsliv och organisationer. Han arbetar med omfattande verksamhetssystem med inriktning mot arbetet inom organisationerna snarare än interaktionen. Stark koppling till Engeströms teori har bland andra Chaiklin & Lave (1993) och Säljö (2000). Eftersom samtalet får en undanskymd roll hos Engeström och endast behandlas som en faktor bland många andra är hans aktivitetsteori inte direkt applicerbar på mina frågeställningar. Hos Säljö har dock språket en tydligare roll även om det inte utgör det primära forskningsintresset.

Inom verksamhetsteori är studier av sociala situationer centrala. Engeström (1999), Säljö (2000) och Sarangi (2000) med flera använder begreppet

aktivitet men många andra benämningar för sociala kontexter förekommer också i verksamhetsteoretisk forskning. Begreppet *community of practice*, till svenska ofta översatt till *praktikgemenskap*, användes först inom kulturantropologisk och pedagogisk forskning med en sociokulturell syn på lärande. Enligt Lave & Wenger (1991) och Wenger (1998) definieras praktikgemenskap av en grupp människor som samlas kring en viss *praktik*, till exempel ett garageband, en friidrottsförening, en forskningsgrupp eller en förskoleklass. Enligt Engström är gemenskapen en del av verksamheten. Wenger (1998) framhåller att de aktiviteter som utförs inom en viss praktik alltid har en historisk och en social kontext som ger praktiken struktur och mening. På så sätt är alla praktiker sociala. Praktiker inkluderar såväl det explicita som det underförstådda, både det som sägs och det som inte sägs, det som händer och det som antas. Praktiker inkluderar språk, verktyg, dokument, föreställningar, symboler, väldefinierade roller, regler och kontrakt som görs explicita i olika praktiker av olika orsaker. Praktiker omfattar också implicita relationer, underförstådda konventioner, hårfina signaler, uttalade tumregler, intuition, specifika uppfattningar och delade världsuppfattningar. De flesta av dessa uttrycks aldrig, ändå är de tecken på medlemskap i praktikgemenskaper och de är avgörande för att olika företag ska lyckas (Wenger 1998:47).

Hos Lave & Wenger används begreppet praktikgemenskap för att beskriva en sociokulturell syn på lärande. Begreppet *community of practice* används även av sociolingvister för att beskriva praktiker och praktikgemenskaper som har betydelse för olika språkliga variabler, till exempel fonetiska (se till exempel Eckert 1989 och Quist, 2005) eller lexikala (Nordberg 1972 och Sundgren 2002).

Centralt i Levinsons artikel "Activity types and language" (1979) är synen på språket som inbäddat i mänskliga aktiviteter, det vill säga generella, kulturellt igenkännbara verksamheter. Levinsons *activity type* kan jämföras med begreppet *speech event* (se till exempel Hymes 1972 och Gumperz 1982) som lanserades tidigt inom den interaktionella sociolingvistik. På svenska har *speech event* ofta översatts till *språkhändelse* eller *kommunikativ händelse* för att på så sätt även omfatta textanvändning. En viktig skillnad mellan Levinsons *activity type* och begreppet *speech event* är att *speech event* associeras med unika situationer medan *activity type* innefattar mer generella, kulturellt igenkännbara verksamheter. Hymes (1972) ser verksamhetstypen som det som håller ihop och integrerar kontextuella, interaktionella och språkliga dimensioner i kommunikationen. Han utvecklar synen på verksamhetstypen som enbart en av många sociolingvistiska variabler vid sidan av till exempel kön, ålder, socialgrupp, etnicitet och liknande.

Den sociala situationen och dess fundamentala betydelse för socialt liv har en central roll hos Goffman. Med sociala situationer avser han i första hand sådana där människor möts ansikte mot ansikte. Han menar att människor närmar sig situationer med förväntningar på och antaganden om vad

som ska hända (1974:8). Goffman kan sägas ha bidragit till resonemanget kring verksamhetstyper med många relevanta termer. Bland annat har begreppen *ram* och *inramning* blivit viktiga för avgränsningen av verksamheter.

Sarangi (2000) utgår från Levinsons definition av aktivitetsbegreppet och beskriver aktivitetstyper som varaktiga, hållbara och starka enheter som tillåter språkanalytiker att förutom att studera starka mönster även undersöka aspekter av social förändring (s.1). Viktigt inom aktivitetsteorin, enligt Sarangi, är att det språkbruk som används inom en viss aktivitetstyp anses ha större samöre med aktiviteten i sig än med de individer som deltar i denna. Detta skiljer analyser av aktivitetstyper från behavioristiska eller kognitiva språkliga modeller som i högre grad uppmärksammar individuell språk-användning. Aktivitetsbegreppet inbegriper historiska aspekter och kopplar dessa till interaktionella och strukturella mönster (s. 6–7).

3.1.3 Teoriernas tillämpning i undersökningen

Synen på interaktion som social handling och konstituerande praktik är central i avhandlingens samtliga analyser liksom synen på interaktion och kultur som ömsesidigt beroende. Undersökningen uppmärksammar även tanken att deltagarna och deras interaktion både formar och låter sig formas av den sociala kontexten. Det språkbruk som används vid ett visst tillfälle antas kunna säga något om verksamheten som omger interaktionen. Likaså antas kännetecknet om en verksamhet kunna säga något om vilka språkliga resurser som förväntas användas där.

Undersökningen om ungdomars dagliga interaktion kan placeras inom en bred sociolingvistisk tradition. Materialinsamlingen har styrts av sociolingvistiska utgångspunkter medan analyserna är mer verksamhetsanalytiska. Ramptons (2007) syn på etnografins roll inom sociolingvistik har följt mig under undersökningens observationsperioder (se avsnitt 4.1). Senare i arbetsprocessen har den syn på språklig variation som vuxit fram inom sociolingvistik kommit att prägla tolkningen av hur undersökningens huvuddeltagare använder språkliga resurser beroende på sin, medvetna eller omedvetna, uppfattning om ramarna för omgivande verksamheter.

Studien liknar de sociolingvistiska projekten *Dialektutjämning i Väst-sverige* och *Språk och språkbruk bland ungdomar i flerspråkiga storstads-miljöer* på så sätt att ungdomars språkbruk studeras i sociala, kontextuella sammanhang där olika språkliga resurser ges olika betydelse. I jämförelse med nämnda projekt är dock undersökningen mer kvalitativt inriktad. Genom att utgå från social kontext istället för från exempelvis fasta sociala kategorier som exempelvis kön, ålder eller etnicitet, möjliggörs synen på språket som en repertoar av resurser. Dessa resurser antas kunna användas medvetet eller omedvetet för att socialt skapa mening tillsammans med andra genom interaktion. Ålder, kön, etnicitet och social bakgrund är dock

inte ointressanta i analysen utan ses som faktorer som kan synliggöras i deltagarnas orientering mot mål eller i deras konstruktion av roller i olika kommunikativa verksamheter.

För avhandlingens syften är sociolingvistik och interaktionell sociolingvistik väl förenliga med verksamhetsteori. Enligt samtliga traditioner samkonstrueras kultur, interaktion och kontext. Inom den tredje vågens sociolingvistik betraktas den sociala världen som bestående av en uppsättning praktiker eller verksamheter (Bucholz 2000). Den verksamhetsanalytiska metod som tillämpas i undersökningen grundas bland annat på teorier från interaktionell sociolingvistik. Exempelvis återfinns den interaktionssociolingvistiska synen på diskurser, det vill säga platser där språk och kontext samverkar, i den verksamhetsanalytiska synen på kommunikativa verksamheter. Likaså återfinns ambitionen att förena ett ovanifrånperspektiv med ett underifrånperspektiv i de två teoretiska fälten. I linje med traditioner från interaktionell sociolingvistik ser verksamhetsteori språkliga variabler som föränderliga och formbara i möten mellan människor. Vidare antas olika språkliga resurser höra hemma i olika verksamhetstyper och deltagarna antas använda sig av dessa för att skapa mening.

Tillämpningen av sociolingvistik, interaktionell sociolingvistik och verksamhetsteori i undersökningen innebär konkret att kapitel 5, 6, 7 och 8 bygger på verksamhetsteori medan kapitel 9 i första hand utgår från sociolingvistisk teoribildning. Båda teoretiska perspektiven är dock synliga i samtliga analyser i avhandlingen.

3.2 Metod

Den teoretiskt processorienterade synen på språk har givit upphov till en önskan om att studera språkets funktioner. I undersökningen tillämpas en verksamhetsanalytisk metod i kombination med diskursanalytiska verktyg för analys av enskilda interaktionsexempel. I undersökningens samtliga analyser av tal- och text studeras interaktionen i förhållande till omgivande kommunikativa verksamheter.

3.2.1 Verksamhetsanalytisk metod

Linell (2007) har utvecklat och förfinat verksamhetsteorin till ett tvärvetenskapligt verktyg för verksamhetsanalys. Forskning kring meningsskapande i sociala situationer har, för förståelsen av interaktion i sociala sammanhang, ofta behov av att beskriva verksamheter på olika nivåer. Verksamhetsanalys innebär att språkliga utsagor sätts in i en större kontext. För det första analyseras individens yttranden och handlingar i relation till vad andra individer gör och till yttre situationer. För det andra analyseras utsagor, handlingar och lokala kommunikativa projekt i relation till övergripande och

situationsöverskridande handlingsstrukturer. Kulturers kunskaper, begrepp, föreställningar och värderingar skapas, bekräftas, förhandlas och förändras genom interaktion i de verksamheter inom vilka människor organiserar sin kognition och interaktion. Inom traditionell språkvetenskap utgör produkter oftare föremål för forskning än processer. Med andra ord är analyser av samtal och texter vanligare än analyser av det som sägs genom dessa. Det processperspektiv som förespråkas inom verksamhetsteorin kan dock inte helt utesluta produktperspektivet. Produkterna, det vill säga samtalen och texterna, ses i sina kommunikativa sammanhang genom att man studerar samspelet mellan dem och de verksamheter där de förekommer.

Den *kommunikativa verksamheten* och *verksamhetstypen* förlägger analysen till en mellan-, så kallad mesonivå, i förhållande till *sociala praktiker* som finns på en makronivå och *kommunikativa projekt* på en mikronivå (Linell 2007). De kommunikativa verksamhetstyperna är alltså inbäddade i mer övergripande praktiker och inom verksamhetstyperna pågår interaktion i kommunikativa projekt. De kommunikativa verksamhetstyperna kan sägas utgöra en brygga mellan mikrointeraktion och makrostrukturer (Levinson 1979, Sarangi, 2000, Säljö, 2000, Linell 2007). Persson Thunqvist (2003) skriver: ”Kommunikativa verksamheter är en övergripande helhet i vilken enskilda handlingar och yttranden ingår och kan förstås” (s. 16). Kommunikativa verksamheter avser möten mellan människor som situerade händelser som äger rum på en begränsad plats under en begränsad tid. De definieras alltid i ett deltagarperspektiv (s. 12). Deltagarna kan ha flera, ibland olika, officiella och inofficiella, medvetna och omedvetna mål med en verksamhet. För att det ska vara fråga om en kommunikativ verksamhet krävs dock en koordinering av deltagarnas handlingar och av åtminstone det dominerande målet (Rönn 2009:59). Vidare utvecklas interaktion och situation dynamiskt och karaktäriseras därigenom av en interaktionell ordning. Inom en verksamhet förekommer mer eller mindre tydliga regler och konventioner för exempelvis vad som är möjligt att säga till vem, när och var, vilka samtalsämnen som tillåts, regler för var gränserna går för vad som uppfattas som passande eller opassande samtalston och förhållningssätt (Persson Thunqvist 2003:10).

Begreppet kommunikativ verksamhetstyp är mer av en teoretisk konstruktion än vad begreppet verksamhet är. Verksamheter skapas och återskapas av deltagarna själva medan verksamhetstyper i första hand innebär en struktur för forskaren. Om forskaren känner till vad för slags social händelse och vilka mål händelsen innefattar för olika deltagare underlättas dennes förståelse för den interaktion som analyseras. Verksamhetstypen har dock betydelse även för deltagarna, om än på ett oftast omedvetet plan, exempelvis genom att den begränsar vad som är tillåtna interaktionella bidrag i ett samtal, i en konversation via chatt eller liknande. Persson Thunqvist (2003:15) definierar rättegångssamtal, polisförhör och skollektion som kommunikativa verksamhetstyper. Generellt gäller att verksamheterna och verksamhets-

typerna befinner sig på en mesonivå i förhållande till en makronivå av större och mer övergripande sammanhang, exempelvis sociala praktiker, och till en mikronivå av kommunikativa projekt.

Begreppet kommunikativt projekt avser en kommunikativ uppgift som deltagarna löser, eller försöker lösa, under ett skede av interaktionen. Kommunikativa projekt behöver inte begränsas till dialog mellan flera parter utan enstaka talare kan sägas arbeta med att lösa kommunikativa projekt i samband med längre yttranden i ett socialt sammanhang. Begreppet betonar dock det kollektiva varför det inte är möjligt att genomföra ett kommunikativt projekt på egen hand (Linell 2007).

Sociala praktiker avser ofta mönster som delvis är automatiserade och är tagna förgivet (Linell 2007). Lindqvist (2002) beskriver översättares arbete, det vill säga översättningssituationen och kulturella förutsättningar för de texter som väljs ut för översättning, som en social praktik. Persson Thunqvist (2003) ser de ungdomsprojekt som han studerar som praktiker. Han menar att verksamhet och praktik är överlappande begrepp. Praktikbegreppet betonar dock kontinuiteten i social interaktion som överskrider situationer medan verksamhet syftar på en större, tidsavgränsad, interaktionssekvens (s. 12).

Begreppet *verksamhetsram* används för att beskriva den övergripande kontext som vägleder deltagarnas tolkningar av vad som pågår i en verksamhet. Dessa situationstolkningar är beroende av deltagarnas erfarenheter av att tidigare ha deltagit i liknande situationer (Persson Thunqvist 2003:18). Ramen konstitueras av den kommunikativa verksamhetens tid, plats, mål, roller, agenda och vokabulär. Ju tydligare en verksamhet kan definieras som en typ, desto tydligare ram har den. Vanligen vet deltagarna då, på någon medvetenhetsnivå, vad de deltar i och har kanske även en benämning på verksamheten. Att en verksamhetstyp har en mer eller mindre allmänt känd benämning bidrar till att legitimera den.

För vissa verksamheter finns en i förväg bestämd tidpunkt för start. Ibland finns också en uttalad tidpunkt då verksamheten är slut. Med plats avses främst det rent fysiska rummet där en verksamhet organiseras. Till plats hör även deltagarnas placering i rummet och deras kroppsliga orientering i relation till varandra. En verksamhet förstås ofta utifrån vad deltagarna är där för att göra, det vill säga vilka *mål* som förekommer. I organiserade sammanhang är målen ofta bestämda i förväg.

Deltagarna i en verksamhet handlar utifrån vissa *verksamhetsroller*. Generellt kan roller definieras i termer av kompetenskrav, rättigheter och skyldigheter. I interaktion kan roller vara symmetriskt fördelade mellan deltagarna, men det vanligaste är att de är asymmetriskt organiserade och kompletterar varandra. Två nivåer av roller kan urskiljas. *Diskursiva roller* avser exempelvis talare, åhörare, publik och adressat och *verksamhetsroller* avser exempelvis läkare och patient i läkarsamtalet samt lärare och elev i klassrumsdiskussionen. Olika verksamhetstyper utmärks av att deltagarna intar specifika verksamhetsroller. Ofta har dessa specifika benämningar,

exempelvis ordförande, intervjuare, lärare, patient. Olika rollinnehavare har olika rättigheter och skyldigheter och medverkar därför med olika bidrag till interaktionen, exempelvis med frågor, svar, utvärdering av svar och så vidare (Linell 2007).

3.2.2 Diskursanalytisk metod

Begreppet diskursanalys används i undersökningen som samlingsterm för analyser av talad och skriven interaktion. Diskurs är ett omtvistat begrepp inom språkvetenskaplig forskning. Det ges olika innebörd framförallt beroende på om en undersökning avser strukturell eller funktionell analys (för en diskussion kring diskursbegreppet se Schiffrin 1994, kapitel 2). Denna undersökning kan beskrivas som funktionell. Målet är att utforska hur ungdomars interaktionsformer varierar i förhållande till olika kontexter. De kontexter, eller diskurser, som är intressanta för studien benämns kommunikativa verksamheter. Språket studeras alltså utifrån hur det används i kommunikativa verksamheter och därmed utifrån vilken eller vilka funktioner det fyller. Intresset riktas mot interaktionsformernas betydelse ”här och nu”. Den dynamiska och relativa synen på diskurs innebär att språkets funktioner ses som föränderliga och kontextberoende (Norrby 2004:27). Den verksamhetsanalytiska metod som beskrivits tidigare möjliggör identifiering av verksamheter och dessas betydelse för interaktionen. Eftersom verksamheter och interaktion ses som ömsesidigt beroende kompletteras de med en uppsättning diskursanalytiska verktyg för studier av talad och skriven interaktion på detaljnivå.

Trots att materialet omfattar både tal och skrift har samtalsanalys använts för mikroanalyser av samtlig interaktion. Inspelade samtal har transkriberats enligt Atkinson och Herritage 1984: ix–xvi (se bilaga 1). Interaktion i chattutdrag och SMS presenteras såsom deltagarna har skrivit den. De diskursanalytiska termer och begrepp som ingår i undersökningens ”verktygslåda” presenteras i avsnitt 3.2.3 efter redogörelsen för den verksamhetsanalytiska begreppsapparaten och tillämpningen av verksamhetsanalytisk metod.

3.2.3 Metodisk tillämpning, termer och begrepp

Viktigt i undersökningen är att all interaktion äger rum i ett sammanhang, det vill säga i kommunikativa verksamheter, samt att specifika verksamheter har nära samröre med andra liknande verksamheter och bildar verksamhetstyper. Den kommunikativa verksamheten är därför ett lika viktigt föremål för analysen som interaktionen. Interaktion och verksamhet ses som oskiljaktiga eftersom det inte är möjligt att studera det ena utan att samtidigt studera det andra.

Linells modell för verksamhetsanalys (2007) utgår från samtal där deltagarna delar plats och tid. Min undersökning omfattar, förutom samtal an-

sikte mot ansikte, även interaktion via olika medier, till exempel telefonsamtal och SMS-meddelanden samt olika typer av skriftlig interaktion via datorer. Det som skiljer denna interaktion från samtal ansikte mot ansikte är framförallt de kommunikativa verksamheternas yttre ramar samt deltagarnas situationsdefinitioner. Det ska också sägas att Linell i första hand utgår från institutionella samtal medan interaktionen i mitt material äger rum i såväl institutionella som icke-institutionella miljöer. I verksamheter i vissa medier, exempelvis SMS eller e-post, är det vanligt att deltagarna varken är på samma plats eller agerar samtidigt. Direkt och förskjuten interaktion via mobiltelefoner och datorer har dock andra ramar som de orienterar sig mot. Mediet i sig kan utgöra en sådan ram liksom tidigare interaktion via det aktuella eller andra medier.

I kapitel 5 används begreppet *händelser* för att benämna företeelser i ungdomarnas vardag, varav vissa sedan identifieras som verksamheter eller verksamhetstyper. Exempelvis nämns händelser i samband med undervisning i skolan och händelser under raster. Begreppet händelse för möjligen tankarna till kommunikationsetnografi (jämför Hymes speech event) men min avsikt är att använda begreppet händelse för att markera att det är iakttagelser utanför analysen.

Mina definitioner av verksamheter och verksamhetstyper avser något smalare analysenheter än de som har använts i tidigare forskning. Skollektioner,¹⁶ som förekommer i stor utsträckning i materialet, skiljer sig åt mellan och inom skolor, ämnen och arbetsområden. Jag har därför ansett det rimligare att se på lektioner som *makroverksamhetstyper* som omfattande en eller flera olika verksamhetstyper. En lektion i matematik skulle exempelvis kunna utgöras av verksamhetstyperna *genomgång*, *förhör* och *självständigt arbete* (se kapitel 5). I kapitel 5 definieras även raster i skolan, skolföreningar, fotbollsträningar, körövningar och bandrep som makroverksamhetstyper inom vilka olika verksamhetstyper kan förekomma.

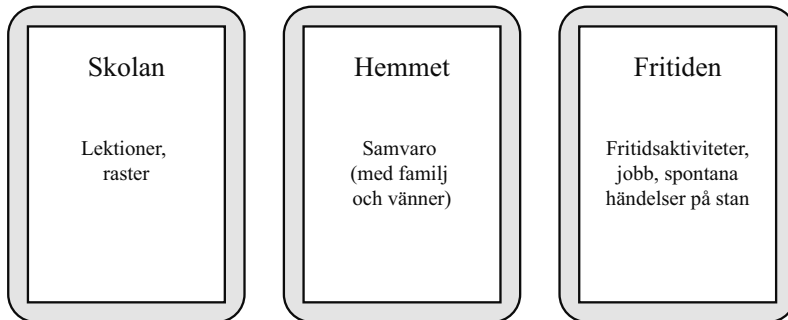
Eventuellt kan gränsdragningen mellan vad som i min analys beskrivits som verksamheter och vad som beskrivits som kommunikativa projekt ibland verka godtycklig (se kapitel 8). Jag vill därför särskilt betona vikten av att se på verksamheterna och överordnade och underordnade strukturer som dynamiska och gränserna som flytande. Olika verksamheter går ofta in i varandra och de befinner sig på olika nivåer i förhållande till varandra vid olika tillfällen.

De övergripande sammanhang som omger de kommunikativa verksamheterna och verksamhetstyperna beskrivs i undersökningen dels som *domäner*, dels som *praktiker*. Under veckorna jag följt studiens ungdomar flyttar de sig mellan olika platser. De möter olika människor och de gör olika saker. Det finns dock mönster i detta. I undersökningen används begreppet domän för att grovt sortera förekommande verksamheter och verksamhets-

¹⁶ Skollektion definieras som en verksamhetstyp av Persson Thunqvist (2003:15).

typer utifrån de platser där huvuddeltagarna tillbringar sin vardag, i *skolan* och *hemmet*. Uppsamlingskategorin *fritiden* används som benämning på en tredje domän. Begreppet domän används i liknande syfte av Rampton (1992) för sortering av interaktionella kontexter som brittiska ungdomar med asiatisk bakgrund deltar i. Vid sidan av domänen *skolan* och *hemmet* utgår Rampton även från domänen *tillsammans med vänner* samt domänen *vuxengemenskapen* (s. 34). Utifrån domänen diskuterar Rampton förekommande händelser, sociala nätverk och språkanvändning.

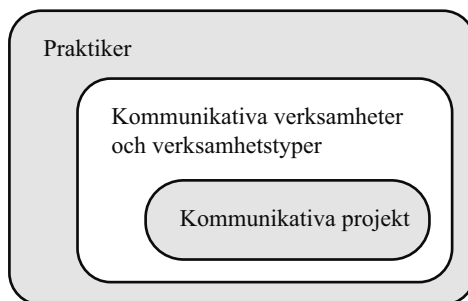
Figur 1 visar hur några olika händelser i mina huvuddeltagares vardag fördelas över tre domäner. I kapitel 5 studeras kommunikativa verksamheter och möjliga verksamhetstyper i samband med de händelser som nämns i Figur 1.

Figur 1 Tre domäner och några olika händelser inom dessa

Aktuella praktiker i avhandlingen är *undervisning*, *uppföstran* och *umgänge* (se kapitel 5). Praktikbegreppet betonar en kontinuitet i interaktionen som överskrider verksamheter och verksamhetstyper. I avsnitt 5.5.1 diskuteras hur samtliga tre praktiker äger rum i samtliga tre domäner.

Figur 2 visar verksamheter och verksamhetstyper på en mesonivå i förhållande till överordnade praktiker och till underordnade kommunikativa projekt.

Figur 2 Verksamheter och verksamhetstyper på en analytisk mesonivå

Verksamheter och verksamhetstyper beskrivs i undersökningen utifrån *ram*, *mål* och *roller*. Ram avser olika faktorer som deltagarna orienterar sig mot när de etablerar och genomför en verksamhet, det vill säga vad som påverkar och vad som begränsar dem. Dessa faktorer skiftar mellan olika verksamheter men kan exempelvis gälla tid och plats. Mål avser, i analysen, mål och syften som deltagarna orienterar sig mot och som därigenom görs synliga för en utomstående betraktare. I undervisningen i skolan eller under så kallade schemalagda fritidsaktiviteter förekommer formellt anvisade mål. I vissa fall orienterar sig deltagarna mot dessa, men inte alltid. I den övergripande kartläggningen av verksamhetstyper i ungdomarnas vardag, i kapitel 5, uppmärksammas främst de formella målen. Individuella mål behandlas istället i analyser av specifika verksamheter som genomförts i ett mikroperspektiv i undersökningens övriga resultatkapitel.

Roller beskriver de verksamhetsroller som deltagarna orienterar sig mot i verksamheten. Analyserna riktas mot vad deltagarna gör i verksamheter när de positionerar sig i relation till förväntningar. Rollbyten innebär ofta, men inte alltid, även verksamhetsbyten. Ett begrepp som ofta används i socialkonstruktivistisk forskning vid sidan av roll är positionering. Detta begrepp är mer dynamiskt än roll. Jag använder dock begreppet roll men talar om positionering och orientering mot roller (rollbegreppet diskuteras mer ingående i avsnitt 3.2.3.1).

I kapitel 7 och 8 används tablåer för att tydliggöra ramar, mål och roller i de verksamhetsexempel som analyseras. Tablå 1 är ett exempel på hur begreppen ram, mål och roll används i avhandlingens analyser. Tablå 1 utgör den första delen av Tablå 2 på sidan 139. Den verksamhet som beskrivs i tablåen är en lärargenomgång vid en matematiklektion. Lektionen har en tydlig början, klockan 10.00 och ett tydligt slut, klockan 11.10. Eleverna sitter vid sina platser och läraren står upp framme vid tavlan. Läraren förklarar hur eleverna ska tänka när de löser uppgifterna i boken och ger anvisningar till vilka uppgifter som ska utföras under lektionen. De få samtal som förs mellan bänkgrannar sker i lågmäld ton.

Tablå 1 Verksamhetsbeskrivning utifrån ett exempel på lärargenomgång

Ram: Genom att ofta snegla mot klockan på väggen tycks eleverna orientera sig mot verksamhetens tidsramar. De har inte själva fått bestämma sina platser utan sitter tillsammans med klasskamrater som de normalt inte umgås med.

Mål: Verksamheten har det förutbestämda målet att gå igenom metoder för hur lektionens räkneuppgifter ska lösas. Läraren är tydligt orienterad mot dessa mål och många av eleverna ser ut att lyssna på läraren.

Roller: Deltagarna orienterar sig mot verksamhetsrollerna lärare respektive elever. Lärarrollen ges stor makt. Det är läraren som har ordet och som utser vilka elever som får ställa eller besvara frågor. Deltagarna driver tillsammans verksamheten framåt genom att ge läraren utrymme att styra.

3.2.3.1 Rollbegreppet

Särskilt stor betydelse för analyserna i undersökningen har rollbegreppet. Samverkan mellan språk och identitet är ett vanligt föremål för samtida lingvistisk forskning inom en mängd olika discipliner. Ofta diskuteras huruvida en individs identitet bör ses som essentiell, det vill säga av naturen given, eller socialt konstruerad. Motsatsförhållanden i de två synsätten är exempelvis identiteten som fast–flytande, oföränderlig–föränderlig, naturlig–kulturell och objektiv–subjektiv (jämför Gunnarsdotter Grönbergs 2004:12–14 diskussion kring essentiell versus konstruerad identitet).

Tredje vågens sociolingvister ser identiteter som flytande. De kopplar individers identiteter till sociala grupper, men ser inte kopplingarna som förutbestämda. Identiteter uppkommer istället i situationer där språket används och de formas av kombinerade effekter av omgivande strukturer och situationellt deltagande. Man framhåller att individer är engagerade i multipla identitetspraktiker samtidigt samt att de är förmögna att växla från en identitet till en annan (Bucholtz 1999: 209).

Min uppfattning är att det essentialistiska och det konstruktivistiska perspektivet på identitet inte nödvändigtvis måste utesluta varandra. En individs identitet kan ses som en fast kärna omgiven av konstruerade sociala identiteter. I min undersökning av förhållandet mellan språk, roll och verksamhet uppmärksammas dock i första hand konstruktioner av identiteter. Jag studerar språklig stil som ett personligt val förknippat med hur en individ vill framställa sig själv i en viss kommunikativ verksamhet.

Jag använder rollbegreppet framför identitetsbegreppet för att betona att jag analyserar deltagares roller i specifika kommunikativa verksamheter. Roll och identitet är för mig i stort sett liktydiga begrepp. Möjligtvis associeras roll i större utsträckning än identitet till något som uppträffas, formas, förvärvas och förändras. Uttrycket ”att spela en roll” är inte missvisande i detta sammanhang. Jag menar att deltagarna i många fall, om än långt ifrån alltid, är medvetna om vilka roller de väljer att konstruera i en viss kommunikativ verksamhet.

Exempel på vanliga verksamhetsroller i mina analyser är lärare, elev, körledare, körmedlem, pappa och son. Mycket vanligt är att undersökningens ungdomar deltar i verksamheter där relativt symmetriska maktförhållanden råder och där deltagarna är vänner. Diskursiva roller som exempelvis förhörare och den som blir förhörd uppmärksammas som verksamhetsroller. Jag har valt att inte markera olika sorters roller, exempelvis diskursiva, situerade och transportabla (Zimmerman 1998 med flera).¹⁷ I spe-

¹⁷ Enligt Zimmerman (1998) är den diskursiva identiteten integrerad i det pågående samtalet tur för tur. Deltagare antar diskursiva identiteter medan de engageras i olika sekventiellt organiserade aktiviteter som pågående talare, lyssnare, historieberättare, frågeställare och så vidare. Situerad identitet kommer till uttryck inom specifika situationer. Dessa skapas och upprätthålls effektivt genom att deltagarna följer och orienterar sig mot specifika, etablerade mönster. Transportabla identiteter följer med individer i olika situationer och är alltid po-

cifika interaktionsexempel studeras däremot de sätt på vilka deltagarna gestaltar sina roller. De kan exempelvis positionera sig mot rollen som strategisk kortspelare, sträng lärare eller sårad lillebror. Relevanta frågor i detaljerade analyser är exempelvis vilken roll en viss individ har i interaktionen (i samtalet/chatten/SMS-korrespondensen eller liknande) samt vilka språkliga resurser individen använder för att konstruera, det vill säga förhandla och etablera, denna roll.

tentiellt relevanta. De transportabla identiteterna är vanligtvis synliga, det vill säga de beskrivs med fysiskt eller kulturellt baserade tecken (s. 90–91). Ofta finns ett samband mellan de tre olika rolltyperna på så sätt att de kan kommunicera med varandra. I samma samtal kan till exempel både rollerna lärare och granne vara relevanta.

4 Datainsamling, deltagare och material

Undersökningen bygger på observationer av tre flickor och tre pojkar i deras vardagliga miljöer, i skolan, i hemmet och under fritidsaktiviteter. Begreppet vardaglig avser i undersökningen verksamheter och interaktion som är bekant och vanligt förekommande för deltagarna. Datainsamlingen är grundad på etnografiskt inspirerade metoder och materialet utgörs av observationer som har dokumenterats i fältanteckningar samt till viss del i video- och ljudinspelningar. Materialet utgörs även av insamlade texter som undersökningens huvuddeltagare har skrivit i skolan och på fritiden, för hand och med hjälp av datorer och mobiltelefoner.

Den information som samlats in vid observationerna har använts i undersökningen, det vill säga ungdomarnas deltagande i de verksamheter som ägde rum vid observationstillfällena och den interaktion som förekom i samband med dessa. Jag har inte använt mig av deltagarkontroll på så sätt att jag i efterhand har sökt upp huvuddeltagarna för att samla ny information eller diskutera resultaten.

Avsnitt 4.1 omfattar en redogörelse för den etnografiskt inspirerade metod som tillämpats vid datainsamlingen. I samma avsnitt presenteras undersökningens skolor och huvuddeltagare samt observationernas praktiska genomförande. Därefter redogörs för materialet som utgörs av fältanteckningar (avsnitt 4.2), inspelningar (avsnitt 4.3) samt av insamlade texter (avsnitt 4.4).

4.1 Etnografiskt inspirerad datainsamling

Studien är etnografiskt inspirerad. Inom språkvetenskapen används flera olika begrepp för att beskriva så kallad etnografisk ansats. Jag har valt att inte fördjupa mig i eventuella skillnader mellan exempelvis kommunikationsetnografi och lingvistisk antropologi utan beskriver arbetet som etnografiskt inspirerat. I språkvetenskaplig forskning förekommer ibland etnografiska metoder för att studera interaktion i naturlig kontext. Medan etnografi i första hand handlar om att beskriva och analysera kultur handlar språkvetenskap främst om att beskriva och analysera språk. Kommunikationsetnografien, som forskningsfält, kan sägas röra relationen mellan språk och kultur i studier av naturligt förekommande interaktion i naturliga kontexter (Saville-Troike 1989). Duranti (1997:2) definierar lingvistisk antro-

pologi som forskning kring samtal och språk i antropologisk kontext eller som "the study of language as a cultural resource and speaking as a cultural practice [kursivt hos Duranti]". Hymes (1996) framhåller etnografisk metod som grundläggande för att över huvud taget förstå kommunikativa beteenden i olika sociala sammanhang.

Synen på språkanvändning och socialt samspel som sammankopplade finns inom ett flertal av språkvetenskapens inriktningar, till exempel textforskning, samtalsforskning och didaktiskt inriktad forskning. Många studier i ämnet nordiska språk grundas på någon form av etnografiskt arbete, bland annat Blåsjö (2004), Hagberg-Persson (2006), Karlsson (2006), Palmér (2008) Andersson (2009), Westman (2009), Nelson (2010) och Söderlundh (2010).

Bryman (2008) beskriver etnografi som en forskningsmetod där forskaren engagerar sig i en social miljö under en längre tid, genomför regelbundna observationer av hur deltagarna i miljön beter sig, lyssnar på och deltar i samtal av olika slag, intervjuar deltagare om sådant som inte går att observera eller sådant som forskaren är oklar över, samlar in skriftliga källor som rör den studerade gruppen, utvecklar en förståelse av gruppens kultur och av människors beteende inom ramen för kulturen samt formulerar en detaljerad redogörelse för miljön (s. 277).

Etnografins grundläggande utgångspunkt är forskarens närkontakt med en kultur eller en grupp människor under en längre tidsperiod. Så kallad deltagande observation som forskningsmetod har utvecklats inom antropologi och kvalitativ sociologi. Metoden innebär att forskaren vistas och deltar i de sociala sammanhang som studeras. Genom att samtala och umgås med de människor som är föremål för undersökningen gör hon eller han liknande erfarenheter som dessa. Öhlander (1999) beskriver graden av deltagande som icke-konstant under en och samma observationsperiod. Forskaren pendlar oftast mellan att vara deltagande observatör och endast observatör. Som observatör är hon eller han tidvis distanserad och antecknar parallellt med observationerna. Ibland upphör dock denna distanserade uppmärksamhet och forskaren träder in i ett samspel med studiens deltagare. Ett ofta citerat schema är Golds (1958) klassifikation av de funktioner som en deltagande observatör kan ha (se Bryman 2008 och Merriam 1994). Gold skildrar observatörens roll i fyra grader som fullständig observatör, deltagare som observatör, observatör som deltagare och fullständig deltagare.

Etnologen Pripp (1999) framhåller forskarens personliga inblandning i forskningsprocessen vid observationer. Han menar att det inte räcker att uppmärksamma vikten av att forskaren hittar ett sätt att förhålla sig till en studies deltagare. Forskaren blir också identifierad av dem som hon eller han möter vilket innebär att forskarens identitet även existerar i andras ögon. Materialet påverkas också av om undersökningens deltagare betraktat forskaren som en representant för en viss grupp, åsikt eller kategori, som hjälpare, språkrör eller spion.

Etnografiskt inspirerade språkvetenskapliga studier har som mål att studera så kallat naturligt förekommande språk vilket avser interaktion som skulle ha ägt rum oavsett om den dokumenterats av en forskare eller inte. Lindström (2000) beskriver föreställningen om naturlighet, det vill säga att en inspelning inte skulle påverka interaktionen, som orealistisk. Hon menar dock att deltagare generellt prioriterar sina projekt framför intresset för forskaren och dennes utrustning (s. 84–86). Problematiken kring den observerande forskaren har sammanfattats som ”*the observer’s paradox*” (Labov 1970). Uttrycket refererar till den utmaning som forskaren möter vid fältarbete. Att samla data över naturligt förekommande språk undermineras ohjälpligt av att den naturliga situationen påverkas av forskarens närvaro. Labov skriver; ”the aim of linguistic research in the community must be to find out how people talk when they are not being systematically observed; yet we can only obtain this data by systematic observation” (s. 32).

I likhet med andra metoder genererar deltagande observation en specifik form av material som möjliggör vissa typer av analyser och utesluter andra (Öhlander 1999). Metoden ger beskrivningar av människors verksamheter och gestaltningar. Genom att forskaren interagerar med de människor som studeras och lär känna dem, gör hon eller han erfarenheter som liknar deras. Forskaren kan dock aldrig utgå från att människors erfarenheter och upplevelser är desamma som forskarens. Hon eller han kan aldrig uttala sig om de studerade människornas känslolägen, deras intentioner med sina handlingar eller deras tolkningar av situationer. Däremot kan forskarens erfarenheter ge upphov till frågor som kan ställas i spontana samtal med de observerade. Deltagande observation ger också möjlighet att jämföra likheter och skillnader i vad människor gör och hur de själva beskriver vad de gör.

4.1.1 Skolor och deltagare

Samtliga personer och platser i avhandlingen nämns vid fingerade namn.¹⁸ Skolornas geografiska placeringar ligger till grund för benämningarna *stadsskolan*, *förortsskolan* och *landsortsskolan*. Den stadsskola som valts till undersökningen ligger i en stad i Mälardalsområdet. I jämförelse med rikssnittet är kommunen stor både räknat i antalet invånare och till ytan. Skolan är belägen centralt med nära anslutning till stadsbussar och länsbussar. Skolan har cirka 1200 elever fördelade på några få, främst teoretiska, program med många studieinriktningar att välja mellan.¹⁹

Förortsskolan ligger i en stor Stockholmsförort. Skolan drivs som kommunens enda kommunala gymnasieskola. På skolan går runt 500 elever fördelade på fyra gymnasieprogram, två teoretiska och två praktiska. Inom

¹⁸ Huvuddeltagarna och ungdomar i deras närhet som förekommer ofta i undersökningen har erbjudits att själva välja fingerade namn. I några fall har de avböjt och då har jag valt namnen.

¹⁹ Stadsskolans hemsida (2005-12-30).

dessa finns olika studieinriktningar.²⁰ Orsaken till att skolan är liten, trots att förorten har ett högt invånarantal, har troligtvis att göra med att ungdomarna i förorten har möjlighet att söka till alla gymnasieskolor i hela Stockholms län. Det är tänkbart att många som bor i förorten väljer att studera vid någon av skolorna i centrala Stockholm eftersom kommunikationerna är goda.

Landsortsskolan ligger i en tätort i Mälardalsområdet. Geografiskt är skolan placerad ungefär i mitten av ett område som omfattas av fyra, räknat i antalet invånare, små kommuner. Sammanlagt bor det cirka 45 000 personer i de fyra kommunerna. Skolan har cirka 1400 elever. Den erbjuder ett brett utbud av gymnasieprogram och inriktningar inom dessa.²¹ En av lärarna på landsortsskolan som intervjuades i arbetet med min enkät (2004-12-01) gör uppskattningen att ungefär en tredjedel av skolans elever bor på landsbygden och två tredjedelar i mindre tätorter. De flesta kommer till skolan med buss eller tåg.

I avhandlingens analys exempel figurerar många personer. Främst studeras dock sex huvuddeltagares interaktion. Andra deltagare utgörs av exempelvis vänner, klasskamrater, lärare, tränare, föräldrar och syskon. Deras interaktion undersöks endast perifert och alltid i relation till huvuddeltagarnas. Samtliga sex huvuddeltagare studerar vid det samhällsvetenskapliga programmet. Denna utbildningsgren valdes för studien i första hand för att den i jämförelse med många andra gymnasieprogram anses rekrytera både flickor och pojkar samt elevgrupper med en heterogen socioekonomisk bakgrund. Programmet ger en bred utbildning med många inriktningar och individuella valmöjligheter.

Tabell 1 omfattar en kort presentation av de sex ungdomarna, deras ålder, årskurs och skola samt ungefärlig tidpunkt då observationen ägde rum.

Tabell 1 Kort presentation av studiens huvuddeltagare

Deltagare	Ålder, årskurs	Skola	Observation
Gustav	18 år, åk 2	stadsskolan	januari 2005
Ester	16 år, åk 1	stadsskolan	april 2005
Roshin	16 år, åk 1	förortsskolan	februari 2005
Fabio	17 år, åk 2	förortsskolan	maj 2005
Louise	18 år, åk 2	landsortsskolan	februari 2005
Dan	16 år, åk 1	landsortsskolan	januari 2006

Ester går på samhällsprogrammet med musikinriktning i stadsskolan. Hon bor i en centralt belägen villa i den stad där hennes skola ligger. Ester bor tillsammans med sin mamma, pappa, sina två yngre systrar och sin yngre bror. Pappan är präst och mamman arbetar administrativt inom svenska kyrkan. Ester sjunger i kör och spelar gitarr. Hon skriver och framför också

²⁰ Förortsskolans hemsida (2005-12-30).

²¹ Landsortsskolans hemsida (2005-12-30).

sin egen musik. På somrarna åker hon på olika musikfestivaler och till en stiftsgård på läger med Svenska kyrkans unga. Hon har nyligen slutat att spela fotboll för att hon tycker att träning och matcher tar för mycket tid från skolarbetet och från andra intressen.

Ester använder regelbundet flera olika medier för interaktion och social samvaro med jämnåriga. Hon chattar mycket, både med vänner som bor i närheten och med vänner som hon träffat på läger på somrarna. Hon uppger att hon har viss e-postkontakt med personer bosatta långt bort. Hon är aktiv medlem på en nätmötesplats. Ester har alltid sin mobiltelefon med sig även om hon inte ringer eller skickar SMS-meddelanden särskilt ofta. Från den fasta telefonen ringer hon vänner och en pojke som hon är förälskad i.

Liksom Ester går Gustav på samhällsprogrammet med musikinriktning i stadsskolan. Han bor tillsammans med sin mamma, pappa och två yngre bröder på en hästgård utanför den stad där skolan ligger. Hans mamma är journalist och pappan är lärare. Fritiden ägnar Gustav främst åt musik. Han behärskar flera instrument, spelar i band och sjunger i kör. Han är också styrelsemedlem i skolans musikförening. Vid sidan av musikintresset gillar han att åka snowboard och att delta i lajvspel. Tre kvällar i veckan jobbar han extra som försäljare på ett telemarketingföretag.

Gustav chattar via instant messaging och är aktiv medlem på tre nätmötesplatser. Han spelar ofta spel på nätet tillsammans med andra. Han har alltid sin mobiltelefon tillgänglig i fickan men ringer sällan och skickar sällan SMS. Däremot använder han mobiltelefonen som klocka. Från den fasta telefonen ringer han till sin flickvän och till flera av sina vänner.

Roshin bor tillsammans med sin mamma och pappa i en lägenhet i en förort som ligger några tunnelbanestationer bort från förortsskolan. Roshins föräldrar kommer från Iran men Roshin själv är född i Sverige. Hemma talar hon persiska. Mamman är violinist och musiklektör. Pappan arbetar med administrativa uppgifter på universitetet. I skolan umgås Roshin med en grupp flickor från klassen. På fritiden har hon ett helt annat nätverk av vänner. Många bor i hennes bostadsområde eller i närheten av det. Hon har också vänner som bor i andra delar av landet. Roshin spelar teater en gång i veckan. Annars umgås Roshins kamratgrupp hemma hos varandra, på stan eller på nätet.

Roshin säger att hon oftast slår på datorn så fort hon kommer hem från skolan och att hon gärna sitter framför skärmen hela kvällen. Hon chattar mycket och är aktiv på ett par olika nätmötesplatser. En av dessa riktar sig till iranska ungdomar runt om i världen. Roshin pratar ofta i telefon, såväl i den fasta telefonen som i mobilen. Hon skickar och tar emot SMS-meddelanden.

Fabio går på samhällsprogrammet med fotbollsinriktning i förortsskolan. Han kom till Sverige från Iran när han var några år gammal. Han bor tillsammans med sin mamma och sin Svenskfödde styvfar i grannförorten till den förort där hans skola är belägen. Han talar oftast persiska med sin mamma.

Fabios mamma är sjukskriven från sitt arbete som kallskänka i en matvaru-butik. Fabios biologiska pappa bor kvar i Iran där han driver en bilverkstad. Fabio har en äldre syster som nyligen har gift sig och flyttat hemifrån. Hon jobbar som undersköterska på ett servicehus och läser samtidigt på komvux. En stor del av fritiden tillbringar Fabio på fotbollsmatcher och träningar. Han spelar i juniorallsvenskan och reser ofta långt på helgerna för att delta i matcher. Fabio har nyligen ”skaffat flickvän”, det vill säga inlett en romantisk relation med en flicka från en annan del av Stockholm.²²

Fabio använder datorn till att chatta och till att skriva meddelanden i gästböcker på den nätmötesplats där han är medlem. Han använder också internet till att läsa nyheter och uppdatera sig om fotbollsresultat. Han har en mobiltelefon som oftast är med och påslagen. Under observationsveckan använder han dock inte denna till vare sig samtal eller SMS-meddelanden eftersom han saknar pengar på sitt kontantkort. Han uppger att han sällan har ”pengar på mobilen” och att han därför oftast låter andra kontakta honom. Vid några tillfällen under observationsveckan lånar han sina kamraters telefoner för att ringa.

Louise går på samhällsprogrammet med språk- och ekonomiinriktning i landsortsskolan. Hon bor varannan vecka hos sin mamma och varannan hos sin pappa. Båda föräldrarna har nya partners och Louise har småsyskon i båda familjerna. En syster och bror bor hos pappan och en syster hos mamman. Louise har också en äldre halvsysster som har flyttat hemifrån. Hennes mamma arbetar som assistent på en särskola och pappan har ett verkstadsarbete på Banverket. Louises styvfar arbetar inom verkstadsindustrin och hennes styvmor är lärare. Louise tränar fotboll ett par kvällar i veckan. Hon bor långt ifrån någon större stad och tillbringar därför oftast sin fritid på den ort där hon bor.

Louise använder ofta internet till sitt skolarbete för att söka information av olika slag. Hon uppger att hon ofta chattar och skriver meddelanden i gästböcker på den nätmötesplats där hon är medlem. Hon SMS:ar sin pojkvän och sina vänner. Hon uppger att hon inte ringer så ofta från mobilen eftersom hon är snål. Istället låter hon andra ringa henne om de vill henne något. Mest är det hennes mamma som utnyttjar detta sätt att kommunicera. Den fasta telefonen använder Louise för att ringa pojkvännen och eftersom hon bor växelvis hos föräldrarna ringer hon ofta mamman när hon är hos pappan och tvärtom.

Dan bor tillsammans med sin mamma. Han träffar ofta sin pappa som bor i samma tätort, men han övernattar sällan där. Mamman arbetar som arkivarie och pappan är präst. Dan spelar fotboll i ett nystartat Korpenlag och ett par gånger i veckan repar han med sitt rockband. På fredagskvällar deltar han i aktiviteter som Svenska kyrkans unga ordnar.

²² ”Skaffat flickvän” är det uttryck som han själv använder när han berättar att han nyligen har blivit tillsammans med Stefanie.

Dan uppger att han främst använder internet för att till exempel boka biobiljetter eller beställa böcker. Han spelar också spel via internet. Han skriver ofta meddelanden i gästböcker på den nätmötesplats där han är medlem men använder inte instant messaging. Dan har en mobiltelefon men använder den inte alls under observationsveckan. Han säger att han ringer till sina vänner och till pappan på den fasta telefonen.

Av undersökningens huvuddeltagare är Dan den person som använder interaktionsmedier i minst utsträckning medan Roshin är den som använder dem mest.

Undersökningens ungdomar skiljer sig från varandra bland annat vad gäller kön, bostadsort, etnicitet, social bakgrund och intressen. De liknar dock varandra i fråga om ålder och utbildning. Urvalet har genomförts utifrån en önskan om att på en makronivå kunna kartlägga kommunikativa verksamhetstyper som kan sägas vara vanliga för gymnasieungdomar. Samtidigt vill jag undersöka hur verksamheter, när de studeras på mikronivå, kan variera i olika individers vardag.

4.1.2 Observationernas praktiska genomförande

Vid urvalet av deltagare till studien var jag mån om att följa enkätresultatens genomsnittliga mönster för kommunikationsvanor och interaktionsmedieanvändning (se avsnitt 2.2.1 samt Bellander 2006). Önskemålet var också att en flicka och en pojke från varje skola skulle delta. När jag besökte skolorna med min enkät anmälde ungefär en tredjedel av de cirka 300 deltagarna intresse för att också delta i avhandlingsstudien. Vid sidan av enkätgenomsnittet har urvalet skett enligt traditionella sociolingvistiska principer. Oftast utgår sådana från variabler som exempelvis socioekonomisk bakgrund, kön, ålder och etnicitet. Eftersom enkätresultaten antydde att kommunikativ stil och sociala nätverk har stor betydelse för interaktionen beaktades även sådana faktorer i urvalsprocessen.

Mina förslag till huvuddeltagare presenterades för lärare vid skolorna. Dessa hjälpte mig att välja utåtriktade personer som skulle vara lätta att samarbeta med under observationsperioderna. Lärarnas hjälp har troligen haft viss betydelse för vilka sex ungdomar som slutligen valdes. Till exempel verkar samtliga trivas bra i skolan även om deras prestationer skiljer sig åt. Samtliga kommer också från fungerande hem. När lärarna har ombetts att rekommendera elever har de troligtvis valt personer som de själva arbetar bra tillsammans med.

Ett problem som uppstod i urvalsprocessen var att betydligt fler flickor än pojkar anmälde intresse. Min önskan om en jämn könsfördelning medförde att jag använde privata kanaler för att få en pojke från landsortskolan att medverka. Till skillnad från övriga huvuddeltagare kontaktades Dan innan han och hans klasskamrater deltog i enkäten. Jag var dock inte själv bekant med honom sedan tidigare.

Jag följde de sex ungdomarna under en vecka vardera i skolan och på fritiden. Begreppet vecka avser i undersökningen en skolvecka om fem dagar. Jag har dock även haft kontakt med huvuddeltagarna under helgerna och trots om jag inte varit närvarande och observerat har visst material samlats från helgen. Observationerna har inte alltid påbörjats en måndag, men samtliga observationer har pågått under sammanhängande perioder, exempelvis torsdag till torsdag med observationsuppehåll under lördagen och söndagen

Den första observationen ägde rum i månadsskiftet januari/februari 2005 och den sista i januari 2006.²³ Målet var att under observationsperioderna tillbringa så mycket tid som möjligt tillsammans med huvuddeltagarna. Vissa dagar möttes vi efter frukost och skildes åt strax före sänggående. Andra dagar lämnade jag dem någon gång under eftermiddagen. Samtidigt som jag önskade samla så mycket information som möjligt vid observationerna eftersträvade jag lyhörddhet inför deltagarnas önskemål om avskildhet. Efter de tillfällen då jag inte deltagit, rapporterade de oftast att de hade använt tiden till att studera, vila, sova eller ringa telefonsamtal.²⁴ Ingen av de ungdomar som jag följde uttryckte någon som helst irritation över eller ovilja mot min, som de måste ha uppfattat den, ständiga närvaro. Tvärtom välkomnade de mig att delta i alla de verksamheter som utgjorde deras vardag. De presenterade mig för sina vänner och familjer som samtliga var vänligt inställda till mig och min forskning. Tre lärare, två vid stadsskolan och en vid förortsskolan, undanbad sig videoinspelning vid deras lektioner. Ytterligare några lärare bad mig att inte delta alls vid lektioner då eleverna skrev prov. Önskemål om att inte bli filmad uttrycktes även av ett par klasskamrater till huvuddeltagarna. Önskingarna har uppfyllts genom att dessa personer har placerats utanför kamerans och mikrofonens upptagningsområden.

Under de veckor då observationerna genomfördes skedde kontakten med fältet via huvuddeltagarna. Eftersom jag eftersträvade att tillbringa så mycket tid som möjligt tillsammans med dessa tackade jag nej när jag från personalen på skolorna fick erbjudanden om att utnyttja en arbetsplats, dricka kaffe i personalrummet eller liknande. Jag bar ytterkläder och inspelningsutrustning med mig eller förvarade detta på platser som huvuddeltagarna anvisade. Jag åt i skolmatsalar, elevkafeterior och hemma hos deltagarna och jag reste med samma kommunala transportmedel som de

²³ Observationsperioderna om en vecka är korta i jämförelse med vad som är brukligt i etnografiska studier. Den främsta orsaken till den tidsmässiga begränsningen har att göra med forskarutbildningens utformning. Eftersom jag ville ägna hela dagar åt observationerna var sex veckor den period som jag ansåg att jag totalt kunde vara borta från kursläsning, egen undervisning och andra åtaganden vid institutionen. En vecka tillsammans med var och en av deltagarna visade sig vara lagom för att lära känna de olika individerna och samla ett lagom stort material.

²⁴ I avsnitt 7.5.1 diskuteras att ungdomarna i studien väljer att ringa telefonsamtal då jag inte är närvarande och observerar dem.

själva. Under pågående observationer hade jag möjlighet att övernatta i min egen bostad eller hos bekanta som bodde i närheten av observationsmiljöerna.

Min funktion som observatör var något komplex. Jag pendlade mellan att agera ”deltagare som observatör” och ”observatör som deltagare” (se avsnitt 4.1). Det var sällan möjligt att studera ungdomarna på håll. För att uppfatta vad som hände i de verksamheter de deltog i befann jag mig oftast i deras omedelbara närhet. Det föll sig därmed naturligast att jag ofta också deltog i deras samtal. Vi fikade och åt lunch tillsammans, spelade kort och gick på promenader. Jag var också smakråd vid presentinköp och liknande. De tillfällen då jag inte agerade som vilken deltagare som helst i pågående verksamheter var jag istället upptagen med att videofilma eller föra fältanteckningar. För att minska risken för att deltagarna stördes av videoinspelningarna placerade jag, då det var möjligt, utrustningen på avstånd. Vid dessa tillfällen skedde observationerna via kameran. Röster och andra ljud nådde mig via hörlurar.

Jag ser det som självklart att min närvaro måste ha påverkat materialet. En öppen fråga är på vilket sätt det har skett och vilken betydelse det har haft för resultaten. I analyserna har jag varit noga med att inte osynliggöra mig själv utan presenterar de verksamhetsroller jag haft i de exempel som studeras. Jag tror att ungdomarnas vardag skulle ha sett sig liknande utan min närvaro, det vill säga att de skulle ha deltagit i samma verksamheter och interagerat med samma personer på i stort sett samma sätt. Det har förekommit att deltagarna har bett om ursäkt för tråkiga lektioner och dylikt. Det har också förekommit att de spelat dataspel i, vad som känts som timmar, utan att ägna mig någon uppmärksamhet. Medan de stundtals bekymrat sig över att de inte förmått påverka pågående verksamheter så att de bättre skulle ha intresserat mig, har de alltså i andra stunder helt glömt att jag varit där.

Vid observationerna har jag tillbringat den första eller de två första dagarna tillsammans med deltagarna utan att göra några inspelningar alls. På så sätt har jag försökt att underlätta för huvuddeltagarna och andra deltagare att känna sig bekväma.²⁵ I materialet förekommer, trots detta, att deltagarna på olika sätt riktar uppmärksamhet mot kameran och mikrofonen. Tydliga tecken på obekvämheter som exempelvis korrigerande av kläder och frisyr och sneglande mot kameran kan skönjas i inspelningar som genomförts i början av observationsperioderna. De är dock ovanliga i inspelningar som skett mot slutet av dessa. Deltagarna tycks dock inte ha störts nämnvärt i de kommunikativa projekt som de vid inspelningstillfällena varit sysselsatta med. Verbal uppmärksamhet mot mig eller min utrustning har oftast skett som parentetiska projekt utanför sak varefter deltagarna återgått till pågående verksamheter.

²⁵ Jag har dock fört fältanteckningar under hela observationen.

Eftersom ungdomarna har rört sig mycket såväl i som utanför skolan har stativ sällan använts vid inspelningstillfällena. Jag har hållit kameran i handen eller placerat den på bord, i hyllor eller liknande. Vid fyra av de sex observationerna har kameran haft ett vidvinkelperspektiv. Oftast har ljudet tagits upp av en trådlös mikrofon som placerats på huvuddeltagarnas kläder. Vid inspelningar av exempelvis grupparbeten eller luncher i skolan har en så kallad bordsmikrofon använts. Videomaterialet håller en förhållandevis hög kvalitet. Bilden är ibland skakig men ljudet är oftast mycket tydligt.

Observationerna och bearbetningen av undersökningsmaterialet har givit en särskild inblick i de sex huvuddeltagarnas liv och vardag. Av hänsyn till dessa, deras familjer, vänner, klasskamrater, lärare och andra har jag före, under och efter materialinsamlingen följt Vetenskapsrådets forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning (2001). Principerna bygger på fyra huvudkrav, informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Studien uppfyller samtliga krav.

Informationskravet och samtyckeskravet innebär att forskaren ska informera om undersökningen samt inhämta deltagarnas samtycke att delta. Huvuddeltagarna informerades muntligt före observationernas början medan föräldrar och lärare kontaktades skriftligen (se bilaga 4 och 4). Klasskamrater och deltagare i olika fritidsaktiviteter informerades vid det första mötet med mig. Ansvar lades på huvuddeltagarna att själva presentera studien för personer som jag hade svårt att komma i kontakt med, exempelvis SMS-kontakter, vänner på chatten, grannar och andra som eventuellt skulle komma att beröras.

Konfidentialitetskravet har tillgodosetts genom att samtliga deltagare och de platser och skolor de kommer ifrån tilldelats pseudonymer i avhandlingstexten.²⁶ Då materialet har visats i forsknings- och undervisningssammanhang har tystnadsplikten påpekats. Inspelningar, anteckningar, insamlade texter och annat material har också förvarats och förvaras fortfarande så att det inte har varit eller är tillgängligt för obehöriga. Nyttjandekravet uppfylls genom att det insamlade materialet endast har använts och kommer att användas för forskningsändamål och i viss mån akademisk undervisning. I undervisningssammanhang har video eller bilder aldrig visats. Utöver att uppfylla Vetenskapsrådets formella krav har jag eftersträvat att alltid omtala deltagarna med respekt i muntliga presentationer och publicerad text.

²⁶ Jag har endast ändrat användarnamn i chattexempel i de fall där de namn som används motsvarar deltagarnas verkliga namn. Samtliga chattexempel i undersökningen avser instant messaging mellan två deltagare. Eftersom jag utifrån observationerna vet att namnen ofta byts har jag inte konstruerat pseudonymer för namn som exempelvis "aboooooH", "don't get mad at me, i would never leave you for a banjo" eller "S L M Yall Know What That Means".

4.2 Fältanteckningar

För att få en överblick över det material i form av iakttagelser och intryck som åstadkommit vid observationerna har jag fört fältanteckningar i kollegieblock av A5-format. I fältanteckningarna beskrivs övergripande vad som händer under lektioner, körövningar och så vidare. Uppgifter om tid, plats, beskrivningar av lokaler och deltagare förekommer. Ofta anges vad deltagarna ägnar sig åt, vilka samtalsämnen som behandlas och vilka interaktionsmedier som används. Dialoger återges dock inte i fältanteckningarna.

För att ge en uppfattning om fältanteckningsmaterialets omfattning visar tabellen antalet renskrivna A4-ark samt antal ord. Vid renskrivningen har jag använt typsnittet *Times New Roman*, 12 punkter och enkelt radavstånd.

Tabell 2 Fältanteckningsmaterialets omfattning

Deltagare	Antal renskrivna A4-ark	Antal ord
Gustav	22	11485
Ester	23	12007
Roshin	17	9511
Fabio	16	9644
Louise	16	9529
Dan	11	6497
Totalt	105	58673

Exempel 1 visar de två första styckena i de renskrivna anteckningar som fördes under den andra observationsdagen tillsammans med Dan. I materialet av fältanteckningar har jag, i början av varje nytt anteckningstillfälle, angivit dag, datum och klockslag.

Exempel 1 Utdrag ur materialet av fältanteckningar

Tisdag 10/1 2006 7:55

Skoldagen börjar med en tysklektion. Läraren Birgitta välkomnar mig och jag får berätta för gruppen vem jag är och varför jag är där. Eleverna ser nyfikna ut och ler vänligt mot mig. Jag sitter med Dan och den tystlåtna Anton längst framme vid tavlan. Läraren pratar om vädret på tyska och hon frågar hur eleverna har haft det på lovet. Hon skriver upp en del verb på tavlan som hjälp i konversationer två och två. Dan och Anton börjar konversera. "Ich habe viel gegessen...". Efter konversationsövningen får eleverna en liten stund på sig att tänka ut två saker de gjort på lovet som de vill berätta om för alla i gruppen. Läraren låter en flicka längst bak i klassrummet börja. Efter detta moment får eleverna slå upp sidan 65 i boken och lyssna på en text på kassettband.

Det är fortfarande mörkt ute upptäcker jag. Himlen har dock börjat skifta färg från svart till mörkblå. Gatlyktorna på skolgården lyser fortfarande. I morse anlände min buss till skolan strax efter halv åtta. När jag mötte Dan såg han glad

ut. Vi småpratade lite innan tyskan. Han berättade att han ägnade kvällen igår åt att plugga till ett naturkunskapsprov som han missade när han var sjuk strax före jul. Jag berättade att jag tänker börja filma idag. Jag tror att det kan bli ett bra första tillfälle när klassen har rast efter tyskan.

I analyserna används fältanteckningsmaterialet i första hand för att ge bakgrundsinformation till video- och textexempel. Fältanteckningarna har hjälpt mig att minnas miljöer, deltagare, händelseförlopp med mera i arbetet med analyserna.

4.3 Inspelningar

Vid inspelningarna har jag utgått från undersökningens övergripande syfte att studera hur ungdomars interaktionsformer varierar i förhållande till olika kontexter. Målet har varit att på video fånga så många som möjligt av de verksamhetstyper som de sex ungdomarna deltagit i under observationsveckorna. Till skillnad från ljudinspelningar erbjuder video en möjlighet att analysera detaljer som kroppsspråk och minspel. Huvuddeltagarna och andra deltagare växlar ofta verksamhet, de förflyttar sig i rummet, kommer och avlägsnar sig. Detta innebär att inspelningarna hade varit svåra att tyda utan bild.

Huvuddeltagarna har filmats på lektioner och raster i skolan, vid organiserade och oorganiserade fritidsaktiviteter samt tillsammans med syskon och föräldrar i sina hem. Videomaterialet omfattar långt ifrån alla verksamheter som ägt rum under observationsveckorna. Yttre omständigheter har avgjort när det har varit möjligt att filma. Tabell 3 visar antalet videoinspelade timmar och minuter fördelade på undersökningens sex huvuddeltagare.

Tabell 3 Videomaterialets omfattning

Deltagare	Videoinspelade timmar och minuter
Gustav	4 timmar och 53 minuter
Ester	5 timmar och 8 minuter
Roshin	5 timmar
Fabio	5 timmar och 5 minuter
Louise	3 timmar och 56 minuter
Dan	5 timmar och 49 minuter
Totalt	31 timmar och 25 minuter

Vid de första observationerna, tillsammans med Gustav, Roshin och Louise, genomfördes ljudinspelningar. Dels användes bandspelare i några av de

situationer där inspelningar med videokamera var ogenomförbara, dels uppmanades huvuddeltagarna att själva göra inspelningar vid tillfällena under observationsveckorna då jag av olika anledningar inte närvarade. Tyvärr är de flesta ljudinspelningar av så dålig kvalitet att de inte kunnat användas i analyserna. Ett undantag utgörs av en 45 minuter lång inspelning av Gustav på hans arbetsplats. Just denna inspelning har genomförts på kassettband och håller en betydligt högre kvalitet än övriga inspelningar som upptagits med digital bandspelare.

Undersökningens transkriptioner utgör en förenkling av de konventioner som används inom samtalsanalys (*Conversation Analysis, CA*) och som utvecklats av Jefferson (Atkinson & Herritage 1984: ix–xvi).²⁷ Dessa konventioner tar hänsyn till bland annat överlappande tal, pauslängd och röstkvalitet. Då det varit relevant för analysen har icke-verbalt beteende som till exempel skratt, gester, händelser i rummet dokumenterats i transkriptionerna (se bilaga 1 för transkriptionskonventioner).²⁸

4.4 Insamlade texter

Ambitionen var från början att samla alla de texter som studiens huvuddeltagare själva producerade vid observationerna. Att dokumentera allt har av olika orsaker inte varit möjligt. Vad gäller vissa datorproducerade texter, till exempel chatt och meddelanden i gästböcker på nätmötesplatser, har materialets omfattning ibland varit för stort och för svårt att spara. Vissa texter har av deltagarna själva bedömts som alltför privata och ingår av den orsaken inte i materialet. Detta gäller särskilt SMS. Kopior och utskrifter av text är läsbara och textmaterialet bedöms hålla en god kvalitet. Insamlade skoltexter presenteras i avsnitt 4.4.1, chatt, blogg, e-post och SMS i avsnitt 4.4.2 och övriga texter i avsnitt 4.4.3.

4.4.1 Skoltexter

De texter som huvuddeltagarna har producerat under lektionerna i skolan har kopierats och samlats in vid slutet av observationsperioderna. Den största delen av skoltextmaterialet består av kopior ur kollegieblock. Anteckningar på stenciler har också kopierats. Skoltextmaterialet visar vilka kommunikativa verksamheter i skolan som ungdomarna har deltagit i under observationsveckorna och därmed även något om vilka arbetssätt som förekommer på de olika skolorna. Materialet används till kartläggningen av

²⁷ Konventionerna beskrivs av Hutchby & Wooffitt (2004).

²⁸ Gustav Bockgård vid institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet, har lyssnat på avhandlingens samtalsexempel och kontrollerat transkriptionerna. På grund av tekniska omständigheter har Bockgård inte kontrollerat transkriptionen i *Exempel 26* (s. 190).

verksamhetstyper i kapitel 5. I Tabell 4 redovisas vilka typer av texter det rör sig om, vilka skolämnena dessa har tillkommit inom, vilka deltagare som har producerat dem samt datum för texternas tillkomst.

Tabell 4 Insamlade skoltexter

Text	Gustav	Ester	Fabio	Roshin	Dan	Louise
Ifyllnings- övning	Italienska 31/1	Spanska 28/4 Franska 28/4	Samhälls- kunskap 11/5		Tyska 10/1	Franska 17/2
Uträkningar	Matte 31/1	Matte 27/4		Matte 22/2		Matte 12/2, 15/2
Lektions- anteckningar	Religion 2/2 Italienska 3/2 Psykologi 2/2 Samhälls- kunskap 4/2 Naturkunskap 3/2	Spanska 28/4 Franska 28/4 Historia 29/4			Klassråd 9/1 Tyska 10/1 Natur- kunskap 10/1	Svenska 16/2 Idrott 16/2
Svar till instuderings- frågor	Samhälls- kunskap 4/2 Naturkunskap 3/2		Samhälls- kunskap 13/5 Svenska 11/5			
Kort uppsats, artikel eller dylikt	Svenska 2/2	Franska 28/4		Samhälls- kunskap 21/2, 23/2 Svenska 23/2		Spanska 11/2
Läxförhör/prov		Franska 28/4				Företags- ekonomi 17/2
Anteckning vid läxläsning				Natur- kunskap 23/2		

Skoltextmaterialet i tabellen omfattar endast de texter som jag noterat att ungdomarna själva skrivit. En stor del av skrivandet i skolan har skett vid grupparbeten tillsammans med klasskamrater. Dessa anteckningar, ifyllningsövningar eller liknande har endast samlats in om någon av huvuddeltagarna skrivit dem och också förvarat dem. I tabellen syns inte heller de större arbetsuppgifter som sträcker sig över flera lektionspass som flera av

deltagarna ägnat mycket tid åt. Dessa texter har varit under arbete och därför svåra att kopiera och samla in. Roshins grupparbete i svenska och samhällskunskap, som färdigställdes under observationsperioden, kategoriseras som kort uppsats, artikel eller dylikt i Tabell 4.²⁹

4.4.2 Chatt, blogg, e-post och SMS

En stor del av det insamlade textmaterialet består av datorskrivna texter. Dessa har ofta tillkommit i chatt, på nätmötesplatser, i nätdagböcker, i e-postmeddelanden och i SMS.

Ungdomarna i studien använder en bred definition av begreppet chatt. Att chatta innebär för dem ett flertal olika sätt att skicka och ta emot textmeddelanden via internet, synkront eller asynkront. Under observationsveckorna förekommer dock endast två av formerna, nämligen chatt i form av instant messaging och asynkron chatt i gästböcker på nätmötesplatser.

I instant messaging deltar endast två personer i en konversation och ingen annan kan läsa deras inlägg. Det är dock möjligt att konversera med flera olika personer samtidigt i olika fönster. Interaktionen sker alltid i realtid, det vill säga meddelandena läses och besvaras kort efter att de producerats. Deltagarna i undersökningen använder programmet MSN Messenger³⁰ för instant messaging (se exempelvis Aarsand 2007:83 ff. för en utförligare redogörelse för instant messaging i programmet MSN Messenger).

Studiens huvuddeltagare använder sällan ordet chatta när de talar om att konversera via instant messaging. Istället säger de att de ”pratar” eller ”snackar”. Chatt är dock ett bekant begrepp för dem och när jag frågar om deras chattvanor beskriver de hur de använder instant messaging. För att för enkla för läsaren använder jag begreppet chatta om denna typ av interaktion. Jag använder också begreppen chattutdrag och chattkonversationer för att beskriva enskilda konversationer som ägt rum under de veckor då jag har observerat deltagarna. De chattutdrag som samlats in vid observationerna liknar på sätt och vis samtal. Deltagarnas användarnamn tillsammans med orden ”säger” syns varje gång de lämnar ett inlägg. I de insamlade utdragen förekommer det att deltagarna använder sina riktiga namn, till exempel ”Roshin”, eller flickvännens riktiga namn, ”Stefanie”.³¹ Det är vanligt att ungdomarna lägger till en text efter personnamnet, till exempel ”Samuel - mössa av, basker på”. Långa, svårlästa och svårtolkade användarnamn förekommer också i materialet, till exempel använder Esters kompis Fredrik namnet ”någon döper sitt barn till Tvåsamhet & försöker, försäkrar reser sig oskuld”.

²⁹ Grupparbetets slutprodukt är en tidning. Till denna har Roshin bidragit med några artiklar och insändare. Endast det arbete som Roshin har utfört redovisas i tabellen.

³⁰ Se <http://webmessenger.msn.com> (2010-10-27).

³¹ Liksom övriga namn i texten är naturligtvis även Roshin och Stefanie fingerade.

Totalt omfattar undersökningen 14 chattkonversationer. Tabell 5 visar antal insamlade chattutdrag, vilka deltagarna är i dessa, antal ord och tecken i varje utdrag samt det totala antalet ord och tecken i det totala chatt-materialet.

Tabell 5 Insamlade chattutdrag

Deltagare	Antal ord	Antal tecken
Gustav & Sofia	76	294
Gustav & Samuel	83	343
Gustav & Ellinor	150	648
Gustav & Sofia	348	1380
Ester & Fredrik	237	999
Ester & Britta	737	3014
Ester & Niklas	659	2910
Ester & Niklas	723	2940
Ester & Madeleine	93	351
Ester & Siv	129	514
Roshin & Max	74	279
Roshin & Ahmed	357	1334
Fabio & Guacho	232	961
Totalt	4019	16411
Genomsnitt	287	1172

Nätmötesplatser, eller *communities*³² som de oftast kallas av användarna själva, är ett samlingsnamn på webbsidor där flera funktioner finns samlade (se Sveningsson, Lövheim & Bergquist 2003 eller Dunkels 2007 för ytterligare beskrivningar av nätmötesplatser). Populära nätmötesplatser bland ungdomar under 2005 och 2006, då undersökningens observationer genomfördes, var till exempel Lunarstorm.se, Playahead.com och Helgon.net.³³ På huvuddeltagarnas nätmötesplatser sker interaktionen med andra främst via gästboken. Meddelanden som lämnas kan, men måste inte nödvändigtvis, läsas och besvaras omgående. Ingen av ungdomarna i undersökningen driver en blogg men några av dem använder de bloggar som finns kopplade till nätmötesplatserna. Dan är den som bloggar mest regelbundet. Under hösten 2005 och våren 2006 skriver han nya inlägg nästan varje vecka i nätdagboken på nätmötesplatsen.

De sex ungdomarna använder e-post för att ta emot meddelanden från exempelvis skolan eller idrottslaget samt för att skicka dokument mellan

³² Jag har valt att använda den svenska beteckningen.

³³ Samtliga sajter har nu stängts ner på grund av minskade medlemsantal. Ungdomar idag är dock medlemmar i andra communities på nätet, exempelvis *facebook*, www.facebook.com (2010-10-27) och *bilddagboken*, www.bilddagboken.se (2010-10-27).

olika datorer. För att använda programmet MSN för instant messaging krävs också att användarna har en registrerad adress i e-posttjänsten *Hotmail*. Under observationsveckorna författades dock inga e-postmeddelanden.³⁴

Undersökningsmaterialet omfattar totalt 44 SMS. Tabell 6 visar antalet skickade och mottagna meddelanden fördelade på de sex huvuddeltagarna.

Tabell 6 Skickade och mottagna SMS

Deltagare	Skickade	Mottagna	Totalt
Gustav	3	3	6
Ester	1	2	3
Roshin	7	8	15
Fabio	0	4	4
Louise	7	9	16
Dan	0	0	0
Totalt	18	26	44
Genomsnitt	3	4,4	7,3

Dan, från landsortsskolan, varken skickade eller mottog några SMS under den aktuella observationsveckan. I den enkät som föreligger undersökningen uppgav han att han sällan skickar SMS. Fabio, från förortsskolan, skickade inga egna men mottog fyra SMS. I samband med insamlingen av SMS:en i slutet av veckan, förklarade han att han vanligtvis skickar SMS. Orsaken till att han inte gjorde det under den vecka då jag observerade honom var att han inte hade några pengar på sitt kontantkort. Det tomma kontot medförde alltså att han endast kunde ta emot meddelanden och samtal men inte själv skicka eller ringa.

Tabell 14 i bilaga 2 visar antal ord och tecken i de SMS-meddelanden som skickats och mottagits under observationsveckorna. Tabellen visar även vem som skickat och mottagit respektive meddelande. Skickade och mottagna SMS-meddelanden har sorterats för sig. Vidare har meddelanden till eller från samma person ordnats tillsammans. SMS till och från mig har också tagits med och räknas därmed som en del av SMS-materialet. I de flesta fall är det huvuddeltagarna som tagit initiativet till SMS-kontakten med mig. Jag har mottagit åtta SMS och skickat fem. SMS-meddelandena i materialet omfattar mellan 2 och 46 ord och mellan 7 och 176 tecken. I

³⁴ I en studie som genomförts av nationellt IT-användarcentrum NITA vid Uppsala universitet konstateras att personer äldre än 55 år är de som uppvisar högst intensitet i användningen av e-post. I en rapport om undersökningen beskrivs en delning av befolkningen i mejlgenerationen och messengergenerationen. Personer äldre än 35 år utnyttjar huvudsakligen e-posten och tillhör mejlgenerationen medan personer under 35 år föredrar instant messaging som interaktionssätt via nätet. I studien poängteras att de två generationerna ibland har svårt att förstå varandra. En viktig skillnad dem emellan är att messengergenerationen inte har några problem med att förstå och hantera e-posten medan mejlgenerationen ofta betraktar instant messaging som en helt okänd värld (Selg & Findahl 2008).

genomsnitt har de en längd på 16 ord och 64 tecken.³⁵ Den största gruppen SMS-meddelanden är skickade mellan Louise, från landsortsskolan, och hennes pojkvän Mattias. Tillsammans skickade de 8 SMS till varandra. Bortsett från korrespondensen med mig, är det främst vänner och pojk- och flickvänner som skickat meddelanden till varandra. Louise, från landsortsskolan, har dock tagit emot ett SMS från sin mamma (SMS 37) och Fabio, från stadsskolan, har tagit emot ett från sin syster (SMS 27).

4.4.3 Övriga texter

Till undersökningens textmaterial hör några texter som varken är skoltexter eller tillhör någon av kategorierna chatt, bloggar, e-post eller SMS. Några har författats för hand och några i datorns ordbehandlingsprogram. De låttexter som ingår i materialet har inte tillkommit under observationsveckorna. Gustav och Ester har dock presenterat dem och givit dem till mig i samband med observationerna. I Tabell 7 redovisas beskrivningar av de övriga texter som samlats in samt uppgifter om vilka personer som författat dessa.

Tabell 7 Övriga insamlade texter

Deltagare	Textbeskrivning
Gustav tillsammans med kamraten Jesper	Kallelse till möte med ”Rockkompaniet”, en datorutskrift
Gustav	Ett antal rapplåtar, datorskrivna
Ester	Ett par musiktexter, handskrivna
Dan tillsammans med en kamrat	Inbjudan att delta i korpenfotbollslag, en datorutskrift
Louise	Anteckningar för hand i almanacka
Louise	Ansökan om sommarjobb, skriven på dator

³⁵ Den genomsnittliga längden i SMS:en motsvarar ungefär den genomsnittliga längden på meddelandena i Hård af Segerstads (2002) undersökningsmaterial, som omfattar 1152 meddelanden med ett genomsnitt på 14,77 ord och 64 tecken per SMS.

5 Verksamhetstyper i ungdomarnas vardag

I detta kapitel besvaras avhandlingens första huvudfråga – vilka verksamheter och verksamhetstyper ungdomarna deltar i. De övergripande strukturer som omger de sex deltagarnas dagliga interaktion och medieanvändning studeras på makronivå. I kapitlet undersöks vilka verksamhetstyper som är framträdande i materialet, vilka domäner som omger dessa verksamhetstyper samt vilka sociala praktiker som är tydliga i materialet. Vidare studeras hur verksamheter påverkas av institutionella ramar samt av den organisering som råder. Jag undersöker också vilka sociala sammanhang som verksamhetstyperna förekommer i, det vill säga vilka av undersökningens huvuddeltagare som deltar i vilka verksamhetstyper samt hur samma verksamhetstyper kommer till uttryck i olika deltagares vardag. Resultaten kan ses som en förberedelse för de kommande analyserna i avhandlingen där interaktionsmedieanvändning och bruk av språkliga resurser undersöks på detaljnivå med utgångspunkt i ett begränsat antal exempel.

I avsnitt 5.2 undersöks förekommande kommunikativa verksamheter i skolan och verksamhetstyper identifieras. I avsnitt 5.3 studeras verksamheter och verksamhetstyper i hemmet och i avsnitt 5.4 på fritiden. Resultaten av analysen sammanfattas i avsnitt 5.5. Där diskuteras hur verksamhetstyperna påverkas av sociala praktiker, institutionalisering och organisering samt verksamhetstypernas sociala sammanhang.

5.1 Metod

För att överblicka det stora undersökningsmaterialet har verksamhets-scheman utarbetats. I dessa har händelser samt miljö- och deltagarbyten dokumenterats. Ett schema för var och en av huvuddeltagarna beskriver vad som hänt under observationsveckorna timme för timme, dag för dag. De sammanfattar också förekomsten av material i form av fältanteckningar, video och insamlade texter. Delar av ett verksamhetsschema presenteras i Figur 3. I arbetet med den makroanalys som genomförs i detta kapitel har verksamheter som liknar varandra i de sex schemana sammanförts och jämförts. Då *ramar*, *mål* och *verksamhetsroller* överensstämmer schemana emellan har tänkbara verksamhetstyper kunnat urskiljas. Verksamheten kring arbetet med räkneuppgifter på en matematiklektion i Fabios klass och arbetet med grammatikövningar i Louises spanskgrupp har exempelvis båda

kategoriserats som tillhörande verksamhetstypen självständigt arbete (se avsnitt 5.2.1).

Verksamhet Lunch	Tid mån 14/2 10.30–12.20	Mål äta	Plats matsalen	Diskurstyper konversation/småprat	Deltagarroller kompisar från olika klasser	Ämne Alla hjärtans dag, hängeltävling, skitgubbe, sjuan, SMS från mamma, tack för rosen
Ljusgrå ruta: Skolan		Ljusgrå ruta, streckad ram: Materialet finns på video		Kommunikationsmedium mot ansikte, SMS	Huvudpersoner Gabriella, Edvin, Frida, Ylva, Hanna, Lova, Alexandra, mamma	
Verksamhet Samhällskunskap	Tid mån 14/2 12.20–13.45	Mål lära	Plats klassrummet	Diskurstyper konversation/småprat, lära- ren: instruerar	Deltagarroller lärare och elever, kompisar (även lära- ren?)	Ämne EU-konstitutionen, vem som bor mest på landet
Mörkgrå ruta, svart text: Fritiden				Kommunikationsmedium skriver på datorn, ansikte mot ansikte	Huvudpersoner Ylva, Hanna, Helen, Petra, Lova, lära- ren	
Verksamhet På väg hem	Tid mån 14/2 em.	Mål förflyttning	Plats promenad, tåg, buss, promenad hem	Diskurstyper konversation/småprat	Deltagarroller kompisar, expedit, forskare och informant	Ämne min undersökning, ostbågar, fotboll
Mörkgrå ruta, vit text: Hemmet				Kommunikationsmedium ansikte mot ansikte	Huvudpersoner expedit, Eva, hennes klasskompis Sonja, jag	
Verksamhet Fika hos Louise	Tid mån 14/2 em.	Mål äta, umgås med familjen	Plats hemma hos pappa	Diskurstyper konversation/småprat	Deltagarroller forskare, gäst, pappa, syster, bror, pappas sambo	Ämne Agnes läxor, Alla hjärtans- dagfirandet, Agnes kompis, fjällsemester, sommarjobb, fyra i rad
				Kommunikationsmedium ansikte mot ansikte	Huvudpersoner pappa, Agnes, Ludde, Ullis, jag	

Figur 3 Delar av verksamhetsschemat för deltagaren Louise

I kapitlet används de verksamhetsanalytiska termer och begrepp som beskrivs i avsnitt 3.2.3. Eftersom ungdomarnas vardag här analyseras på makronivå syftar *ram*, *mål* och *roller* på generella företeelser som jag kunnat urskilja ovanifrån och som deltagarna tycks ha en uppfattning om när de deltar i verksamhetstyperna. Begreppet *ram* avser främst tid och plats. De mål och roller som beskrivs åsyftar i förväg förväntade mål och roller. Det är dock rimligt att anta att enskilda deltagare i specifika verksamheter kan ha egna uppfattningar om mål och sträva efter att konstruera specifika roller. Sådana mål och roller behandlas i undersökningens kommande mikroanalyser i kapitel 6–9.

I kapitlet presenteras och analyseras *händelser*, *kommunikativa verksamheter* och *verksamhetstyper* under rubrikerna *skolan*, *hemmet* och *fritiden*. Rubrikerna motsvarar *domäner* som fungerar som inramning av verksamheterna och verksamhetstyperna. Materialsorteringen utifrån domäner medför att flera händelser förekommer i flera sammanhang, exempelvis olika former av umgänge. Givetvis finns andra möjliga sätt att presentera kapitlets undersökning på. I den sammanfattande diskussionsdelen diskuteras verksamheter och verksamhetstyper även i relation till förekommande sociala praktiker, verksamheternas eventuella påverkan av institutionella ramar samt graden av organisering.

De *sociala praktiker* som uppmärksammas i undersökningen har delvis automatiserade och välkända ramar för deltagarna. Praktiker är kontinuerliga och överskrider situationer i social interaktion medan verksamheter syftar på

större, tidsavgränsade, interaktionssekvenser (jämför Persson Thunqvist 2003:12–13). Exempelvis ser jag undervisning i skolan som en praktik, lärargenomgång som en verksamhetstyp och den specifika genomgången av medeltida lyrik i klass S2a tisdagen den 13 oktober som en verksamhet. Institutionella faktorer avser socialt accepterade klassificeringar, regleringar, sanktionsmöjligheter, ritualer, rutiner, varaktighet över tid, organisering i specifika lokaler, orientering av roller mot vissa professioner samt gemensamt förhållningssätt till vissa normer och värden (jämför Ledin & Selander 2003:94).

Jag eftersträvar alltså att i kapitlet beskriva kommunikativa verksamheter och verksamhetstyper som i någon mån kan sägas omfatta etablerade mönster. Dessa befinner sig på en mesonivå i förhållande till domäner och praktiker och i förhållande till *kommunikativa projekt*, det vill säga vad deltagarna gör interaktionellt, exempelvis diskuterar eller berättar. Oftast gör jag analysen via domänerna men ibland har jag behövt söka svar i specifika förekommande kommunikativa projekt.

Användningen av ovanifrånperspektivet motiveras med en önskan om att ge en överblick över ungdomarnas interaktion i vardagen. Antagandet att yttre ramar har betydelse inåt för deltagarna har också påverkat valet att inleda undersökningen med en makroanalys. Jag ser det exempelvis som rimligt att skolan som institution påverkar ramarna för de verksamheter som äger rum under rasten och att uppfostran som social praktik har betydelse vid middagsbordet i många familjer.

5.2 Skolan

Undersökningens sex ungdomar tillbringar större delen av sina dagar i skolan. De går alla samhällsvetenskapligt gymnasieprogram men har valt olika inriktningar inom detta. Utbildningarna har tonvikten på samhällskunskap och humaniora. I mitt försök att kartlägga de kommunikativa verksamheter och verksamhetstyper som deltagarna orienterar sig mot har jag sorterat händelser i skolan i kategorierna *lektioner*, *raster* och *skolföreningar*. Olika huvuddeltagare upplever naturligtvis skoldagen på olika sätt, men många övergripande strukturer tycks i alla sex ungdomarnas skolvardag vara lika.

5.2.1 Lektioner

Vid sorteringen av händelser i skolan har jag noterat stora variationer på lektionsinnehållet. Lektionen, som i tidigare forskning ofta definieras som en egen verksamhetstyp (se exempelvis Rönn 2009), har i mitt material visat sig vara en stor och innehållsmässigt spretig enhet. Jag har därför även identifierat verksamhetstyper på en nivå under lektionen. Enheten lektion ses

som en makroverksamhetstyp till de verksamhetstyper som beskrivs i detta avsnitt.

I samtliga sex besökta klasser utformas undervisningen ibland så att läraren berättar och förklarar framme vid tavlan. Det begrepp som används av undersökningens deltagare för att benämna den verksamhet som omger lärarens föredragning är *genomgång*. Jag ser genomgången som en tydligt återkommande kommunikativ verksamhetstyp. Den är särskilt vanlig i samhällsorienterande och humanistiska undervisningsämnen, till exempel historia, samhällskunskap, geografi, psykologi och religionskunskap. Den förekommer också oftare och pågår under längre tid i vissa klasser och på vissa lärares lektioner. Under observationsveckorna deltar Gustav och Ester från stadsskolan i högre grad än övriga huvuddeltagare i verksamhetstypen *genomgång*.

Läraren talar vanligen utifrån en i förväg genomtänkt planering och använder anteckningar och bilder på tavlan eller overheaden som stöd för sin *genomgång*. Läraren är central och drivande i verksamhetstypen. Hon eller han styr över elevernas möjligheter att ställa och besvara frågor. Det är vanligt att eleverna kopierar lärarens anteckningar i sina kollegieblock. Så länge de sitter tysta i sina bänkar påverkar deras handlingar endast i liten grad hur verksamheten byggs upp och förs framåt. Inom vissa begränsningar kan de ägna sig åt annat än att fokusera på lektionsinnehållet. De kan exempelvis rita i sina block, dagdrömma eller skicka SMS.

Min erfarenhet från andra sammanhang är att längre *genomgångar* brukar kallas för föreläsningar. Detta begrepp används dock inte av deltagarna i undersökningen. Verksamhetstypen *genomgång* avser ett sammanhållet moment i undervisningen där lärarens röst får nästintill ensamt utrymme under allt ifrån ett par minuter till hela lektionen.

Exempel 2 Första frågan i Louises skriftliga förhör i företagsekonomi

1. Orvars diversehandels intäkter det senaste året blev 50 Mkr. Kostnaderna blev 45 Mkr. Nu vill man beräkna företagets räntabilitet. För att kunna göra det måste man ha tillgång till ytterligare en uppgift.

a) Vilken är det?

Satsat Kapital

b) Den saknade sifferuppgiften är 40 Mkr.

Använd den för att beräkna Orvars räntabilitet.

$$\text{Resultatet} = 50 - 45 = 5 \text{ Mkr}$$

$$\text{Räntabilitet} = \frac{5}{40} = 12,5 \%$$

2. Kal o Ada har ett par dussin produkter på sitt tillverkningsprogram. Låt oss titta närmare på den största produkten, ett patenterat bräckjärn som fått stor och varierad efterfrågan.

Under lektioner är det också vanligt att läraren ställer frågor till eleverna för att kontrollera att de har lärt sig och förstått innehållet i undervisningen. Begrepp som läxförhör och glosförhör används på de tre skolorna liksom uttrycket prov. Jag sammanför dessa benämningar till de två verksamhets-

typerna *skriftligt förhör* och *mundligt förhör*. Det är läraren som styr de verksamheter som tillhör denna verksamhetstyp. Verksamheterna förs framåt genom att läraren ställer frågor som eleverna förväntas besvara.

Exempel 2 illustrerar ett utdrag ur ett typiskt förhör i form av ett skriftligt prov. I exemplet syns rollfördelningen mellan läraren och eleverna. Frågorna är långa men, att döma av det utrymme som lämnats, förväntas de besvaras kort. Läraren styr således både vad eleverna ska svara och hur de ska svara.

Förhör förekommer i domänen skolan, inom makroverksamhetstypen lektion och praktiken undervisning. Förhör kännetecknas av att de har ett specifikt mål för eleverna, att rapportera inhämtade kunskaper, samt att ett asymmetriskt rollförhållande mellan läraren och eleverna råder. Under observationerna noterar jag dock att förhör kan vara både skriftliga och muntliga. Dessa varianter skiljer sig åt på flera plan vilket talar för att interaktionsmedierna, skrift respektive tal, medför att de ska betraktas som två olika verksamhetstyper.

Muntliga förhör kan jämföras med verksamhetstypen *helklassdiskussion* som presenteras längre fram i detta avsnitt. Muntliga förhör skiljer sig dock från helklassdiskussioner genom sin starka centrering kring kunskapskontroll. Under det muntliga förhöret besvaras olika frågor av olika elever. Läraren driver verksamheten framåt genom att besluta vem som ska tala och när detta ska ske. Hon eller han kan utse en elev eller ge ordet till någon som genom handuppräckning begärt det. Den elev som utses besvara frågan utan att själv ha önskat det förväntas prestera så gott den kan. Vid skriftliga läxförhör eller prov arbetar eleverna tyst vid sina bänkar och interagerar inte muntligt med vare sig läraren eller klasskamraterna. Frågorna besvaras individuellt och läraren tar i efterhand del av vad var och en har svarat. Vid muntliga förhör finns en möjlighet för eleverna att lära sig något av kamraternas svar som inte finns vid skriftligt förhör. Vid muntliga förhör finns också större möjlighet för eleverna att vara passiva eller ägna sig åt parallella verksamheter än vid skriftliga förhör.

Ett vanligt begrepp i de tre skolornas undervisningssituationer är *redovisning*. Då deltagarna nämner redovisning tycks de alltid avse muntliga varianter. Företeelsen kan kategoriseras som en verksamhetstyp med liknande mål som förhör. Redovisning är dock inte, som förhör, strukturerad enligt fråga-svar principen. Genom muntlig presentation framme vid tavlan redogör en enskild elev eller en grupp av elever för inhämtade kunskaper. Den eller de som redovisar bär det största ansvaret för att verksamheten förs framåt. Publiken består av två sorters åhörare, klasskamraterna, som förväntas lära sig något av redovisningen, och läraren, som bedömer innehållet samt kontrollerar att de i förväg bestämda tidsramarna hålls. Under observationsveckorna redovisar elever samhällsorienterande nutidsfrågor i Louises och Esters klasser. I Louises klass sker även presentationer av lästa romaner på engelska samt av favoritmusik på franska. I Dans klass förbe-

reder man för muntliga gruppredovisningar av grekiska myter samt av politiska partier.

Under de observerade lektionerna förekommer också diskussioner där alla har möjlighet att delta. Så kallade *helklassdiskussioner* är vanligast i samhällsorienterande ämnen samt vid klassråd. Begreppet helklassdiskussion nämns inte av deltagarna själva utan har hämtats från Liljestrand (2002). Han definierar företeelsen som ”ett lektionsmoment där läraren leder hela klassen i samtal om en i samhället omdiskuterad eller ’kontroversiell’ fråga” (s. 112). Liljestrand menar att helklassdiskussioner avser sammanhållna arbetsfaser där deltagarna på ett systematiskt sätt ägnar sig åt att diskutera. Jag ser helklassdiskussion som en kommunikativ verksamhetstyp som skiljer sig från tidigare nämnda genomgångar, förhör och redovisningar. Elevernas möjligheter till språkligt engagemang tycks generellt större vid helklassdiskussion än vid exempelvis genomgång där läraren ensam talar till eleverna. Helklassdiskussioner är uppgiftsorienterade och genom samtal löser klassen tillsammans olika problem. Vanligen fungerar läraren som diskussionsledare. Då verksamhetstypen förekommer vid klassråd utses ibland en elev till ledare. Det är ledaren som driver verksamheten framåt genom att fördela ordet samt ansvara för att diskussionen hålls inom ämnet. Deltagare som är aktiva övar sig i att resonera och argumentera. I samtliga besökta klasser förekommer någon form av klassråd under observationsveckorna. Louise och Dan från landsortsskolan deltar dock i något högre utsträckning i helklassdiskussioner än de övriga huvuddeltagarna.

Att eleverna arbetar självständigt är också vanligt i de sex undersökta klasserna. Jag använder *självständigt arbete* som en samlingsterm för flera olika verksamheter som jag noterat under observationsveckorna. Bland dessa framträder två tydliga varianter där den första rör mindre arbetsuppgifter och den andra större. Jag ser dessa som varianter av samma verksamhetstyp eftersom de har det gemensamma målet för eleverna att självständigt lösa uppgifter.

Självständiga arbetsuppgifter av mindre omfattning kan exempelvis vara att göra grammatikövningar eller lösa matematiktal. Till en början styr läraren verksamheterna genom att bestämma vad eleverna ska göra. Det är sedan eleverna som utför arbetet och därmed driver verksamheterna framåt. I detta skede antar läraren en handledarroll. Hon eller han rör sig vanligen runt i klassrummet, övervakar och kontrollerar arbetet. Eleverna förväntas sitta vid sina platser och arbeta tyst. Övervakningen medför att det blir svårt för eleverna att ägna sig åt parallella verksamheter. I kapitel 7 analyseras bland annat hur Roshin väljer att lämna klassrummet för att ringa ett samtal medan klasskamraterna löser räkneuppgifter.

Självständigt arbete vid lektioner i exempelvis svenska, historia och samhällskunskap avser ofta större arbetsuppgifter som sträcker sig över flera lektionspass. Deltagarna kallar dessa för *arbeten* eller använder formuleringar som avser specifika vär, till exempel ”skriva på historieuppsatsen”

(Fabio), ”jobba med valtalet” (Dan) eller ”leta material till tidningsprojektet” (Roshin). Ett slutdatum sätts då eleverna ska lämna arbetet till läraren. Samtliga ungdomar i studien berättar att de också alltid arbetar hemma med större självständiga arbetsuppgifter. Vissa gör det för att de inte hinner färdigt under lektionerna, andra för att de anser att de kan koncentrera sig bättre hemma. Under de lektioner som avsätts för större arbetsuppgifter rör sig ofta elever och lärare mellan olika platser på skolan. Bibliotek, datasalar och klassrum står till förfogande. Läraren kontrollerar inte arbetet men finns tillgänglig för frågor. Eleverna bestämmer alltså själva hur de vill disponera tiden samt hur de vill utnyttja möjligheten till lärarens hjälp.

Större självständiga arbetsuppgifter, exempelvis uppsatser, omfattar flera moment. Till att börja med väljs och specificeras ämne. Nästa steg är att söka fakta och bilder. Sedan omarbetas stoffet till en text som, när den är färdig, lämnas till läraren för bedömning. Dessa moment kan ses som faser, eller delar av samma verksamhet. Ungdomarna i undersökningen använder ofta internet som sökverktyg vid den här sortens självständiga arbetsuppgifter. På samtliga skolor finns välutrustade datasalar samt flera datorer i biblioteken. På förortsskolan finns dessutom datorer tillgängliga i elevernas uppehållsrum.

Under observationsveckorna arbetar Roshin och Fabio från förortsskolan och Louise och Dan från landsortsskolan med större självständiga uppgifter. Louise och Dan arbetar med flera sådana parallellt i olika ämnen. På stadsskolan förekommer inte den här typen av självständigt arbete under veckorna tillsammans med Gustav eller med Ester.

Exempel 3 visar syftesformuleringen i Louises uppsats i samhällskunskap om Brotorps kommun.

Exempel 3 Utdrag ur Louises uppsats om Brotorps kommun

1.1 Syfte

Mitt syfte med detta arbete är att få reda på hur framtiden i Brotorps kommun kan komma att se ut. Jag vill veta vad ungdomar som bor i kommunen tycker om att bo här och även hur ungdomar som inte bor i kommunen uppfattar den. Det är ju faktiskt ungdomarna som är framtiden för kommunen. Jag vill också få reda på hur vår kommun ska kunna få en framtid när bostäder rivs och skolor läggs ner. Jag vill få reda på vad det finns för lösningar om det flyttar ifrån alltför mycket folk och vad man ska göra för att få folk att bo kvar och att flytta hit.

Textutdraget i Exempel 3 illustrerar mål och roller i verksamhetstypen självständigt arbete med en större uppgift. Genom att precisera syftet tar Louise, som elev, eget ansvar för vad hon vill lära sig. Läraren bedömer senare den färdiga produkten där Louise inte enbart förväntas redovisa vad hon har lärt sig utan även hur hon har lärt sig. Hur stor del av arbetet som genomförts under de avsatta lektionerna i skolan är dock inte väsentligt för betygsättningen av resultatet.

I Tabell 8 uppmärksammas några skillnader mellan de varianter av självständigt arbete som rör mindre respektive större arbetsuppgifter. Tabellen syftar till att tydliggöra de främsta skillnaderna mellan mindre (till vänster) och större (till höger) uppgifter. Jag ser dock de övergripande ramarna som lika varför jag tolkat varianterna som tillhörande samma verksamhetstyp.

Tabell 8 Skillnader mellan två varianter av självständigt arbete

En eller flera mindre arbetsuppgifter	Större arbetsuppgifter
Deltagarna säger att de ”jobbar på i böckerna”, ”löser de här uppgifterna”	Deltagarna säger att de ”skriver på historieuppsatsen”, ”jobbar med valtalet”, ”letar material till tidningsprojektet”
Arbetet utförs i huvudsak i klassrummet	Arbetet utförs i klassrummet, i biblioteket, i datasalen, hemma eller på annan plats
Läraren kontrollerar arbetet Arbetet löses med hjälp av läroboken eller fakta från lärarens genomgång	Läraren kontrollerar inte arbetet Arbetet löses med hjälp av uppgifter från internet eller bibliotekets böcker

De två varianterna av självständigt arbete kan utföras antingen enskilt eller i grupp. Grupper består, i mitt undersökningsmaterial, av mellan två och åtta personer. Ofta orienterar sig deltagarna mot olika roller vid grupparbete. Någon kan till exempel konstruera en roll som kunnig eller påläst, en annan som ovetande eller oorganiserad. Deltagarna kan också ta på sig olika arbetsuppgifter. Någon kan agera sekreterare och någon annan kan ansvara för att slå i lexikon eller söka information på internet. Samtliga deltagares gemensamma mål är att lösa den uppgift eller de uppgifter som ålagts dem. Utifrån sina respektive roller kan de sedan sträva efter olika mål som till exempel att hitta information eller skapa en snygg layout. Undersökningens sex ungdomar antar olika roller i olika gruppkonstellationer i olika skolämnena. I huvudsak följer var och en dock ett visst mönster. Ester tar exempelvis oftast stort ansvar för arbetet och Roshin är så gott som alltid uppmärksam men ganska tystlåten när hon grupparbetar.

I de grupparbeten som förekommit under observationsveckorna har eleverna i huvudsak arbetat självständigt och läraren har haft en handledande funktion. I verksamheter som ägt rum när en grupp fått handledning av läraren har läraren ofta talat till eleverna som till ett kollektiv. Eleverna har också förväntats uttala sig kollektivt och vara överens som grupp. Då läraren tagit initiativet till att söka upp gruppen har ibland verksamheter uppstått där elevernas målsättning tyckts vara att redovisa arbetet, det vill säga en slags hybrid verksamheter med drag av verksamhetstypen *förhör*. Läraren har

ofta besvarat detta genom att på olika sätt bedöma deras prestation. Det har också förekommit att läraren gjort försök att föra en diskussion med eleverna kring deras arbete. I jämförelse med förhör har elevernas deltagande varit större i sådana samtal. Jag har också uppfattat att de haft fler möjligheter att själva ta ordet i lärarsamtalen som skett vid grupparbete än de haft i verksamhetstypen förhör.

Ett viktigt moment i grupparbetet utgörs av själva gruppindelningen. Lika ofta som denna görs av läraren lämnas eleverna att själva konstruera grupper. Ibland orsakar detta problem. En av Dans lektioner ägnas exempelvis i sin helhet åt att hitta kamrater att utföra en gruppuppgift tillsammans med.

Benämningen ”fria” ämnen är min egen och används för att särskilja skolämnen som i flera avseenden avviker från annan undervisning i skolan. De fria ämnena omfattar idrottsämnena och olika estetiska ämnen, som fotboll, bild, musik och drama. Inom dessa undervisningsämnena tycks vissa av de verksamhetstyper som beskrivits tidigare förekomma, exempelvis genomgång. De utgörs dock till största delen av ämneskaraktäristiska händelser, som *hoppa plint*, *blanda färg* eller *spela gitarr*. De ”fria” ämnena är långt ifrån alltid förlagda till klassrum. Gemensamt tycks vara att elevrollen är mycket aktiv. Eftersom det rör sig om verksamheter under lektioner deltar dock alltid en lärare. De fria ämnena utgör endast en liten del av ungdomarnas skolvardag och de sex huvuddeltagarna har olika fria ämnen på sina scheman. Därför är underlaget för litet för att kunna beskriva verksamheterna på ett rättvist sätt samt urskilja möjliga verksamhetstyper.

Under observationsveckorna förekommer att deltagarna spelar brännboll och kubb samt åker skridskor och hoppar plint på lektionerna i ämnet idrott och hälsa. Dessa händelser skulle efter närmare studier möjligen kunna kategoriseras som verksamhetstyper liknande de verksamhetstyper som beskrivs i samband med analysen av schemalagda fritidsaktiviteter i avsnitt 5.4.1.

Under lektionerna i skolan dominerar naturligtvis undervisning som social praktik. Ofta umgås också deltagarna parallellt med att de deltar i lektionsverksamheterna. Under observationsveckorna förekom inslag av uppfostran under lektioner. Uppfostran innebär överföring av normer och värderingar och ligger nära undervisning, som kan sägas innebära överföring av kunskaper. Uppfostran, liksom undervisning, ser jag som en social praktik som har byggts upp historiskt i ett samhälle. Att uppfostra medför att normer och värderingar skapas och återskapas interaktionellt i möten mellan människor. Inom praktiken överförs även mönster gällande verksamhetsrollerna som den som uppfostrar och den som blir uppfostrad. Uppfostran används liksom undervisning för insocialisering i vissa kulturer.

Exempel 4 utgörs av Fabios lärares skriftliga frågor till klassen vid en utvärdering av en, enligt läraren, misslyckad aktivitetsdag som ägt rum dagen innan.³⁶

Exempel 4 Stencil med lärarens frågor om aktivitetsdagen

Utvärdering av aktivitetsdagen den 10 maj.

1. Berätta vad du lärde dig av guiden!
2. Hur får man ut mest av en guidad tur?
3. Vilket ansvar har man som deltagare för att en guidad tur ska ge mest?
4. Vilka insatser gjorde du för att få ut så mycket som möjligt av dagen?
5. Berätta vad du gjorde efter visningen!
6. Varför tror du att skolan anordnade en aktivitetsdag?
7. Tycker du att skolan ska anordna en aktivitetsdag även nästa år?
Förklara ditt svar!
8. Hur tycker du att en sådan dag skulle utformas för att ge bästa resultat?

För den som inte deltog på aktivitetsdagen:

Berätta vad du gjorde istället samt besvara frågorna 6, 7 och 8.

Svara så utförligt som möjligt!

Uppfostran sker här i en verksamhet som kan liknas vid verksamhetstypen förhör. Dock gäller frågorna endast till viss del information som är känd för läraren. Enligt lärarens uppfattning, som dels speglas i frågornas utformning men även i det humör som hon visar upp i klassrummet, har eleverna uppträtt olämpligt under aktivitetsdagen. Hur eleverna reflekterar kring aktivitetsdagen vet hon dock ingenting om förrän hon läser svaren på frågorna.

I verksamheten kring utvärderingen, som är väl dokumenterad i mina fältanteckningar, blir det tydligt att ramen för aktivitetsdagen inte bara rymmer en förväntan om elevernas deltagande. Eleverna bör även visa intresse och uppföra sig städat. I det här fallet har de brutit mot förväntningarna genom att inte delta alls i aktivitetsdagen eller genom att bete sig olämpligt. Läraren tar då på sig uppgiften att tillrättvisa dem genom att låta dem stå till svars för sina handlingar. Frågeformuläret samt den psykosociala stämning som läraren skapar i rummet kan sägas utgöra kommunikativa resurser som används i syfte att uppfostras.

De verksamhetstyper som i detta avsnitt beskrivits som tillhörande makroverksamhetstypen lektion är genomgång, skriftligt respektive muntligt förhör, helklassdiskussion och självständigt arbete. Så kallade ”fria” ämnen har också nämnts men i diskussionen kring dessa har inga verksamhetstyper

³⁶ Läraren undervisar i samhällskunskap och geografi. Hon är också mentor i Fabios klass.

identifierats. Lektioner omges naturligt av en undervisningspraktik men praktikerna umgänge och uppfostran är också tydliga.

5.2.2 Raster

I huvuddeltagarnas scheman är den kortaste rasten fem minuter och den längsta två timmar. Långa raster, längre än 20–30 minuter, brukar deltagarna kalla för håltimmar.

Raster innebär i ett avseende fritid, det vill säga tid som deltagarna själva bestämmer över. Jag ser rast som en makroverksamhetstyp inom vilken flera verksamhetstyper kan förekomma (jämför lektion i avsnitt 5.2.1). Många av de verksamheter som förekommer under rasterna i skolan inträffar även på fritiden. Skolans institutionella ramar begränsar dock till viss del vilka verksamheter som är möjliga under rasterna men också hur dessa gestaltar sig. Några viktiga faktorer som omger ramarna för rastverksamheter är tid, plats, övervakning och vilka kamrater deltagarna tillbringar rasten tillsammans med. Rasters mål är generellt mindre tydliga än målen under lektioner.

Vad gäller tid är de flesta av rasterna liksom lektionerna inskrivna i elevernas scheman. Det är också vanligt att spontana raster ges vid ungefär mitten av ett långt lektionspass. Ur tidssynpunkt är det givetvis skillnad på håltimmar och korta pauser. Om rasten är kort finns kanske inte tid till så mycket annat än ett toalettbesök eller byte av böcker i skåpet. Om rasten däremot är lång ges fler möjligheter.

Platsen, det vill säga skolan, kan liksom den avsatta tiden upplevas som begränsande vad gäller möjliga rastverksamheter. Under observationsveckorna hör jag ibland huvuddeltagarna och deras klasskamrater klaga över att de saknar platser att uppehålla sig på när de har rast. Några av ungdomarna har dock hittat favorittillhåll. Louise har huvuddelen av sin undervisning i samma klassrum. Under raster stannar hon vanligtvis kvar där. Dan söker sig till bänkarna i korridoren i närheten av entrén och elevskåpen. Övriga huvuddeltagare håller till på olika platser på skolan. Roshin och hennes vänner brukar snabbt hitta en plats medan Gustav och Ester ofta förflyttar sig och tillbringar delar av raster på olika platser. Fabio och hans vänner rör sig ständigt då de har rast. Jag ser dem sällan slå sig ner någonstans över huvud taget.

Under längre raster finns möjligheten att lämna skolan för att exempelvis gå ett ärende eller gå hem en stund. Huvuddeltagarna lämnar dock sällan skolans område under observationsveckorna. Fabio träffar vid ett tillfälle sin flickvän för en promenad. Dan går hem och hämtar en pärm och Louise går för att köpa alla-hjärtans-dagpresenter till sina småsyskon. Annars håller sig de sex ungdomarna kvar i skolan på rasterna.

Det som sker inom skolans område övervakas i viss mån av personalen. För vissa elever kan detta tänkas begränsa utbudet av möjliga rastverksamheter. Att inte ha möjlighet att fritt välja vem man ska vara tillsammans med

på rasten kan säkert också upplevas som en begränsning. Evaldsson visar i en studie (2001) att elevers kamratgrupper under skoltid på ett intrikat sätt samspelar med skolans indelning av elever i skilda skolklasser (s. 9). Ibland har huvuddeltagarna rast tillsammans med elever i andra klasser, men oftast är de hänvisade att tillbringa den lediga tiden tillsammans med sina klasskamrater.

I materialet finns tillräckliga belägg för att kunna beskriva ett par verksamheter under raster lite mer ingående, nämligen *läxläsning* och *kortspel*. Att läsa läxor eller studera till prov i skolan sker, under observationsveckorna, alltid tillsammans med klasskamrater och kan innebära olika verksamhetstyper, till exempel *muntligt förhör* eller *självständigt arbete i grupp*. Två eller fler deltagare sätter sig i ett uppehållsrum, i skolcafeterian eller i korridoren. De läser och söker frågor och svar i läroböcker och anteckningar. Det övergripande målet är att nå tillräckliga kunskaper för att klara läxan eller provet. I de fall där läxläsningen tar former av förhör tycks roller fördelas utifrån vilka kunskaper deltagarna besitter sedan tidigare. I jämförelse med muntligt förhör under lektioner finns inte samma asymmetriska förhållande mellan förhöraren och den som blir förhörd. Dessutom bedömer och betygsätter inte förhöraren resultatet. Någon utses, eller utser sig själv, till förhörare. På fritiden förekommer en annan form av läxläsning. Denna sker enskilt som en icke-kommunikativ verksamhet i hemmet.

Verksamheten kortspel framträder under observationsveckan med Louise. Hon spelar ofta kort på rasten. Louise och några av klasskamraterna sitter kring ett av långborden i klassrummet.³⁷ Oftast utgörs kortspelarna av en kärngrupp från klassen, men vem som vill tycks vara välkommen att delta. Deltagarna verkar orienterade mot målet att vinna, men också mot att göra något roligt tillsammans medan de fördriver tiden i skolan.

Utifrån mitt material har det varit svårt att identifiera huruvida de verksamheter som äger rum under raster är verksamhetstyper. Det beror på att de endast förekommer vid ett eller ett par enskilda tillfällen. För att besvara kapitlets övergripande frågeställning om vilka verksamheter ungdomarna deltar i finner jag det ändå relevant att göra ett försök att redovisa de verksamheter som jag noterat under raster.

Längre raster som på schemat placerats efter halva skoldagen är naturligtvis tänkta som lunchraster. Samtliga sex ungdomar i studien besöker dagligen matsalen. Vissa tillbringar större delen av rasten där medan andra förflyttar sig när de ätit färdigt. Roshin, Louise, Ester och Gustav sitter kvar länge kring bordet och samtalar med klasskamraterna medan Fabio och Dan äter snabbt för att även hinna med andra verksamheter. Möjligen kan lunchbordssamtal i skolan i vissa avseenden kategoriseras som en verksamhetstyp (jämför middagssamtal i hemmet i avsnitt 5.3.1). Ramen för lunchbordssamtalet utgörs av att deltagarna äter tillsammans. Deltagarna, som oftast är

³⁷ Bänkarna i Louises klassrum formar två långbord. Vid dessa har eleverna bestämda platser.

klasskamrater, samlas runt bordet. Dessförinnan står de i kö, tar mat samt väljer plats. Efter måltiden bär de undan sina brickor och lämnar matsalen. Den potentiella verksamhetstypen lunchbordssamtal kan sägas ha de två målen att äta mat och att umgås med klasskamraterna. I kapitel 9 studeras bland annat en novell som Gustav har skrivit. I texten beskriver han verksamheter i skolmatsalen, processen att välja bordskamrater samt vanligt förekommande samtalsämnen kring bordet.

De flesta av huvuddeltagarna besöker elevcafeterierna på sina respektive skolor för att handla godis, läsk eller smörgåsar. Kioskbesöken kan beskrivas som kedjor av händelser som att stå i kö, handla, äta det som inhandlats och bjuda kamraterna. Några av huvuddeltagarna handlar i skolcafeterian varje dag, andra mer sällan.

Materialet omfattar många rastverksamheter som är specifika för var och en av de sex deltagarna och endast förekommer vid enstaka tillfällen. Gustav ägnar ett par raster åt förberedelser för ett möte med skolföreningen. Vid ett tillfälle går han till datasalen för att läsa inlägg på nätmötesplatsen och skriva ut en uppsats. Vidare besöker han musiksalen för att repa med sitt band.³⁸

Gemensamt för de sex ungdomarna är att de ägnar en stor del av skoldagen åt att umgås. Det sociala umgänget kan både integreras i andra verksamheter och utgöra egna verksamheter. Under en lektion kan de exempelvis umgås samtidigt som de grupperbetar och på rasten kan de umgås när de spelar kort. Sociala samtal är centrala när de förflyttar sig till nästa lektionsal, står i matkön eller väntar på att en lärare ska anlända till klassrummet. Under de flesta av de raster och håltimmar som jag observerat och under några lektioner ägnar sig inte huvuddeltagarna åt något särskilt förutom åt att prata med sina kamrater. De roller som deltagarna orienterar sig mot i de sociala samtal som förs i skolan påverkas ibland av att deltagarna är klasskamrater eller elever på samma skola. Till exempel har samtalsämnena ofta, men inte alltid, skolanknytning.

Ester söker upp kamrater från andra klasser när dessa har rast samtidigt som hon. Övriga huvuddeltagare tillbringar i stort sett all tid på skolan med sina klasskamrater. Ibland stöter de dock på andra de känner och stannar då och pratar. Ester har skrivit en sång om att hon söker sig till klass 1b på det naturvetenskapliga programmet. I sången framhåller hon detta som lite udda med orden ”okej, ja vet, jag hänger efter er, NV1B en del ser nog mig som en NV1B-groupie, såsom jag hänger vid era skåp så fort mitt schema har ett hål”.³⁹

³⁸ Verksamhetstypen spela i band beskrivs utförligare i samband med schemalagda fritidsaktiviteter i avsnitt 5.4.1.

³⁹ Ester framför sången till gitarr en eftermiddag hemma hos henne. Jag tilläts ta en kopia av texten som hon skrivit ner för hand i ett kollegieblock. Låttexten består, förutom av den refräng som jag har citerat, av två verser.

Under raster dominerar umgänge som social praktik men andra praktiker kan också framträda. Undervisning sker naturligtvis när läxläsning försiggår i grupp. Undervisning kan dock även förekomma i mer oväntade situationer. Exempel 5 och Exempel 6, har hämtats från ett cirka två minuter långt samtal om ost. I samtalet deltar Ester och tre av hennes klasskamrater. De har håltimme och sitter kring ett bord i elevcafeterian. Exemplet illustrerar undervisning och lärande i en oorganiserad verksamhet där den/de som undervisar inte gör detta utifrån en i förväg bestämd roll som lärare, tränare eller liknade.

Exempel 5 Samtalssekvens, ost som luktar illa

- 1 Ester: um de e nån ost som e så himla vidrig
 2 (0.6)
 3 Oskar: o[st
 4 Ester: [s:tinker
 5 (0.8)
 6 Oskar: nån som luktar så här [tå (.)°svett typ°
 7 Anna: [°va°
 8 Ester: a:
 9 (0.5)
 10 Anna: gorg[onzola
 11 Oskar: [hela kylan
 12 Ester: gorgonzola a ((pekar på Anna))
 13 Anna: ja ha e
 14 Ingrid: ne:j ((kraftigt uttryckt))

Man kan hävda att lärande sker på två nivåer i samtalet. För det första tillägnar sig deltagarna kunskaper om olika sorters ost. Ostarnas lukt, smak och utseende diskuteras och deltagarnas kompetenser inom området visas upp. För det andra lär sig deltagarna att ha en åsikt och en värdering kring de ostar som görs relevanta samt att förhålla sig till kamraternas åsikter. Genom att lägga fram värderingar skapar och upprätthåller ungdomarna sina egna verksamhetsroller och skapar ett sätt att förhålla sig till kamraternas roller. I Exempel 5 hjälper Oskar och Anna Ester att komma på vad den ost hon tänker på heter. Ester ger ledtrådarna ”vidrig” (rad 1) och ”s:tinker” (rad 4). Oskar fyller på med ”nån som luktar så här tå (.)°svett typ°” (rad 6), en beskrivning som Ester bekräftar (rad 8). Efter beskrivningen föreslår Anna ”gorgonzola” (rad 10) och Ester accepterar förslaget som den ost som hon tidigare inte kunde komma på namnet på (rad 12).

I samtalet under håltimmen innebär undervisning och lärande att deltagarna tillägnar sig språkliga distinktioner som används som intellektuella resurser. I den totalt cirka två minuter långa sekvensen om ost, som av utrymmesskäl inte kan återges i sin helhet här, nämns sex olika sorters ostar: mozzarella, gorgonzola, Gamle Ole, hushållsost, herrgård och stilton. Dessutom används de mer övergripande benämningarna mögelost och starkost. Genom att använda de rätta termerna visar deltagarna sin kompetens om ost. Det är Anna som introducerar begreppen mozzarella, gorgon-

zola och mögelost. Ingrid tar upp Gamle Ole, starkost och stilton, Oskar nämner hushållsost och Ester herrgård. Kompetens om ost visas också i beskrivningar av smak, lukt och konsistens.

Exempel 6 Samtalssekvens, Gamle Ole luktar tåbira

1 Ingrid: gamle ole ((sågs på danska)) h den
2 lukt[ar
3 Ester: [tåbira
4 Ingrid: tåbira (0.2) [fast sen (j)asså ja tycker de e=
5 Ester: [hm hm ((glatt))
6 Ingrid: =jättegott fast man: [luktar ju som apa (.)
7 °när=
8 Ester: [((drar in luft genom
9 näsan))
10 Ingrid: =man har ätit den°
11 Ingrid: men [eh:
12 Ester: [((fnittrar))

I Exempel 6 visar Ingrid dels att hon kan namnet på en inte alltför vanlig starkost, Gamle Ole. Genom att uttala namnet på danska (rad 1) visar hon att hon vet att det är en dansk ost. Hon känner också till att osten har en lukt och Ester fyller i att den luktar tåbira (rad 3). Ingrid bekräftar att osten luktar tåbira genom att upprepa ordet tåbira (rad 4). Hon förklarar att hon tycker att osten är jättegott trots att den luktar illa och tillägger att det inte bara är osten som stinker, man själv luktar som apa när man har ätit den (rad 6–10).

I denna makroanalys av raster i skolan har jag lyft fram läxläsning, kortspel och lunchbordssamtal som tänkbara verksamhetstyper. Läxläsning beskrivs som omfattande två tidigare identifierade typer, nämligen förhör och självständigt arbete i grupp. Kioskbesök beskrivs inte som en verksamhetstyp utan som kedjor av olika händelser. I diskussionen i detta avsnitt nämns många rastverksamheter som är specifika för var och en av de sex deltagarna. När få verksamheter av samma slag förekommit i materialet har jag inte velat kategorisera dem som verksamhetstyper. Umgänge är den sociala praktik som tydligast omger rasterna. Undervisning förekommer då deltagarna läser läxor tillsammans men också vid andra tillfällen, exempelvis då de samtalar i uppehållsrummet (se Exempel 5 och Exempel 6).

5.2.3 Delta i en skolförening

Skolföreningar förekommer idag endast på vissa gymnasieskolor (Sundkvist 2005). Den kultur av skolföreningar som är tydlig på stadsskolan saknas på förortsskolan och landsortsskolan.⁴⁰ En skolförening kan ses som en makro-

⁴⁰ Stadsskolan är ett tidigare läroverk där kulturen av skolföreningar har levt kvar. Förortsskolan är också ett tidigare läroverk men den har gått igenom stora förändringar under åren och har behållit få traditioner.

verksamhetstyp liknande lektion och rast samt fotbollsträning, körövning och bandrep som beskrivs i avsnitt 5.4.1.

Gustav och Ester är båda engagerade i Rockkompaniet som är en musikförening. Gustav är sekreterare och Ester är ny medlem. Skolföreningar fungerar på sätt och vis som schemalagda fritidsaktiviteter (jämför avsnitt 5.4.1). En viktig skillnad är dock att de till viss del är styrda av skolans ramar. Möten äger rum på skolan under raster eller efter skolans slut. Vuxna ledare saknas.

Under den vecka då jag observerar Gustav är han och hans vänner i skolföreningen i färd med att förbereda vårterminens huvudhändelse. Gustav och hans klasskamrat Jesper, som är ordförande i föreningen, ägnar onsdagens långrast åt att tillverka och hänga upp ett anslag. Det är tradition att föreningen sätter samman en trumorkester som spelar vid en årlig idrottstävling. Denna kommer att äga rum i maj och det är hög tid att värva medlemmar nu, första veckan av februari. På fredagen hålls ett föreningsmöte där nya medlemmar hälsas välkomna. Detta introduktionsmöte föregås av ett förberedelsemöte, tidigare samma eftermiddag, där styrelsen planerar vad som ska sägas på introduktionsmötet.

Rockkompaniet är en typisk skolförening på så sätt att den är uppbyggd i enlighet med ett vedertaget föreningsmönster. Det finns en ordförande, en sekreterare och en kassör. Nya medlemmar värvas bland elever vid skolan och de verksamheter som föreningen ägnar sig åt bygger på skoltraditioner (jämför Sundkvist 2005 kapitel 2). För att bli medlem i Rockkompaniet krävs att man är elev vid stadsskolan. Vid föreningsmötet där nya medlemmar hälsas välkomna tillfrågas de om vilka instrument de behärskar. Att kunna spela eller sjunga tycks vara ett kriterium för att få vara med. Samtliga elever som tar sig till mötet bereds dock en plats i föreningen.

Eftersom materialet inte är omfattande har jag inte redovisat några verksamhetstyper på nivån under själva makroverksamhetstypen, skolföreningen. För att ge en bild av vad deltagande i skolföreningar kan innebära har jag dock i stora drag beskrivit Gustavs engagemang i musikföreningen Rockkompaniet.

5.3 Hemmet

Undersökningens ungdomar tillbringar en stor del av sin vardag hemma. Deltagarnas hem skiljer sig åt i flera avseenden. Vissa bor i villa eller radhus, andra i lägenhet. Vissa har många syskon medan andra är det enda hemmaboende barnet. Några bor tillsammans med båda sina föräldrar, andra med enbart den ena. En del har styvföräldrar. En av ungdomarna i studien, Louise, bor växelvis i två olika hem, en vecka i taget. Gemensamt för huvuddeltagarna är att de är tonåringar som ingår i familjer och att de därmed ofta orienterar sig mot roller som någons barn eller syskon. Analysen av hän-

delser i hemmet har sorterats under rubrikerna *samvaro med familjemedlemmar* och *samvaro med vänner i hemmet*. När jag har kategoriserat verksamheter som tillhörande domänen hemmet har jag alltså utgått från den plats där de äger rum samt vilka roller deltagarna har i interaktionen. Rubrikerna i detta avsnitt motsvarar inte makroverksamhetstyper som rubrikerna lektion, rast och skolförening inom skoldomänen.

5.3.1 Samvaro med familjemedlemmar

Genom att ungdomarna bor i familjer är det självklart för dem att göra saker tillsammans med familjemedlemmar när de vistas hemma. Samvaron med föräldrar och syskon kan dock grundas på ett mer eller mindre aktivt val. Samvaron kan säkert också upplevas som påtvingad. För samtliga huvuddeltagare är det naturligt att äta med familjen. Ungdomarna söker ibland aktivt upp syskon eller föräldrar för att hitta på något. De kan exempelvis be föräldrarna förhöra läxan och de kan spela dataspel med syskon.

Gemensamt för händelser i samvaro med familjemedlemmar är att deltagarna befinner sig i det gemensamma hemmet som har vissa gemensamma ytor där alla familjemedlemmar har samma rätt att vistas. I hemmet finns också gemensamma artefakter av olika slag. Vid sidan av dessa finns privata ytor och privata saker som de olika familjemedlemmarna begränsar andras tillträde till.

För deltagarna tycks tiden de tillbringar tillsammans med familjemedlemmar ofta innebära att umgås. Föräldrar och barn ser exempelvis på TV på ett sätt så att samvaro och samtal blir viktigare än tv-programmen. När de ser på TV kan deltagarna naturligtvis orientera sig mot det enda målet att se ett specifikt program. Då har det inte någon betydelse om de har sällskap eller inte och TV-tittandet formas inte som någon kommunikativ verksamhet.

Mina observationer visar att måltider, särskilt middagar, utgör centrala familjeangelägenheter. Varje dag träffas föräldrar och syskon vid middagen. Måltider tillsammans innebär vid sidan av att deltagarna äter även en umgängesform. Middagar som sociala händelser är väl undersökta i tidigare forskning. Blum-Kulka (1997) beskriver exempelvis middagssamtalet inom familjen som en typ av sociohistoriskt bestämd ordning som varierar mellan olika kulturer. Ramen för familjemiddagen utgörs alltså av att deltagarna, det vill säga familjemedlemmarna, samlas runt köksbordet. I några av de familjer jag besökt har deltagarna bestämda platser runt bordet. Middagen föregås av verksamheterna matlagning och dukning och avslutas med avdukning och disk. Familjemiddagen som kommunikativ verksamhetstyp kan sägas omfatta två huvudsakliga mål, att äta mat och att umgås med familjen. Deltagarna samtalar om vad de varit med om under dagen och de planerar för kommande händelser under kvällen eller veckan framöver.

Under observationerna i Louises familj deltar samtliga familjemedlemmar i samtliga verksamheter kring middagen. Hos Gustav och Ester sköts sys-

lorna i huvudsak av en av föräldrarna. De gemensamma måltiderna i hemmet utgör ofta ett forum där familjemedlemmarna förhandlar sina roller tillsammans. Att jag deltar som tonårsdotterns/-sonens gäst och att de flesta runt bordet inte känner mig bidrar säkert till att deltagarna extra tydligt lyfter fram sina roller som exempelvis mamma eller lillebror. I undersökningens videofilmade middagsamtal rör en betydande andel av samtalsämnen mig som person, min forskning i allmänhet samt de specifika observationerna av den aktuella huvuddeltagaren.

Vid måltider i hemmet är uppfostran, som social praktik, central (jämför Blum-Kulka 1997). Det är inte enbart föräldrarna som uppfostrar barnen utan äldre syskon engagerar sig även i de yngre syskonens uppfostran. Exempel 7 visar en sekvens ur ett middagsamtal hemma hos Gustav. När lillebror Vidar, som är sju år, vill gå från matbordet blir han tillrättavisad av Gustav.

Exempel 7 Samtalssekvens, uppfostran vid matbordet

1 Vidar: pappa
 2 Pappa: jaa
 3 (.)
 4 Vidar: tack för maten ((bär sin tallrik till bänken))
 5 (1.0)
 6 Pappa: ja var så god
 7 (0.5)
 8 Gustav: eMÖ::
 9 (.)
 10 Vidar: °va°
 11 (Olof): ((snörvlar))
 12 Gustav: de betyder inte gå från mat[bordet
 13 ((sågs med mat i munnen))
 14 Pappa: [ne
 15 (1,0)
 16 Pappa: man ska inte gå ba för att man har käkat upp
 17 ha [vi pratat om
 18 Vidar: [va då: jo de ska man ((reser sig))
 19 Gustav: ((smackar)) ne: (.) pappa har gjort
 20 ma[ten
 21 Pappa: [(kommer) Theres [(e här)=
 22 Gustav: [å han bestämmer vi bordet
 23 Pappa: =lilla grabben

Gustav protesterar mot att Vidar har rest sig med uttrycket ”eMÖ:” (rad 8). Han tillrättavisar Vidar genom att poängtera att pappans ”var så god” (rad 6) inte betyder att han får gå från bordet (rad 12). Det är Gustav som tar initiativ till uppfostringsmomentet under middagen. Pappan i familjen stöttar honom dock genom att vända sig mot Vidar med orden ”ne man ska inte gå ba för att man har käkat upp” (rad 14–16). Vidar lyder inte genast utan opponerar sig (rad 18) varpå Gustav fortsätter att vara den som driver det kommunikativa projektet kring uppfostran. Han tilldelar pappan rollen som den som ska bestämma vid bordet (rad 19–21). Pappan fortsätter att stötta

Gustav. Den här gången genom att hänvisa till att familjen har besök (rad 21–23).

I Exempel 7 visas tydligt deltagarnas orientering mot olika roller. Det är Gustav som driver det kommunikativa projektet att uppfostra. Det kan han göra i egenskap av att vara Vidars storebror. Dock hänvisar han till att det är ”kocken”, det vill säga pappan, som bestämmer. Pappan stöttar Gustav i de argument som han använder för att tillrättavisa Vidar. Genom att resa sig och trotsa åtsägningen förstärker Vidar sin roll som den som blir uppfostrad. Mellanbrodern, Olof, som också sitter med vid middagsbordet säger ingenting, vilket också markerar en verksamhetsroll. Olof argumenterar varken på uppfostrarens eller på den uppfostrades sida. Liknande situationer, där äldre syskon tillrättavisar yngre, återfinns i materialet från familjemiddagar tillsammans med Ester och Louise.

Som nämnts handlar uppfostran om att överföra normer och värderingar. Många av de händelser som äger rum i samvaro med familjemedlemmar i hemmet handlar på någon nivå också om att samsas. Exempel 8 visar en sekvens ur ett samtal mellan Gustav och hans två år yngre bror Olof som spelar TV-spel tillsammans. Det illustrerar bland annat hur företeelserna att samsas, uppfostra och undervisa närvarar som sociala praktiker i samvaron mellan familjemedlemmar.

Exempel 8 Samtalssekvens, Gustav och Olof spelar tv-spel

```
1 Olof: nästa vapengrej e min
2 Gustav: ((smackar och suckar)) (.) men fuck you (4.0)
3 hh (.) va fan va re där bra
4 (.)
5 Olof: slå honom (.) akta (.) hoppa (.) °nä° (0.8) °du
6 tar å° ducka (.) den där e min (2.4) nej vänta
7 de där skulle du ha tagit kom ja på (0.9)
8 Gustav: TACK ((med arg röst))
9 Olof: sorry
10 Gustav: den äldsta regeln i Nintendo nånsin
11 ((arg röst))
12 Olof: (nä men) de visste ja'nte ja Gustav så du
13 behö'nte toklacka(3.9)
```

Gustavs och Olofs sätt att tillrättavisa varandra är sannolikt typiskt i interaktion mellan syskon. Svordomar som ”fuck you” och ”va fan” (rad 2 och 3) och uttryck med arg och stark röst, ”TACK” (rad 8), är säkerligen utmärkande för verksamhetstypen att spela TV-spel. De visar också att deltagarna känner varandra väl. I samtalet tillrättavisar Gustav Olof på ett ganska aggressivt sätt med uttrycken ”va fan va re där bra” (rad 3) och ”den äldsta regeln i Nintendo nånsin” (rad 10). Olof försvarar sig mot tillrättavisningen

som om han uppfattar den som en anklagelse, ”de visste ja’nte ja Gustav så du behö’nte toklacka” (rad 12–13).⁴¹

5.3.2 Samvaro med vänner i hemmet

Vid umgänge med vänner är graden av frivillighet högre och rollfördelningen mer symmetrisk än vid samvaro med familjemedlemmar. Symmetrin i deltagarnas rollförhållande till varandra bidrar troligtvis till att inslag av uppfostran inte framträder. Under observationsperioderna förekommer det vid ett par tillfällen att vänner träffas hemma hos varandra. Jag är inte närvarande vid någon av dessa händelser men huvuddeltagarna uppger att de ser på film tillsammans samt sitter och pratar. Den vanligaste formen av umgänge med vänner i hemmet, som finns dokumenterat i materialet, sker dock via telefon eller dator. Gemensam ram för det umgänget är att deltagarna fysiskt befinner sig på olika platser men möts genom mediet. Vad gäller inlägg som skickas via exempelvis gästböcker på nätmötesplatsen är det inte heller säkert att deltagarna delar tid. Genom mediet möts de dock i en gemensam tid som omfattar interaktionen. Samvaro med vänner i hemmet kan ha som enda mål att umgås eller kan ha flera parallella mål.

Flera av huvuddeltagarna uppger i informella intervjuer och i den enkät som genomfördes som en pilotstudie till avhandlingen (Bellander 2006) att de i hög utsträckning använder både mobiltelefon och fast telefon. Under observationerna talar de dock inte särskilt mycket eller länge i telefon. Detta kan bero på att jag är gäst i deras hem och att de väntar med samtalen tills de är ensamma. Undersökningsmaterialet omfattar endast en inspelning av ett telefonsamtal. Det är Gustav som talar med en kamrat som han brukar spela rollspel tillsammans med. Han har själv spelat in samtalet vid ett tillfälle då jag inte är närvarande och endast Gustavs röst har tagits upp av mikrofonen.

I SMS-meddelanden och utdrag från chattkonversationer antyds ofta kommande telefonsamtal. I ett SMS-meddelande till sin pojkvän skriver Louise ”du kan väl ringa sen innan du kommer!”. På chatten skriver Gustavs flickvän till Gustav ”om du skulle få telefonen ledig så kan du ringa mig och säga god natt”. Dessa och liknande exempel tyder på att många av ungdomarnas telefonsamtal rör lättsamma, vardagliga angelägenheter. Det tycks också vara vanligt att de ringer vänner eller flick- och pojkvänner bara för att prata (jämför Drew & Chilton 2000).

Studiens sex ungdomar har alla datorer med uppkoppling mot internet hemma. Gustav från stadsskolan och Fabio från förortsskolan har datorer på sina rum. De övriga fyra samsas med andra familjemedlemmar. I deras hem står datorn placerad i en gemensam arbetshörna, i köket eller i en hall.

⁴¹ Uttrycket ”toklacka” kommer troligtvis från uttrycket ”lacka ur”, det vill säga bli arg. Min tolkning är att Olof menar att hans misstag inte är något skäl för Gustav att spåra ur och bli arg.

Jag ser många av de händelser som äger rum när någon sitter vid datorn som kommunikativa sociala verksamheter. Det är ofta fråga om interaktion i form av chatt, gästboksmeddelanden eller olika slags inlägg på hemsidor. De flesta av undersökningens sex ungdomar ägnar en stund varje kväll åt att umgås med vänner via datorn. Händelsen ter sig liknande från kväll till kväll och ser ungefär likadan ut för samtliga sex huvuddeltagare. De flyttar sig mellan olika kommunikativa verksamheter. Oftast sker interaktion med flera personer parallellt. Aarsand (2007) uppmärksammar frågan vilken händelse som är den huvudsakliga när ungdomar använder datorer och poängterar att datorn genererar en samling olika händelser som pågår parallellt. I kapitel 8 i avhandlingen undersöks huvuddeltagarnas datoranvändning utifrån frågorna vilka verksamheter de ägnar sig åt vid datorn, hur dessa förhåller sig till ramarna för andra verksamheter och till andra mer övergripande kontexter samt hur växlingen mellan olika verksamheter på och utanför nätet sker.

Till definitionen av en verksamhetstyp hör att den omfattas av traditioner och historiskt nedärvda mönster (se avsnitt 3.2.1). Eftersom umgänge via datorer är ganska nytt i samhället är det dock svårt att tala om traditioner kring datorverksamheterna och därmed kalla dem för verksamhetstyper. Det är dock högst troligt att det för deltagarna förekommer traditioner. Beskrivningar av mål och funktioner är ofta möjliga på mikronivå, exempelvis delar Karlsson (2002) in användningen av personliga hemsidor i skrifthändelser och sociala praktiker. I kapitel 6 undersöker jag två av huvuddeltagarnas verksamheter vid datorn.

5.4 Fritiden

Samtliga ungdomar i undersökningen ägnar en del av sin fritid utanför skolan och hemmet åt schemalagda fritidsaktiviteter. Begreppet schemalagda fritidsaktiviteter har hämtats från Hössjer (2007) och avser organiserade och återkommande händelser som i normalfallet äger rum på en viss plats vid en viss tidpunkt, exempelvis körövning och fotbollsträning. Ett par av huvuddeltagarna arbetar också några timmar i veckan. Mer eller mindre spontant organiserade möten med vänner förekommer också på fritiden. Sorteringen av händelser som äger rum inom domänen fritid har resulterat i rubrikerna *schemalagda fritidsaktiviteter*, *extrajobb* samt *spontana händelser på stan*. Dessa tre bör inte ses som makroverksamhetstyper utan enbart som rubriker för olika kategorier av händelser på fritiden.

5.4.1 Schemalagda fritidsaktiviteter

Schemalagda fritidsaktiviteter utgör en betydande del av de sex ungdomarnas vardag. Valet av aktiviteter utgår naturligtvis från personliga intressen. Av samtal som jag har fört med huvuddeltagarna framgår att de under större

delen av sin skoltid varit engagerade i schemalagda fritidsaktiviteter. Aktiviteterna har varierat genom åren på så sätt att ungdomarna har slutat med vissa aktiviteter och börjat med nya. Vid observationstillfället har exempelvis Ester precis slutat att spela fotboll.

Undersökningens huvuddeltagare sjunger i kör, spelar fotboll, spelar i band, tar teaterlektioner och deltar i samlingar med Svenska kyrkans unga. Som observatör har jag följt med på körövningar, fotbollsträningar och bandrep⁴². Tyvärr har jag inte haft möjlighet att observera någon teaterlektion eller någon samling med Svenska kyrkans unga eftersom dessa var inställda under de aktuella observationsveckorna.⁴³ Dan och hans vänner var i färd med att starta ett korpenlag⁴⁴ i fotboll. Jag observerade förberedelserna men närvarade inte vid någon träning. Pojkarna hade misslyckats med att boka idrottshall varför träningarna inte kunde komma igång förrän nästkommande vecka.

I detta avsnitt beskriver jag makroverksamhetstyperna *sjunga i kör*, *spela i band* och *spela fotboll*. Det kan diskuteras huruvida de tre exemplen på schemalagda fritidsaktiviteter verkligen omfattar moment som kan representera verksamhetstyper. Underlaget från observationerna är enligt min mening för tunt för att man ska kunna urskilja övergripande strukturer och generella mönster. Kapitlets syfte är dock att undersöka vilka verksamheter ungdomarna deltar i varför jag bedömer det som meningsfullt att ändå studera fritidsaktiviteterna närmare och försöka identifiera några möjliga verksamhetstyper.

Sjunga i kör och spela fotboll kännetecknas av hög grad av organisering. Liksom vid undervisning i skolan finns mönster och traditioner kring vad man gör i samband med aktiviteterna (exempelvis vid fotbollsmatcher, träningstillfällen och liknande). De sammanhang som de förekommer inom bör inte ses som institutioner, i likhet med institutionella sammanhang omfattar de dock tydliga kulturer (i avsnitt 5.5.2 diskuteras begreppet institution).

Under observationsveckorna deltog jag vid två tillfällen i fritidsaktiviteten körövning. Jag bevistade även ett par körövningar i skolan i samband med ämnet extra musik.⁴⁵ Ester och Gustav deltog i varsin skolkör och varsin fri-

⁴² Termen bandrep avser repetitioner med ett rockband. Eftersom deltagarna själva aldrig använder uttrycket repetera eller öva har jag valt att liksom dem benämna förfarandet repa och aktiviteten rep. I verbform förekommer exempelvis uttryck som ”ska vi repa på torsdag?” och i substantiverad form förekommer uttrycket till exempel i frasen ”hur gick det på repet?”.

⁴³ Teaterlektionen var inställd för att det snart skulle bli sportlov och samlingen för att det just varit jullov.

⁴⁴ Korpen är ett av de större förbunden inom Riksidrottsförbundet. I Sverige deltar över 170 000 medlemmar i aktiviteter arrangerade i Korpens regi. Korpen består av de lokala korpförbunden och korpöreningarna, där medlemmarna själva bestämmer över sin lokala verksamhet, se www.korpen.se (2007-01-17).

⁴⁵ Samma verksamhetstyp kan förknippas med olika händelser och olika domäner. Genomgång förekommer i analysen exempelvis på lektioner och under schemalagda fritidsaktiviteter.

tidskör. Övningarna som ägde rum i skolan och på fritiden liknade i huvudsak varandra. Ledarna var utbildade musikpedagoger, övningarna ägde rum i liknande lokaler och de kommunikativa verksamheter som förekom liknade i stort sett varandra.

Tydligt avgränsade händelser inom fritidsaktiviteten sjunga i kör är *upprop*, inledande *genomgång*, *uppsjungning* och *övning*. Jag har valt att se dem som verksamhetstyper. De är starkt sammanlänkade med körövningen och skulle troligtvis inte fungera helt självständigt. Dock är de tänkbara även i andra sammanhang. Exempelvis beskrivs genomgång i avsnitt 5.2.1 som en verksamhetstyp underordnad lektion. Genomgångar under körövningar skiljer sig möjligen från genomgångar under lektioner i fråga om grad av formalitet. Under körövningarna, liksom under lektionerna, är det dock ledaren som ansvarar för ordningen. Denne beslutar om verksamhetsbyten och avbryter allmänt sorl när hon eller han vill ha ordet.

Under både körövningarna i skolan och körövningarna på fritiden sker närvarokontrollen som regelrätta *upprop*. Uppropen kan ses som en verksamhetstyp där det huvudsakliga målet tycks vara att kartlägga vilka körmedlemmar som deltar. Genom uppropet får deltagarna också en möjlighet att orientera sig om vilka andra som är där vilket kan vara ett mål i sig. Ledarens roll är drivande och det är hon eller han som ropar upp samt sköter anteckningarna om närvaro. Vid rapporteringen kring frånvarande medlemmar synliggörs olika roller som dessa har i förhållande till de närvarande medlemmarna, exempelvis vänner eller klasskamrater.

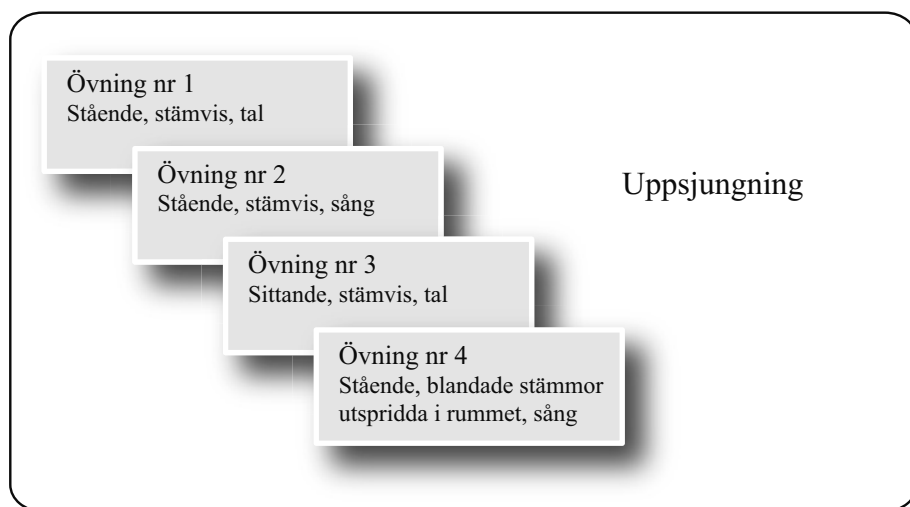
Uppsjungning inträffar omedelbart efter den inledande informationen. Begreppet *uppsjungning* är vedertaget i körsammanhang och används också av deltagarna i undersökningen. Målet med uppsjungningen är att värma upp rösten och förbereda den för sång. Ledaren ber deltagarna att resa sig och instruerar dem i olika uppsjungsövningar. Det är ledaren som väljer vilka övningar som ska utföras och som ackompanjerar dessa på pianot. Ledarrollen är alltså drivande.

Målet med körövningens kärnverksamhet, själva *övningen*, är naturligtvis att öva på att sjunga olika musikstycken. Ett tänkbart övergripande mål är att utvecklas som körsångare. Ledaren beslutar vilka stycken som ska övas och hur detta ska ske. Deltagarna är placerade stämvis och har egna noter framför sig i knäet. Ledaren befinner sig vid pianot, framför körmedlemmarna. Ledarrollen är drivande och liknar en lärarroll eftersom verksamheten är en del av en undervisningspraktik.

I likhet med lektion och rast har jag beskrivit körövning som en makroverksamhetstyp inom vilka andra verksamhetstyper förekommer. Enheten körövning hamnar på en nivå ovanför verksamhetstyperna *upprop*, *genomgång*, *uppsjungning* och *övning*. Ett viktigt kriterium för att kategorisera en

Körsång och fotbollsträning förekommer både som undervisningsämnen i skolan och som schemalagda fritidsaktiviteter.

händelse som en verksamhetstyp är att den kan förekomma självständigt (Linell 2007). Naturligtvis hör tidigare nämnda verksamhetstyper hemma på körövningar, men jag vill inte enbart se dem som faser av körövningar eftersom de också kan förekomma i andra sammanhang. Exempelvis är genomgång en vanlig verksamhetstyp i samband med såväl lektion i skolan som fotbollsträning på fritiden (se längre fram i detta avsnitt). Genom att deltagarna växlar verksamhet under en lektion, en körövning, en fotbollsträning eller liknande sker förändringar i fråga om mål och roller. Som nämnts har verksamheter ofta faser (se Linell 2007). Jag tänker mig att övergången till en ny verksamhet i jämförelse med övergången till en ny fas inte har samma potential till förändring i fråga om mål och roller. Jag har valt att inte studera faser i min undersökning, men som ett exempel på hur jag ser på faser vill jag ändå beskriva hur verksamhetstypen uppsjungning kan se ut. Figur 4 visar hur varje ny övning kan betraktas som en ny fas.

Figur 4 Några faser i verksamhetstypen uppsjungning

Övning 1, 2, 3 och 4 i figuren skiljer sig från varandra med avseende på om deltagarna talar eller sjunger, sitter eller står samt är placerade stämvis eller blandat. Målet är dock detsamma i samtliga faser – att värma upp rösten. Rollerna liknar också varandra – deltagarna är antingen körledare, sopraner, altar, tenorer eller basar. På så sätt tillhör faserna samma verksamhet.

En annan makroverksamhetstyp som tillhör de schemalagda fritidsverksamheterna är bandrep. Gustav och Dan är båda medlemmar i ”rockband”. Medlemmarna i banden träffas varje vecka, ibland vid flera tillfällen, för att repa. Att spela i band skiljer sig från andra schemalagda fritidsaktiviteter på så sätt att det saknas en vuxen ledare. Däremot saknas inte en ledarroll. I Gustavs band delar Gustav och hans kamrat Jesper på ledaransvaret och i Dans band är det främst Viggo och i viss mån Adrian som räknar in takten

och beslutar om vilka låtar som ska repeteras och vilka partier som ska tas om. Andra exempel på fritidsaktiviteter utan en vuxen ledare är Dans korp-fotboll och olika verksamheter i Gustavs skolförening Rockkompaniet.

Vid Dans bandrep framstår själva *repandet* som en möjlig verksamhetstyp jämförbar med körövningens kärnverksamhet övning. Bandrepet inleds med att deltagarna anländer till replokalen, packar upp, kopplar sladdar och stämmer sina instrument. En betydande del ägnas sedan åt kärnverksamheten, repandet. Efteråt packar de snabbt ihop. Ett bandrep kan troligtvis utformas på många olika sätt. Vid det tillfälle då jag observerar Dans band utgörs endast en liten del av finputsning där delar av musikstycken övas eller där endast ett eller ett par instrument övar samtidigt. Bandet spelar tillsammans låtarna i sin helhet och utvärderar sedan hur det gått. Bandrepet med Gustav har ett annat upplägg och liknar mer en så kallad ”jamsession”. Vid ett par tillfällen hör jag också medlemmarna i Gustavs band benämna verksamheten ”jamma”. Exempelvis säger de ”ska vi jamma i eftermiddag?”. Det tycks som om låtarna inte är färdiga från början utan som om musiken skapas samtidigt som den spelas. Målet med verksamhetstypen repande tycks vara att öva på låtarna i syfte att så småningom behärska dessa. Således tycks en orientering mot att lära förekomma. Målet verkar också vara att forma låtarna gemensamt eller kanske till och med skapa dem. Deltagarna orienterar sig mot roller som utgår från vilka instrument de spelar, exempelvis gitarrist, trummis eller keyboardist. I likhet med fotbollsträning, som beskrivs längre fram, skapas och upprätthålls en slags laganda. Deltagarnas roller som medlemmar av samma band är tydlig och viktig.

Under observationsveckorna bevistade jag två fotbollsträningar varav den ena fungerade som en schemalagd fritidsaktivitet och den andra som en lektion i Fabios klass. Han går på samhällsprogrammet med fotbollsriktning. Fritidsaktiviteten fotbollsträning, som jag besökte tillsammans med Louise, leddes av två pappor till flickor i laget medan fotbollslektionen leddes av en professionell tränare som arbetade i en stor fotbollsklubb.

Jag har identifierat *för-* och *eftersnack*, *upprop*, *uppvärmning* och *träning* som tänkbara verksamhetstyper underordnade makroverksamhetstypen fotbollsträning. *För-* och *eftersnack* sker i samband med att laget byter om. Det är dock inte ombytet utan de kommunikativa aspekterna som är intressanta i verksamhetsperspektivet. Ombyte i hemmet, exempelvis inför sänggående har få beröringspunkter med verksamhetstypen. Ett viktigt mål med *för-* och *eftersnack* tycks vara att skapa och upprätthålla en laganda. Deltagarna orienterar sig mot roller som lagkamrater, men de synliggör även andra roller, till exempel roller som elever vid samma skola eller goda vänner. Ledaren deltar inte i *för-* och *eftersnacken*. *Upprop* vid fotbollsträning kan liknas vid *upprop* vid körövning som beskrivits tidigare. På samma sätt kan *uppvärmning* liknas vid verksamhetstypen uppsjungning med skillnaden att det är kroppen, inte rösten, som är föremål för uppvärmningen. Själva

träningen utgör kärnverksamheten på fotbollsträningen och det är tränaren som ansvarar för att verksamheten drivs framåt.

Gemensamt för verksamhetstyperna vid fotbollsträning är målet som på ett övergripande plan innebär en strävan mot att utvecklas som fotbollsspelare. Gemensamma är också verksamhetsrollerna på så sätt att ledaren är den som styr innehållet och ansvarar för att verksamheterna drivs framåt. Ledarrollen liknar, liksom ledarrollen vid körövning, en lärarroll och verksamheten orienteras kring att lära.

I schemalagda fritidsaktiviteter är undervisning ett tydligt inslag. Jag vill diskutera undervisning som social praktik utifrån ett par samtalssekvenser från Louises fotbollsträning. De två exempel som analyseras kan sägas tillhöra verksamhetstyperna träning respektive genomgång.

Exempel 9 Samtalssekvens, kamratundervisning vid fotbollsträning

1 Louise: då kör vi rå (0.8)
2 Frida: [ja börjar
3 (Louise): [()
4 (.)
5 Louise: a
6 (.)
7 Frida: Sofia ska du hjälpa mej då eller
8 ((lägger sig på mage på golvet))
9 Sofia: a
10 (Sofia): ska du (d)upp då eller ska du båda samtidigt
11 eller ((ställer sig vid Fridas fötter))
12 Louise: (Sofia) s va ere vi ska göra nu↑
13 Anna: ((lägger sig på mage på golvet bredvid Frida
14 och lyfter fötterna mot taket)) a de här
15 (0.5) du ska trycka ner mina k (.) ben å ska
16 ja (.) [lyfta upp dom här
17 Frida: [ja lånar din den här lite
18 ((lägger en tröja under höfterna))
19 (1.0)
20 Sofia: ja e re de vi ska göra
21 (0.5)
22 Anna: m:
23 Sofia: ((gör benövningen))

Exempel 9 visar en sekvens där Louise tillsammans med tre andra lagmedlemmar utför en styrkeövning. Louise, Frida, Anna och Sofia ömsom står, sitter och ligger på golvet när de prövar och visar varandra hur övningen ska utföras. Den undervisning som det är fråga om i exemplet sker genom muntlig och kroppslig interaktion. I sekvensen är det Anna som med ord och gester instruerar de övriga flickorna hur de ska göra en benövning. Under de cirka 30 minuter som flickorna ägnar åt styrketräningen turas de dock om att instruera varandra. Det syns tydligt på videoinspelningen när någon inte klarar att utföra ett moment korrekt. Kamraterna kommer då oftast till undsättning och en utveckling från ett felaktigt utförande till ett korrekt kan skönjas.

Flickornas frågor ”ska du (d) upp då eller ska du båda samtidigt” (rad 10) och ”va ere vi ska göra nu↑” (rad 12) besvaras av Anna med en instruktion (rad 15). Att den muntliga instruktionen som även kompletteras med en kroppslig (rad 13–14) har nått fram visas med kommentaren ”ja ha ere så vi ska göra” (rad 20). Genom att Sofia sätter igång att utföra benövningen på golvet blir det tydligt att hon har förstått Annas instruktion och att inlärning har skett.

Exempel 10 Samtalssekvens, tränarundervisning vid fotbollsträning

1 Frida: de e ganska skönt nu efteråt
 2 Tr 1: de e skönt efteråt ja
 3 Anna: () [m:
 4 Tr 1: [precis (.) de e bra jobbat
 5 Tr: de e riktigt bra
 6 Tr 2: a riktigt bra
 7 Anna: () å re andra bene mä
 8 (1.6)
 9 Tr 1: om ni visste va (.) så här många gånger har
 10 ni aldrig gjort de (0.8)
 11 Stina: nå (0.6) vänta
 12 Tr 1: kanske i ()
 13 Louise: jo de gjorde vi visst de
 14 Några: ((skrattar))
 15 Tr 1: många utav er har aldrig gjort ett så många
 16 gånger (1.2) de e nu vi ska öka tjejer (.)
 17 de e (.) de e nu vi förbättrar oss hela tiden
 18 (0.6) har vi lagt grunden (.) för varje steg
 19 nu vi höjer desto bättre blir vi (.) lika
 20 dant me löpning(arna) (0.7) har vi gjort (.)
 21 grunden så höjer vi oss allt eftersom nu (1.2)
 22 de e nu (e re) så viktigt att vi inte (1.0)
 23 slutar eller viker ner oss hittar på
 24 ursäkter för allting utan (0.4) vi håller
 25 i hela tiden (1.5)
 26 Tr 2: då blir de desto roligare sen
 27 Tr 1: precis
 28 Tr 2: gör de (1.5) när man går ut å orkar
 29 nitti minuter (1.8)
 30 Tr 1: många utav er som har gått upp i (.)
 31 kommer gå upp i seniorverksamhet i år
 32 (1.1) då då ett (0.9) de e skillnad (.) å då
 33 ha(r) vi mä oss de direkt nu istället (2.2)

Exempel 10, har hämtats från de sista minuterna av samma träningstillfälle. Louise, Frida, Anna och Sofia har förenats med resten av laget i klubblokalen där de under ledning av sin tränare, benämnd Tr 1 i transkriptionen, har genomfört ett tufft styrkeprogram. Flickorna pustar ut på golvet medan tränaren berömmar och ”coachar” dem. Hans uppmaning till flickorna, att fortsätta att träna hårt och att inte ge upp, kan ses som ett sätt att undervisa dem, ”de e nu de e så viktigt att vi inte slutar eller viker oss hittar på ursäkter

för allting utan vi håller i hela tiden” (rad 22–24). Han berättar att han ser en utveckling och poängterar vilken betydelse den har.

I enlighet med en sociokulturell och processorienterad syn på lärande är innebörden av undervisning att socialisera någon in i en viss kultur. Exempel 9 och Exempel 10 visar hur deltagarna socialiseras in i en fotbollsföreningskultur. Med kultur avser jag i det här sammanhanget den uppsättning av idéer, värderingar och kunskaper som bland annat förvärvas interaktionellt i en viss kontext (jämför Säljö 2000:29). Man kan tolka det som tränare 1 säger och som tränare 2 stöttar i Exempel 10 som en slags ”pep talk”. Deras sätt att tala kan ses som en resurs⁴⁶ som medverkar till att flickorna socialiseras in i fotbollsföreningskulturen.

5.4.2 Extrajobb

Att arbeta några timmar i veckan tycks vara vanligt bland gymnasieelever. Därför vill jag uppmärksamma extrajobb i denna analys av verksamheter i ungdomars vardag. Materialet är dock inte tillräckligt omfattande för att det ska vara möjligt att kartlägga några kommunikativa verksamhetstyper. Detta avsnitt hamnar därför lite utanför analysen och bör enbart ses som en beskrivning av händelser i ungdomars vardag.

Gustav har ett extrajobb på ett telemarketingföretag där han säljer försäkringar via telefon. Louise städar, mot betalning, hos en släkting en gång varannan vecka. Såväl Gustav som Louise diskuterar ofta sina extrajobb med sina kamrater. Många av deras vänner har jobb på kvällar och helger under terminerna och såväl Gustav som Louise tycks se det som en självklarhet att arbeta på sommarlovet. De extrajobb som förekommer i analysmaterialet representerar inte någon gemensam verksamhetstyp utan flera olika. Gemensamt för dem, tänker jag mig, är att de erbjuder interaktionella kontexter som skiljer sig från andra kontexter i vardagen. Åtminstone skiljer sig ramarna för Gustavs extrajobb avsevärt från ramarna för andra verksamheter som han dagligen deltar i.

Under den vecka då jag observerar Gustav följer jag med honom till hans arbete vid telemarketingföretaget. Jag lägger märke till att han talar och uppför sig på ett annat sätt på arbetet än han gör i skolan, hemma och tillsammans med kamrater. De verksamheter som Gustav deltar i på arbetsplatsen skiljer sig på många sätt från övriga verksamheter i hans vardag. Till stor del beror detta troligtvis på att han på sitt arbete konstruerar andra roller än vad han annars brukar. Gentemot sina kunder orienterar han sig till exempel mot rollen som försäljare och yrkesman och gentemot sin chef mot rollen som anställd. De flesta på arbetsplatsen är äldre än Gustav. Kanske kan det vara en av flera orsaker till att jag uppfattar att han har ett annat sätt att vara mot

⁴⁶ Se kapitel 9 om språkliga resurser och om mål och roller som konstrueras med hjälp av dem.

sina arbetskamrater än mot sina klasskamrater. Målet för jobbets huvudverksamhet är att sälja försäkringar. I kapitel 9 beskriver jag Gustav i rollen som försäljare av försäkringar samt vilka språkliga resurser han använder.

Under den vecka då jag observerar Louise är sommarjobb ett samtalsämne vid middagsbordet hemma. Under observationsveckan ägnar hon också tid åt att formulera en ansökan om sommarjobb på sin styvfars arbetsplats. Ansökan håller en formell stil. Jag noterar ett allvar när det gäller extrajobb. De ungdomar som jag följer går fortfarande i skolan och bor hemma hos sina föräldrar. Ett par av dem är dock redan i färd med att bekanta sig med en ny domän, arbetet, och de verksamhetstyper som kan tänkas följa med denna.

5.4.3 Spontana händelser på stan

Karaktäristiskt för många verksamheter på fritiden, vid sidan av de schema-lagda aktiviteterna, är att de uppkommer spontant och omges av låg grad av organisering. I detta avsnitt gör jag som i det föregående, jag beskriver översiktligt händelser och verksamheter utan att närmare analysera möjliga verksamhetstyper.

Vanliga träffpunkter utanför hemmen är caféer och restauranger. Att träffa vänner för att umgås på ett café eller en restaurang innebär dels verksamheter som rör val av mat och dryck, betalning och förtäring, dels enbart umgänge. Det är de tre flickorna i undersökningen som umgås på caféer och restauranger.⁴⁷ Huvuddeltagarna stannar kvar på caféet eller restaurangen länge efter det att alla har fikar eller ätit färdigt. Detta tyder på att man utnyttjar möjligheten till umgänge. I många fall är det kanske denna, snarare än fikar eller maten, som sammanför deltagarna. I ett samtal med Louise uttrycker hon att det inte finns så mycket för ungdomar att göra på hennes hemort och att hon och hennes vänner därför främst träffas hemma hos varandra. Det finns dock en pizzeria som, enligt Louise, serverar god mat. På fredagskvällen under observationsveckan går hon dit tillsammans med några av flickorna i fotbollslaget. På restaurangen träffar de andra ungdomar som de känner. Café- och restaurangbesök har alltså sociala ramar. Målen är att äta men även att umgås.

Andra sätt att tillbringa sin lediga tid utanför hemmet är exempelvis att gå i affärer. Huvuddeltagarna åker oftast till stan eller ett shoppingcenter tillsammans med kamrater. I vissa fall är någon i kamratgruppen ute efter att köpa något, men lika ofta är syftet att bara titta. Att gå i affärer innebär i mitt undersökningsmaterial i högsta grad en social händelse.

Att gå i affärer kan liksom café- och restaurangbesök utgöra ett tidsfördriv. Det kan ske i väntan på något annat, till exempel i väntan på att kör-

⁴⁷ I deras kamratgrupper förekommer dock pojkar, varför det inte finns anledning att betrakta umgängesformen som specifikt kvinnlig.

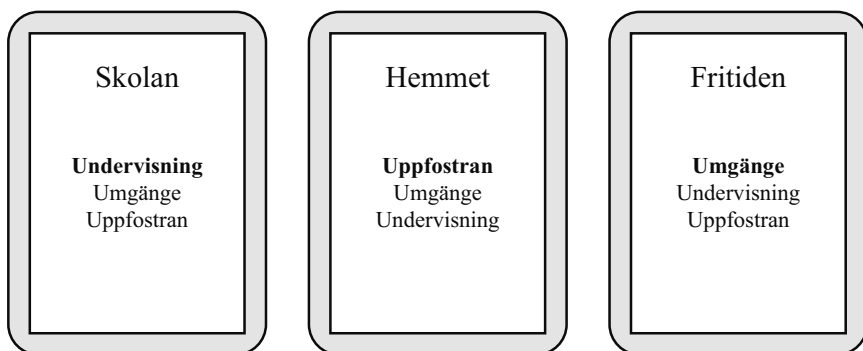
övningen ska börja eller att bussen ska komma. Fyra av studiens sex huvuddeltagare använder någon form av kommunala transportmedel för att förflytta sig mellan olika platser. Dessa kortare resor med buss, tunnelbana, pendeltåg och tåg kan i många fall utgöra sociala händelser. Det huvudsakliga målet är naturligtvis att förflytta sig mellan olika platser men resorna utnyttjas också till att umgås. De fyra ungdomar som inte bor inom gång- eller cykelavstånd från sin skola, det vill säga Gustav, Fabio, Roshin och Louise, kan alla sägas ha särskilda ”pendlarkamrater” som de dagligen samtalat med under resorna. I många fall utgörs dessa av personer som de sedan inte träffar under skoldagen. De känner varandra för att de bor i närheten av varandra, har vuxit upp tillsammans och kanske tidigare varit klasskamrater.

5.5 Fördjupad diskussion

Kartläggningen av verksamhetstyper som genomförts i detta kapitel visar att undersökningens sex ungdomar dagligen deltar i många olika kommunikativa sammanhang. Händelser i deras vardag har sorterats under rubriker för var och en av de tre domänerna *skolan*, *hemmet* och *fritiden*. Skolan och hemmet avser de platser där kommunikativa händelser äger rum medan domänen fritiden utgörs av flera platser och omfattar de händelser som varken är förlagda till skolan eller hemmet. I det följande sammanfattas och diskuteras resultaten även utifrån andra indelningar än domäner. I avsnitt 5.5.1 uppmärksammas tre dominerande praktiker. Avsnitt 5.5.2 behandlar institutionalisering och grad av organisering i verksamheterna och i avsnitt 5.5.3 diskuteras verksamheternas sociala sammanhang utifrån hur de iscensätts av undersökningens sex huvuddeltagare.

5.5.1 Undervisning, uppfostran och umgänge

Makroanalysen i kapitlet visar att tre dominerande sociala praktiker omger ungdomarnas dagliga interaktion. Dessa är *undervisning*, *uppfostran* och *umgänge*, se Figur 5. Samtliga praktiker förekommer i samtliga domäner men praktiken undervisning är tydligast i skolan, uppfostran är tydligast i hemmet och umgänge mest framträdande på fritiden. Jag vill här diskutera praktiker i förhållande till domänerna.

Figur 5 Tre domäner och praktiker inom dessa

Inom pedagogisk forskning förekommer en omfattande diskussion kring undervisningsbegreppet. Jag ser på undervisning och lärande som sociala handlingar och konstituerande praktiker (jämför exempelvis Säljö 2000 och Rogoff 2003). En grundtanke i en sociokulturell och processorienterad syn på lärande är att kunskaper och färdigheter, insikter och handlingsmönster har byggts upp historiskt i ett samhälle och att individer blir delaktiga i dessa genom interaktion med andra människor (Säljö 2000:21–22). I Rogoffs forskning om kulturell variation i inlärningsprocesser avser begreppet *communities* de miljöer inom vilka människor deltar, socialiseras och utvecklas. Dessa är historiska och kulturella och precis som de människor som deltar i dem är de under ständig förändring (2003:11). Jag ser Rogoffs communities som jämförbara med de kommunikativa verksamhetstyper jag studerar.

Undervisning som social praktik är givetvis tydlig i verksamheter under lektioner i skolan. Undervisning förekommer dock även under raster samt vid diverse verksamheter inom hem- och fritidsdomänerna. I skolan är det främst läraren som tar den undervisande rollen och eleverna som blir undervisade men elever undervisar också varandra. I hemmet undervisar föräldrarna sina barn men det förekommer också att syskon undervisar varandra, särskilt förmedlar äldre syskon kunskaper till yngre. På fritiden förekommer undervisning i huvudsak i samband med schemalagda fritidsaktiviteter. Oftast finns en ledare i den undervisande rollen men de deltagande ungdomarna undervisar också varandra. I avsnitt 5.2.2 studeras ett samtals-exempel som hämtats från en social verksamhet under en rast i skolan. I samtalet, som handlar om ost, förekommer undervisning och lärande på två nivåer. För det första tillägnar sig deltagarna kunskaper om olika sorters ost. Ostarnas lukt, smak och utseende diskuteras och deltagarnas kompetenser inom området visas upp. För det andra lär sig deltagarna att ha en åsikt och en värdering kring de ostar som uppmärksammas samt att förhålla sig till de åsikter som kamraterna har.

I avsnitt 5.3.1 diskuteras praktiken undervisning inom domänen hemmet. I hemmet flyter undervisning och uppfostran ofta ihop vilket illustreras med en samtalssekvens där Gustav spelar tv-spel med sin två år yngre bror Olof. Deltagarnas verksamhetsroller präglas av deras familjeroller som bröder. Gustav som är äldst tar sig rätten att undervisa Olof. Olof är dock snabb med att försvara sig och tillrättavisar i sin tur Gustav för att han ”toklackar”, det vill säga blir arg över en småsak.

I avsnitt 5.4.1 studeras undervisning inom fritidsdomänen utifrån ett par exempel från Louises fotbollsträning. Det första exemplet illustrerar hur fyra lagkamrater undervisar och lär sig av varandra när de utför en styrkeövning. Det andra exemplet visar hur en av lagets två tränare använder så kallat ”pep talk” som ett redskap för att socialisera flickorna in i fotbollsforeningskulturen.

Makroanalysen i detta kapitel visar att uppfostran förekommer i störst utsträckning i hemmet där föräldrarna tar på sig rollen att uppfostra barnen eller äldre syskon tar på sig rollen att uppfostra de yngre. Praktiken är dock även tydlig inom de två andra domänerna. I skolan tar lärare på sig ansvaret för elevernas uppfostran. I avsnitt 5.2.1 analyseras en verksamhet i Fabios skola där praktiken uppfostran dominerar innehållet under en lektion. Läraren uppvisar sitt ogillande inför elevernas uppträdande under en skolutflykt och ber dem att förklara sig skriftligt. Även vid schemalagda aktiviteter inom fritidsdomänen förekommer uppfostran. Under Louises fotbollsträning diskuteras exempelvis den smörgåsmat i klubblokalens kylskåp som flickorna erbjuds att äta av (detta exempel uppmärksammas inte i analysen). Uppfostran som social praktik blir tydlig då de två tränarna poängterar vikten av att hålla ordning i pentryt och att lägga pengar i handkassan.

Av kapitlets makroanalys framgår att ungdomarnas vardag är tidsmässigt väl inrutad. I skolan avlöser lektionerna varandra. På fritiden är schemalagda fritidsaktiviteter ofta inplanerade och i hemmet äter man middag vid en speciell tidpunkt. En stor del av vardagen tycks dock handla om att fördriva den tid som uppkommer mellan i förväg tidsangivna verksamheter. Jag noterar att ungdomarna ofta fyller denna tid med umgänge med andra som befinner sig i samma situation. De umgås med klasskamrater under rasten i skolan, med jämnåriga från samma bostadsområde under bussresan och med körmedlemmar innan övningen börjar. Umgänge kan också förekomma vid tillfällen då andra verksamheter är inplanerade. Till exempel kan några deltagare fördriva tiden under en lektion i skolan medan andra klasskamrater arbetar med självständiga arbeten (se avsnitt 7.3). Umgänge sker även under mer planerade former genom att man samlas kring en viss händelse, exempelvis fika eller en promenad. Umgänget kan också utgöra en kärnverksamhet genom att man träffas med det enda syftet att umgås. I kapitel 7 beskrivs bland annat hur Ester och hennes klasskamrat Ingrid umgås på en brygga. Flickorna kan inte sägas ägna sig åt något annat än att just umgås. Den verksamhet som de deltar i byggs upp av själva samtalet.

Inga andra händelser pågår parallellt. Liksom undervisning och uppfostran ser jag umgänge som en social praktik som skapas och återskapas av deltagarna. Deltagarna umgås huvudsakligen genom att samtala.

Eftersom umgänge har visat sig vara en så dominerande praktik kommer den att utgöra utgångspunkten för kapitel 6, där några specifika verksamheter i materialet närstuderas utifrån ett mikroperspektiv. Kapitel 6 uppmärksammar inte enbart umgänge i olika verksamheter inom olika domäner utan behandlar även hur umgänge uttrycks via de tre olika interaktionssätten samtal, chatt och SMS.

5.5.2 Institutionaliserings och organisering

De verksamheter och verksamhetstyper som identifierats i detta kapitel påverkas av om de förekommer i institutionella eller icke-institutionella sammanhang samt huruvida de kan sägas vara organiserade i förväg eller om de växer fram spontant.

Gemensamt för olika institutioner är, enligt Ledin & Selander (2003), att ”de är uttryck för en klassificering av företeelser, att deras praktiker är reglerade och vilar på sanktionsmöjligheter samt att olika ritualer står för stabila inslag – även om institutioner också förändras över tid” (s. 94). Inom en institution uttrycks och upprätthålls en socialt accepterad klassificering som kan röra allt från heligt till profant och från sociala hierarkier och social tillhörighet till texttyper och textgenrer. Hanteringen av de verksamheter som klassificeras bygger på reglering av olika slag, såsom sedvänja, konvention och rättsordning. Ritualer, menar Ledin & Selander, bidrar till att upprätthålla institutionerna och varje institution har sina specifika ritualer.

Linell (2007) hävdar att institutionella verksamheter är organiserade i specifika lokaler, i enlighet med skrivna regler och förordningar samt genom personer med vissa professioner. Persson Thunqvist (2003) definierar institution som ”en uppsättning normer, värden och föreställningar som institutionens medlemmar delar, samt av socialt bestämda platser med materiella anordningar som är fokuserade kring en viss praktik eller ett visst ändamål” (s. 12). Både Linell (2007) och Persson Thunqvist (2003) menar att institutionerna produceras och reproduceras i människors interaktion och kontinuerliga handlingar om och om igen.

Också i min undersökning har utgångspunkten varit att faktorer som en socialt accepterad klassificering, reglering, sanktionsmöjligheter, ritualer, rutinisering, varaktighet över tid, organisering i specifika lokaler, orientering av roller mot vissa professioner samt gemensamma förhållningssätt till vissa normer och värden kan sägas karaktärisera en institution.

I undersökningens analyser definieras institutionella sammanhang oftare än icke-institutionella. Min definition av icke-institutionella sammanhang utgår dock från definitionen av institutionella sammanhang men avser motsatsen. Verksamheter i icke-institutionella sammanhang omfattas alltså inte

av socialt accepterade klassificeringar, reglering, sanktionsmöjligheter eller ritualer på samma sätt. Rutiner är inte varaktiga över tid, verksamheterna är inte organiserade i specifika lokaler och orientering mot professioner förekommer inte. I Tabell 9 ges exempel på olika faktorer som motsvarar normer, reglering, sanktionsmöjligheter och ritualer i tre institutioner som förekommer i materialet, nämligen skolan, familjen och det telemarketingföretag där Gustav arbetar.

Tabell 9 Exempel på några institutioner i materialet

	Skolan	Familjen	Telemarketing företaget
Normer	Gymnasister ska kunna skriva argumenterande texter	Tonåringar ska själva städa sina rum	Arbetet ska utföras på arbetsplatsen mellan bestämda klockslag
Reglering	Läroplaner	Familjeregler	Anställningsavtal
Sanktionsmöjligheter	Skolplikt, betygssättning	Utegångsförbud, indragen veckopeng	Möjligheten att bli ”sparkad”
Ritualer	Upprop, prov, ceremonier vid skolavslutningen	Giftermål, födelsedagsfirande, julfirande	Försäljarna klingar i en klocka när de har lyckats sälja en försäkring

Alla tre institutioner har sina normer, regler sanktioner och rutualer men familjen skiljer sig från de andra genom att inte påverkas av lagreglering på samma sätt. I materialet utgör skolan en tydlig institution medan familjen och telemarketingföretaget omfattas av många institutionella drag. I skolan kan maktrelationer och mål förankras i institutionen. Deltagarna kan dock i högre eller lägre grad orientera sig mot det institutionella. Verksamheter inom fria ämnen är tidsavgränsade i ett schema men sällan förlagda till ett klassrum, vilket skulle kunna tänkas medföra att deltagarna i lägre grad än deltagarna i andra lektioner orienterar sig mot de institutionella ramarna. De ”fria ämnena” är också ofta genomförbara utan att läraren deltar. Vid sidan av lektionerna förekommer raster i skolan som omfattas av den institutionella ordningen på så sätt att de oftast försiggår i skolbyggnaden. Också dessa är rutiniserade genom att i schemat vara tidsavgränsade i förväg. I analysen i detta kapitel diskuteras även att rastverksamheterna begränsas av per-

sonalens övervakare och det faktum att andra personer än klasskamrater oftast inte finns närvarande. I jämförelse med verksamheter vid undervisning finns dock i rastverksamheterna inte lika tydliga förväntningar på vilka mål, funktioner och verksamhetsroller som deltagarna bör orientera sig mot.

Telemarketingföretaget där Gustav har sitt extrajobb betraktar jag som en institution. Uttalade mål och tydliga verksamhetsorienterade roller förekommer i flera av de verksamheter jag observerat när jag följt Gustav på hans arbetsplats. Verksamheterna är också förlagda till en specifik lokal.

Det kan vara av vikt för analysen att särskilja en institutionell och en professionell ordning, inte på så sätt att verksamheter omfattas av den ena eller den andra ordningen utan att deltagarna i olika grad kan orientera sig mot den professionella ordningen på samma sätt som mot den institutionella. På arbetsplatsen kan Gustav således sägas orientera sig mot roller som har med hans försäljarroll att göra samt mot andra roller som har samband med hans roll i personalorganisationen på arbetsplatsen (jämför Sarangi 2010). I kapitel 9 analyseras ett samtal som Gustav för i rollen som försäljare. Där ges en tydligare beskrivning av en verksamhet underordnad extrajobbet än vad som varit möjligt utifrån makroperspektivet i det här kapitlet. I kapitel 9 undersöks Gustavs orientering mot en professionell ordning genom en analys av de språkliga resurser som han använder för att konstruera en roll som försäljare.

Till fritidsdomänen hör de schemalagda fritidsaktiviteterna som omfattas av mönster som liknar dem för verksamheter i institutionella sammanhang. De är samtliga förlagda till en bestämd plats. Några men inte alla verksamheter är tidsavgränsade. Esters körövning pågår exempelvis mellan två bestämda klockslag på en bestämd veckodag, medan Dan kommer överens med sina bandmedlemmar från gång till gång om när de ska ses för nästa bandrep. Ett gemensamt övergripande mål för de fritidsaktiviteter som beskrivs i analysen tycks vara att ägna sin fritid åt något roligt och utvecklande och att samtidigt träffa jämnåriga. Ofta är uttalade mål, liksom i verksamhetstyper under lektioner i skolan, inriktade mot att lära. Ett sådant mål kan exempelvis vara att lära och öva för att så småningom behärska ett musikstycke. En drivande ledarroll förekommer också. I jämförelse med lärare i skolan saknar dock ledarna för de schemalagda fritidsaktiviteterna oftast formell pedagogisk utbildning (Hössjer 2007) och deltar vanligtvis av personliga intresseskäl snarare än på grund av sin profession.

Läxläsning, som inte sällan sker inom domänen hemmet, omfattas på många sätt av skolans institutionella ordning. Verksamhetsroller och mål är desamma som vid verksamheter under lektioner. En skillnad i fråga om ramar är att läxläsning sker utanför skolan.

Institutionella sammanhang omger således ungdomarnas verksamheter inom samtliga tre domäner. Verksamheter i skolan kan inte vara icke-institutionella. Däremot kan de omfatta en lägre grad av organisering. Exempelvis gäller det verksamheter under rast samt umgänge under lektioner.

Verksamheter i hemmet och på fritiden vid sidan av extrajobb och läxläsning, omges av olika grad av organisering. Familjemiddagar omfattar till exempel hög grad av organisering medan interaktion via internet har en lägre grad av organisering. Familjemiddagarna äger ofta rum vid samma tidpunkt på kvällarna. De är också förlagda till en bestämd plats, vanligtvis köket, där varje deltagare kan ha en bestämd placering kring bordet. Organisering kring måltider i familjen kan också omfattas av mönster och regler för vem/vilka som lagar maten, dukar och diskar. Tidigare forskning visar att samtal vid middagsbord i familjer ofta följer organiserade mönster (se Blum-Kulka 1997).

I avhandlingens kommande analyser visas vilken betydelse institution och organisation har för enskilda verksamheter i ungdomarnas vardag. I kapitel 7 studeras exempelvis hur mobiltelefoner används beroende på ramarna för pågående verksamheter. I kapitel 8 blir det tydligt hur skola och fritid ständigt flyter ihop när deltagarna sitter vid datorn. I materialet sker interaktion via internet oftast spontant och oorganiserat. När deltagarna slår på datorn blir de kontaktade, alternativt kontaktar själva någon, via instant messaging.

Under arbetet med analyserna i detta kapitel har det blivit tydligt att verksamhetstyp passar bäst som analysenhet för studier av institutionella sammanhang och verksamheter med hög grad av organisering. Det har varit svårare att urskilja mål och roller när det gäller verksamheter i icke-institutionella sammanhang, särskilt om de dessutom omfattar en låg grad av organisering. Det är tveksamt huruvida händelser som exempelvis äger rum i samvaro med vänner i hemmet (se avsnitt 5.3.2) verkligen kan sägas omfattas av traditioner och följa etablerade mönster vilket är ett krav för att de ska kunna beskrivas som kommunikativa verksamhetstyper. Detta resultat av makroanalysen kan jämföras med Linell (2007) som menar att många improviserade vardagssamtal är mindre distinkta som verksamhetstyper än institutionella samtal.

5.5.3 Verksamhetstypernas sociala sammanhang

Med utgångspunkt i analysen i detta kapitel kan det vara intressant att titta närmare på i vilka sociala sammanhang de identifierade verksamheterna förekommer, det vill säga vilka av de sex ungdomarna som deltar i vilka verksamheter samt hur samma verksamhetstyper kommer till uttryck i olika individers vardag. Resonemanget i detta avsnitt förs liksom den övriga diskussionen i kapitlet från ett makroperspektiv.

Gustav och Ester, som går på stadsskolan, deltar främst i lektioner där läraren är styrande. Deras lärargenomgångar är ofta långa och omfattar hela eller huvuddelen av lektionstiden. Genomgångar förekommer även på förortsskolan och på landsortsskolan men är då kortare och äger i huvudsak rum i början av lektionerna. Innehållsmässigt innebär genomgång på stadsskolan vanligtvis att läraren berättar och redogör, medan läraren på förorts-

skolan och landsortsskolan i huvudsak ger instruktioner till elevernas fortsatta självständiga arbete. Vad som i kapitlet har betraktats som samma verksamhetstyp skiljer sig alltså åt mellan skolorna i fråga om längd och innehåll. Medan genomgång präglar undervisningen på stadsskolan, arbetar eleverna på förortsskolan och landsortsskolan ofta med större självständiga arbeten, enskilt eller i grupp.

Enligt en grov generalisering innebär deltagande i lektion för Gustav och Ester att lyssna, anteckna, besvara samt eventuellt ställa frågor. För Roshin, Fabio, Louise och Dan innebär lektion istället att söka information, samarbeta med klasskamrater, producera egna texter och förbereda muntliga presentationer.

Verksamhetstypernas utformning varierar inte bara mellan skolorna utan också mellan de olika huvuddeltagarna. Särskilt tydligt är detta när det gäller självständigt arbete kring större arbetsuppgifter. I materialet finns ett exempel där Fabio närmast undviker denna verksamhetstyp under en historielektion och istället ägnar sig åt en mängd andra verksamheter i syfte att fördriva tiden (se avsnitt 7.3). Vidare finns ett exempel där Dan har fått information om en ny arbetsuppgift senare än sina klasskamrater och därför ägnar större delen av en lektion åt att hitta en grupp att arbeta tillsammans med.

I kapitlet nämns att de sex huvuddeltagarna orienterar sig mot olika roller när de arbetar i grupp. De roller som konstrueras påverkar troligtvis både hur verksamheterna utformas och hur de upplevs av deltagarna. Dan som håller sig i bakgrunden och låter kamraterna ta initiativen deltar på ett annat sätt i grupparbeten än Ester som ofta samordnar och leder sina grupparbeten.

Domänen hemmet representeras i studien av sex olika hem.⁴⁸ De verksamheter som beskrivs i analysen i samband med samvaro med familjemedlemmar skiljer sig åt mellan de olika deltagarna, till stor del beroende på hur deras familjekonstellationer ser ut. Vid middagsbordet hemma hos Gustav, Ester och Louise deltar minst en vuxen och flera syskon (och jag). Hemma hos Fabio, Roshin och Dan deltar endast en förälder. Huvuddeltagarna konstruerar olika roller beroende på om syskon finns med vid middagsbordet eller inte. I de familjer där syskon förekommer tar deltagarna på sig uppgiften att hjälpa sina föräldrar att uppfostra dessa. I de familjer där syskon saknas är det istället huvuddeltagarna som utsätts för föräldrarnas uppfostran. Roshins mamma tillrättavisar Roshin på persiska och gör därmed uppfostran till en angelägenhet mellan henne och dottern. Jag utesluts från verksamheten genom att Roshins mamma växlar språk.⁴⁹

De sex observerade hemmen fungerar som små institutioner med egna regelverk och sanktioner (se Tabell 9). Datoranvändning utgör ett exempel

⁴⁸ Louise bor lika mycket hos sin mamma som hos sin pappa. Under den vecka då jag observerade henne bodde hon dock hos pappan och jag har därför bara sett ett av hennes två hem.

⁴⁹ Den inspelade videosekvensen har översatts av Helena Bani-Shoraka vid Institutionen för lingvistik och filologi, Uppsala universitet.

på ett reglerat område. I någon mån försöker samtliga föräldrar styra hur länge deras barn använder datorn och hur sent de sitter uppe på kvällen. I Esters familj är datorn placerad strax utanför föräldrarnas sovrum och regeln är att ingen får använda den efter att föräldrarna gått till sängs. Tillgången till dator ser också olika ut i familjerna. Gustav, Fabio, Roshin och Dan behöver inte dela dator med andra familjemedlemmar vilket Ester och Louise måste göra. Vid mina besök hos dessa flickor förekommer gräl mellan familjemedlemmarna om användningen av datorn. I båda familjerna är regeln att skolarbete har förtur framför sociala verksamheter. Det är rimligt att anta att mycket respektive lite tid vid datorn påverkar vilka verksamheter deltagarna deltar i och hur dessa utformas. Datorns placering skiljer sig också mellan familjerna. Gustav och Fabio har egna datorer på sina rum vilket troligtvis medför att deras föräldrar inte har samma möjligheter som de andra deltagarnas föräldrar att övervaka användningen.

På fritiden är huvuddeltagarna engagerade i schemalagda fritidsaktiviteter. Ester, Louise, Fabio och Roshin deltar i en sådan aktivitet medan Gustav och Dan håller på med flera olika aktiviteter. Gustavs och Esters körövningar liknar varandra i hög grad avseende hur verksamhetstyperna utformas. Detsamma gäller Louises och Fabios fotbollsträningar. Det är dock rimligt att anta att deltagarnas orientering mot mål kan se olika ut i olika köror och lag och att detta kan påverka hur deltagarna utformar verksamhetstyperna. Fabios lag tävlar på junior SM-nivå medan Louises lag hör till en lokal ungdomsserie. Några av flickorna i laget siktar på att bli uppflyttade till damlaget, medan andra tycks spela för att motionera eller träffa kamrater. I undersökningsmaterialet nämns även Dans korpffotbollslag. Korpen har startats utifrån filosofin att det viktigaste inte är att vinna utan att idrotta tillsammans med kamrater för att främja hälsan och ha roligt.⁵⁰

Ungdomarnas engagemang i schemalagda fritidsaktiviteter tycks påverka deras umgänge med jämnåriga. De huvuddeltagare som fyller sin fritid med många organiserade verksamheter, exempelvis Gustav, tycks främst umgås med vänner i organiserade sammanhang. Gustavs breda intressen, som inbegriper körsång, snowboardåkning och lajvspel⁵¹, medför dock att han träffar många olika människor. Roshin, vars enda schemalagda fritidsaktivitet är en dramakurs på måndagar, träffar oftare vänner spontant än vad Gustav gör. Hon tillbringar mycket tid på caféer, hemma hos kamrater och i sociala forum på nätet.

Att Louises fotbollslag tränas av hennes styvfar medför att domänerna hemmet och fritiden i viss mån vävs samman. Exempelvis kommer hennes mamma och lillasyster förbi och tittar en stund och parallellt med att Louise

⁵⁰ Se <http://www.korpen.se/Tavling/Idrotta-i-Korpen/> (2010-09-05).

⁵¹ Beteckningen lajv betyder levande rollspel som är en utbredd hobbyverksamhet. Varje deltagare försöker gestalta en påhittad figur genom att bland annat använda rekvisita. Lajvspel kan pågå under flera dagar och några vanliga typer är historiska lajv och fantasylajv.

styrketränar med lagkamraterna samtalar hon med mamman om smutsvätt, alla-hjärtans-dagpresenter och planer för helgen.

Den kartläggning av kommunikativa verksamhetstyper i ungdomarnas vardag som genomförts i detta kapitel omfattar en hög grad av generalisering. Verksamheter och verksamhetstyper skapas alltid av deltagarna själva i ett socialt sammanhang. De ramar, mål och roller som jag har identifierat genom mina observationer varierar därför i enskilda exempel. I avhandlingens kommande analyser, som genomförts utifrån ett mikroperspektiv, blir detta tydligt.

6 Interaktionella resurser som verktyg för att bygga verksamheter

I detta kapitel undersöks hur ungdomarna använder skrift i olika verksamheter och via olika medier. I kapitel 5 sorterades potentiella verksamhetstyper efter domänerna *skolan*, *hemmet* och *fritiden*. Samtliga domäner visade sig, i olika grad, omfatta praktikerna *undervisning*, *uppföstran* och *umgänge*. I detta kapitel studeras verksamheter på en mer detaljerad nivå än i det föregående kapitlet. Praktiken *umgänge* har valts som gemensam nämnare för fyra exempel där olika huvuddeltagare umgås med vänner via SMS, instant messaging och en nätdagbok. Att studera interaktion av informell karaktär är särskilt intressant eftersom sådan interaktion tidigare givits litet utrymme i verksamhetsanalytisk forskning. Att kapitlet enbart uppmärksammar skrift kan motiveras dels av att *umgänge* via datorer och mobiltelefoner är vanligt förekommande i undersökningsmaterialet, dels av att forskning kring ungdomars interaktiva språkbruk tidigare främst har rört samtal. Exempel på huvuddeltagarnas muntliga språkanvändning ges dock i senare kapitel.

Detta kapitels syfte är att undersöka hur deltagarna i exemplen går till väga för att med hjälp av språkliga resurser etablera ramar och mål samt forma verksamhetsroller. Språket ses som ett verktyg för att så att säga *bygga* verksamheter. Intresset riktas mot hur deltagarna, genom att interagera, konstruerar och för verksamheterna framåt. Avhandlingens tredje huvudfrågeställning har benämnts upp och studeras utifrån fyra kapitelspecifika frågor, nämligen hur verksamheterna kan beskrivas med avseende på ram, mål och roller, hur ungdomarna uttrycker sig språkligt, vilken plats och betydelse interaktionsmedierna tilldelas i verksamheterna samt om interaktionen påverkas av de interaktionsmedier som används och i så fall på vilket sätt. I kapitlet studeras verksamheterna, språket och medierna parallellt.

Att etablera och förhandla vänskap samt att upprätthålla vänskap är centrala kommunikativa projekt i de fyra exemplen. Dock förekommer även andra projekt som kan påverka vilka resurser deltagarna använder för att etablera vänskap. Exemplen har hämtats från fyra av undersökningens sex huvuddeltagare, Louise, Ester, Roshin och Dan. Exemplen inbegriper korrespondens via SMS (avsnitt 6.2) ett par konversationer via instant messaging (avsnitt 6.3 och 6.4) samt en månads anteckningar i en nätdagbok (avsnitt 6.5). Kapitlet avslutas med en sammanfattande diskussion (avsnitt 6.6).

6.1 Metoder

I analysen har jag inledningsvis arbetat induktivt. Utifrån tesen att den sociala kontexten är avgörande för interaktionen, alltså att deltagarnas medvetna eller omedvetna val av språkliga resurser kan kopplas till hur de uppfattar ramarna för den verksamhet som de deltar i, har jag försökt finna faktorer som är utmärkande för hur de bygger verksamheterna. Verksamhetsanalytiska termer och begrepp används utifrån en verksamhetsanalytisk syn att interaktion och verksamhet är oskiljaktiga (se avsnitt 3.2.3). Uppgifter från fältanteckningar tjänar till att ge en bakgrund. Ramar och mål undersöks genomgående i exemplen samt hur deltagarna tillsammans förhandlar och etablerar roller. Vad gäller analysen av språkliga resurser studeras ord, uttryck och fraser utifrån vilken betydelse de får i den aktuella kontexten. Språkliga uttryck som kan tänkas vara stilistiskt karaktäristiska för verksamheterna lyfts fram. Vissa diskursanalytiska verktyg, främst begrepp från *Conversation Analysis* (CA) och diskursanalytisk samtalsanalys används.⁵² Eftersom exemplen rör olika verksamheter och eftersom interaktionen förekommer i olika medier används inte verktygen på samma sätt i samtliga analyser. Genomgående studeras språkliga *resurser*. Varje individ antas ha tillgång till en *repertoar* av resurser som kan användas medvetet eller omedvetet för att socialt skapa mening tillsammans med andra genom interaktion.

I kapitlets chattexempel avser begreppet *inlägg* ett publicerat bidrag till interaktionen.⁵³ Inlägg kan liknas vid *turer* som används i samtalsforskning för att beskriva hur ordet fördelas mellan deltagarna. I chatt följer ibland flera inlägg från samma person efter varandra utan att den andre deltagaren fått möjlighet att uttrycka sig där emellan. Eftersom jag varken vet orsakerna bakom täta inlägg från samma deltagare eller hur lång tid som har gått mellan dem väljer jag att betrakta varje nytt inlägg som en ny tur. I analysen av texten i nätdagboken står Dan för samtliga inlägg. Begreppet används där för att referera till ett visst textstycke som publicerats vid en viss tidpunkt, exempelvis inlägg 3 från söndagen den 18 december.

Begreppet *sekvens* används för att referera till delar av chattutdragen, till exempel inledningssekvensen. Det allmänna begreppet *ämne* används i betydelsen samtalsämne.⁵⁴ Ämnena i SMS- och chattanalyserna är gemensamma konstruktioner av deltagarna som tillsammans etablerar, utvecklar och avslutar dem. De ses som dynamiska och successivt framväxande och studeras i syfte att undersöka verksamheternas mål. I analyserna av nätdag-

⁵² Norrby (2004) skiljer mellan CA och DA, där DA står för diskursanalys. Diskursanalys ser jag som ett samlingsnamn för sociokulturellt inriktade studier av såväl samtal som text. I likhet med Norrbys beskrivning betraktar jag diskursanalys som icke knuten till någon specifik teori. De diskursanalytiska verktygen används inom en mängd olika discipliner i en mängd olika syften.

⁵³ Inlägg är ett bekant begrepp bland chattare och vana användare av sociala medier på nätet.

⁵⁴ Begreppet topik som är direkt översatt från engelskans topic är vanligt i samtalsanalys. För mina syften duger dock den svenska och mer vardagsspråkliga termen ämne.

boken används begreppet ämne dels för att visa vilka olika tankar och händelser Dan skriver om, dels för att undersöka vilka roller Dan orienterar sig mot i verksamheten kring nätdebattskrivandet. Här rör ämne alltså inte olika deltagares gemensamma konstruktioner. De ämnen som deltagarna tar upp i interaktionen kan också tänkas spegla händelser och verksamheter som de själva ser som aktuella och viktiga i vardagen.

I analysen av Louises och Christines SMS-korrespondens väljer jag att använda begreppet *kommunikativ handling* för att beskriva vad flickorna förmedlar i ord och därmed undersöka vilka mål som förekommer i verksamheten kring SMS-korrespondensen. Begreppet härstammar ur talaktsteorin som utvecklats utifrån tanken att språk används för att utföra handlingar. Att bekräfta, introducera ämne, hålla med, poängtera och motivera är exempel på handlingar eller talakter. De är avsiktliga, har oftast ett namn och styrs av regler (för en utförligare redogörelse för talaktsteori se till exempel Schiffrin 1994). Klassisk talaktsteori har kritiserats för att vara statisk, bland annat eftersom den utgår från att en begränsad uppsättning talakter kan förekomma. Begreppet kommunikativ handling betonar dock synen på interaktion som dynamisk, samkonstruerad och kontextberoende. Det inkluderar också fler betydelse än rent språkliga (Björkvall 2009:38).

I analysen av Esters och Brittias chatt används begreppet *redogörelse* för att se hur Ester och Britta befäster sina roller i interaktionen.⁵⁵ Redogörelse avser rapporter från deltagare som själva uppfattar att de måste förklara någonting de sagt eller gjort. Exempelvis kan deltagare ge en redogörelse istället för att besvara en fråga med ja eller nej. Redogörelser kan dock också förekomma utan att de föranleds av en explicit fråga.

6.2 SMS-korrespondens mellan Louise och Christine

Kapitlets första exempel rör bland annat en inbjudan från Louise till Christine om att ”kolla på film” (rad 5–6 i Exempel 11). Deltagarna i interaktionen, Louise och Christine, har vuxit upp tillsammans på samma ort. Flickorna träffas ofta och i många sammanhang. Louise går i årskursen över Christine på samma program och på samma skola. Flickorna åker tåg tillsammans till och från skolan. Under dagarna håller de till i samma del av en byggnad. De spelar också i samma fotbollslag och deras föräldrar känner varandra. Båda ingår i en kamratgrupp av flickor från fotbollslaget som även umgås utanför fotbollen och skolan. Oftast är de då kvar på orten där de bor och träffas hemma hos någon i kamratgruppen.

Det interaktionsmedium som används i exemplet är SMS. Tekniskt innebär användningen av mediet att flickorna måste fatta sig kort. Ett SMS kan som mest innehålla 160 tecken. Det första meddelandet från Louise omfattar

⁵⁵ Redogörelse är en översättning av det engelska CA-begreppet *account*.

112 tecken fördelade på 26 ord, meddelandet från Christine omfattar 134 tecken fördelade på 30 ord och det sista meddelandet från Louise omfattar 117 tecken och 32 ord. De tre meddelandena är alltså ungefär lika långa. De är långa i jämförelse med genomsnittslängden, 16 ord och 64 tecken, av de SMS som ingår i mitt undersökningsmaterial (se avsnitt 4.4.2 för en presentation av undersökningens SMS-material).

Exempel 11 SMS mellan Louise och Christine om en filmträff

1 **10/02/2005 21:55** (Från Louise)

1 Hej Gumman! Är
2 du sjuker? ska
3 du till skolan i
4 morgon? Vi
5 tänkte kolla på
6 film med
7 tjejerna i
8 morgon
9 nämligen! Kan
10 du? hoppas det!
11 Pussar

2 **10/02/05 21:58** (Från Christine)

12 Hallå söt!Japp, jag
13 har varit sjuk, men
14 ska till skolan
15 imorgon!Tyvärr
16 kan jag inte,Daniel
17 fyller ju på lördag
18 så jag ska till han
19 imorn kväll!Hur är
20 det me dig? Pu

3 **10/02/2005 22:02** (Från Louise)

21 Ja, just! vad
22 synd men bra
23 att du är frisk
24 iaf!!! Jodå det är
25 bra med mig!
26 Jaja men vi får ta det nån
27 annan gång...men
28 vi ses i skolan
29 imorgon! Pussar

Det är Louise som skickar det första meddelandet. Klockan är då fem i tio och det är torsdag kväll. Hon får svar tre minuter senare och besvarar själv Christines meddelande fyra minuter efter att hon har mottagit det. SMS-korrespondensen sker alltså i det här fallet utan fördröjning. Datum och klockslag finns angivna i exemplen liksom i de insamlade SMS:en och rad-

brytningen i Exempel 11 stämmer överens med radbrytningen i original-meddelandena. För att underlätta hänvisningen i analysen har jag numrerat raderna samt angivit vem som skrivit meddelandena.

6.2.1 ”Vi tänkte kolla på film med tjejerna”

Vilken verksamhet omfattar Louises och Christines SMS-korrespondens och hur kan den beskrivas med avseende på ramar, mål och roller? Till att börja med vill jag studera faktorerna tid och plats. Interaktionen sker i det här fallet direkt och deltagarna befinner sig på olika platser. Vad som händer hos flickorna parallellt med interaktionen har jag här tolkat som tillhörande verksamheter vid sidan av SMS:en, eftersom det inte uppmärksammas explicit i något av meddelandena. Verksamheten begränsas således till texten i de tre SMS:en.

Flera faktorer tyder på att interaktionen omges av informella, kamratliga ramar, bland annat det sätt på vilket meddelandena inleds och avslutas. Få deltagare i professionella sammanhang skulle kalla varandra ”Gumman” (rad 1) eller ”söt” (rad 12) och få skulle avsluta med ”pussar” (rad 29). Ämnena filmträff och födelsedag hör också till en informell, vardaglig kontext. ”Att kolla på film” (rad 5–6) är en kommunikativ verksamhet som jag utifrån fältanteckningarna drar slutsatsen att de båda deltagarna har liknande referenser till. Att träffas hemma hos någon för att se på film tycks vara en återkommande verksamhet i flickornas vardag och den nämns vid ett flertal tillfällen under observationsveckan. Tolkningen att interaktionen är informell och kamratlig stöds också av att vissa referenser saknas i texten. Korrespondensen löper ändå på, vilket kan ses som ett tecken på att deltagarna känner varandra. Exempelvis är det oklart för en utomstående läsare exakt vilka personer som omfattas av ”tjejerna” på rad 7 och vem ”Daniel”, på rad 16, är. Vidare är språket vardagligt. Exempel på talspråkliga uttryck är ”kolla” (rad 5), ”Japp” (rad 12), ”han” istället för honom (rad 18), ”imorn” (rad 19) ”me” för med (rad 20) och ”nån” för någon (rad 26).

De tre meddelandena i korrespondensen har alla specifika mål som konkretiseras i olika kommunikativa handlingar. Louises hälsning (rad 1, meddelande 1) följs upp av Christines hälsning (rad 12, meddelande 2). Frågorna i Louises inledande meddelande, om Christine är sjuk (rad 2) och om hon ska till skolan imorgon (rad 2–4), besvaras på rad 12–15 i meddelande 2. På rad 4–10 (meddelande 1) informerar Louise om filmträffen samt frågar om och hoppas att Christine kan komma. På rad 15–16 (meddelande 2) tackar Christine nej till inbjudan och på rad 16–19 (meddelande 2) redogör hon för skälen till att hon inte kan komma. På liknande sätt fortsätter korrespondensen. De olika kommunikativa handlingarnas olika mål uppfylls. Hälsning följs av hälsning, fråga följs av svar, redogörelser kommenteras och så vidare. Verksamheten kring SMS:en byggs upp genom att samtliga kommunikativa handlingar i det första meddelandet följs upp i det andra och

handlingarna i det andra följs upp i det tredje som avslutar korrespondensen. Efter Louises andra och avslutande meddelande återstår dock för Christine att bekräfta att de ”får ta det [filmträffen] nån annan gång” (rad 26–27) och att de ska ses i skolan. Detta gör hon dock inte.

Min tolkning är att SMS-korrespondensens huvudsakliga kommunikativa projekt rör inbjudan att ”kolla på film med tjejerna” och att korrespondensens huvudsakliga mål därmed för Louise är att informera och erbjuda Christine att delta. För Christine är det huvudsakliga målet att tacka nej till inbjudan.

De verksamhetsroller som framträder i exemplet är Louises och Christines roller som vänner. Flickornas vänskapsförhållande avspeglas till exempel i hur de väljer att adressera varandra. Louise kallar Christine för ”Gumman” (rad 1) och Christine kallar Louise för ”söt” (rad 12). I Louises första meddelande finns en koppling mellan ”vi” (rad 4), ”tjejerna” (rad 7) och ”du” (rad 10). Louise inkluderar sig själv som en av ”tjejerna” och bjuder in Christine att delta i filmträff tillsammans med dessa.

Att SMS:en avslutas med ”pussar” (rad 11 och 29), eller kortformen ”pu” (rad 20), säger möjligen något om flickornas relation till varandra. Att de använder ordet pussar för att avsluta sina meddelanden behöver dock inte innebära att de faktiskt önskar att pussa varandra. Jag tolkar valet av uttryck som att de vill markera sin vänskapsrelation på ett explicit sätt.

Att flickorna odlar sina roller som vänner i SMS-korrespondensen märks på flera sätt i exemplet. Exempelvis inleder Louise med att fråga om Christine är ”sjuker” (rad 2).⁵⁶ Användningen av den språkliga formen ”sjuker” får något gulligt över sig som möjligen är tänkt att omfatta en slags medlidande. Genom att använda uttrycket ”hoppas det!” (rad 10) visar Louise förhoppning om Christines deltagande. Christine avböjer med ”Tyvärr” (rad 15) och ger dessutom en redogörelse för varför hon inte kan komma, Daniel fyller år så hon ska träffa honom (rad 16–19). Vem Daniel är och vilken roll han har i förhållande till flickorna framgår inte av texten. Hans födelsedag tycks dock godkännas av Louise som ett skäl för Christine att inte delta i filmträffen. Att expressivt uttrycka sin egen förhoppning i en inbjudan samt att som inbjuden beklaga att man inte kan delta är artigt. Att visa artighet blir här ett naturligt sätt för flickorna att odla sin vänskap. Genom att Christine frågar hur det är med Louise (rad 19–20) visar hon dessutom omsorg. Detsamma gör Louise på rad 22–24 där hon uttrycker att det är bra att Christine är frisk. Louise visar också att hon värdesätter Christines sällskap genom att föreslå att de får ”ta det [filmträffen] nån annan gång” (rad 26–27).

⁵⁶ ”Sjuker” är en fornsvensk nominativform i maskulinum. Enligt fornsvenska grammatiska regler används den alltså felaktigt eftersom både Louise och Christine är flickor. När gamla ordformer av detta slag används idag är det ofta i syfte uttrycka en speciell stil.

6.3 Chatt mellan Ester och Britta

Det exempel som analyseras i detta avsnitt utgör en konversation mellan Ester och hennes kamrat Britta. Ester och Britta är lika gamla. De går i olika klasser på samma skola. De känner varandra väl och umgås ofta på fritiden, bland annat eftersom de sjunger i samma kör. Konversationen utförs via chatt i realtid, så kallad instant messaging. Det är tidig kväll. Ester och Britta sitter var och en vid datorn hemma hos sig. Jag är närvarande i rummet hos Ester men observerar inte vad hon gör på skärmen.

Esters och Brittias chatt omfattar 737 ord och 3014 tecken vilket kan jämföras med genomsnittet 287 ord och 1172 tecken i materialets totalt 14 chattutdrag. Trots att det är fråga om en omfattande text har jag valt att redovisa och analysera hela konversationen mellan Ester och Britta. För att underlätta för läsaren vill jag inleda analysen med en kortfattad beskrivning av hur chatt via instant messaging fungerar tekniskt samt hur Ester och Britta anpassar sin konversation efter mediets ramar. I instant messaging föregås varje inlägg av en anföringsrubrik som talar om vem som skickat ett inlägg. Britta har valt att använda det långa namnet *don't get mad at me, i would never leave you for a banjo*⁵⁷ medan Ester kallar sig *Alice*⁵⁸. Vid läsning av exemplet gäller det alltså att komma ihåg att *don't get mad at me, i would never leave you for a banjo* är Britta och att *Alice* är Ester.

För att göra det lättare att hänvisa till olika delar i konversationen har jag numrerat varje textrad i inläggen. Anföringsrubrikerna har inte numrerats. Chatten fungerar så att deltagarna skriver inlägg i en liten skrivruta på skärmen. När ett inlägg är färdigt trycker de "enter". Inläggen visas i båda deltagarnas chattfönster i den tidsordning som de har skickats. Under chattens gång kan tidigare inlägg följas genom att man skrollar bakåt i dokumentet. Ibland hamnar de i fel ordning vilket kan vara ett problem för den som i efterhand försöker läsa konversationen. Deltagarna själva upplever troligtvis inte störningen lika starkt. En jämförelse kan göras med muntliga samtal där två eller flera deltagare talar i munnen på varandra. Det stör oftast inte vardagliga informella konversationer nämnvärt utan upplevs som helt naturligt.

På ett par ställen i Esters och Brittias chattutdrag, rad 27 och 29 i Exempel 12, förekommer tomma inlägg. En deltagare kan skicka ett tomt meddelande för att markera att den andre deltagaren tar för lång tid på sig att skriva. Tomma inlägg kan också skickas av misstag. I chatt är det vanligt att flera

⁵⁷ Brittias användarnamn i konversationen har troligtvis inspirerats av ett textstycke ur Tori Amos låt *Putting the Damage on*. Hela versen lyder: "Don't make me scratch on your door I never left you for a Banjo. I only just turned around for a poodle and a corvette and my impression of my best Angie Dickinson but now I've got to worry cause boy you still look pretty when you're putting the damage on". Se www.youtube.com/watch?v=Eh3wzJrUa80 (2010-10-27) och www.azlyrics.com/lyrics/toriamos/puttingthedamageon.html (2010-10-27).

⁵⁸ Ester berättar att hon ibland kallar sig *Alice* på chatten för att hon tycker att det är ett fint namn.

repliker från samma deltagare följer efter varandra. Så är fallet till exempel i inläggen på rad 1–4 Det kan ha olika orsaker. Den som skickar flera inlägg efter varandra kanske tycker att det dröjer innan svaret kommer. Så tycks fallet vara i början av konversationen mellan Britta och Ester. Flera inlägg på rad från samma deltagare skapar pauser i interaktionen (rad 7–9). Deltagarna kan välja att trycka "enter" innan de skrivit färdigt om de känner på sig att inlägget kommer att bli långt. Det är ett sätt att behålla ordet medan den andre läser. Exempelvis skickar Britta fyra inlägg, rad 35–36, 37–39, 40–41 och 42–43 innan Ester får ordet på rad 44. Exempel 12 där Ester och Britta chattar om valborg och alkoholförtäring återges i sin helhet.

Exempel 12 Ester och Britta chattar om valborg och alkoholförtäring

don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
1 Ester
don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
2 !
don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
3 jag har saknat dig! jag tänkte just på det, faktiskt. det var så länge
4 sedan vi pratade
Alice säger:
5 men oh! Britta min kära.
Alice säger:
6 det var då ett tag sen faktiskt..
don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
7 ja!
don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
8 jag vet
don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
9 på tok för lång tid
don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
10 vad ska du göra på valborg?
Alice säger:
11 uschja, vi får bättra på det! jag tänkte åka hem till mia färnstål. And
12 you?
don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
13 jag ska ner på staden på dagen och träffa musikalare, tror jag.
14 Hoppas jag. måste jag. annars dör jag! och sedan ska jag till Karin
15 (duvetvem) på middag. efter det bär det inåt staden igen.
Alice säger:
16 oh, ska ni ha lite reunion? ;)
don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
17 ja
Alice säger:
18 var ska du vara på kvällen då?
don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
19 jag vet inte riktigt
don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
20 bara umgås med alla på staden, tror jag.
don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
21 jag älskar att vara i stora folkmassor
Alice säger:
22 oh, hehe. ibland är stora folkmassor härliga. ibland är de mindre härl
23 ga.. rådhusparken lär ju många hänga i. men då är man oftast full.
24 planerar du på att bli det?

25 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
nä

26 Alice säger:
bra

27 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:

28 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
att bli full är inte riktigt min image

29 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:

30 Alice säger:
haha, nej det är ju sant ;)

31 Alice säger:
men såhärva

32 Alice säger:
madde frågade mig: är inte britta nykterist? för jag har sett henne

33 dricka flera gånger.. då blev jag fundersam.. för jag trodde liksom att

34 du var lite av en nykterist. men då kanske jag hade fel?

35 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
jag var med i unf förut för att jag tyckte att det var en bar sk att

36 stödja, deras arbete, och för att jag gillade tidningen

37 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
jag tycker att folk får göra som de vill (och det är jag alldeles säker

38 på att du tycker också), och jag har valt att dricka typ cider om jag är

39 i ett sånt sällskap då jag tycker att det är trevligt att dricka

40 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
unf gör ett fantastiskt bra arbete, i synnerhet i uländer och på

41 festivaler runt om i sverige

42 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
(men gud vilken överdrift av madeleine. jag har druckit typ en gång

43 när hon var med. den lättaste cidern..)

44 Alice säger:
haha, nu är jag med bättre! och jag håller helt med dig, folk får göra

45 precis som de vill! bara det inte går ut över andra.

46 Alice säger:
och visst är unf bra, jag är fortfarande med

47 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
jag tycker att det är jobbigt att folk förknippar alkohol med en viss

48 typ av människor, det tycker jag är fel

49 Alice säger:
hur menar du då?

50 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
exakt. jag skulle aldrig göra mig jobbig för någon annan.

51 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
då skulle jag skämmas livet ur mig

52 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
som en gång då jag var med en hejdlöst full rut. det var fruktansvärt!

53 jag trodde att hon skulle sö

54 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
dö

55 Alice säger:
oj, vad jobbigt!

56 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
jag menar folk som ätnker som sara. till exempel: hon och jag pratade

57 om kammarkören och om att jag gillad emånga där medan hon

58 antydde att folk var jobbiga och överlägsna. jag sa då: malva

59 engman. om det är någon som inte är överlägsen i hela världen trots

60 hennes kunskap är det malva engman. hon är otroligt schyst.

61 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
vet du vad sara svarar då?

62 Alice säger:
nej?

63 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
hon bara: ja, hon är trevlig, MEN hon dricker.

64 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
65 hon betonade verkligen "men". som om att det hade något som helst
att göra med hur hon var so person!

Alice säger:
66 men usch då. det värsta är att jag kan känna igen mig lite i saras
67 svar.. för jag har nog en tendens att nedvärdera en person som
68 dricker! Fast iförsig. det är nog mest innan jag lärt känna personen
69 ordentligt. en sån som malva skulle jag verkligen inte tänka negativt
70 om bara för att hon drack

Alice säger:
71 det är lite olika. men i grunden tycker jag ju att det är fel att dricka
72 bara för drickandets skull, och då tycker jag ju att de personerna
73 som gör det handlar fel.. det kan jag ju inte ändra på. men det är
74 ju bara en handling! det säger ju inte så mycket om personligheten
75 i övrigt!

61 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
76 nä, det är verkligen sant.

62 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
77 jag är emot att folk dricker för drickandets skull, men jag är inte
78 emot att folk dricker för att de tycker om det och för att de tycker
79 om den stämningen det blir.

63 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
80 :)

64 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
81 så vi tycker nog rätt lika ändå

65 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
82 jag är gflad att du frågade så att du inte gick omkring och trodde
83 att jag var värsta fyllekajan.

66 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
84 :)

67 don't get mad at me, i would never leave you for a banjo säger:
85 all kärlek till dig.

Alice säger
86 hehe. Vi tycker nog rätt lika ja ändå. och det känns bra att veta var
87 du står, för jag blev lite fundersam ett tag! men nu vet jag ju :) all
88 kärlek till dig med käraste

6.3.1 ”att bli full är inte riktigt min image”

Verksamheten kring Esters och Brittas konversation omfattar flera intressanta aspekter att analysera och fördjupa sig i. Utan att göra anspråk på att ge en fullständig och uttömmande redovisning vill jag ta upp några faktorer i texten som beskriver verksamhetens ramar, mål och roller.

Ester och Britta kommunicerar från varsin dator och befinner sig i varsitt hem. Flickorna delar tid men måste vänta på varandras inlägg. De kan inte se eller höra om den andre skriver. Verksamheten pågår i konversationsrutan på skärmen och tid och plats begränsas till den. Eftersom Ester och Britta inte har tillgång till så kallade audiovisuella ledtrådar i sin interaktion måste de

vara extra uppmärksamma på hur de formulerar sig så att inläggen uppfattas såsom de är avsedda.

Instant messaging som flickorna ägnar sig åt sker, enligt undersökningens huvuddeltagare, oftast spontant. Av Esters inlägg på rad 5 och 6 framgår att hon blir glatt överraskad av att Britta tar kontakt. På rad 5 skriver hon ”oh! Britta min kära.” och på rad 6 ”det var då ett tag sen faktiskt..”. Innehållet i Esters inlägg tyder på att hon och Britta inte har bestämt i förväg att de ska chatta. Några förutbestämda mål med konversationen finns således inte. Troligtvis förekommer inte heller några i förväg planerade ämnen.

Konversationens inledning kan avgränsas till inläggen mellan rad 1 och 11. Det är Britta som startar dialogen och det tycks som om hon får vänta en stund innan Ester uppmärksammar initiativet (rad 2).⁵⁹ När hon skriver ”det var så länge sedan vi pratade” (rad 3–4) bekräftar Ester detta (rad 6). Tillsammans ger flickorna därmed verksamheten ett innehåll. De har kommit överens om vad de ska göra tillsammans och de har ett mål. De ska ”prata”. Under den vecka då jag observerade Ester träffade hon Britta i skolan och på körövningen. Trots att de nyligen har setts fysiskt uttrycker de att det var länge sedan de pratade. Det är tänkbart att de betraktar detta ”möte” som anorlunda i jämförelse med andra tillfällen då de träffats. Chatten erbjuder dem en enskild konversation utan åhörare. De har möjlighet att ”prata” relativt ostört om djupa och allvarliga saker.

Britta föreslår vad de ska ”prata” om genom att fråga vad Britta ska göra på valborg (rad 10). Medan flickorna redogör för sina respektive planer kommer de in på ett mer specifikt ämne som sedan dominerar chattutdraget. Det handlar om huruvida det är okej eller inte att dricka alkohol. Det är Ester som introducerar ämnet efter det att Britta berättat att hon älskar att vara i stora folkmassor (rad 21). Ester svarar med en lång utläggning som avslutas med en fråga, ”oh, hehe. ibland är stora folkmassor härliga. ibland är de mindre härliga.. rådhusparken lär ju många hänga i. men då är man oftast full. planerar du på att bli det?” (rad 22–24). Med skrattet ”oh, hehe” (rad 22) kan man föreställa sig att Ester vill markera att hon uppfattar den egna frågan som lite känslig. Hon går inte heller rakt på sak utan associerar till Rådhusparken via folkmassor. Underförstått förknippar hon Rådhusparken med ungdomsfylla.

Den verksamhet som flickorna ägnar sig åt kan sägas omfatta flera kommunikativa projekt med olika mål. Ett projekt innebär att prata om och planera för valborgsfestligheterna, ett annat att reda ut var kamraten står i frågan om alkoholkonsumtion. Dessa två går in i varandra eftersom valet av plats att fira valborg på verkar kunna avslöja huruvida man har tänkt dricka eller inte. Ett tredje, implicit, kommunikativt projekt som pågår parallellt med de övriga handlar om att upprätthålla vänskapen.

⁵⁹ Att Britta får vänta är ett antagande baserat på att det kommer två turer i rad från Britta. Materialet saknar uppgifter om tidpunkt för inläggen.

Flickornas vänskapsförhållande tydliggörs redan i inledningen av chattutdraget där de med hjälp av språkliga formuleringar lägger grunden till en atmosfär som sedan kommer att omge hela konversationen. Brittas ”jag har saknat dig!” (rad 3) tas emot av Ester med orden ”men oh! Britta min kära” (rad 5). Flickorna bekräftar vänskapen explicit i ord.

Ester, Britta och några andra flickor från kören ingår i en kamratgrupp där man visar vänskap genom till exempel komplimanger och fysisk beröring. Flickorna kramas, håller handen, ordnar med varandras hår och så vidare. Under observationsveckan noterade jag att vänskapen flickorna emellan uttrycktes explicit vid fler tillfällen än enbart i chatten som återges här. När de sågs ansikte mot ansikte skedde bekräftelsen fysiskt vilket inte är möjligt i chatt. I samtal ansikte mot ansikte förekom, liksom i Exempel 12, starka känslouttryck i stil med ”all kärlek till dig” (85). I de muntliga mötena kompletterades de dock av gester, miner och fysisk kontakt.

Det tycks som om de mål som deltagarna vill uppnå genom att driva ett visst kommunikativt projekt kan vara desamma oavsett vilka medier som används för interaktionen. Esters och Brittas strävan att etablera och upprätthålla vänskap kan ske via olika medier. Medierna kräver dock olika strategier för att uppfylla målen. I chatten har Ester och Britta endast tillgång till det skrivna språket. De fysiska känslouttryck de använder i samtal ansikte mot ansikte skalas bort och flickorna hänvisas till sin fantasi och datorns tangentbord. Ester och Britta använder ibland emoticons, utskrivet skratt och ord skrivna med versaler för att förtydliga innehållet i sina inlägg. Emoticons förekommer på rad 16 där Ester blinkar, ”oh, ska ni ha lite reunion? ;)”, liksom på rad 30 ”ha ha, nej det är ju sant ;)”. På rad 87 ler Ester ”men nu vet jag ju :)”. Britta ler på två ställen i texten. Hennes leenden utgör ensamma två inlägg (rad 80 och 84). Flickorna kan sägas använda emoticons i syfte att hålla sig väl med varandra och för att visa att de står på varandras sida. Skratt fyller ungefär samma funktioner som emoticons. I Esters och Brittas konversation står Ester för samtliga fyra förekommande skratt, två ”hehe” (på rad 22 och 86) och två ”haha” (på rad 30 och 44). Britta använder versaler för att poängtera att ordet ”men” ska uttalas starkare än övriga ord i den replik som återges på rad 63, ”hon bara: MEN hon dricker”. På rad 64–65 förklarar Britta sitt bruk av versaler med att Sara, i den muntliga situation som Britta återger betonat ordet ”men”. Ester och Britta tar chattypiska resurser i bruk för att komma överens och förbli vänner under den känsliga diskussionen.

De verksamhetsroller som Ester och Britta orienterar sig mot när de diskuterar alkoholkonsumtion är just de sociala rollerna som vänner. I interaktionen syns det tydligt att flickorna arbetar hårt för att vara sams och överens. De har olika förhållningssätt till alkohol, vilket medför att de positionerar sig mot motsatta roller i konversationen. Britta tycker att det är okej att dricka lite alkohol i sociala situationer och att andra får göra som de vill (rad 35–43). Ester betraktar sig själv som nykterist och medger att hon har

en ”tendens att nedvärdera en person som dricker” (rad 67–68). Frågan huruvida de själva har valt att dricka eller inte dricka alkohol samt hur de ställer sig till varandras och andras val i denna fråga får stor betydelse för Esters och Brittias vänskap. Flickorna för fram skilda åsikter. Samtidigt bekräftar de varandras ståndpunkter som om de vore överens. Några exempel på sådana bekräftelser är Esters inlägg ”men usch då” på rad 66, Brittias ”nä, det är verkligen sant” på rad 76, Brittias ”exakt” på rad 50 och Esters ”oj, vad jobbigt!” på rad 55. Genom att Ester och Britta enas om att deras uppfattningar stämmer överens tar inte förhållandet skada. Min tolkning är dock att flickorna i slutet av konversationen fortfarande har olika åsikter. Oenigheten påpekas dock inte av någon av flickorna. Istället hävdar de motsatsen: ”Vi tycker nog rätt lika ja ändå” (rad 86). De tar sedan avsked på samma vänskapliga sätt som de hälsade, den här gången med frasen ”all kärlek till dig med käraste” (rad 87–88).

Att Ester inte dricker är troligtvis ingen nyhet för Britta. Under den period då jag observerar Ester, veckan före valborg, tas alkoholkonsumtion upp till diskussion i många sammanhang. Ester påpekar alltid att hon är nykterist. I inlägget på rad 22–24 antyder Ester sin egen avhållsamhet från alkohol genom att berätta att hon inte tycker om att vistas i folkmassor där många är fulla. Hon avslutar sitt inlägg med att fråga om Britta har tänkt sig att bli full på valborg. Britta har ju tidigare nämnt två faktorer som i denna kontext skulle kunna tyda på planer på alkoholförtäring, dels att hon ska tillbringa kvällen i stan (rad 20) och dels att hon älskar stora folkmassor (rad 21). Att Britta på rad 28 meddelar att det inte är hennes ”image” (rad 28) att bli full tycks inte räcka för Ester. Hon förblir tveksam till hur Britta verkligen ställer sig i alkoholfrågan och väljer att ta reda på det genom att återge en gemensam bekants skvaller. På rad 32–34 berättar hon att Madde frågat henne om Britta är nykterist. Madeleine påstår sig ha sett Britta dricka flera gånger och hennes skvaller har gjort Ester fundersam eftersom hon har trott att Britta varit ”lite av en nykterist” (rad 34). Att inte dela förhållningssätt till alkohol framstår som ett hot mot vänskapsrelationen. Ett flertal redogörelser från Britta visar att hon känner sig manad att försvara sitt ställningstagande. Hon förhandlar därmed också den roll som hon fått i konversationen. Britta har varit med i UNF⁶⁰ (rad 35), hon tycker att andra får göra som de vill (rad 37), själv är hon ingen storkonsument utan hon har valt att dricka cider i speciella sällskap (rad 38–39) och Madeleine överdriver (rad 42).

Att motivera sitt drickande innebär en utmaning för Britta. Det blir tydligt genom att hon, efter att Ester har accepterat förklaringarna (rad 44) ändå fortsätter att ge redogörelser. Då Britta skriver att hon tycker att det är jobbigt att folk förknippar alkohol med en viss typ av människor (rad 47),

⁶⁰ UNF står för Ungdomens nykterhetsförbund och tillhör IOGT-NTO-rörelsen. Förbudet är religiöst och politiskt obundet men arbetar politiskt med frågor som rör alkohol, droger och ungdomar. Se www.unf.se (2010-10-21).

fungerar inlägget dels som en redogörelse för varför hon själv ibland dricker alkohol. Hon skulle aldrig ”göra [sig] jobbig för någon annan” (rad 50), dels öppnar hon för en diskussion kring vilken betydelse det har att ens vänner väljer att dricka alkohol.

Att i interaktionen etablera gemensamma uppfattningar om vad bekanta gör och tycker är ett sätt för Ester och Britta att visa varandra vänskap. Britta har en gång varit tillsammans med ”en hejdlöst full rut” vilket hon refererar till som ”fruktansvärt” eftersom hon trodde att Rut skulle dö (rad 52–44). Genom att Ester bekräftar detta som jobbigt (rad 55) är flickorna överens om att det inte är acceptabelt att bli så berusad att man blir till besvär för någon annan.

Efter att ha fått med sig Ester på sin sida, vågar Britta lyfta diskussionen ett steg högre utan att riskera att vänskapen hotas. Hon motiverar nu varför hon själv inte tycker att det går an att döma en kamrats person efter kamratens dryckesvanor (56–60). Dels diskuteras Malva Engmans drickande, dels Saras sätt att ”nedvärdera” Malva för att hon dricker (rad 56–60). Som redogörelse för detta lyfter Britta fram några av Malvas goda egenskaper: ”om det är någon som inte är överlägsen i hela världen trots hennes kunskap är det malva engman. hon är otroligt schyst”. Att Malva är smart och schyst görs till argument för att generellt inte döma personer utifrån deras förhållningssätt till alkohol. Ester medger först att hon kan känna igen sig i Saras åsikter eftersom även hon ”har en tendens att nedvärdera en person som dricker!” (rad 67–68) men tillägger att det ”iförsig” nog mest gäller innan hon lärt känna personen ordentligt. Ester skulle verkligen inte tänka negativt om Malva bara för att hon drack (rad 69–70).

Det är intressant att Ester här inte riktigt delar Brittans åsikt men att konversationen ändå flyter på som om flickorna hade varit överens. Ester säger att hon faktiskt brukar döma personer efter deras förhållningssätt till alkohol. Det är först när hon lärt känna en person som hon är beredd att ändra uppfattning. Ester behåller sin roll som nykterist och sina åsikter att det är fel att dricka för drickandets skull och att personer som gör det handlar fel (rad 71–73). I sitt kommande inlägg bemöter Britta det med orden ”nä, det är verkligen sant” (rad 76). Hon håller dock endast med om att det är fel att dricka för drickandets skull. Tillägget att hon inte har något emot att folk ”dricker för att de tycker om det” (rad 78) bäddas in så att det nästan döljs bland leenden (rad 80 och 84), bekräftelserna ”så vi tycker nog rätt lika ändå” (rad 81), ”jag är glad att du frågade” (rad 82) och slutligen den kärleksfulla avskedsfrasen ”all kärlek till dig”. I den här sekvensen av chatten står Britta ensam för sju på varandra följande inlägg. Hon lyckas förmedla sin åsikt utan att Ester tar illa upp. Flickorna förblir vänner. Konversationen avslutas med att Ester bekräftar att de tycker lika. Hon uttrycker också att det känns bra att ha fått veta var Britta står (rad 86–87). Den upprepade frasen ”all kärlek till dig” med tillägget ”käraste” (rad 88) utgör de sista orden i konversationen.

6.4 Chatt mellan Roshin och Tim

Chattkonversationen mellan Roshin och Tim handlar om att visa vänskap genom att markera etnisk samhörighet. Roshin och Tim ägnar sig åt detta parallellt med att de lyssnar på musik. Jag sitter bredvid Roshin under tiden då hon kommunicerar med Tim. Det är fredag eftermiddag och klockan är ungefär fem. Datorn hemma hos Roshin är gemensam i familjen och placerad på köksbordet. Roshin sätter på den efter att hon och jag har avslutat vårt mellanmål och jag och Roshins mamma, som också är hemma, har börjat samtala med varandra. Det händer mycket i rummet runt Roshin. Det händer också mycket på skärmen framför henne. Förutom konversationen med Tim har hon ett par andra chattfönster öppna där hon diskuterar andra saker med andra vänner. Parallellt skriver hon och tar emot inlägg i gästboken på sin nätmötesplats.

Jag har inte träffat Tim och vet inte något annat om honom utöver att Roshin har berättat att han är en vän. Exemplet utgör andra delen av Roshins och Tims chatt som har haft uppehåll under några minuter. Uttrycket på rad 1 fungerar som ett försök att ta kontakt på nytt. Tim kallar sig *S L M Yall Know What That Means*⁶¹ medan Roshin använder sitt vanliga tilltalsnamn *Roshin*.

Exempel 13 Roshin och Tim chattar om musik och om att vara muslim

- 1 - S L M | Yall Know What That Means säger:
habibi ?
- 2 - Roshin - säger:
hälu
- 3 - S L M | Yall Know What That Means säger:
kan du ba lyssna på denna ?
- 4 - S L M | Yall Know What That Means säger:
<http://hem.bredband.net/incenerate/Tim.mp3>
- 5 - S L M | Yall Know What That Means säger:
ok ?
- 6 - Roshin - säger:
aaa..
- 7 - S L M | Yall Know What That Means säger:
merci
- 8 - Roshin - säger:
va e de me den?
- 9 - S L M | Yall Know What That Means säger:
ja har MIXAT ! lyssna på hela
- 10 - Roshin - säger:
ojoooj
- 11 - Roshin - säger:
najs

⁶¹ SLM kan avse Scandinavian Leather Men som är en klubb för homosexuella män med särskild fascination för läderkläder. SLM finns i Sveriges och övriga Skandinavien storstäder. I Europa går samma typ av klubbar under namnet ECMC, European, Confederation of Motorcycle Clubs. Se till exempel www.slmstockholm.se (2010-10-21) för mer information. Att Tim väljer detta användarnamn betyder troligtvis inte att han själv är en så kallad läderbög utan snarare att han driver med fenomenet.

- 12 - S L M | Yall Know What That Means säger:
hahaha ja har MASSA mixar
- 13 - S L M | Yall Know What That Means säger:
ja kan skicka OM du vill höra
- 14 - Roshin - säger:
hahha
- 15 - Roshin - säger:
ja vill men ja har typ ingen plats i datan
- 16 - S L M | Yall Know What That Means säger:
HARAM O INTE HA PLATS ! hahahaha
- 17 - Roshin - säger:
hahha
- 18 - Roshin - säger:
ja e inte muslim ens
- 19 - S L M | Yall Know What That Means säger:
;o
- 20 - S L M | Yall Know What That Means säger:
- 21 - S L M | Yall Know What That Means säger:
*
- 22 - Roshin - säger:
du e va
- 23 - S L M | Yall Know What That Means säger:
aa lite hahaha ja träffar brudar o så men d enda ja gör som muslim
- 24 - Roshin - säger:
e o inte äta gris
- 25 - Roshin - säger:
modern muslim'
- 26 - S L M | Yall Know What That Means säger:
hahahah mm

6.4.1 ”modern muslim”

Chatt sker ofta spontant. Så är det också i det här fallet. I mina fältanteckningar berättar jag hur Roshin sätter på datorn efter mellanmålet. Hon loggar in på chattprogrammet och blir strax därefter kontaktad av Tim. De skickar inlägg till varandra en stund. Konversationen har sedan ett uppehåll. Uppehållet kan bero på att någon av dem deltar i andra parallella verksamheter vid sidan av chatten. Konversationen kan också ha avstannat för att de i den första delen inte lyckas bli engagerade kring något specifikt ämne.

Hur kan Roshins och Tims chattkonversation beskrivas med avseende på ramar, mål och roller? Roshin och Tim umgås genom att chatta. Deras konversation omges av informella ramar. Verksamheten har inga förutbestämda mål. Det finns ingen i förväg bestämd tidpunkt för start och avslut. Konversationen sker direkt. Deltagarna delar tid, men inte plats. Det kommunikativa projekt som jag har valt att lyfta fram i analysen handlar om att anspela på etnisk samhörighet för att bekräfta vänskapsrelationen. Projektet pågår parallellt med projektet att lyssna på och samtala om musik. Båda projekten drivs till största delen av Tim. Det är han som använder utländska ord och det är han som har mixat musik som han ber Roshin att lyssna på.

Konversationen i exemplet får tidigt ett formulerat mål genom att Tim ber Roshin att lyssna på musik (rad 3) som han skickar adressen till (rad 4).

Ungdomarna ägnar sig åt detta fram till rad 15 där Roshin berättar att hon inte kan ta emot en av Tims musikfiler eftersom hon inte har tillräckligt utrymme i sin dator. Därefter byter de ämne och diskuterar istället sina respektive förhållningssätt till islam (rad 18–26). Verksamheten får därmed nya mål.

Konversationen inleds med att Tim kallar på Roshin med uttrycket "habibi?" (rad 1).⁶² Med det efterföljande frågetecknet undrar han om hon är tillgänglig för interaktion. Exakt vilken relation Roshin och Tim har kan inte utläsas av användningen av det kärvännliga uttrycket "habibi". Att Tim väljer ett arabiskt ord, vilket det är fråga om här, visar dock att han vill framhålla sin identifikation med en viss kultur. Roshins föräldrar är födda och uppvuxna i Iran och hemma hos Roshin talar man persiska. Vilken etnisk bakgrund Tim har vet jag inte. Utifrån de utländska ord han använder, "merci" på rad 7 och "HARAM" på rad 16, är det tänkbart att han har arabisk eller persisk härkomst. *Habibi* och *haram* är arabiska medan *merci* i det här fallet troligtvis avser ett persiskt lånord från franskan. Ord och uttryck från arabiska, persiska och många andra språk är dock vanliga bland ungdomar i Sverige. De används oavsett egen etnisk bakgrund av olika skäl och i olika situationer av unga som vill identifiera sig med en invandrar-kultur eller en kultur som inte tillhör majoritetsbefolkningens (se till exempel Kotsinas 1994).

Inga arabiska eller persiska uttryck förekommer i Roshins inlägg. Dock förstår hon troligtvis vad Tim menar. Hon skrattar (rad 17) åt Tims skämt på rad 16, "HARAM O INTE HA PLATS!". På rad 18 uttrycker hon att hon inte är muslim. Haram är arabiska och betyder "förbjuden". Normalt är haram ett religiöst, moraliserande ord. Det utgör motsatsen till *halal*, som betyder tillåten eller påbjuden. Inom islam är det till exempel haram att äta griskött, att stjäla och att ta ränta. Här har betydelsen glidit över till ett mer allmänt "så får man inte göra". Skratten från Tim på rad 16 och Roshin på rad 17 antyder att båda två anser att det låter bisarrt och roligt att använda uttrycket på detta sätt.

Roshin använder försvenskad engelska ett par gånger under konversationen med uttrycken "hälu" (rad 2) och "najs" (rad 11). Engelska förekommer även i Tims användarnamn "Yall Know What That Means". Användningen av de engelska uttrycken fyller dock inte samma funktion som de arabiska och persiska. Engelska förknippas med såväl chatt som ungdomars och vuxnas informella kamratspråk och används oavsett etnisk bakgrund (Sveningsson 2001).

⁶² Habibi är ett vanligt och ganska neutralt, kärvännligt ord i arabiskan som kan användas mellan allt ifrån förälskade till goda vänner. Lexikonformen är *habib*. *Habibi* är ursprungligen maskulinum, i motsats till femininum *habibi* eller *habibati*. *Habibi* används dock ofta även som könsneutral form, särskilt när uttrycket riktas till någon annan än en kvinnlig käresta. Betydelsen spänner över allt från älskling till gamle kompis. Suffixet *i* betyder min.

I interaktionen orienterar sig Tim och Roshin mot olika roller. Tim lyfter fram rollerna invandrare och muslim. Roshin visar viss samhörighet med rollen invandrare utan att förstärka den men motsätter sig rollen som muslim med inlägget ”ja e inte muslim ens” (rad 18). Hon har tidigare accepterat Tims anspelningar på en gemensam etniskt kulturell tillhörighet. De delar dock inte religiös uppfattning och ordet *haram* kopplar hon alltså till islam. Tim reagerar med en blinkande, förvånad emoticon (rad 19). Han skickar sedan ett tomt inlägg och därefter en asterisk ” * ” (rad 21), som möjligen illustrerar en pussmun. Roshin säger dock ingenting om sitt eget förhållningssätt till islam utan ber istället Tim att redogöra för sitt religiösa ställningstagande. På Roshins fråga ”du e va” (rad 22) svarar han ”aa lite hahaha ja träffar brudar o så men d enda ja gör som muslim e o inte äta gris”. Roshin bedömer honom vara en ”modern muslim” (rad 25) vilket Tim godtar med ett skratt och ett medhållande ”mm” på rad 26.

Skratt används på flera ställen i konversationen av både Tim och Roshin. De utskrivna skratten tjänar som resurs för att etablera vänskapen mellan dem. På rad 12 skrattar Tim efter att han fått beröm av Roshin för musiken. Genom att först skratta kan han erbjuda Roshin att höra fler mixar på ett artigt sätt utan att det låter som om hon måste. Roshin skrattar sedan på rad 14 innan hon meddelar att hon vill, men inte kan ta emot filen (rad 15). Hon faller också in i Tims skratt (rad 17) åt hans skämt på rad 16. I samband med att Tim använder ett ord som förknippas med islam uppkommer en risk för att ungdomarna ska bli oense. Tims skratt på rad 23 kan vara ett försök att undvika en konflikt. På rad 26 skrattar han när Roshin kallar honom ”modern muslim” (rad 25).

Versaler används i några inlägg i syfte att ge emfas åt det som sägs. På rad 9 skriver Tim ”ja har MIXAT!”, på rad 12 ”ja har MASSA mixar” och på rad 16 ”HARAM O INTE HA PLATS !”. Tims mixade musik framhålls som viktig. Användningen av versaler i ”OM du vill höra” (rad 13) visar dock att Tim tar hänsyn till Roshin. Han ska bara skicka filerna ”OM” hon verkligen vill höra dem.

Tim har en något mer aktiv roll i konversationen än vad Roshin har. Det är han som tar kontakt. Det är också han som introducerar ämnet musik genom att skicka adressen till en hemsida där Roshin kan lyssna på en låt som han har mixat. Roshin uttrycker sitt gillande (rad 6) vilket medför att Tim kan driva musikprojektet vidare. Han måste dock själv påpeka att det är han som har gjort mixen (rad 9) eftersom Roshin inte verkar ha förstått det (rad 8). När Roshin berömmar honom med uttrycken ”ojojoj” (rad 10) och ”najs” (rad 11) drivs projektet framåt ytterligare och Tim berättar att han har en massa mixar som han kan skicka om Roshin vill höra dem (rad 12 och 13). Hon svarar att hon vill lyssna på Tims mixade musik men att hon inte har plats i sin dator för att ta emot den (rad 15). När Roshin berättar att hon inte är muslim (rad 18) sker ett ämnesbyte i konversationen. Dessutom byter

deltagarna roller så att Roshin blir mer aktiv än Tim, genom att Tim får försvara sitt religiösa ställningstagande.⁶³

6.5 Dans nät dagbok

Dan skriver regelbundet inlägg i den dagbok som är kopplad till nätmötesplatsen Lunarstorm. Idag, snart fem år efter att materialinsamlingen ägde rum, används sällan begreppen dagbok eller nät dagbok om den här typen av texter på nätet. Nät dagbok har fått ge vika för begreppet blogg. Strax efter det tillfälle då Dans inlägg samlades in skedde ett namnbyte på nätmötesplatsen. Dagboken kom att kallas blogg. Själva funktionen förändrades dock inte vid namnbytet. Eftersom dagbok är den term som användes då jag samlade in materialet har jag valt att även här använda begreppen dagbok och nät dagbok när jag refererar till detta material.

Jag observerade Dan under vårterminens första skolvecka, det vill säga under vecka 2, den 9–13 januari 2006. Under denna vecka skrev han inga inlägg. Materialet har tillkommit den 2–30 december 2005, under vecka 48–52. Alltså strax innan observationerna genomfördes. För att få ett sammanhang har jag valt att redovisa samtliga inlägg som skrivits i december. Det är sju stycken och de handlar om Dan själv och om vad som händer i hans liv under den aktuella perioden.

Information från mina fältanteckningar som kan vara relevant i analysen är att Dan bor i lägenhet vid huvudgatan i orten Lövsta. Han har cirka fem minuters promenadväg till skolan. Hans fotbollslag tränar i låg- och mellanstadieskolan som ligger bakom gymnasieskolan. Replokalen där han övar med sitt rockband ligger i Svenska kyrkans lokaler ett stenkast från Dans hem. I sin vardag rör sig Dan på en ganska liten yta geografiskt sett. Han umgås mycket med pojkar som han har vuxit upp tillsammans med. Sedan han började gymnasiet, föregående termin, har han även lärt känna en del ungdomar från grannorten Ekeby som går på skolan. Dans föräldrar är ny-skilda och han bor med sin mamma.

Tekniskt fungerar dagboksfunktionen på nätmötesplatsen så att det senaste inlägget visas på skärmen först sedan besökaren, via Dans presentationssida, har klickat sig fram till dagboken. På sidan visas ett inlägg i taget. Besökaren kan dock enkelt läsa tidigare inlägg genom att klicka på en pil under dagbokstexten. Dan har själv formulerat rubrikerna. Datum och klockslag har angivits automatiskt när inläggen har publicerats. Jag har numrerat dem efter den ordning de tillkommit. I analysen kommer jag att referera

⁶³ Jonathan Morén, doktorand i semitiska språk vid Institutionen för lingvistik och filologi vid Uppsala universitet, har hjälpt till med översättning och tolkning av de arabiska uttrycken i chattutdraget. Helena Bani-Shoraka, fil dr och lektor i iranska språk vid Institutionen för lingvistik och filologi vid Uppsala universitet har översatt och delat med sig av sina synpunkter på användningen av ordet *merci*.

till inläggens nummer. I Exempel 14 återges samtliga sju inlägg från december månad i sin helhet. Jag refererar till hela utdraget ur nätdebattboken, det vill säga alla sju inläggen, som en text. Inga inlägg från någon annan än Dan ingår i materialet och det förekommer ingen synlig respons på Dans text. Analysen av nätdebattboken ges därför en delvis annan inriktning än de föregående analyserna i kapitlet. Bland annat kommer jag att diskutera vilken slags text som Dan skriver.

Exempel 14 Dans nätdebattbok under december månad

- 1 Den otroliga vandringen...;) Fre 2 dec 05 22:37
- hej...repade idag efter skolan...sen åkte jag och Olle till Ekeby för att spela innebandy. när vi kom fram till halen var det ingen där...så vi försökte ringa hem till Jan eller vi hittade inget nummer...så vi påbörjade en otrolig vandring genom Ekeby och var vilse ett antal gånger. när vi väl kom till hans gata vart vi nästan överfallna av 15 vilda hundar...och när vi kom fram till Jan såg vi att vårt tåg hem skulle gå om en timme...avslutade i allafall resan med en bit tårta på kvantum...sen råkade man ju även träffa något sött där...;)
- 2 spelning ikväll...;) Fre 16 dec 05 14:19
- Guld me spelning ikväll..jag är taggad som fan...;) guld att vi ska spela som sista band...alltså tjugo i tolv...hoppas att folk är kvar då..P
- men men ska börja fixa till lite för ikväll...förresten för er som vill komma är det i matteuskyrkan i Ekeby...men det är ingen kristen grej tror jag...;)
- 3 en Lyckad spelning Sön 18 dec 05 21:05
- guld vi hade splning i fredags...fy fasen va bra det gick...vi lekte sönder allt...vi får tacka all publik som höll ut enda till oss...helst ni lövstabor nim är guld värda och även ni ekebybor...;)
- 4 sjuk...:(Tis 20 dec 05 09:24
- pung..... är sjuk idag...jag hatar att vara sjuk..så skulle jag göra prov idag..så jag pluggade sönder igår...och så vaknar man upp me feber...fan så är det sista ungdomskvällen me Stina i kväll också...jag måstas ju gå på den...hoppas jag blir frisk till avslutningen i morgon

- 5 jullov...:) Ons 21 dec 05 10:27
- guld me jullov...:) guld,guld och åter guld...:) nu ska jag bara slappa...:) haha fick pris av kuratorn för jag varit så lite sjuk...:) lite ironiskt att jag var sjuk igår då...:) ne nu ska jag sluta skriva.... Bio ikväll me eva o albert...:)
- 6 styrelsemöte....:) Ons 28 dec 05 20:16
- guld hade styrelsemöte för korpenlaget idag..fan det verjar som om det har blivit riktigt seriöst...:) vi har fixat sponsorer nu till och med...:)
- 7 fläsk...:) Fre 30 dec 05 18:45
- fläskar med albert...äter chips och lilar gura....guld...:)

6.5.1 ”guld,guld och åter guld...:)”

Nättdagbokstexten som verksamhet betraktas lämpligast, liksom chatten och SMS-kedjan, som en egen verksamhet där tid och plats förläggs till datorskärmen. Interaktionen i nättdagboken fungerar med fördröjning. Dan har möjlighet att skriva sina inlägg när han vill under dygnet och läsarna kan också läsa dem när de vill efter det att de publicerats. Fyra av inläggen har skrivits på kvällen, ett under eftermiddagen och två under förmiddagen. Det tidigaste inlägget är skrivet klockan 9:24 och det senaste klockan 22:37. Dan har haft möjlighet att skriva från vilken internetuppkopplad dator som helst. Var han befunnit sig vid skrivtillfället framgår dock inte av inläggen. Dan väljer att uttrycka sig kortfattat i nättdagboken. Med flera på varandra följande punkter skiljer han de korta meningarna och fraserna åt och ger dem eftertryck. Subjektet är ofta men inte alltid underförstått. Många av inläggen har en stackatoliknande rytm. Det sjunde inlägget kan illustrera detta, ”fläskar med albert...äter chips och lilar gura....guld...:). Det går fort att läsa och troligtvis har det också gått fort att skriva inläggen.

Vad avser ramar i exemplet är det intressant att närmare granska vilken typ av text inläggen i nättdagboken omfattar. Det är tänkbart att en uppfattning om dagboksgenren har påverkat Dan i hans val av textinnehåll. Han har fört sju anteckningar under december månad som alla rör erfarenheter och händelser i hans vardag. Inläggen har, som nämnts, publicerats under rubriken dagbok på en nätmötesplats. Jag betraktar Dans nättdagbok som en lite omodern blogg. Den fyller samma kommunikativa funktioner som en blogg genom att den rör personligt hållna iakttagelser och synpunkter på dags-

aktuella händelser, den är öppen och publicerad på nätet och den innehåller angivelser om datum och klockslag samt en kommentarfunktion för läsare, som dock inte används. Dock saknas länkar och bilder.

Några allmänna reflektioner kring bloggar är att begreppet blogg idag generellt har en positiv laddning till skillnad från till exempel begreppet chatt. Bloggen används av såväl ungdoms- som vuxengenerationen. Min uppfattning är att varje bloggare använder bloggen på sitt eget sätt. Många är orienterade kring ett visst ämne, till exempel matlagning, heminredning, politiska händelser, en semesterresa eller dylikt. Andra bloggar ser planlösa ut för en utomstående betraktare. Det senare gäller Dans nätdagbok. Det är svårt att urskilja några tydliga syften med hans text. Svaret på frågan varför Dan skriver nätdagbok kan därför enbart omfatta spekulationer.⁶⁴ Kanske är det ett sätt för honom att visa andra att han har ett intressant liv. Det är kanske statusförknippat att ha en nätdagbok. Verksamheten att skriva inlägg kan utifrån analysen av Dans nätdagbok sägas omfatta målen att dokumentera dagsfärska händelser samt att informera kamraterna om vad som pågår i vardagen. I det här sammanhanget vill jag särskilt peka på hur Dan förmedlar en bild av sig själv och sitt liv via sina nätpublicerade inlägg. Även om det här inte är fråga om ett explicit möte mellan jämnåriga är praktiken umgänge framträdande i nätdagboken.

Vilka verksamhetsroller framträder då i texten från Dans nätdagbok? Trots att det bara är Dan som skriver vill jag hävda att nätdagboken i hög grad är interaktiv. Dan vänder sig till en publik som, av innehållet i inläggen att döma, tycks omfatta hans närmaste vänskrets. Dan får inga synliga kommentarer på sina inlägg. Det är dock inte otänkbart att kommentarer kommer i andra sammanhang. Även om belägg saknas i mitt material är det möjligt att läsarna till exempel refererar till Dans nätdagbok i telefonsamtal eller när de träffas. I det första inlägget lämnas mycket öppet för läsaren att ställa frågor om eller kommentera. Läsarna skulle till exempel säkert vilja veta mer om de 15 vilda hundarna och veta vad eller vem han refererar till som ”något sött” (inlägg 1). Att inte avslöja allt kan dels utgöra ett försök att få läsaren att lämna kommentarer, dels kan det vara ett sätt att rikta sig till en specifik publik. Dans närmaste vänner vet kanske vad som menas med ”något sött”.

Dan skriver alltså inte enbart för sig själv. Han inleder det första inlägget med ”Hej...”. I det andra inlägget bjuder han in läsarna till sin spelning, ”för er som vill komma är det i matteuskyrkan i Ekeby...”. Vi får inte veta mycket om läsarnas roller. Att Dan lägger till att han inte tror att spelningen är en ”kristen grej” (inlägg 2) säger dock något om hur han uppfattar läsarna, det vill säga att de inte skulle vilja komma om spelningen ordnades som en ”kristen grej”. I det tredje inlägget tackar han ”all publik” som såg spelningen. Personerna i publiken kategoriseras som Lövstabor och Ekebybor. Detta tyder på att Dan känner och träffar publiken i sin vardag. I texten

⁶⁴ Jag har inte frågat Dan varför han skriver nätdagbok.

nämns också många personer som en tänkt läsarkrets kanske känner till, till exempel Olle och Jan (inlägg 1), Stina (inlägg 4), Eva (inlägg 5) och Albert (inlägg 5 och 7). Helt naturligt tilldelar Dan läsarna passiva roller i verksamheten kring nätdagboken. Deras verksamhetsroller går ut på att läsa innehållet, reflektera över det och möjligen kommentera det.

Nätdagboken erbjuder en möjlighet för Dan att konstruera en roll som han själv har kontroll över. Han kan alltså själv styra vilken bild läsarna får av honom. Nätdagboken kan därför liknas vid en tavla eller ett ansikte mot omvärlden.

Att studera vilka ämnen som tas upp i texten är intressant både i syfte att reda ut vem Dan riktar texten till och vilken bild han väljer att ge av sig själv. Dessutom är ämnena intressanta utifrån studiens inriktning mot verksamheter. Dan har själv gjort ett urval av tankar och händelser i vardagen som han velat berätta något om, nämligen hans förhållande till orterna Lövsta och Ekeby samt händelser kring kyrkans unga, skolan, jullovet och korpenfotbollen. Samtliga fem ämnen känner jag igen som samtalsämnen noterade i mina fältanteckningar i samband med observationerna. Det som Dan väljer att ta upp i nätdagboken väljer han således också att diskutera med kamrater i andra sammanhang och i andra medier.

Det första ämnet, förhållandet till orterna Lövsta och Ekeby, återkommer några gånger i texten. Dan bor själv i Lövsta. På hans skola, som också ligger i Lövsta, går bland annat ungdomar från Ekeby. De två orterna är ungefär lika stora. Avståndet mellan dem är cirka åtta kilometer och ungdomar förflyttar sig enklast från den ena orten till den andra med tåg. Det tar ungefär tio minuter. I Dans text framstår dock det geografiska avståndet som långt. Till exempel tackar han särskilt den publik som åkt från Lövsta till Ekeby för att se hans spelning (inlägg 3). De är ”guld värda” för att de ”höll ut” och väntade på bandet som framträdde sist. I det första inlägget får grannorten en okänd och nästan exotisk framtoning när Dan redogör för ”en otrolig vandring genom Ekeby” då han och Olle ”var vilse ett antal gånger” och dessutom nästan blev ”överfallna av 15 vilda hundar”.

Textens andra ämne rör händelser förknippade med Svenska kyrkans unga. Till dessa kopplar jag repande och spelning med rockbandet eftersom replokalen ligger i församlingshemmet i Lövsta och spelningen äger rum i Matteuskyrkan i Ekeby. Ungdomskvällen med Stina, som nämns i inlägg 4, avser en träff med Svenska kyrkans unga i Lövsta. Dan uppmärksammar att han tillbringar en del av sin fritid i kyrkan.

Det tredje ämnet, skolan, får utrymme först i samband med att Dan, i inlägg 4, berättar att han är sjuk och att han ”hatar att vara sjuk”. Det är underförstått att han har blivit sjuk för att han ”pluggade sönder igår” eftersom han ska ha prov. Till ämnet om skolan hör även avslutningen och priset för låg frånvaro som han mottagit av kuratorn.

Textens fjärde ämne hänger ihop med det tredje. Det rör jullovet som Dan upplever som ”guld, guld och åter guld...:” (inlägg 5). Jullovsaktiviteter

som Dan nämner är att ”slappa” (inlägg 5), gå på bio (inlägg 5), ha styrelsemöte med korpenlaget (inlägg 6) och att ”fläska”, det vill säga äta chips och ”lira gura” (inlägg 7).

Styrelsemötet med korpenlaget upptar ett eget inlägg. Under den vecka då jag observerar Dan tar också aktiviteter kopplade till korpenlaget stor plats i samtal med kamrater. I det sjätte inlägget nämner Dan att ”det har blivit riktigt seriöst...”. De har ”till och med” ”fixat sponsorer” (inlägg 6).

Intressant i detta sammanhang är vad Dan inte tar upp i sin nätdagbok. Till exempel går det nästan läsaren förbi att det är jul. Dan nämner att det är lov och han berättar om några trevliga aktiviteter som han ägnar sig åt. Ingenstans nämner han dock själva jul- eller nyårsfirandet. Utifrån mina fältanteckningar vet jag att Dans föräldrar är nyskilda. Det är därför troligt att han upplever en speciell jul just i år. Han väljer dock att inte kommentera det. Den bild av sig själv som Dan vill förmedla via nätdagboken formas av vilka händelser han berättar om. Förutom sjukdomen i inlägg 4 nämner han endast trevliga händelser. De allra flesta av hans emoticons är också glada eller blinkar vilket understryker en positiv bild av en glad kille som har kamrater och roliga intressen.

Innehållet i Dans nätdagbok omfattar alltså förhållandet till orterna Lövesta och Ekeby, kyrkans unga, skolan, jullovet och korpenfotbollen. I det kommunikativa projektet att förmedla en bild av sig själv på nätet väljer Dan att skriva om sina intressen, bandet och fotbollen. Han väljer också att berätta om några upplevda och planerade sociala händelser tillsammans med kamrater, nämligen resan med Olle till Ekeby för att spela innebandy (inlägg 1), bio med Eva och Albert (inlägg 5) samt att ”fläska” med Albert (inlägg 7).⁶⁵ Dan framhåller att han är social tillsammans med kamrater och att han har många intressen.

Texten omfattar flera emoticons vilket innebär att Dans känslor synliggörs i texten. Totalt förekommer tre blinkande emoticons, 15 glada, en som räcker ut tungan (inlägg 2) och en ledsen (inlägg 4). Två av de blinkande finns i rubriker och bidrar till att fånga läsarens intresse för texten. De antyder ett spännande innehåll. Den tredje förekommer efter att Dan, i det första inlägget, har berättat om ”något sött”. Glada emoticons förekommer mycket frekvent. I det femte inlägget avslutar de i stort sett varje fras. Min tolkning är att de speglar såväl Dans humör som hans ambition att berätta om trevliga och roliga händelser. Emoticonen med utsträckt tunga utgör en kommentar till att Dan hoppas att folk är kvar i Matteuskyrkan till tjugo i tolv då hans band ska spela. Den bekräftar de faktum att det kommer att vara sent och att flera andra band har spelat dessförinnan. Endast en ledsen emoticon förekommer i texten. Den visar vad Dan tycker om att vara sjuk

⁶⁵ Under observationsveckan träffar jag Olle som har vuxit upp tillsammans med Dan och som går i Dans parallellklass. Eva och Albert träffar jag inte och hör inte heller talas om. Jag vet alltså inte något om vilken relation Dan har till dem eller om de är i Dans ålder.

(inlägg 4). Emoticons förekommer ibland tillsammans med ord och fraser som uttrycker känslor, till exempel ”jag är taggad som fan.....)” (inlägg 2), ”sjuk....:)” (inlägg 4) och ”guld me jullov....)” (inlägg 5). De bidrar till att förstärka den känsla som uttrycks.

Ett favoritord tycks vara ”guld”, som används åtta gånger totalt och förekommer i fem av de sju inläggen. Uttrycket är positivt laddat och nämns i samband med att Dan berättar om lyckade, roliga händelser. Negativt laddade förstärkningsord och kraftuttryck som bidrar till att ge karaktär åt texten är exempelvis ”fy fasen” (inlägg 3) och ”pung” (inlägg 4).

6.6 Sammanfattande diskussion

Analyserna som presenterats i kapitlet har syftat till att visa hur undersökningens ungdomar tillsammans med vänner bygger verksamheter med hjälp av språkliga resurser. Jag har undersökt hur de etablerar ramar och mål samt formar verksamhetsroller, hur de uttrycker sig språkligt, vilken plats och betydelse interaktionsmedierna tilldelas samt huruvida interaktionen påverkas av de medier som används. I kapitlet har verksamheterna, språket och medierna undersökts parallellt. I denna sammanfattning diskuteras dessa tre enheter dock var för sig. Umgängespraktiken och det kommunikativa projektet att etablera, förhandla och visa vänskap, som är gemensamt för de fyra analyserade exemplen, behandlas i avsnitt 6.6.1. Interaktionsmediernas plats och betydelse i verksamheterna diskuteras i avsnitt 6.6.2 och språkliga resurser som redskap för att föra verksamheter framåt summeras i avsnitt 6.6.3. I avsnitt 6.6.4 sammanfattas sambanden mellan kommunikativa verksamheter, val av språkliga resurser och val samt val och användning av interaktionsmedier.

6.6.1 Att umgås – etablera, förhandla och visa vänskap

Hur kan exemplens verksamheter beskrivas med avseende på ram, mål och roller? Samtliga fyra exempel omfattar verksamheter med informella, kamratliga ramar. Dessa tydliggörs bland annat av hur deltagarna tilltalar varandra, exempelvis ”Gumman” (SMS-korrespondensen mellan Louise och Christine), ”min kära” (chattkonversationen mellan Ester och Britta) och ”habibi” (chattkonversationen mellan Roshin och Tim). Den informella kontexten är också tydlig i avslut som ”pussar” (Louise och Christine) och ”all kärlek till dig” (Ester och Britta). Vidare hör de ämnen som diskuteras till ett kamratligt sammanhang, exempelvis filmträff och födelsedag (Louise och Christine), valborgsfirande (Ester och Britta) och spelning med rockbandet (Dan). Ibland är innehållet i interaktionen svårtillgängligt för utomstående läsare eftersom referenser saknas. I Dans nätdebok nämns exempelvis flera namn på personer som läsaren förväntas känna till och i Louises och

Christines SMS-korrespondens är det oklart exakt vilka personer som omfattas av ”tjejerna”. Bristen på referenser tyder på att verksamheterna har sitt sammanhang där och då och rör personer som känner varandra väl.

Undersökningens ungdomar umgås dagligen med jämnåriga och umgängespraktiken kan sägas vara mycket vanligt förekommande i de tre domänerna skolan, hemmet och fritiden. De verksamheter som analyserats i detta kapitel byggs upp kring umgängespraktiken och det gemensamma kommunikativa projektet att etablera, förhandla och visa vänskap. Louise och Christine visar vänskap med uttryck för omtanke och de tilltalar varandra med ”rara” ord. Ester och Britta arbetar hårt för att vara sams och överens. Att närma sig varandras ståndpunkt är också viktigt i Roshins och Tims konversation. I samtliga exempel förekommer även andra parallella projekt som i många fall är mer explicita än vänskapsprojektet. Dessa påverkar vilka resurser som används för att driva verksamheterna framåt. Louises och Christines SMS-korrespondens behandlar bland annat en inbjudan till en filmträff, Ester och Britta diskuterar valborgsfirandet, Roshin och Tim lyssnar på musik och Dan berättar om en utflykt till Ekeby.

De fyra verksamheternas mål har i huvudsak analyserats utifrån vilka ämnen som tas upp i interaktionen. I SMS-exemplet har jag istället för ämnen studerat kommunikativa handlingar. Louises och Christines korrespondens via SMS har, till skillnad från de övriga exemplen, ett tydligt förutbestämt mål. Louise bjuder Christine till en filmträff som Christine tackar nej till eftersom hon är upptagen på annat håll. Ämnena i Dans nätdagbok tyder på att Dan troligtvis skrivit inläggen i syfte att informera vänner om aktuella tankar och händelser i hans liv.

Analysen av verksamhetsroller har främst handlat om att studera vilka resurser deltagarna använder för att visa att de är vänner. Ester och Britta visar vänskap genom att enas kring ett gemensamt förhållningssätt till alkoholförtäring. Roshin och Tim enas kring att de tillhör samma etniskt kulturella samhällsgrupp. Att enas och att dela uppfattning utgör i dessa verksamheter kommunikativa projekt som syftar till att befästa rollerna som vänner. Louise och Christine visar vänskap i sin SMS-korrespondens genom att vara artiga, kärvännliga och omsorgsfulla mot varandra. Även Ester och Britta och Roshin och Tim visar varandra uppskattning och Dan tackar sina läsare för att de tagit sig till Ekeby för att se hans spelning.

I interaktion mellan vänner är statusförhållandet mellan deltagarna oftast jämlikt. Maktpositioner förekommer dock även i kapitlets exempel på interaktion mellan vänner. Till exempel är Tim till en början mer aktiv än Roshin i chattkonversationen om musik. Förhållandena växlar dock en bit fram i konversationen efter att Tim har använt ett arabiskt ord som Roshin förknippar med islam. Roshin och Tim delar inte religiöst förhållningssätt. Trots att Tim tidigare i interaktionen har varit den drivande blir det nu han som anpassar sina ställningstaganden efter Roshins.

Verksamheten kring inläggen i Dans nät dagbok är speciell i fråga om verksamhetsroller. Mediet utgör ett verktyg som erbjuder möjligheter för Dan att konstruera en roll som han själv har full kontroll över. Nät dagboken kan beskrivas som hans ”ansikte” mot omvärlden. De sätt på vilka Dan tilltalar sina läsare, de positiva uttryck han använder och de ämnen som han tar upp formar Dans verksamhetsroll i nät dagboken.

6.6.2 Interaktionsmediernas plats och betydelse

Vilken plats och betydelse tilldelas interaktionsmedierna i verksamheterna? I analysen har ramar, mål, roller och förekommande kommunikativa projekt setts som primära element i byggandet av verksamheterna. Ungdomarna SMS:ar inte, chattar inte och skriver inte nät dagbok enbart för sakens skull utan de använder medierna som verktyg för sina respektive kommunikativa projekt. Interaktionsmedierna ges en tydlig plats och betydelse utan att för den skull vara helt styrande. Vissa tekniska ramar och mål förekommer. Huruvida verksamheterna är spontant uppbyggda eller omfattar i förväg bestämda mål kan härledas till valet av medium. SMS:et har ett tydligt ärende, medan de två chattkonversationerna har kommit till spontant. Dans skrivande i nät dagboken kan vara spontant men ett bakomliggande allmänt mål förekommer troligtvis. Jag har valt att tolka detta mål som att det har med umgänge att göra. Ungdomarna håller kontakten med kamrater genom att uppdatera dem om aktuella tankar och händelser. SMS är ett lämpligt verktyg för en inbjudan eftersom inbjudan lätt når fram till mottagaren utan att hon eller han omedelbart måste ta ställning och besvara den. Chatt sker i regel spontant. Generellt för chattkonversationer gäller också att ingen i förväg bestämd tidpunkt för start och avslut förekommer. Man chattar så länge man har något att chatta om eller tills man blir avbruten av andra verksamheter på eller utanför skärmen. I chatt är orsaken till att deltagarna överhuvudtaget interagerar att de vill umgås som vänner. Således kan man betrakta det kommunikativa projektet att etablera, förhandla och visa vänskap som att det redan finns inbyggt i mediet.

På många sätt utgör mediernas ramar förutsättningarna för hur verksamheterna byggs upp. Interaktionens plats förläggs till mobilens eller datorns skärm och deltagarna befinner sig fysiskt på olika platser och omges av olika andra verksamheter som kan komma att påverka interaktionen. Att deltagarna i interaktionen inte delar fysisk plats kan ha betydelse på så sätt att de varken kan se eller höra varandra.

Vad gäller tidsaspekten har interaktionen i exemplen diskuterats utifrån om den skett direkt eller med förskjutning. I SMS-korrespondensen och de två chattkonversationerna sker interaktionen direkt medan läsarna av Dans nät dagbok troligtvis inte läser inläggen i direkt anslutning till att de publicerats. Vid direkt interaktion, som det varit fråga om i de flesta fall, är det ofta viktigt att interaktionen sker snabbt. Chatt bör gå snabbt av olika skäl. I

början är det viktigt att skicka snabba inlägg för att behålla interaktionspartnerns uppmärksamhet. I exemplet med Roshin och Tim vet vi att Roshin är upptagen av andra sysslor parallellt. Inläggen i chatten mellan Roshin och Tim är korta och därmed snabba. När deltagarna väl nått ett ämne som intresserar dem båda avstannar dock inte interaktionen. Nu bidrar engagemanget till att interaktionen fortsätter att gå snabbt. Den snabba interaktionen resulterar i normbrott av olika slag, ibland till exempel felstavning. Vanligt är också att meningar och fraser blir korta.

Vidare begränsar medierna tillgången till möjliga kommunikationsstrategier. Projekten att förhandla och etablera vänskap via textbaserade medier har medfört att deltagarna explicit med ord uttrycker vad de tycker, bekräftar varandra och visar omsorg om varandra. Med emoticons ler och blinkar de. De skrattar också skriftligt och använder versaler för att markera emfas.

6.6.3 Språkliga resurser

Hur uttrycker sig ungdomarna språkligt i de olika exemplen? Påverkas språket i interaktionen av de medier som används och i så fall hur? I detta kapitel har språkliga resurser setts som verktyg som deltagarna använder för att föra verksamheterna framåt. I interaktion ansikte mot ansikte kan andra resurser, exempelvis kroppsspråk, ansiktsuttryck, röstläge och liknande vara meningsskapande vid sidan av talet. I kapitlets exempel, där interaktionen sker skriftligt, blir dock det skrivna språket den enda möjligheten att skapa mening. Därför härleds deltagarnas val av språk även till mediernas tekniska förutsättningar.

I de fyra exemplen används generellt en vardaglig språklig stil. Några exempel på talspråkliga uttryck i Louises och Christines SMS-korresponens är ”kolla”, ”imorn”, ”Japp” (för ja), ”han” (istället för honom), ”me” (för med) och ”nån” (för någon). Vid sidan av talspråkliga uttryck förmedlas känslor explicit i ord vilket också kan betraktas som vardagligt. Dan skriver ”jag är taggad som fan”, och ”guld me jullov” i sin nätdagbok. Ester och Britta tilltalar varandra på ett känslostarkt sätt, exempelvis med fraserna ”jag har saknat dig!” och ”men oh! Britta min kära.”. I de fyra interaktions-exemplen förstärks känslor ofta visuellt med glada, ledsna och blinkande emoticons. Skratt skrivs också ut, exempelvis ”oh, he he” och ”ha ha, nej det är ju sant ;)” från Esters och Brittans chatt. I en tidigare studie (Bellander 2006) har jag diskuterat att det bland ungdomar verkar vara en trend att visa känslor i sociala medier på nätet och via SMS. Studiens huvuddeltagare använder dock känslouttryck mycket ofta även i muntliga möten vilket tyder på att känslorna utgör en naturlig del av umgängespraktiken.

Till den vardagliga språkliga stilen hör också engelska ord och uttryck. Engelska förekommer i Brittans och Tims användarnamn samt på andra ställen i de två chattexemplen. I Roshin och Tims chatt förekommer även arabiska och persiska ord.

Att betona vissa ord med hjälp av versaler gör texten expressiv och fungerar som hjälp för läsaren att se vad som är viktigt. I chatten mellan Tim och Roshin skriver Tim ”ja har MIXAT!” och ”HARAM O INTE HA PLATS !”. Det vanligaste skiljetecknet i SMS-korrespondensen mellan Louise och Christine är utropstecknet. Det förekommer på tio ställen i exemplet. Utropstecknen avslutar i regel meningar och används där man skulle kunna tänka sig punkt. Även i chattutdragen är utropstecken frekventa. Effekten blir att texterna uppfattas som expressiva. Några exempel är ”vi tänkte kolla på film med tjejerna i morgon nämligen!” (Louise och Christine)”, ”oj vad jobbigt!” (Ester och Britta) och ”men oh!” (Ester och Britta).

Vad gäller skiljetecken och interpunktion använder Dan flera på varandra följande punkter för att avgränsa fraser och meningar från varandra, exempelvis ”fläskar med albert...äter chips och lilar gura...guld..:). Detta sätt att skriva medför att texten går att korta så att mycket innehåll kan koncentreras till en liten yta.

Många av de språkdrag som nämnts karaktäriseras i tidigare forskning som typiska i skriftlig interaktion via mobiltelefoner och datorer (se avsnitt 2.2.3). Tänkbara förklaringar som ges är exempelvis att interaktionen ska gå snabbt, att deltagarna inte ser och hör varandra samt att andra kommunikationssignaler än skrift saknas. Ytterligare orsaker till förekomsten av de språkdrag som skiljer sig från hur vi är vana att se skriven svenska är att det ser tufft ut eller för att deltagarna vill visa att de är vana användare av sociala medier (Hård af Segerstad 2002 och Sveningsson 2001). Jag ser samtliga av dessa förklaringar som rimliga. Jag vill dock betona att det skrivna språket utgör det verktyg som deltagarna använder för att driva sina kommunikativa projekt. För att nå ett visst mål i interaktionen förekommer således utskrivet skratt, emoticons, hela ord i versaler och så vidare.

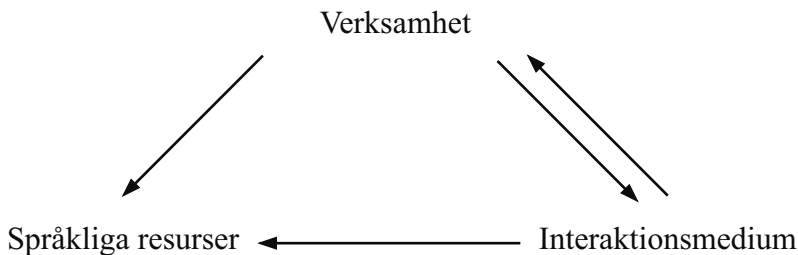
Viktigt att påpeka är också att språkdrag som normalt inte förknippas med text i mobiltelefoner och på nätet används i de fyra exemplen. Louises och Christines SMS omfattar exempelvis många långa utbyggda meningar som inleds med versaler och avslutas med skiljetecken. Detsamma gäller Esters och Brittas chatt som inte sticker ut nämnvärt i förhållande till konventionella skriftspråkliga normer.

6.6.4 Verksamhet, språkbruk och medium

De verksamheter som studerats i detta kapitel är vardagliga och informella. Några är också spontana. Deltagarna formar och etablerar ramar, mål och roller i situationen där och då men har troligtvis redan innan interaktionen har inletts föreställningar om hur verksamheten bör byggas upp. I resultatdiskussionen har jag valt att skilja mellan verksamheternas ramar (avsnitt 6.6.1) och mediernas ramar (avsnitt 6.6.2), trots att dessa självfallet samverkar i byggandet av de verksamheter som har analyserats. Till verk-

samheternas ramar räknar jag de kommunikativa projekten, som i vissa fall förekommer innan interaktionen har påbörjats och i andra fall skapas i interaktionen, parallellt med att verksamheterna byggs upp. SMS-korrespondensen och möjligen nätdagboken omfattar kommunikativa projekt som bestämts på förhand, nämligen att skicka en inbjudan respektive att uppdatera vänkretsen om aktuella tankar och händelser. I de två chattkonversationerna, som är spontana, uppkommer de kommunikativa projekten under interaktionens gång.

De analyserade exemplen omfattar vardera flera olika kommunikativa projekt, exempelvis att skicka en inbjudan, att diskutera alkoholkonsumtion och att lyssna på musik. De omfattar också ett gemensamt kommunikativt projekt, nämligen att etablera, förhandla och visa vänskap. Detta görs på olika sätt i exemplen. Verksamheternas ramar, exempelvis förekommande kommunikativa projekt och deltagarnas rollförhållande till varandra, påverkar valet av medium samt hur mediet används. Samtidigt påverkar mediet hur verksamheten utvecklar sig. Mediets förutsättningar, exempelvis att interaktionen begränsas till skärmens och tangentbordets resurser, påverkar hur det kommunikativa projektet utförs. Vilka språkliga resurser som används för att etablera, förhandla och visa vänskap bestäms av deltagarnas roller gentemot varandra samt av andra parallellt pågående kommunikativa projekt. Språkanvändningen, exempelvis hur känslor uttrycks, bestäms även av mediets förutsättningar. Modellen i Figur 6 sammanfattar hur verksamheter förhåller sig till val och användning av språkliga resurser samt val och användning av interaktionsmedium.

Figur 6 Förhållandet mellan verksamhet, språk och medium

Verksamheten har placerats i mitten av figuren. Den påverkar val och användning av medium samtidigt som mediet påverkar verksamheten. Val och användning av medium påverkar val och användning av språkliga resurser vilket också bestäms av verksamheten. Med andra ord utgör medierna delar av de studerade verksamheterna utan att vara helt styrande. Förutsättningarna för språkanvändningen varierar också beroende på vilka verksamheter den ramas in av.

En viktig slutsats är att medier och verksamheter på många sätt är sammanlänkade och oskiljaktiga varför det mest fruktbara är att studera vilka medier som väljs och hur de används parallellt med hur verksamheterna byggs upp. Språket kan inte enbart studeras i relation till mediet eftersom både val och användning av mediet och val och användning av språket styrs av verksamheterna, även om språket också styrs av mediet.

7 Mobilsamtal och SMS i kommunikativa verksamheter

I detta och följande kapitel söks svar på avhandlingens andra övergripande frågeställning, det vill säga vilka medier undersökningens ungdomar använder och hur de använder dessa. De sex huvuddeltagarna och jämnåriga som de umgås med har sin mobiltelefon påslagen och nära till hands dygnet runt. De använder mobilen främst för samtal och SMS-meddelanden, men också som till exempel klocka, almanacka, kamera och mp3-spelare.

Mobilsamtal och SMS-meddelanden kan tas emot nästan var som helst. Huruvida en mottagare accepterar initiativet till sådan interaktion kan bland annat antas bero på den verksamhet som hon eller han vid mottagnings-tillfället deltar i. Det är rimligt att anta att den som tar emot meddelandet eller samtalet i vissa fall tillfälligt lämnar en pågående verksamhet för att tillmötesgå initiativet. I andra fall kan man tänka sig att interaktionen via mobilen kan integreras i verksamheten. På motsvarande sätt torde situationen för den som vill skicka ett SMS-meddelande eller ringa ett samtal ha betydelse för om, när och hur hon eller han väljer att använda sin mobil. De verksamheter som initiativtagaren och mottagaren deltar i kan även antas få betydelse för om interaktionen kommer att ske diskret eller öppet.

I detta kapitel studeras vilken plats mobiltelefonanvändning får i tre verksamheter.⁶⁶ Frågor som ligger till grund för kapitlets undersökning är om interaktionen sker som en integrerad del av verksamheterna eller om och i så fall på vilket sätt nya verksamheter bildas i samband med användningen. En ytterligare fråga är om mobiltelefonanvändningen sker diskret eller öppet. Den analys som presenteras i detta kapitel syftar till att undersöka hur ungdomars användning av mobiltelefoner kan kopplas till deras tolkning av ramar, mål och roller i omgivande praktiker och verksamheter.

I interaktion via mobiltelefoner delar inte deltagarna plats. I interaktion via SMS är det också vanligt att inte dela tid. Trots att mediet medför diskontinuitet tänker jag mig att mobilsamtal och SMS-meddelanden kan utgöra delar av kommunikativa verksamheter. Troligtvis kan de också fungera separat så att ett samtal, ett meddelande eller en kedja av meddelanden eller samtal eller av både samtal och meddelanden utgör en egen kommunikativ

⁶⁶ Innehållet i detta kapitel har tidigare publicerats i en artikel (se Bellander 2008).

verksamhet. I en verksamhet kan enbart mobiltelefoner eller flera olika medier tänkas vara inblandade.

Den analys av mobiltelefonanvändning som presenteras i detta kapitel har genomförts utifrån tre exempel som hämtats från observationerna av tre av undersökningens ungdomar nämligen Roshin (avsnitt 7.2), Fabio (avsnitt 7.3) och Ester (avsnitt 7.4). I anslutning till denna inledning följer en redogörelse för analysens metoder (avsnitt 7.1). Kapitlet avslutas med en sammanfattande diskussion (avsnitt 7.5).

7.1 Metod

I kapitlet tillämpas verksamhetsanalys (se avsnitt 3.2.3) på tre exempel där SMS-meddelanden och mobilsamtal förekommer i samband med andra pågående kommunikativa verksamheter.

Beskrivningen av mobiltelefonanvändningen redovisas i tablåer som delats in i flera delar. Tablå 2, som är den första tablåen i kapitlet och hör till det första exemplet omfattar fyra delar. Tablå 3 och Tablå 4 som hör till kapitlets andra respektive tredje exempel omfattar vardera två delar. Varje del i varje tablå inleds med en kort beskrivning av en händelse. Varje del har nummerats samt givits en rubrik, exempelvis 2:1 Lärargenomgång och 2:2 SMS i samband med verksamheten lärargenomgång.

De verksamheter som förekommer i analysens tre exempel är vanligt förekommande i det övriga avhandlingsmaterialet. I kapitel 5 beskrivs de verksamheter som pågår vid mobilanvändningen i de första två exemplen som verksamhetstyper tillhörande makroverksamhetstypen lektion i domänen skolan (se avsnitt 5.2.1). Genomgång i exemplet med Roshin innebär en lärargenomgång inför självständigt arbete i matematik. Det självständiga arbetet i exemplet med Fabio utgör självständigt uppsatsarbete i ämnet historia. Den pågående verksamheten i exemplet med Ester hör istället till fritidsdomänen. Det kallas samtal på brygga i analysen och kan hänföras till de spontana händelser på stan som beskrivs i avsnitt 5.4.3.

För att möjliggöra en så detaljerad analys som möjligt har de tre exemplen hämtats från videomaterialet. I den resultatdiskussion som följer efter analysen görs jämförelser med mobiltelefonanvändning som ägt rum i samband med observationerna av undersökningens övriga huvuddeltagare. Dessa exempel har inte alltid videofilmats utan utgår ibland från enbart fältanteckningar. Totalt omfattar undersökningens videomaterial sexton klipp där någon ringer eller blir uppringd alternativt skickar eller mottar ett SMS-meddelande. Fyra av dessa sekvenser utgör lek med mobiler, till exempel att en telefon skickas runt mellan kamrater medan de diskuterar funktioner och finesser. Det bör påpekas att materialet som helhet, det vill säga dokumentationerna via såväl video som fältanteckningar, omfattar betydligt fler exempel på SMS än på mobilsamtal.

7.2 Roshin tar emot ett SMS

Kapitlets första exempel har videofilmats under observationerna av Roshin. Vid det aktuella tillfället använder hon sin mobiltelefon under en matematiklektion i skolan. Lektionen omfattar de två formellt anvisade verksamheterna lärargenomgång och självständigt arbete, det vill säga tyst räkning. Under genomgången (2.1 i tablån) mottar Roshin ett SMS-meddelande (2.2 i tablån) och i samband med att klassen räknar självständigt (2.3 i tablån) lämnar hon klassrummet för att ringa ett samtal (2.4 i tablån).

Tablå 2 Roshin tar emot ett SMS

2:1 Lärargenomgång

Matematiklektionen har en tydlig början, 10.00, och ett tydligt slut, 11.10. Eleverna sitter vid sina platser och läraren står upp framme vid tavlan. Läraren förklarar hur eleverna ska tänka när de löser uppgifterna i boken och ger anvisningar till vilka uppgifter som ska utföras under lektionen. De få samtal som förs mellan bänkgrannar sker i lågmäld ton.

Ram: Verksamheten äger rum under en lektion i skolan. Genom att ofta snegla mot klockan på väggen tycks eleverna orientera sig mot verksamhetens tidsramar. De har inte själva fått bestämma sina platser utan sitter tillsammans med klasskamrater som de normalt inte umgås med.

Mål: Verksamheten har det förutbestämda målet att gå igenom metoder för hur lektionens räkneuppgifter ska lösas. Läraren är tydligt orienterad mot dessa mål och många av eleverna ser ut att lyssna på läraren.

Roller: Deltagarna orienterar sig mot verksamhetsrollerna lärare respektive elever. Lärarrollen ges stor makt. Det är läraren som har ordet och som avgör vilka elever som får ställa eller besvara frågor. Deltagarna driver tillsammans verksamheten framåt genom att ge läraren utrymme att styra.

2:2 SMS i samband med verksamheten lärargenomgång

Roshin har sin mobiltelefon påslagen men inställd på ljudlös signal. Klockan 10.16 känner hon att telefonen vibrerar. Hon öppnar diskret handväskan som står på bänken framför henne och läser ett inkommet SMS utan att ta upp telefonen ur väskan. Meddelandet kommer från en kamrat och utgörs av texten ”Gå på toa!ring!svara!”. Roshin sitter kvar på sin plats i några minuter tills läraren är färdig med genomgången och en ny verksamhet, tyst räkning, påbörjas.

Ram: För Roshins del äger verksamheten rum under en lektion i skolan. Kamraten som SMS:ar tycks medveten om att Roshin är upptagen. Uppmaningen att lämna rummet antyder att hon förhåller sig till lektionens tidsramar och att hon förväntar sig att fokus är inställt på skolarbete i den

verksamhet som Roshin befinner sig i. Genom att ha mobilsignalen avstängd, genom att läsa meddelandet diskret samt genom att vänta tills verksamhetsbyte sker visar även Roshin att SMS:ande inte hör hemma inom ramarna för verksamheten lektionsgenomgång.

Mål: I texten i SMS-meddelandet finns en uppmaning till Roshin. Målet är för vännerna att komma i kontakt via telefon.

Roller: Roshin och hennes kamrat är grannar och har känt varandra sedan de var barn. Kamraten är äldre och läser på universitetet. Det är hon som är initiativtagare till interaktionen.

2:3 *Tyst räkning*

Eleverna sitter vid sina platser och läraren rör sig runt i rummet och besvarar elevernas enskilda frågor samt övervakar deras arbete.

Ram: Verksamheten äger rum under en lektion i skolan. Liksom i verksamheten lärargenomgång ser eleverna ut att fokusera på skolarbetet.

Mål: Verksamheten har ett förutbestämt mål för eleverna att lära sig matematik. Verksamheten förs framåt genom att eleverna arbetar med räkneuppgifterna. De har möjlighet att ta hjälp av läraren vid behov.

Roller: Deltagarna orienterar sig mot verksamhetsrollerna lärare respektive elever. Lärarrollen liknar i denna verksamhet en handledarroll. Det är eleverna som förväntas arbeta aktivt med räkneuppgifterna och därmed också de som driver verksamheten framåt.

2:4 *SMS och mobilsamtal i samband med verksamheten tyst räkning*

Roshin lämnar diskret klassrummet och ringer sin vän från korridoren. Hon återkommer efter ett par minuter. Vid ett senare tillfälle berättar Roshin för mig att samtalet rörde planering för att träffas senare samma dag.

Ram: Verksamheten äger rum under en lektion i skolan. Samtalet rör fritiden. Roshin och vännen delar inte plats och de befinner sig i olika sammanhang när de samtalar. Lektionens ramar påverkar Roshin att fatta sig kort och att snabbt återvända till klassrummet.

Mål: Målet med telefonsamtalet är att komma i kontakt. Tänkbara orsaker till att Roshin ringer upp sin vän är att hon uppmanas att göra det, eller, för att hon är nyfiken på kamratens ärende, eller båda dessa orsaker.

Roller: Deltagarna är nära vänner. Roshin besvarar kamratens initiativ genom att ringa upp.

Min tolkning är att mobiltelefonanvändningen inte integreras i lektionsverksamheterna. Ramarna är delvis desamma i samtliga fyra delar av Tablå 2 eftersom lektionens verksamheter och mobilanvändningen sammanfaller tidsmässigt och eftersom Roshin befinner sig i samma lokal när hon räknar och när hon mottar SMS:et. Att funktionerna och verksamhetsrollerna är vitt

skilda, att deltagarna i verksamheterna lärargenomgång och tyst räkning aldrig involveras i mobilkonversationen samt Roshins byte av lokal efter att hon mottagit meddelandet markerar dock att mobilanvändningen innebär en övergång till en ny verksamhet.

Jag tolkar exemplet i Tablå 2 som tre verksamheter och jag kallar dessa genomgång, mobilinteraktion och tyst räkning. Jag ser inte mediebytet från SMS-meddelande till mobilsamtal som ett verksamhetsbyte eftersom interaktionen via medierna förekommer inom samma ram, har samma mål och omfattar samma deltagare. Det är således inte fråga om fyra verksamheter i exemplet även om tablå, som visar verksamheternas växelordning, lätt kan förstås så.

Lektionens verksamheter genomgång och tyst räkning är enkla att urskilja eftersom de omfattar igenkännbara mål och roller (se beskrivningen av verksamhetstyperna i avsnitt 5.2.1). De skiljer sig från varandra i fråga om deltagarnas förhållningssätt till det formella målet att lära matematik. I genomgången är läraren mer aktiv än eleverna och motsatt i tyst räkning. I genomgången är det främst läraren som för verksamheten framåt medan ansvaret för att lösa uppgifterna under tyst räkning är elevernas.

SMS-meddelandet inkommer alltså under genomgången. Meddelandet är det första ledet i interaktionen mellan Roshin och hennes kamrat som sedan fortsätter via mobilsamtalet. Interaktionen bygger upp den nya verksamheten som trots mediebytet sker någorlunda synkront. Tolkningen att mobiltelefonanvändningen utgör en egen ny verksamhet grundas på att ramarna för verksamheten kring telefonsamtalet rör en informell fritidspraktik medan ramarna för verksamheterna under lektionen rör en institutionell skolpraktik. Dessutom delar inte deltagarna plats. Mål och roller är också avsevärt olika i lektionsverksamheterna och verksamheten kring mobilinteraktionen.

Att Roshins telefon är inställd på ljudlös ringsignal kan tyda på att hon tar hänsyn till lektionens verksamheter vid sin mobiltelefonanvändning. Dock är mobilen påslagen vilket rimligen innebär att hon, trots att hon befinner sig på en lektion, inte är beredd att missa ett samtal eller ett meddelande. På videospelningen syns inga tecken på att andra som deltar i lektionen störs av att Roshin läser SMS-meddelandet och senare lämnar rummet. Roshin avvaktar med att gå ut i korridoren tills tillfälle ges i samband med verksamhetsbyte i klassrummet. När hon reser sig ser läraren och klasskamraterna ut att fortsätta räkna och då mobilsamtalet är avklarat återgår Roshin till lektionens formellt angivna verksamhet genom att diskret sätta sig vid sin plats och ta itu med räkneuppgifterna.⁶⁷

Ramarna för lektionens verksamheter, lärargenomgång och tyst räkning, medför att mobiltelefonanvändningen sker diskret. Det är rimligt att anta att

⁶⁷ Videokameran är placerad i klassrummet och filmen visar hur Roshin diskret mottar meddelandet på sin mobil, hur hon lika diskret uppmärksammar läraren på att hon går på toaletten samt hur hon några minuter senare sjunker ner på sin plats och tar itu med räkneuppgifterna.

Roshins försiktighet kommer sig av att hon är mån om att inte störa läraren och klasskamraterna. Diskretion iakttas även av vännen som skickar SMS:et. Innehållet i meddelandet: ”Gå på toa!ring!svara!”, kan tolkas som att hon i sin tur är mån om att inte låta interaktionen ske öppet. Meddelandet är skickat en torsdag klockan 10.16. Det är troligt att vännen vet att Roshin har lektion och att hon inte vill störa lärare och klasskamrater. Hon tycks dock inte vidare orolig över huruvida Roshin själv störs utan uppmanar henne att genast ta kontakt. Åtminstone tycks det vara så Roshin tolkar imperativen i meddelandet då hon lämnar lektionssalen.

7.3 Fabio ringer till sin flickvän

Det exempel som analyseras i detta avsnitt har hämtats från veckan tillsammans med Fabio. Liksom Roshin, i det tidigare exemplet, använder han sin mobiltelefon i samband med en lektion i skolan. Jag har valt att kalla den verksamhet som han deltar i vid tidpunkten för mobilsamtalet för självständigt uppsatsarbete. Exemplets lektionsverksamhet och mobiltelefonanvändning beskrivs i del 3:1 respektive 3:2 i Tablå 3.

Tablå 3 Fabio ringer till sin flickvän

3:1 *Självständigt uppsatsarbete*

Historielektionens början och slut anges i klassens schema. De flesta elever sitter i datasalen men några håller även till i biblioteket eller på andra platser. Läraren ägnar sig åt eget arbete men finns tillgänglig i datasalen för att besvara eventuella frågor.

Ram: Deltagarna befinner sig på lektion i skolans datasal. Ramarna rymmer en uttalad frihet för eleverna att själva disponera tiden. De flesta tycks utnyttja möjligheten att skjuta på arbetet till ett annat tillfälle och är därmed inte orienterade mot uppsatsarbetet.

Mål: Fabios mål med verksamheten tycks vara att fördriva tiden. Han ”softar”, som han uttrycker det. Han säger även explicit att han tycker att lektionen är ”meningslös”.

Roller: Läraren agerar handledare och eleverna är välkomna att söka upp henne med sina frågor. Eleverna ansvarar själva för arbetet med uppsatserna och kontrolleras inte av läraren. Fabio sitter i närheten av tre pojkar som han känner väl och ofta är tillsammans med. I verksamheten agerar de utifrån roller som kamrater.

3:2 *Mobilsamtal i samband med verksamheten självständigt uppsatsarbete*

Fabio sätter sig i en fönstersmyg i närheten av kamraternas datorer. Han ringer till sin flickvän via en av klasskamraternas mobiltelefon. Samtalet med flickvännen tar ett par minuter och inträffar ungefär vid mitten av lektionen.

Ram: Fabio och hans flickvän delar inte plats fysiskt när de samtalar. Fabio befinner sig på en historiektion i skolans datasal. Flickvännen svarar hemma hos sig.

Mål: Fabios tänkbara mål med mobilsamtalet är 1) att fördriva tiden under lektionen, 2) att visa upp den (nya) romantiska relationen för klasskamraterna, mig och kameran samt 3) att demonstrera för läraren att han struntar i skolarbetet. Fabio är öppet irriterad på läraren eftersom han tilldelats ett lägre betyg än han förväntat sig.

Roller: Fabio och hans flickvän har nyligen blivit ett par och betecknar sig som pojk- och flickvän.

Jag vill argumentera för att mobilsamtalet i detta exempel införlivas i lektionsverksamheten självständigt uppsatsarbete. Målen och rollerna är visserligen olika. Målet i mobilsamtalet kan inte inordnas i uppsatsarbetets formella mål. Flickvännen, som Fabio talar med, deltar inte i historiektionen och är inte närvarande i klassrummet. Eftersom verksamheten självständigt uppsatsarbete rymmer en uttalad frihet för eleverna att själva disponera sitt arbete samt en möjlighet för dem att engagera sig i andra verksamheter ser jag mobiltelefonanvändningen som integrerad. Samtalet utgör en av flera aktiviteter som Fabio ägnar sig åt medan han fördrivar tiden under lektionen.

Verksamhetstypen självständigt arbete (se avsnitt 5.2.1) innebär att ansvaret för att arbetet utförs läggs på eleverna. Läraren finns på plats under lektionen men det är upp till var och en att söka upp henne för att få hjälp. Ett inlämningsdatum finns att förhålla sig till, men i stort sett disponerar eleverna själva sin tid och kan välja att arbeta hemma med uppsatsen om de inte kan eller har lust att koncentrera sig på uppsatsarbetet under lektionen. Det är alltså förenligt med verksamhetstypen att var och en av deltagarna ägnar sig åt egna aktiviteter som inte är knutna till undervisningsmålen. Förutom att ringa sin flickvän pratar Fabio exempelvis med kamraterna, surfar på nätet och äter godis.

Det faktum att Fabio inte kommer överens med sin lärare kan bidra till att han inte orienterar sig mot skolarbetet. I Exempel 15 återges en del av det mobilsamtal som Fabio för med sin flickvän. Under samtalet ges ledtrådar till hur Fabio uppfattar lektionens ramar. De markerade pauserna i exemplet utgör i de flesta fall troligtvis flickvännens turer. Av tekniska skäl hörs endast Fabios röst på inspelningen.

Exempel 15 Samtalssekvens ur Fabios mobilsamtal till sin flickvän

```
1 Fabio: va (.) ne ne °ja° ja (.) ringer
2 från en kompis: (.) va ((frågaande))
4 (2.0) °m° (.) inget ja sitter på en meningslös:
5 (.) lektion (.) man lär sig ingenting (5.0) VA:
6 (2.2) tro mej a:äh (.) de (.) de finns bara en
7 lärare som man kan sitta så här å softa (.)
```

Fabio uttrycker explicit hur han upplever lektionen som meningslös (rad 4–5). Det är inte svårt att förstå att Fabio gör ett försök att avhjälpa den upplevda meningslösheten genom att ringa ett mobilsamtal till sin flickvän. Sekvensen ur samtalet visar vidare att Fabio skyller lektionens meningslöshet på läraren. Han skriver ”de finns bara en lärare som man kan sitta såhär å softa” (rad 6–7). Orsaken till att ingen verkar ha något emot att han helt öppet talar i telefon med sin flickvän tycks enligt Fabio snarare ha att göra med läraren än med verksamhetstypen. Att läraren inte hindrar mobilsamtalet kan dock försvaras med att hon i sin verksamhetsroll inte förväntas göra det. I den här verksamheten ansvarar eleverna själva för att arbetet blir gjort.

Vad som ytterligare talar för att samtalet införlivas i den lektionsverksamheten är att Fabio upprätthåller uppmärksamheten på det som händer i datasalen när han talar med sin flickvän. Detta visas tydligt i videospelningen. Han har ögonkontakt med klasskamraterna och tittar ibland in i kameran. De klasskamrater som sitter i närheten tystnar och riktar uppmärksamheten mot Fabio när han samtalar med flickvännen. Till skillnad från Roshin som, i det tidigare exemplet, lämnar klassrummet för att ringa sitt mobilsamtal behåller Fabio sin placering i rummet.

I exemplet med Roshin sker mobiltelefonanvändningen diskret medan den i exemplet med Fabio sker öppet. Trots att båda verksamheterna tyst räkning och självständigt uppsatsarbete äger rum under lektioner sköts mobiltelefonanvändningen på olika sätt. Roshin lämnar undervisningssalen för att besvara SMS-meddelandet medan Fabio ringer mobilsamtalet helt öppet framför klasskamraterna och läraren.

Visserligen befinner sig både Roshin och Fabio på lektioner i skolan, men det är viktigt att påpeka att de deltar i olika verksamheter. Ramarna för Fabios verksamhet möjliggör öppen mobiltelefonanvändning, medan öppen mobiltelefonanvändning troligtvis skulle uppfattas som mycket avvikande i de verksamheter som förekommer under Roshins lektion. Som tidigare nämnts ser jag lektion som en makroverksamhetstyp som kan omfatta många olika verksamhetstyper (se avsnitt 5.2.1). Lärargenomgång och tyst räkning i exemplet med Roshin och självständigt uppsatsarbete i exemplet med Fabio är vanliga verksamheter som äger rum under lektioner i skolan. Det är rimligt att anta att elever oftast är väl medvetna om att olika rammar gäller för olika lektionsmoment och att olika verksamheter ger olika förutsättningar. Således ser jag Roshins och Fabios tolkningar av verksamheternas rammar som möjliga orsaker till valet av diskretion kontra avsaknaden av diskretion i mobiltelefonanvändningen.

7.4 Esters kamrat tar emot ett samtal

Analysens tredje exempel har dokumenterats under observationsveckan med Ester. Till skillnad från exemplen med Roshin och Fabio är detta exempel på mobiltelefonanvändning hämtat från fritidsdomänen. Generellt gäller för verksamheter som äger rum spontant, i icke-institutionella och oorganiserade sammanhang, som denna, att ramarna är lite diffusa (se avsnitt 5.4.3). Oftast saknas från början uttalade mål varför målbeskrivningarna i exemplet med Ester kan verka luddiga i jämförelse med målbeskrivningarna för exemplen med Roshin och Fabio, som utgörs av organiserade verksamheter med institutionella ramar.⁶⁸ I Tablå 4 beskrivs samtalet på bryggan (4:1) och det mobilsamtal som inkommer i samband med detta (4.2).

Tablå 4 Esters kamrat tar emot ett samtal

4:1 Samtal på brygga

Ester och Ingrid umgås på en brygga vid ån en tisdag ungefär mellan klockan 16.30 och 17.30. De samtalar och tittar på folk. Många olika samtalsämnen avlöser varandra.

Ram: Deltagarna orienterar sig inte mot någon särskild uppgift. Tidsramarna är diffusa. Ingen av flickorna uttalar att de har någon särskild tid att passa.

Mål: Det huvudsakliga målet med verksamheten tycks vara att umgås. Detta görs i det närmaste enbart genom att samtala.

Roller: Ester och Ingrid är nära vänner och har känt varandra sedan mellanstadiet. De är även klasskamrater. Rollerna som vänner och klasskamrater görs relevanta genom att de samtalar om gemensamma bekanta och om händelser som har anknytning till skolan.

4:2 Mobilsamtal i samband med verksamheten samtal på brygga

En vissling från Ingrids ficka talar om att hennes mobiltelefon ringer. Displayen visar att det är hennes mamma och Ingrid svarar. Samtalet pågår i cirka två minuter.

Ram: Deltagarna delar inte plats fysiskt. Mobilsamtalet hör till domänen hemmet.

Mål: Mammans mål med mobilsamtalet tycks vara att höra var Ingrid befinner sig samt när hon planerar att komma hem. Ingrid svarar troligtvis för att hon förväntas göra det och för att hon är nyfiken på mammans ärende.

Roller: Rollerna mor och dotter görs relevanta. Ingrids mamma är initiativtagare till interaktionen.

⁶⁸ Se avsnitt 5.5.2 för en diskussion kring institutionella och icke-institutionella samt organiserade och oorganiserade verksamhetstyper.

Min tolkning är att mobilsamtalet i detta exempel inte integreras i samtalet på bryggan. Till en början gör dock Ingrid vissa försök att föra samman verksamheterna. Jag visar detta med hjälp av ett par transkriberade sekvenser av det samtal som bygger upp verksamheten. Ibland talar Ester och Ingrid på imiterad dialekt. Dialekterna har betydelse för analysen och därför har fraser som sägs på imiterad värmländska markerats med * i transkriptionen och fraser på imiterad skånska markerats med £. Sekvensen inleds med att Ester kommenterar två poliser som precis har passerat bryggan där många ungdomar, förutom Ester och Ingrid, har samlats.

Exempel 16 Samtalssekvens, Ester och Ingrid umgås på en brygga

1 Ester: eller a ja ve'n (0.8) dom ska väl gå runt å
2 patrullera stan (1.0) *se va som händer va*
3 (0.8)
4 Ester: men gu ja orkar inte dialekte(n)
5 Ingrid: ((skrattar och vrider huvudet mot Ester))
6 Ester: hatar de ((trycker handen mot bröstet))
7 Ingrid: a men de e okej £ja (mimar) till eh:: skånskaf
8 Ester: *men gu ja (.) de tycker ja om* ((skrattar))
9 (asså grejen e) man fastnar verkligen i
10 dialekten
11 Ingrid: um ja vet (1.3) (hm) gud asså de verkligen så
12 ibland ((skrattar till)) ibland när Oskar
13 å ja pratar me varandra då e de verkligen såhär
14 Ester: ((fnissar))
15 Ingrid: när vi ringer då e de verkligen så (att)
16 [ett helt (t)elefonsamtal °()° på spån=
17 Ester: [((fnissar))
18 Ingrid: =skånska [de såhär ((drar in luft och ryser))
19 Ester: [(skrattar))
20 Ester: va kul ((småskrattar))
21 Ingrid: ja: h men [de verkli såhär (1.0)
22 Ester: [((fnissar))
23 Ingrid: = £ja hallå du ja: de: e trevligt
24 e:[: verkl'en e: (.) skånskaf
25 Ester: [((fniss som övergår i skratt))
26 Ingrid: ()ö:[::
27 Ester: [fobo:;y ((fnittrar till))
28 Ingrid: oupp:[o ((skrattar till))
29 Ester: [vilket va[ckert väder£((sjungande))
30 Ingrid: [du så(g) såg du eh (.) eh:j

I sekvensen berättar Ester vad hon tror att de poliser, som flickorna just har lagt märke till, ska göra. De (poliserna) ”ska väl gå runt och patrullera stan” (rad 1–2). Hon förställer sedan rösten och säger ”se vad som händer va” (rad 2) på imiterad värmländska. Detta leder in flickorna på ämnet dialekter. Ester säger att ”man fastnar” (rad 9) i dialekten och Ingrid berättar att hon och Oskar, en gemensam klasskamrat, ibland talar skånska under ett helt telefonsamtal (rad 12–16). Ester säger ”va kul” (rad 20) och Ingrid

demonstrerar med några fraser på imiterad skånska (rad 23–24). Ester skrattar och sjunger ”oboy vilket vackert väder” (rad 27–29) på skånska.⁶⁹

Under de kommande cirka 50 sekunderna samtalar Ester och Ingrid om komikern Robert Gustavsson. Det är Ingrid som leder in samtalet på honom. Orsaken är troligtvis att hon associerar till Gustavsson via Peps Persson som skrivit låten Oh! Boy (föregående sommar framförde Gustavsson och Persson den tillsammans i Tv-programmet Allsång på Skansen).⁷⁰ Transkriptionen visar hur Esters och Ingrids samtal plötsligt avbryts av att Ingrids mobiltelefon ringer.

Exempel 17 Samtalssekvens, fortsättning på samtalet på bryggan

```
1 Ester:      um de va ju (skit)kul (0.7) oboy↑
2             ((sjungande))
3 Mobilen:   ((ringer med en visslande signal))
4 Ingrid:    hjälp
5 Mobilen:   ((ny visslande signal))
6 Ester:     ((skrattar)) (.) nu ringde de ((glatt))
7 Ingrid:    ja ((glatt))
8             (0.6)
9 Mobilen:   ((ny visslande signal))
10 Ester:    *nån som visslar på dej i fickan*
11 Mobilen:  ((ny visslande signal))
12 Ingrid:   a (de tror ja de) mamma ((tittar på
13           mobilens display och svarar sedan i telefonen)
14           fhallå hallåf (1.9)
15 Ester:    ((tittar sig omkring))
16 Ingrid:   hej (1.1) hej (7.5) um okej
17 Ester:    ((tittar på mig))
```

Medan Ester kommenterar en sketch som Robert Gustavsson har framfört ”um det var ju skitkul” (rad 1) och fortsätter att sjunga ”oboy” (rad 1) ringer det i Ingrids mobil (rad 3). Ingrid ser överraskad ut och utbrister ”hjälp” (rad 4). Ester skrattar och påpekar att ”nu ringde de” (rad 6). Med orden ”nån som visslar på dej i fickan” (rad 10) kommenterar hon, på imiterad värmländska, ringsignalen som låter som en vissling. Ingrid tar upp mobilen och säger, samtidigt som hon vänder blicken mot displayen, att hon tror att det är hennes mamma som ringer (rad 12). Hon svarar sedan ”hallå, hallå” (rad 13) på imiterad skånska och anknyter därmed till det pågående samtalet med Ester.

Min tolkning är att mobilsamtalet inte integreras i samtalet på bryggan trots att ramarna för de två delarna i tablån är relativt lika och trots att Ingrid genom sin skånska hälsning anknyter telefonsamtalet till sitt pågående samtal med Ester. I båda fallen handlar det om informella, lediga samtal. Att mobilsamtalet inte blir integrerat har dock andra orsaker. Målen och rollerna i

⁶⁹ Den sång som Ester sjunger är skriven av Peps Persson. Han framför den på skånska. Se exempelvis www.youtube.com/watch?v=9nt02fQIcAw (2010-10-27).

⁷⁰ Se www.youtube.com/watch?v=9nt02fQIcAw (2010-10-27).

den nya verksamheten är inte förenliga med den förra verksamheten. Om samtalet hade kommit från en gemensam vän till Ester och Ingrid och om målet hade liknat målen för Esters och Ingrids samtal hade mobilsamtalet troligtvis lättare kunnat integreras i verksamheten. Weilenmann (2003) beskriver en situation där en flicka i 14-årsåldern mottar ett mobilsamtal i en situation där hon befinner sig på en spårvagn tillsammans med tre av sina väninnor. Flickan svarar och skickar sedan snabbt telefonen till en av kamraterna i gruppen. Om Ingrids samtal hade kommit från en gemensam vän hade hon exempelvis kunnat göra Ester delaktig genom att sätta på mobilens högtalarfunktion. Dock är det Ingrids mamma som ringer och deltagarna i mobilsamtalet tycks ha andra mål än att umgås.

Genom att svara på skånska tycks Ingrid göra ett försök att väva samman de två samtalen. Ester utesluts emellertid snabbt ur den nya verksamheten och Ingrid upphör med skånskan. Båda verksamheterna är beroende av Ingrid som deltagare varför samtalet på bryggan avstannar när hon övergår till att tala i telefon. Det är tänkbart att det känns obekvämt för Ingrid att lämna umgänget med sin vän för att svara i mobilen. Att Ingrid fortsätter att tala skånska med sin mamma medför att övergången mellan verksamheterna blir mjukare. Detta skulle kunna vara Ingrids sätt att tona ner den tidigare verksamhetens abrupta avbrott.

Vissa verksamhetstypers rammar tycks uppfattas som strama av deltagarna (jämför exemplet med Roshin) medan andra tolkas som friare (jämför exemplet med Fabio). Jag har tidigare, i avsnitt 7.2 och 7.3, diskuterat hur mobiltelefonanvändning sköts diskret då ramarna är strama och öppet då ramarna är lösa. Icke-institutionella, vardagliga, verksamheter omfattas så gott som alltid av lösa rammar. I verksamheten samtal på brygga, som är icke-institutionell, sker mobiltelefonanvändningen öppet. Samtalet är dyadiskt, det vill säga Ester och Ingrid utgör de enda deltagarna. Utmärkande för samtal av detta slag i undersökningsmaterialet är bland annat att verksamheterna helt och hållet byggs upp av deltagarnas interaktion. När samtalet upphör avstannar också verksamheten. Ester och Ingrid måste prata praktiskt taget hela tiden eftersom de inte ägnar sig åt några andra aktiviteter parallellt. En ny verksamhet, i form av ett mobilsamtal från Ingrids mamma, påverkar därför den pågående verksamheten i hög grad. Flickorna blir avbrutna och deras samtal på bryggan avstannar tillfälligt. Enda sättet att undvika detta hade varit om Ingrid hade valt att inte svara. När hon väl lyfter luren har hon inte möjligheten att sköta mobilsamtalet diskret.

7.5 Sammanfattande diskussion

I analysen har jag utifrån tre exempel kopplat ungdomarnas användning av mobiltelefoner till deras uppfattning om rammar, mål och roller för omgivande verksamheter. Jag har diskuterat vilken plats användning av mobiltelefoner

får i olika verksamheter. Resultatet visar att ramarna för de verksamheter som pågår när mobiltelefoner används samt syftet med användningen har betydelse för om mobilsamtal och SMS integreras i en verksamhet eller bildar en egen verksamhet, samt för om mobiltelefonanvändningen sker diskret eller öppet. Integrerad kontra ny verksamhet samt diskret kontra öppen användning diskuteras i avsnitt 7.5.1 och 7.5.2. I diskussionen används främst resultat från analysen men jämförelser görs även med exempel från observationerna av undersökningens övriga ungdomar.

7.5.1 Integrerad kontra ny verksamhet

Den mobiltelefonanvändning som beskrivs i de tre exemplen skiljer sig åt med avseende på om den integreras i den verksamhet som pågår vid användningen eller om en ny verksamhet bildas.

I exemplet med Fabio integreras mobiltelefonanvändningen. Att jag har tolkat det mobilsamtal som Fabio ringer som integrerat beror på att ramarna och mål i samtalet inte skiljer sig så mycket från ramarna och mål i verksamheten självständigt uppsatsarbete. Fabio behåller sin position i klassrummet. Under samtalet talar han med hög röst och har ögonkontakt med klasskamraterna. Jag har tolkat Fabios mobiltelefonanvändning som en av många händelser under den aktuella historielektionen i skolan. Utmärkande för lektionsverksamheten, självständigt uppsatsarbete, är att ansvaret för att skolarbetet utförs helt läggs på eleverna och att dessa därmed har stor frihet att själva disponera lektionstiden. Läraren har rollen som handledare och hjälper eleverna när de söker upp henne. Fabios mål med verksamheten är att fördriva tiden. Samtalet till flickvännen är förenligt med det målet.

Några tydligare exempel på integrerad mobiltelefonanvändning, till exempel att mobiltelefoner skickas runt och används gemensamt av deltagarna, förekommer inte i mitt undersökningsmaterial. Weilenmann (2003) och Laursen (2006) ser dock denna typ av användning som vanligt förekommande bland ungdomar. Laursen (2006) beskriver en situation där en av deltagarna i hennes undersökning ringer till en person som vid tillfället för samtalet befinner sig på samma buss. I den situationen delar deltagarna plats, något som telefonkommunikatörer normalt inte gör. Att som Fabio involvera personer i omgivningen i mobilsamtalet genom exempelvis nickningar och gester förekommer men är ganska ovanligt i mitt material. Det är också ovanligt att deltagarna i en verksamhet tystnar och riktar sin uppmärksamhet mot den som talar i mobilen.⁷¹ Något vanligare är att personer i omgivningen

⁷¹ Till detta resonemang vill jag tillägga att ungdomarnas personligheter tycks spela en viss roll för hur de använder mobiltelefonerna. Fabio är en person som ofta kräver och får uppmärksamhet. Alla kan nog inte vänta sig att få samma reaktioner från sina klasskamrater som Fabio får i exemplet.

intresserar sig för en SMS-skrivare och kanske kommer med synpunkter på vad hon eller han skriver i sitt meddelande.

Vanligast vid mobiltelefonanvändning är att undersökningens huvuddeltagare går undan för att ta emot eller ringa ett mobilsamtal. Likaså att de författar och läser sina SMS-meddelanden för sig själva, det vill säga vid sidan av andra kommunikativa verksamheter. I det första av de tre diskuterade exemplen läser Roshin ett inkommet SMS-meddelande och lämnar sedan klassrummet för att ringa upp sändaren från korridoren. Med meddelandet ”Gå på toa!ring!svara!” försöker Roshins kamrat, som skickar SMS:et, att skapa en ram för en ny verksamhet. Genom att få Roshin att lämna klassrummet vill hon bereda möjlighet för ett samtal.

Det bör påpekas att mobilsamtal inte är vanliga i mitt undersökningsmaterial. Endast 16 samtal har dokumenterats varav sju har videofilmats. Troligtvis beror den låga samtalsfrekvensen till stor del på min närvaro. Flera av huvuddeltagarna bekräftar att de under observationsveckorna har ringt samtal från mobiler och fasta telefoner vid de tillfällen då jag inte har varit närvarande. Denna upplysning kan tyda på att telefonsamtal generellt är en angelägenhet mellan två personer och att ungdomar helst går undan för att prata. Åtminstone ringer de inte gärna när de har något annat för sig, exempelvis umgås med andra.

I analysens tredje exempel gör Ingrid ett försök att integrera ett mobilsamtal i den verksamhet som hon deltar i när hennes telefon ringer. Det lyckas möjligen till en början men ganska snart utesluts Ester eftersom båda verksamheterna är beroende av Ingrid som deltagare och eftersom mamman, i den nya verksamheten, inte delar plats med flickorna. Att vara åhörare är dock en möjlig verksamhetsroll. I exemplet med Fabio har hans klasskamrater en åhörarroll i mobilsamtalet som integreras i den pågående verksamheten. En viktig skillnad mellan exemplet med Fabio och exemplet med Ester är att Esters och Ingrids deltagarroller förändras när Ingrid svarar i telefonen medan Fabio och hans kamrater behåller sina roller trots att Fabio ringer till sin flickvän.

I det övriga undersökningsmaterialet finns några exempel som liknar kapitlets exempel med Ester. Vid ett tillfälle mottar Fabio ett mobilsamtal när han, under en rast, har lämnat skolan för att snabbt träffa sin flickvän. Fabio och flickvännen, Stefanie, står och pratar och kramas på ett litet torg i närheten av Fabios skola när det ringer i hans telefon. I början av samtalet behåller han Stefanie i sin famn och försöker med ansiktsuttryck och gester att involvera henne i konversationen. Hon verkar dock inte förstå att det är en gemensam vän som ringer och att samtalet på sätt och vis berör henne. Hon frigör sig därför snabbt från Fabio och inleder istället ett samtal med mig som sitter och videofilmade från en parkbänk en bit bort. Jag, som dithittills varit en mycket passiv deltagare i verksamheten på grund av min upptagenhet av inspelningsutrustningen, får med anledning av mobilsamtalet en ny roll i verksamheten. Att rikta sig mot mig eller någon annan, som tidigare

varit passiv eller befunnit sig i närheten utan att delta, är en möjlighet som ibland utnyttjas när en person med en nyckelroll lämnar en verksamhet. Även Ester, i exemplet i Tablå 4, vänder sig mot mig när Ingrid blir mer involverad i samtalet med sin mamma. Som nämndes vid presentationen av avhandlingens material och metoder för materialinsamling, kapitel 4, är det viktigt att beakta att jag med min närvaro alltid utgör en potentiell samtalsdeltagare även om jag är aktiv i varierande utsträckning vid olika tillfällen.

7.5.2 Diskret kontra öppen mobiltelefonanvändning

Analysen av de tre exemplen visar att vissa verksamhetstypers ramar och mål tycks uppfattas som strama av deltagarna medan andra tolkas som friare. Mobiltelefonanvändningen sköts oftast diskret då ramarna och målen är strama och öppet då de är fria. I exemplet med Roshin sker mobiltelefonanvändningen diskret men i exemplet med Fabio och exemplet med Ester sker den öppet. Roshins mobiltelefonanvändning under matematiklektionen har tolkats som en egen verksamhet. Att mobiltelefonen är inställd på ljudlös ringsignal, att hon läser det inkomna meddelandet utan att ta upp telefonen ur handväskan och att hon flyttar sig från klassrummet för att ringa tyder på att hon inte inkluderar mobiltelefonanvändning som en tänkbar händelse i samband med matematiklektionens verksamheter. Fabios mobilsamtal beskrivs inte som en ny verksamhet utan som ett av flera kommunikativa projekt som förekommer i samband med den verksamhet som pågår när han tar fram mobilen. Han uppfattar att målet med verksamheten som han deltar i är att få lektionen att gå och använder tiden till att ringa. Hans mobiltelefonanvändning sker alltså helt öppet.

Jag ser Roshins och Fabios tolkningar av verksamheternas ramar, mål och roller som möjliga orsaker till valet av diskretion kontra avsaknaden av diskretion i mobiltelefonanvändningen. Att Fabio inte kommer överens med sin lärare bidrar troligtvis till att han i telefonsamtalet (se transkriptionen i Exempel 15) lyfter fram att det är på just denna lärares lektioner som det är möjligt att ”slappa” och ”softa”. Analyser av andra verksamheter som tillhör typen självständigt arbete i materialet visar att verksamhetstypen kan omfatta många olika kommunikativa projekt. Det är vanligt att deltagarna, i likhet med Fabio, ägnar sig åt annat än de uppgifter som läraren har introducerat. Dock begränsas dessa alternativa projekt vanligtvis av att de måste utspelas på de platser som läraren anvisat, till exempel i lektionssalen, i datasalen eller i biblioteket. De alternativa projekten avbryts också i regel av läraren om de stör andra deltagare.

I verksamheten samtal på brygga sker mobiltelefonanvändningen öppet. Exemplet är speciellt eftersom den däri pågående verksamheten är beroende av de två deltagarna. Den avbryts då en av dessa tar emot ett mobilsamtal. Ramarna kommer i konflikt eftersom båda verksamheterna kräver minst två deltagare och eftersom den som ringer, i den nya verksamheten, har andra

mål och intar en roll som inte stämmer överens med den verksamhet som pågår när mobilen tas fram. Mobilsamtalet övergår därför snabbt till en egen kommunikativ verksamhet.

7.5.2.1 Mediets betydelse

Naturligtvis har även interaktionssättet, mediet, betydelse för huruvida mobiltelefonanvändningen sköts diskret eller öppet. Mobiltelefonen erbjuder tekniskt två olika möjligheter, SMS och samtal. SMS-meddelanden kan skickas, tas emot och besvaras utan att personer i närheten störs. Telefonsamtal kan dock svårligen skötas diskret utan att mobilanvändarna fysiskt avlägsnar sig. Vad gäller såväl meddelanden som samtal kan ringsignalen ställas in på tyst läge så att omgivningen inte märker inkommande SMS och samtal. Huruvida mobilanvändarna använder sig av tysta signaler eller inte är troligtvis starkt förknippat med de verksamheter som de vid olika tillfällen deltar i. Roshin använder den tysta ringsignalen vid verksamheten tyst räkning. Hon kan obemärkt ta emot och läsa det inkomna meddelandet men måste förflytta sig från lektionssalen för att besvara interaktionen genom ett samtal. Under verksamheten samtal på brygga ringer Ingrid's telefon med en ljudsignal. Så länge Ingrid väljer att svara har det ingen betydelse om samtalet har annonserats med eller utan ljud. I exemplet med Ester störs den pågående verksamheten. Det är dock inte i huvudsak signalen utan mobilsamtalet i sig som stör.

Undersökningens huvuddeltagare uppger att de ofta väljer SMS framför samtal i situationer där de misstänker att ett mobilsamtal skulle störa mottagaren. Tidpunkten på dygnet kan till exempel ha betydelse för valet att skicka ett SMS-meddelande framför andra sätt att kontakta någon. Inga meddelanden i materialet har skickats under natten. Det tidigaste klockas till 06.35 och det senaste till 23.30. Vad gäller tidiga och sena meddelanden kan valet av interaktionssätt tänkas ha att göra med en önskan om att ta kontakt på ett diskret sätt så att inte mottagaren vaknar. Roshin skickar till exempel ett SMS till en annan kamrat än den som nämns i detta kapitel's exempel. Meddelandet inleds ”Bahar hoppas ja inte väcker dig...”. De meddelanden som skickats tidigt på dygnet förmedlar i huvudsak information till mottagaren som hon eller han behöver ha innan dagen börjar. Exempelvis rör det sig om meddelanden till klasskamrater om sjukdom. SMS-meddelanden som skickas sent på kvällen innehåller ofta önskingar till mottagaren om en god natt. Implicit säger dessa att sändaren går till sängs och att eventuell fortsatt interaktion får vänta till morgondagen.

7.5.2.2 Interaktionens syfte

Interaktionens syfte har liksom mediet betydelse för graden av diskretion vid mobiltelefonanvändning. I exemplet i Tablå 2 tycks interaktionen mellan Roshin och hennes kamrat vara av privat karaktär. Roshin väljer att lämna lektionssalen för att inte störa läraren och klasskamraterna med sitt samtal

eller för att inte riskera att bli utskälld av läraren. En tänkbar förklaring är också att hon inte vill att läraren och klasskamraterna tar del av innehållet i samtalet.

I beskrivningen av mobiltelefonanvändningen vid verksamheten självständigt uppsatsarbete föreslog jag tre möjliga mål med Fabios mobiltelefonanvändning. För det första att fördriva tiden, för det andra att visa upp den romantiska relationen och för det tredje att ignorera lärarens auktoritet. Oavsett bakomliggande orsak väljer Fabio att kontakta sin flickvän vid just det här tillfället. Han sitter uppkrupen i en fönstersmyg i mitten av rummet och talar högt i telefonen. Det är uppenbart att han inte bryr sig om risken att han stör läraren och klasskamraterna. Det är också tänkbart att han faktiskt avser att störa lektionen i syfte att få tiden att gå. Videoinspelningen och fältanteckningarna från den aktuella lektionen visar att Fabio ägnar förhållandevis lite tid åt uppsatsarbetet som verksamheten institutionellt orienteras mot.

Syftet med Ingrids mammas mobilsamtal tycks vara att höra var Ingrid befinner sig samt när hon planerar att komma hem. Ingrid väljer att öppet besvara samtalet. På videoinspelningen talar Ingrid i normal samtalston med sin mamma. Hon visar inga tecken på att vilja undanhålla Ester eller andra i omgivningen något av det som hon och hennes mamma samtalar om.

Valet av SMS eller samtal tycks också ha att göra med ärendets natur. Den mobiltelefonanvändning som dokumenterats under de sex observationsveckorna visar, inte oväntat, att samtal väljs framför SMS i de situationer då ungdomarna snabbt behöver få tag i någon. En risk finns alltid att tid passerar innan mottagaren av ett SMS-meddelande får möjlighet att läsa detta. Exempel på brådskande ärenden via SMS förekommer dock också i materialet, exempelvis är meddelandet ”Ring mig!” relativt vanligt.

8 Kommunikativa verksamheter i samband med datoranvändning

I detta kapitel undersöks händelser vid datorn i syfte att besvara avhandlingens andra övergripande frågeställning, det vill säga vilka medier ungdomarna använder och hur de använder dessa. Observationerna av de sex huvuddeltagarna visar att mycket tid tillbringas vid datorn och att datorer används till en mängd olika saker. De verksamheter framför skärmen som har dokumenterats med videokamera eller i fältanteckningar omfattar bland annat att skriva text i programmet Word, att besöka hemsidor av olika slag, att chatta via instant messaging, att läsa och skriva meddelanden i gästböcker, att uppdatera presentationssidor på nätmötesplatser, att läsa nyheter och att spela dataspel.

Till skillnad från mobiltelefoner, vars användning undersöktes i kapitel 7, är inte datorer ständigt närvarande i vardagen. De flesta av studiens huvuddeltagare sitter hemma vid datorn en stund varje kväll. Några söker också upp skolans datorer på rasterna och ibland tillbringas tid vid datorer under lektioner. Vid några tillfällen varje dag söker undersökningens ungdomar upp datorer. Det är vanligt att de uträttar flera ärenden när de befinner sig vid en dator.

I detta kapitel djupstuderas ett par exempel där två av studiens huvuddeltagare, Roshin och Gustav, under några minuter ägnar sig åt olika kommunikativa verksamheter vid datorn. De två exemplen liknar varandra genom att Roshin och Gustav deltar i flera liknande verksamheter. Gemensamt är också ungdomarnas snabba växling mellan olika verksamheter och deras interaktion med flera olika personer. De valda exemplen är typiska i undersökningsmaterialet på så sätt att åtskilliga liknande exempel har samlats in under veckorna tillsammans med såväl Roshin och Gustav som undersökningens övriga ungdomar.⁷² En viktig skillnad mellan de två utvalda exemplen är att de försiggår i olika domäner, i skolan respektive hemma. Det första exemplet äger rum i ett institutionellt sammanhang som omfattas av en undervisningspraktik. Det andra exemplet förekommer i ett icke-institutionellt sammanhang.

⁷² Undantaget är Dan som skiljer sig från de övriga huvuddeltagarna genom att han under observationsveckan i mindre utsträckning använder dator.

Kapitlets syfte är att undersöka vilka verksamheter som förekommer vid datorn. I analysen söks svar på frågorna vilka olika verksamheter ungdomarna ägnar sig åt, hur de förhåller sig till ramarna för andra verksamheter och till ramarna för övergripande praktiker samt hur växlingen sker mellan olika verksamheter på och utanför datorskärmen.

8.1 Metod

För att kunna genomföra en så detaljerad analys som möjligt har jag valt att endast använda videofilmade data som huvudexempel. De texter i form av SMS-meddelanden, chattkonversationer och skoltexter som nämns i beskrivningarna av Roshins och Gustavs datoranvändning finns sparade i avhandlingens insamlade textmaterial. I diskussionsavsnittet som följer efter analysen används exempel från undersökningens samtliga sex huvuddeltagare. Dessa har inte alltid videofilmats utan bygger ibland enbart på fältanteckningar och samtal med ungdomarna.

Kapitlets första exempel är hämtat från en lektion i samhällskunskap som Roshin deltog i under den vecka då jag observerade henne. Det andra exemplet har dokumenterats en kväll hemma hos Gustav. I de valda exemplen befinner sig Roshin och Gustav framför varsin datorskärm. All interaktion som förekommer sker dock inte via datorerna. Analysen avser således inte enbart ungdomarnas datoranvändning utan rör all den interaktion som pågår via olika medier när de sitter vid datorn. Några av verksamheterna vid datorn utförs enskilt och utan dialog med andra och är således inte kommunikativa. Eftersom de äger rum vid datorn är de trots detta intressanta att behandla här. De domäner, *skolan* och *hemmet*, och praktiker, *undervisning* och *umgänge*, som nämns i kapitlet har diskuterats mer ingående i kapitel 5.

De två exemplen kategoriseras med avseende på *ram*, *mål* och *roller* och beskrivs i tablåer enligt den modell som används i kapitel 7. Tablåerna visar verksamheter som kan pågå under olika lång tid, vilket möjligen kan uppfattas som förvirrande. Till exempel kategoriseras både *att skriva en novell* samt *att motta ett SMS* som verksamheter trots att den första verksamheten är betydligt mer tidsomfattande än den senare.

I avsnitt 8.2 presenteras först exemplet med Roshin vid datorn i skolan. Sedan följer en analys av vilka verksamheter som förekommer där, hur de förhåller sig till varandra och hur de förhåller sig till den överordnade undervisningspraktiken. Presentationen och analysen av exemplet med Gustav vid datorn i sitt hem disponeras i avsnitt 8.3 på liknande sätt. Kapitlet avslutas med en sammanfattande diskussion i avsnitt 8.4. Där behandlas även andra exempel ur undersökningsmaterialet som rör studiens övriga huvuddeltagare.

8.2 Roshin vid datorn i skolan

Exempel 18 utgör en beskrivning av vad Roshin gör under några minuter vid datorn. Beskrivningen bygger på uppgifter från fältanteckningar samt en videoinspelning från tillfället. Det analysmaterial som används i detta avsnitt utgörs även av två insamlade texter, Roshins skoltext i form av en tidningsledare samt ett inkommet SMS.

Exempel 18 Beskrivning av Roshin vid datorn i skolan

Roshin öppnar e-postprogrammet. Där har hon sparat sitt skolarbete för att ha det tillgängligt från olika datorer. Hon arbetar en stund med uppgiften genom att skriva lite i dokumentet och genom att söka information på internet. På internet passar hon också på att utföra några personliga ärenden. Hon öppnar gästboken på en av de nätmötesplatser där hon är medlem. Hon läser och besvarar några inkomna meddelanden. Snart återgår hon till skolarbetet och skriver: "Att låta Iran ha kärnvapen är inte acceptabelt, men att låta USA sköta en sådan avveckling skulle vara ett ännu större fel". Klasskamraten Noor läser över hennes axel och kommenterar texten. En stund senare påminner läraren om datumet för nästa prov. Roshin tar fram sin mobiltelefon ur handväskan för att göra en anteckning om detta. Hon noterar ett missat samtal och ett nyinkommet SMS. En av hennes vänner har skrivit: "hallo babe.. tack så mkt för ditt mess! Försökte ringa men kunde tyvärr inte nå dig.."

För att tydliggöra vad som händer i exemplet vill jag göra ett försök att mer utförligt beskriva de händelser som nämns i exemplet från Roshins vardag. I analysen redovisas först den övergripande verksamheten,⁷³ självständigt artikelskrivande, inom vars ramar gästboksbesök, SMS och anteckning om prov förekommer. När Roshin besöker gästboken, läser SMS eller gör anteckningen om prov måste hon förhålla sig till de ramar som gäller för verksamheten självständigt artikelskrivande. Därför beskrivs gästboksbesöket, SMS-meddelandet och provanteckningen som underordnade den övergripande verksamheten och den skolpraktik inom vilken samtliga händelser förekommer.

Tablå 5 Självständigt artikelskrivande

Verksamheten självständigt artikelskrivande inträffar under en lektion i samhällskunskap som har en tydlig början, 9.30, och ett tydligt slut, 11.10. Eleverna sitter i datasalen vid varsin dator och arbetar med enskilda texter. Varje elev ingår i en grupp. Så småningom ska gruppmedlemmarna sätta samman sina texter till en gemensam tidning. De har kommit överens om att tidningen ska ha en socialistisk inriktning och att temat för det nummer som de arbetar med ska vara utrikespolitik. Det är tillåtet att använda internet för

⁷³ Övergripande verksamheter studeras även i analysen av mobiltelefonanvändning i kapitel 7.

informationssökning. Eleverna har också möjlighet att lämna datasalen för att besöka biblioteket.

Ram: Deltagarna i Roshins grupp ser ut att arbeta koncentrerat med sina enskilda skrivuppgifter. Verksamheten omges av undervisningspraktiken.

Mål: Att få tidningen färdig till inlämningsdagen som är kommande fredag samt, på ett mer övergripande plan, att lära sig samhällskunskap.

Roller: Eleverna orienterar sig mot varandra som gruppmedlemmar. Läraren har en passiv, handledande roll i verksamheten. Eleverna får söka upp henne vid behov.

I beskrivningen av Exempel 18 nämner jag fyra händelser som kan inordnas i verksamheten självständigt artikelskrivande, Tablå 5, eftersom de direkt berör det aktuella grupparbetet. Roshin hämtar sin skoltext som finns sparad i e-postprogrammet,⁷⁴ hon söker information på nätet, hon skriver i texten och hon tar emot kommentarer från klasskamraten Noor. Flera olika händelser kan dessutom förknippas med att hämta texten och att söka information. Roshin skriver adresser i adressfältet och klickar med musen. En del tankearbete är troligtvis också förenat med detta. Att skriva innebär förutom det tekniska skrivandet troligtvis även läsning, tänkande och formulering. Kommentarer från Noor föregås av att Noor läser texten över Roshins axel och synpunkterna förmedlas i ett samtal mellan flickorna.

Texten som Roshin skriver är viktig inom verksamheten eftersom den senare, i sitt färdiga skick, kommer att utgöra ett av hennes bidrag till den gemensamma tidningen, det vill säga till grupparbetets resultat. Formuleringen ”Att låta Iran ha kärnvapen är inte acceptabelt, men att låta USA sköta en sådan avveckling skulle vara ett ännu större fel” förekommer ungefär i mitten av den färdiga versionen av texten som jag har som hjälp i analysen. Längst upp på sidan står ordet ”Ledare” och efter en blankrad kommer rubriken ”Hatet mot USA ökar för varje dag”. Roshin strävar troligtvis efter att utforma sin text enligt mönstret för hur en ledare brukar skrivas. Under tidigare lektioner har läraren gått igenom vad som kännetecknar texttypen och eleverna har fått läsa ledare från olika dagstidningar. Det är sannolikt att Roshin försöker hålla en viss språklig stil då hon formulerar sin mening om Irans kärnvapen.

I beskrivningen av ramar, mål och roller för verksamheten självständigt artikelskrivande har jag valt att beskriva de fyra händelserna *hämta texten*, *söka information*, *skriva i texten* och *ta emot kommentarer* som tillhörande verksamheten. Om de hade förekommit i ett annat sammanhang hade några av dem kanske beskrivits som egna verksamheter. Här framstår de dock som

⁷⁴ Att skicka skolarbeten till sin egen e-postadress är vanligt förekommande bland de ungdomar som jag har undersökt. Det upplevs som praktiskt att kunna arbeta från olika datorer utan att behöva bära med sig ett USB-minne.

starkt förknippade med arbetet med artikeln. De verksamheter som beskrivs, *gästboksbesöket*, *hanteringen av det missade samtalet* och *SMS-meddelandet* samt *anteckningen om prov*, har dock inga samband med artikelskrivandet varför de bäst betraktas som egna verksamheter. I följande tablåer visar jag hur de omfattar egna mål och roller och därmed försiggår vid sidan av arbetet med tidningen.

Tablå 6 Gästboksbesök

Roshin öppnar internet och loggar in på nätmötesplatsen. Hon får ett meddelande om att hon har nya inlägg i sin gästbok. Hon klickar för att komma till gästboken. Hon läser inläggen och besvarar några av dem genom att ställa pekaren i de aktuella svarsrutorna. På skärmen ser Roshin att ingen av de personer som hon skickar inläggen till är inloggade på nätmötesplatsen just nu. Det kommer därför att dröja innan de ser hennes meddelanden.

Ram: De handlingar som Roshin ägnar sig åt på nätmötesplatsen tillhör umgängespraktiken och inläggen har fritidsrelaterat innehåll.

Mål: Att hålla kontakten med vänner genom att kommentera och besvara deras inlägg.

Roller: Roshin och gästboksvännerna är bekanta även utanför nätet.

Vid detta tillfälle, liksom vid många andra tillfällen då Roshin sitter vid en internetansluten dator, passar hon på att besöka gästboken på nätmötesplatsen, Tablå 6. I likhet med undersökningens övriga huvuddeltagare använder hon sällan sin e-postadress för interaktion med jämnåriga. Kontakten med dessa sköter hon istället med hjälp av nätmötesplatsens gästbok. Interaktionen där sker asynkront vilket medför att det går bra att läsa och skriva meddelanden när som helst under dygnet. Mediet är alltså jämförbart med e-post. Precis som många vuxna läser e-post när de sitter vid datorn utgör läsandet av gästboksinlägg en vanligt förekommande verksamhet i Roshins och de övriga huvuddeltagarnas vardag. Uttryck för handlingen att vittja gästboken som förekommer i materialet är till exempel ”kolla min lunar”⁷⁵ (sägs av Louise).

Gästboksbesöket är i detta sammanhang en verksamhet som bedrivs vid sidan av lektionens formellt anvisade verksamhet, artikelskrivandet. Enligt de formella förhållningspunkter⁷⁶ som gäller för lektionsverksamheten, självständigt artikelskrivande, är det tillåtet att använda internet för att söka kunskap och inspiration. Videoinspelningen visar att Roshin öppnar sin gästbok när hon surfar på sidor som är relevanta för den text som hon arbetar med. Inspelningen visar också att hon snabbt klarar av sitt privata ärende. Läraren,

⁷⁵ Lunar från nätmötesplatsen Lunarstorm.

⁷⁶ Det vill säga enligt den överenskommelse som finns mellan eleverna och de två lärare som är inblandade i tidningsprojektet.

som befinner sig i rummet, har troligtvis svårt att avgöra om det Roshin gör på skärmen har samband med hennes skolarbete eller inte. Det är också tveksamt om hon bryr sig om det. Grupperarbetet med tidningen kan sägas tillhöra verksamhetstypen självständigt arbete, som beskrivs i avsnitt 5.2.1. Inom denna verksamhetstyp är det upp till eleverna att själva disponera sin tid. Lärarens roll är att finnas i bakgrunden och vara till hands när eleverna själva tar initiativ till kontakt. Att Roshin klarar av gästboksbesöket snabbt behöver därför inte bero på oro för att bli upptäckt utan kan lika gärna bero på att hon vill utnyttja lektionstiden på bästa sätt.

Tablå 7 Mottagande av missat samtal och SMS-meddelande

Roshin har sin mobiltelefon påslagen men inställd på ljudlös signal. När hon tar fram den för att anteckna datumet för ett prov ser hon att hon har missat ett samtal samt mottagit ett SMS-meddelande. Hon håller mobilen under bänken när hon läser meddelandet.

Ram: SMS-meddelandet hör till umgängespraktiken.

Mål: Den som skickat SMS-meddelandet söker kontakt med Roshin för att göra upp om att träffas.

Roller: Roshin och personen som skickat SMS:et håller oftast kontakten med varandra via nätmötesplatsen men träffas ibland också utanför nätet. De är jämgamla vänner men går på olika skolor.

Liksom i verksamheten i Tablå 6 bedrivs verksamheten i Tablå 7 kring det missade samtalet och SMS:et, vid sidan av de verksamheter som formellt hör till lektionen. Orsaken till att Roshin tar fram sin mobiltelefon tycks vara att läraren annonserar datumet för ett prov, det vill säga mobilen tas fram för att användas som verktyg i en lektionsverksamhet. Innan Roshin får möjlighet att anteckna datumet ser hon det missade samtalet och läser meddelandet som kommit. Mottagandet av informationen om det missade samtalet samt läsandet av SMS-meddelandet förekommer under en lektion. Ram, mål och roller skiljer sig dock åt från de för lektionens formellt anvisade verksamhet självständigt artikelskrivande. I verksamheten kring gästboksbesöket och verksamheten kring det missade samtalet och SMS:et framträder umgängespraktiken medan det självständiga artikelskrivandet omges av undervisningspraktiken.

Roshin har ställt mobiltelefonen på ljudlös signal. Det medför att telefonen inte stör kamraterna. Detta tyder på en medvetenhet om och hänsyn till ramarna för lektionsverksamheten och undervisningspraktiken.

Texten i det meddelande som inkommer, ”hallooo babe.. tack så mycket för ditt mess!”, håller en ledig stil. Det utgör ett svar på ett meddelande som Roshin har skickat tidigare. Roshin och sändaren utformar tillsammans det språk som förekommer i den kedja av SMS som skickas mellan dem. Att SMS:et stilmässigt skiljer sig markant från texten i Roshins skolarbete beror

på att de två texterna tillhör olika verksamheter. De språkliga stilar som förekommer i SMS-meddelandet och skoltexten fyller olika funktioner.

Tablå 8 Anteckning om prov i mobiltelefonen

Roshin håller mobilen under bänken och bläddrar i menyn för att hitta almanacksfunktionen. Läraren fråntar Roshin hennes telefon eftersom det råder mobilförbud under lektionstid.

Ram: Roshin orienterar sig mot undervisningspraktiken och en skolrelaterad uppgift när hon försöker anteckna datumet för provet i mobilen.

Mål: Att anteckna datumet för provet och att mobilen senare ska påminna henne om detta genom att pipa vid en speciell tidpunkt.

Roller: Roshin skriver anteckningen till sig själv.

Som tidigare nämnts är det anteckningen om prov, Tablå 8, som utlöser den föregående verksamheten där Roshin får information om ett missat samtal och läser ett inkommet SMS. Verksamheterna är starkt sammanlänkade vad gäller ramar men har olika funktioner och involverar olika roller. Till skillnad från den föregående är denna verksamhet knuten till lektionens huvudverksamhet och skolkontexten i stort. Eftersom provet omges av andra ramar än tidningsprojektet kan dock inte anteckningen om prov införlivas som en händelse inom verksamheten självständigt artikelskrivande, till skillnad från händelserna hämta texten, söka information, skriva i texten och ta emot kommentarer. Jag ser självständigt artikelskrivande och anteckning om prov i mobiltelefonen som olika verksamheter. Båda utgör dock relevanta händelser under lektionen.

Trots att det är en i högsta grad skolrelaterad syssla att anteckna datumet för provet blir Roshin fråntagen telefonen. Det råder mobilförbud under lektionstid och hennes lärare tycks inte känna till telefonens almanacksfunktion. Eftersom mobiltelefonanvändning inte är tillåtet i den lektionskontext som Roshin befinner sig i förväntas hon vänta med att göra anteckningen tills lektionen är över. I detta sammanhang framstår det kanske som en smula underligt att det är möjligt att ta emot och skicka privata meddelanden via datorn men omöjligt att anteckna datumet för ett prov i mobilen. Under den aktuella lektionen accepteras dock användning av datorer men inte av mobiltelefoner. Det kan också tyckas konstigt att Roshin inte kan använda sin mobiltelefon till att göra en anteckning medan Fabio, i föregående kapitel (avsnitt 7.3), utan lärarens ingripande kunde ringa ett samtal. Den verksamhet som Roshin i detta exempel deltar i är jämförbar med den verksamhet i föregående kapitel som Fabio deltar i, det vill säga båda fallen avser verksamhetstypen självständigt arbete (se avsnitt 5.2.1). Roshin och Fabio går på samma skola och omfattas således av samma mobilförbud under lektionstid. Vid observationerna blir jag dock varse att olika lärare behandlar förbudet olika strängt. Man kan säga att lärarnas avvikande handlingar vid mobiltelefonan-

vändning under lektionstid utgör en del av ramen för en verksamhet. Precis som eleverna i en klass oftast är medvetna om olika förutsättningar för skilda verksamheter vet de i regel vad som gäller när en viss lärare är ansvarig.

8.3 Gustav vid datorn i sitt hem

Beskrivningen i Exempel 19 visar vad Gustav gör under några minuter vid datorn i sitt hem. Liksom i exemplet med Roshin bygger beskrivningen på fältanteckningar och en videoinspelning. Texter från presentationen på Gustavs nätmötesplats, ett chattutdrag samt en skoltext i form av en novell används också som analysmaterial.

Exempel 19 Beskrivning av Gustav vid datorn i sitt hem

Gustav slår på datorn på sitt rum när han kommer hem från skolan. Han läser och besvarar några nya gästboksinlägg och uppdaterar sig på vad som händer i kompisarnas liv. Han formulerar också några visdomsord som han placerar på sin presentationssida på nätmötesplatsen: "Imitation is suicide...va dig själv =)". På skrivbordet bredvid datorn ligger en tång, en påse metallringar och en halvt färdig medeltida brynja. Emellanåt plockar Gustav upp brynjan och knipsar dit några fler metallringar. Om några veckor ska han delta i ett lajvspel och då ska hantverket vara färdigt. Gustav bläddrar lite i naturkunskapsboken som också ligger på skrivbordet. När han tittar upp ser han att klasskamraten Ellinor är online. Gustav kontaktar henne via instant messaging och de småpratar en stund. Ellinor berättar att hon har pluggat till naturkunskapsprovet och nu ska börja skriva på den novell som utgör veckans läxa i svenska. "Novellen? Shit jag har inte ens börjat" svarar Gustav. Samtidigt som han fortsätter att chatta med Ellinor öppnar han ett tomt ark i Word. Överst på sidan skriver han "NOVELL".

Till skillnad från exemplet med Roshin saknas en formellt anvisad verksamhet med övergripande funktion bland de verksamheter och händelser som Gustav ägnar sig åt. Gustav har själv valt att slå sig ner vid datorn vid just den här tidpunkten och kan själv välja vad han vill göra där. Gustavs datoranvändning vid just det här tillfället riktas inte mot något tydligt mål. Det är tänkbart att han har satt sig vid skärmen enbart i syfte att fylla tiden med något. Hans användning kan därför beskrivas som ett tidsfördriv i väntan på middagen.

I rummet bredvid Gustavs rum befinner sig hans två år yngre bror. Hemma är också den yngsta brodern, som är sju år, samt pappan. De håller till på nedervåningen där de förbereder middagen. När middagen är färdig kommer Gustav att ta paus från datorn för att äta tillsammans med sin pappa och sina syskon. Tidsmässigt måste därför samtliga verksamheter som han ägnar sig åt förhålla sig till tidpunkten för middagen. Några kommer kanske

att avslutas medan andra tillfälligt avbryts för att återupptas senare under kvällen.

Dörren till Gustavs rum är öppen och ljud från familjen strömmar in. Det kan tänkas att familjemedlemmarna påverkar pågående verksamheter genom sin närvaro i angränsande rum. Likaså är det tänkbart att jag, i rollen som observatör och skötare av videoutrustningen, påverkar Gustavs datoranvändning. I jämförelse med exemplet med Roshin är min närvaro troligtvis mer påtaglig för Gustav än den är för Roshin. När jag observerar Roshin sitter jag en bit ifrån och försöker smälta in i omgivningen som en av flera personer som vistas i datasalen. När jag observerar Gustav är han och jag ensamma i rummet och jag befinner mig bara någon meter bakom honom. I beskrivningen av exemplet har dock inte min närvaro synliggjorts. Det bör dock sägas att Gustav parallellt med verksamheterna vid datorn stundtals för ett samtal med mig och att jag ibland ställer frågor till honom om hans datoranvändning. Jag har valt att skala bort min närvaro i beskrivningen av exemplet eftersom jag ansett att verksamheterna vid datorn skulle ha tett sig liknande oaktat min närvaro. Det är också Gustavs datoranvändning som är fokus för analysen, inte min observatörsroll.

Tablå 9 Gästboksbesök

Gustav sitter vid datorn på sitt rum. Det är sen eftermiddag och han ska snart äta middag. Han öppnar internet och loggar in på nätmötesplatsen. Han ser att han har nya inlägg i sin gästbok och klickar för att komma till gästboken. Han läser inläggen och besvarar några av dem genom att ställa pekaren i de aktuella svarsrutorna.

Ram: Gustav orienterar sig mot umgängespraktiken. Umgänget sker dock med viss fördröjning. De personer som han umgås med är inte tidsmässigt närvarande samtidigt som Gustav. Deltagarna begränsas även av att de inte fysiskt delar plats. De kan se varandras bilder och verbala inlägg i det virtuella rummet men de kan inte röra vid varandra eller höra varandras röster.

Mål: Att hålla kontakten med vänner genom att kommentera och besvara deras inlägg.

Roller: Gustav och gästboksvännerna är bekanta även utanför nätet. Gustav har naturligtvis olika typer av relationer till de olika medlemmarna men generellt orienterar han sig mot en roll som kamrat.

Gästboksbesöket i Tablå 9 kan beskrivas som samma verksamhetstyp som Roshins gästboksbesök. Målen är lika liksom rollerna, även om individerna bakom dessa naturligtvis är olika. Vad gäller ramarna är tillvägagångssättet vid användningen av gästböckerna också lika trots att Roshin och Gustav är medlemmar av olika mötesplatser. De båda nätmötesplatserna omfattar i stort sett samma funktioner och har liknande syften. En viktig skillnad är

dock att gästboksbesöket i Roshins fall innebär en avstickare från en formellt anvisad verksamhet, självständigt artikelskrivande, medan Gustav i större utsträckning kan ägna sig åt gästboken utan att någon i omgivningen har synpunkter på vad han gör och hur han använder sin tid. I Gustavs fall utgör gästboksbesöket en verksamhet som, i förhållande till domänen hemmet och det övergripande målet att fördriva tiden, har ett lika högt värde som andra verksamheter som han ägnar sig åt vid datorn vid detta tillfälle.

Tablå 10 Uppdatering av presentationssida på nätmötesplatsen

Gustav klickar för att komma till sin presentationssida på nätmötesplatsen. Han flyttar pekaren för att göra ändringar i sina personliga rutor på sidan. Han skriver några meningar och sparar dessa.

Ram: Gustav orienterar sig mot umgängespraktiken.

Mål: Att presentera några aktuella tankar som hans vänner kan läsa när de besöker hans personliga sida.

Roller: Gustav skriver för sina vänner.

Verksamheten i Tablå 10 är sammanlänkad med verksamheten i Tablå 9. Efter att ha ägnat sig åt gästboken är Gustav redan inloggad på nätmötesplatsen och kan enkelt ägna sig åt olika saker där. När han byter verksamhet från gästboksbesök till uppdatering av presentationssida lämnar han inte nätet. Han byter inte heller adress. Den nya verksamheten innebär dock ganska olika händelser jämfört med den föregående. Tidigare ägnade han sig åt ett korrespondensskrivande där inläggen kan sägas bli inaktuella när mottagaren har läst dem. Här använder han sin kreativitet till att formulera en text som möter mottagarna varje gång de besöker hans personliga sida. Text-rutan fungerar som en anslagstavla. Denna verksamhet är dock inte interaktiv i samma mening som den föregående utan Gustav skriver och hans vänner läser.

Att formulera själva texten utgör en viktig händelse i verksamheten uppdatering av presentationssida på nätmötesplatsen. Andra förekommande händelser är att med pekaren och musen klicka på rätt kommandon för att genomföra uppdateringarna samt att skriva själva texten med hjälp av tangentbordets knappar.

Formuleringen "Imitation is suicide...va dig själv =)" förekommer på tredje raden av elva i den text som jag senare samma kväll sparar ner från Gustavs presentationssida. Rubriken lyder "NU: How gravity pulls on everyone". Under mitt besök hemma hos Gustav den här kvällen berättar han att ordet NU alltid finns överst i rutan för att visa att de tankar som presenteras är aktuella. Den färdiga texten består av en samling citat och andra tankvärda ord. Delar av texten är skriven på engelska och delar på svenska. Liksom blandningen av egna och andras texter kan växlingen av språk ses som en resurs som han använder för att bygga verksamheten. Texten är tänkt att

läsas av Gustavs vänner och jargongen, liksom många av de tankar som presenteras, känns igen från samtal han haft med sina vänner under den vecka då jag har observerat honom.

Tablå 11 Tillverkning av medeltida brynja

Gustav deltar ibland i lajvspel på helgerna. Brynjan som är under tillverkning har han tänkt använda i ett spel om några veckor. Brynjan sätts samman av små metallringar som hakas i varandra med hjälp av en tång.

Ram: Gustav utför arbetet på egen hand. När brynjan är färdig ska den användas i ett socialt sammanhang i fritidsdomänen och umgängespraktiken.

Mål: Det slutliga målet är troligtvis att färdigställa brynjan och få ett tillfredsställande resultat. Gustav tycks också uppleva hantverket som en trevlig och avkopplande syssla.

Roller: Endast Gustav deltar i verksamheten.

Bytet av verksamhet från uppdatering av presentationssida, Tablå 10, till tillverkning av brynja, Tablå 11, innebär att Gustav lämnar skärm och tangentbord och flyttar sig fysiskt ett par decimeter längre till höger vid skrivbordet. Han har dock fortfarande skärmen inom synhåll och sitter i praktiken fortfarande vid datorn. Denna verksamhet är inte kommunikativ på samma sätt som de flesta av de andra verksamheterna. Endast han själv deltar och ingen interaktion förekommer. Verksamheten blir kommunikativ först i sitt större sammanhang där den är en del av en mer övergripande verksamhet som omfattar förberedelser inför lajvspelet. Under observationsveckan har Gustav vid flera tillfällen kontakt med andra lajvspelare angående det kommande spelet. Trots att verksamheten inte kan beskrivas som kommunikativ är den viktig att uppmärksamma i detta sammanhang. Tillsammans med de andra verksamheterna i Exempel 19 är den med och formar hans minuter vid datorn.

Tablå 12 Bläddrande i läxbok

På skrivbordet ligger Gustavs lärobok i naturkunskap. Gustav får syn på den, tar upp den och bläddrar i den. Klassens prov som kommer att äga rum senare under veckan har under dagen varit ett återkommande samtalsämne under rasterna i skolan.

Ram: Bläddrandet kan ses som ett moment inom verksamhetstypen läxläsning som omges av undervisningspraktiken.

Mål: Gustavs mål kan tänkas vara att orientera sig i boken inför mer omfattande läxläsning som troligtvis kommer att äga rum senare under kvällen.

Roller: Endast Gustav deltar i verksamheten.

Växlingen mellan verksamheterna tillverkning av brynja, Tablå 11, och bläddrande i läxbok, Tablå 12, tycks spontan. Naturkunskapsboken ligger till höger om det handarbete som Gustav just har sysselsatt sig med. På videoinspelningen ser det ut som om han råkar få syn på den och därefter spontant börjar bläddra i den. I likhet med föregående verksamhet, tillverkning av medeltida brynja, är inte heller denna verksamhet interaktiv. Det bör nämnas att den läsläsning inför provet i naturkunskap som förekommer under den vecka då jag observerar Gustav långt ifrån alltid innebär enskilda icke-interaktionella verksamheter. På rasterna i skolan förhör Gustav och hans klasskamrater ofta varandra och de delar med sig av svaren till instuderingsuppgifter.

Tablå 13 Chattkonversation om läxor

På skärmen ser Gustav att Ellinor är online. Han flyttar pekaren och öppnar ett konversationsfönster. Gustav inleder chattkonversationen med att fråga varför Ellinor har valt att kalla sig aboooooH på chatten. Interaktionen kommer senare att till största delen handla om läxor.

Ram: Konversationen tillhör umgängespraktiken. Ett ämne i konversationen rör dock läsläsning som hör till undervisningspraktiken.

Mål: Det övergripande målet är att umgås med Ellinor. Olika ämnen i konversationen bildar olika kommunikativa projekt med specifika mål.

Roller: Gustav och Ellinor är klasskamrater men umgås inte särskilt mycket i skolan. De orienterar sig mot rollerna som klasskamrater.

Även den verksamhet som beskrivs i Tablå 13 uppfattas som spontan. På videoinspelningen tycks det som om Gustav plötsligt får se att klasskamraten Ellinor är online. Han återgår då till datorskärmen, öppnar en konversationsruta på MSN och inleder en dialog. Han hälsar och frågar varför Ellinor har valt användarnamnet aboooooH. Hon besvarar frågan och frågar sedan hur han ”har det”, det vill säga hur han mår och vad han gör. Hans svar leder in samtalen på naturkunskapsprovet och andra läxor. Exempel 20 visar den inledande delen av chattkonversationen där Gustav kallar sig för Rocky och Ellinor för aboooooH.

Exempel 20 Gustav och Ellinor chattar om läxor

- Rocky säger:
1 varav användarnamnet? =)
aboooooH säger:
2 Jag vet inte haha =) Lät soft bara
Rocky säger:
3 hahah, sho lenn
aboooooH säger:
4 eyy mannen haha hur är det med dig?
Rocky säger:
5 jora, ska plugga till naturprovet snart

aboooooH säger:
6 Ouh, samma här.. och sen ska jag skriva klart novellen. Är du klar
7 med den?
Rocky säger:
8 novellen?shit ja har inte ens börjat
Rocky säger:
9 fuck

Verksamheten chattkonversation om läxor tillhör, liksom de flesta chattkonversationer i materialet, umgängespraktiken och det huvudsakliga målet tycks vara att umgås. Konversationen inleds troligtvis utan att deltagarna från början har tänkt ut ett ärende eller har beslutat vad konversationen ska handla om. I denna chatt lyckas dock deltagarna ganska snabbt hitta ett ämne. Det är troligt att Gustavs och Ellinors roller har stor betydelse för hur samtalet utvecklas. Det faktum att de träffas varje dag i skolan utan att egentligen umgås innebär att det faller sig naturligt att låta interaktionen handla om just skolrelaterade ämnen som prov och läxor. Den språkliga stilen är ledig och har starka inslag av slang. Interpunktionen är icke-konventionell och ett par emoticons förekommer. Sätten på vilka Gustav och Ellinor förhåller sig till sina läxor känns igen från liknande muntliga samtal i materialet. Många ungdomar i undersökningen framhäver hur tråkigt de tycker att skolarbetet är och betonar ofta att de nästan inte alls har pluggat. Huruvida detta stämmer med verkligheten är oklart. Ofta tycks förhållandena vara de omvända.

Tablå 14 Författande av novell

Gustavs svensklärare har givit eleverna en hemuppgift att skriva en novell. Under dagens lektion har klassen arbetat med ett kapitel ur en roman som inspiration till uppgiften. Denna är skriven i dagboksform. Gustav öppnar ett tomt dokument i word och börjar skriva på novellen.

Ram: Novellen är en svenskläxa. Den övergripande praktik som Gustav orienterar sig mot tillhör således undervisningspraktiken.

Mål: Att författa en novell som kan lämnas till läraren dagen därpå.

Roller: Gustav är den enda deltagaren i verksamheten, men skriver troligtvis med läraren i åtanke.

Verksamheten författande av novell, i Tablå 14, föranleds av verksamheten chattkonversation om läxor. När konversationen med Ellinor har avslutats öppnar Gustav ett tomt dokument i Word och börjar skriva på sin novell. Att döma av chattutdraget är det tveksamt om Gustav utan Ellinors påminnelse hade kommit ihåg sin läxa. Han byter verksamhet men använder datorn även i den nya verksamheten. Dock lämnar han internet.

Liksom i verksamheterna tillverkning av medeltida brynja och bläddrande i läxbok är Gustav den enda deltagaren i verksamheten vilket gör den till

icke-kommunikativ. Den färdiga novellen ska dock läsas av läraren vilket troligtvis medför att läraren finns i Gustavs tankar vid utformandet av texten. Läraren kommer efter läsning att kommentera och bedöma texten. I sitt färdiga skick kommer novellen troligtvis att utgöra ämnet för någon form av interaktion mellan Gustav och hans svensklärare. Texten byggs upp enligt mönstret för noveller. En snabb analys av den färdiga texten visar att han känner till genren och att han i sitt skrivande försöker anpassa sig till den.⁷⁷

8.4 Sammanfattande diskussion

Efter att ha analyserat olika verksamheter vid datorn utifrån två exempel från Roshins och Gustavs vardag övergår jag nu till att på ett mer allmänt plan diskutera ungdomars användning av datorer i skolan och på fritiden. Jag utgår från resultaten av analysen samt från observationer och textexempel ur det övriga undersökningsmaterialet.

8.4.1 Verksamheter vid datorn

Den första frågan som ställdes i kapitlet gällde vilka olika verksamheter ungdomarna ägnar sig åt vid datorn. Trots att de fysiskt befinner sig på en specifik plats bör inte företeelsen att sitta vid datorn ses som en enskild verksamhet. Att sitta vid datorn innebär istället oftast en växling mellan flera olika verksamheter.⁷⁸ De två exempel som illustrerar några minuter vid datorn visar hur undervisningsrelaterade och umgängesrelaterade uppgifter utförs parallellt både i skolan och hemma. På samma sätt sammanflätas händelser på och utanför nätet i ungdomarnas vardag. Under dessa få minuter förflyttar sig Roshin och Gustav mellan flera olika verksamheter, vars olika ramar bland annat påverkar hur de använder mediet och hur de uttrycker sig språkligt i den interaktion som förekommer. Växlingen mellan olika verksamheter är också liknande i båda exemplen. Den kontext som omger det första exemplet borde rimligen innebära att den lektionsrelaterade verksamheten där spelar en överordnad roll. Likaså borde den omgivande kontexten i det andra exemplet innebära att de fritidsrelaterade umgängesverksamheterna tar överhanden. Analysen visar dock att så inte är fallet.

8.4.1.1 Datoranvändning i skolan

På stadsskolan, förortsskolan och landsortsskolan finns god tillgång till datorer. De flesta av dessa datorer är placerade i datasalar som bokas av

⁷⁷ Ungefär två tredjedelar av novelltexten finns i *Exempel 23* i kapitel 9.

⁷⁸ I tidigare forskning beskrivs företeelsen att utföra flera saker samtidigt vid datorskärmen med det engelska uttrycket *multitasking* (se Berglund 2009).

lärarna. På landsortsskolan och stadsskolan är några av datasalarna tidvis upplåsta och möjliga för elever att använda på rasten. På samtliga skolor finns några datorer i biblioteken och på förortsskolan finns även datorer i uppehållsrummet. Louise, som går på landsortsskolan, tillbringar de flesta av sina lektioner i samma klassrum. Detta är utrustat med datorer som placerats längs med väggarna. Övriga ungdomar i studien har inte datorer i klassrummen.

Som analysen av de två exemplen visar sker såväl undervisningsrelaterad som umgängesrelaterad datoranvändning både i skolan och hemma. Växlingen mellan olika verksamheter förekommer hos fem av de sex huvuddeltagarna. Dan använde sällan datorer under den vecka då jag observerade honom och det är därför svårt att säga något generellt om hans datoranvändning.

De flesta texter med anknytning till undervisningen som producerades i skolan under de veckor då jag samlade in mitt material har skrivits för hand. Detta är ett förvånande resultat med tanke på hur långt datoriseringen av samhället i övrigt har kommit och mot bakgrund av de IT-satsningar som under senare år har genomförts i skolan.⁷⁹ Då datorer används i undervisningen är det oftast vid verksamhetstypen självständigt arbete. Den formellt anvisade lektionsverksamheten i exemplet med Roshin kan räknas dit.

Under observationsveckorna deltar Fabio och Roshin från stadsskolan och Dan och Louise från landsortsskolan i verksamhetstypen självständigt arbete inom olika större projekt i ett eller flera undervisningsämnen.⁸⁰ Fabio, Roshin, Dan och Louise arbetar dock på lite skilda sätt. Under observationsveckan utnyttjar inte Dan möjligheten att använda datorn vid något av de tillfällen som erbjuds honom. Under grupparbetena i svenska och samhällskunskap låter han kamrater sköta informations- och bildsökning samt renskrivning på datorer medan han själv sitter bredvid och kommenterar eller letar i böcker. Han kan i jämförelse med de övriga ungdomarna i studien sägas ha ett annat arbetssätt i så motto att han är mindre beroende av internetanslutna datorer. Förutsättningarna under Dans lektioner liknar de förutsättningar som Roshin har vid självständigt arbete. Dan och Roshin tycks ha lika stor tillgång till klassrummet, datasalen och biblioteket. Bådas lärare verkar också närvarande och tillgängliga. Vanligen väljer dock Roshin att söka information på internet och att skriva på dator medan Dan väljer att söka information i böcker och att skriva för hand.

På förortsskolan och landsortsskolan förekommer datoranvändning även i andra sammanhang än vid självständigt arbete med större arbetsuppgifter. Vid en spansklektion utför Louise och hennes klasskamrater grammatiköv-

⁷⁹ Se Chaib & Tebelius 2004 om IT-satsningen 1999–2002.

⁸⁰ På stadsskolan förekommer inte den här typen av självständigt arbete vare sig under veckan tillsammans med Gustav eller med Ester.

ningar vid datorer. Roshin deltar i dataundervisning vid ett par tillfällen. Under den vecka då jag följer Roshin studerar klassen olika funktioner i programmet Word. Under såväl Louises spansklektion som Roshins datalektioner arbetar eleverna enskilt vid datorer. Dessa exempel hör således samman med verksamhetstypen självständigt arbete.

Några av ungdomarna i undersökningen utnyttjar skolans datorer för att utföra skolarbete på rasterna. Roshin och hennes kamrater ägnar en rast åt sitt grupparbete kring tidningen. De sitter vid datorerna i uppehållsrummet eftersom datasalarna endast är tillgängliga under lektionstid. Louise kommer till skolan tidigt en morgon och använder en av datorerna i klassrummet för att arbeta med sin uppsats i samhällskunskap. Gustav går till en av de öppna datasalarna för att skriva ut en novell som han skrivit hemma kvällen innan.⁸¹ Novellen har han bifogat som separat fil och skickat till sin egen e-post-adress.

Mina observationer visar alltså att de flesta skolrelaterade texter som författas i skolan produceras för hand samt att ungdomarna inte använder datorer i särskilt stor utsträckning i undervisningen. I de fall datorer används är det främst fråga om självständigt arbete med större arbetuppgifter, antingen i grupp eller enskilt. I skolan förekommer dock en hel del datoranvändning av mer privat karaktär. Såväl under raster som vid undervisning i datasalen är det vanligt att undersökningens huvuddeltagare besöker exempelvis nätmötesplatser eller andra fritidsrelaterade hemsidor. Detta illustrerades tydligt i Exempel 18 i detta kapitel som beskriver Roshins datoranvändning under en samhällskunskapslektion.

8.4.1.2 Datoranvändning hemma

Ungdomarna i studien ägnar sig alltså åt skolrelaterad och fritidsrelaterad datoranvändning både vid skolans datorer och hemma. De verksamheter som utförs vid datorn är således inte i allmänhet knutna till en viss domän. Ett undantag förekommer dock. Ett särskilt program måste laddas ner för att det ska gå att använda instant messaging vilket gör att chatt via instant messaging sker från datorn hemma. Att beskriva ungdomarnas verksamheter vid datorn som antingen skolrelaterade eller fritidsrelaterade skulle kunna tyckas missvisande. Ändå har jag valt att i avsnitt 8.4.1.1 diskutera hur datorer används i undervisningen och i detta avsnitt beskriva vanligt förekommande verksamheter som inte kan relateras till skolarbete. Jag vill dock reservera mig och framhålla att de verksamheter som beskrivs i detta avsnitt kan förekomma såväl vid datorer hemma som i skolan. Datoranvändningen kan delas in i olika funktions- eller målområden beroende på det övergripande syftet med användningen. Företrädesvis interagerar huvuddeltagarna med andra, lägger ut information på presentationsidan på sin nätmötesplats samt surfar

⁸¹ Exempel 20 visar bland annat hur Gustav påbörjar arbetet med novellen.

på sidor kopplade till personliga intressen. I huvudsak omges datoranvändningen av umgängespraktiken.

Till största delen används datorer som redskap för interaktion med jämnåriga och med vissa vuxna. Som nämnts tidigare används e-postadressen för interaktion med lärare, med ledare för fritidsverksamheter och som verktyg för att skicka filer mellan olika datorer. Fabio håller kontakten med sin pappa i Iran via e-post och Roshin som också har släktingar utomlands säger att hon ibland mejlar dessa. Enligt de informella intervju liknande samtal som jag för med undersökningens ungdomar verkar de interagera med de flesta av sina vänner via chatt och gästböcker. Många vänner talar de även med i telefon samt träffar utanför nätet. Ester uppger att hon håller kontakten med vänner bosatta i andra delar av landet främst via gästboken men ibland även via instant messaging. De flesta av vännerna har hon träffat på konfirmationsläger och liknande tonårsträffar anordnade av Svenska kyrkan. Gustav och Roshin har liksom Ester stora bekantskapskrets som omfattar jämnåriga bosatta på andra orter i Sverige. Även Gustav och Roshin använder främst gästböckerna och chatten för interaktion med sina bekanta. De verkar dock till skillnad från Ester, ha blivit bekanta med kamraterna i olika sammanhang.

En också vanligt förekommande verksamhet vid datorn omfattar administration kring nätmötesplatsen. Några av huvuddeltagarna, Gustav, Ester, Roshin och Fabio, lägger regelbundet ut information på nätmötesplatsernas presentationssidor. Presentationssidorna fungerar som anslags tavlor som möter de personer som besöker nätmötesplatsen. Tänkbara syften med uppdateringarna kan till exempel vara att informera besökarna om aktuella händelser, känslotillstånd eller tankar. Allt som ett led i att underhålla deras sociala kontakter. Användarna lägger ut bilder på sig själva och uppdaterar textur. Tablå 10 i analysen illustrerar att Gustav skriver ny text i textrutan på nätmötesplatsen. Ett par av huvuddeltagarna, Gustav och Dan, använder regelbundet nätmötesplatsens bloggfunktion. Att skriva blogg eller nätdagbok som andra kan läsa är liksom uppdateringarna på presentationsidan ett sätt att delge sina vänner händelser, känslor och tankar. Samtliga sex ungdomar i studien uttrycker att nätmötesplatsen används för kontakter med vänner som de känner sedan tidigare. De används sällan för att skapa nya relationer.

Till vanligt förekommande verksamheter vid datorn som inte kan relateras till skolan hör besök på olika hemsidor med koppling till huvuddeltagarnas personliga intressen. Fotbollsintresserade surfar till exempel på fotbollssidor och musikintresserade laddar hem musik och bokar konsertbiljetter.

8.4.2 Förhållandet mellan olika verksamheter

En av kapitlets frågeställningar rörde hur verksamheter vid datorn förhåller sig till ramarna för andra verksamheter och till övergripande praktiker.

Exemplen från Roshins och Gustavs minuter vid datorn visar att många verksamheter avlöser varandra. Mina observationer av de sex ungdomarna visar att det som brukar kallas sitta vid datorn inte är en egen verksamhet. I kapitlets exempel med Roshin identifieras de fyra verksamheterna självständigt uppsatsarbete, gästboksbesök, hantering av missat samtal och SMS samt anteckning i mobiltelefon. Gustav ägnar sig åt sex olika verksamheter. Liksom Roshin besöker han nätmötesplatsens gästbok. Vidare uppdaterar han presentationssidan på nätmötesplatsen, arbetar med tillverkningen av en medeltida brynja, bläddrar i en läxbok, interagerar med en klasskamrat via instant messaging samt skriver på en novell.

I kapitlets två exempel på datoranvändning förhåller sig Roshin och Gustav på olika sätt till andra verksamheter och andra mer övergripande kontexter. Detta beror troligtvis till stor del på att de ramar som de omges av när de sitter vid datorn är olika. Roshin befinner sig i ett institutionellt sammanhang, på en lektion i skolan som ingår i undervisningspraktiken. Gustav sitter vid datorn på sitt rum, hemma. När Roshin ägnar sig åt verksamheter vid sidan av lektionens huvudverksamhet, självständigt artikelskrivande, är hon snabb. Det är tydligt att hon i första hand är orienterad mot artikelskrivandet. Att hon använder mobiltelefonens ljudlösa ringsignal kan vara ett tecken på dels att hon tar hänsyn till läraren och klasskamraterna som deltar i den formellt anvisade lektionsverksamheten artikelskrivande, dels att hon själv inte vill bli störd vid just detta tillfälle. Växlingen mellan verksamheter är i jämförelse med Gustavs växling mer strategisk. Hon undersöker gästboken medan hon är uppkopplad mot internet för att utföra ärenden knutna till artikelskrivandet. Hon mottar meddelandet om missat samtal och det inkomna SMS:et när hon tar fram mobilen för att anteckna datumet för ett prov.

Gustav tycks mer spontan i sin växling mellan verksamheter än Roshin. I exemplet med honom är det tydligt hur rummet, det vill säga olika faktorer i den omedelbara fysiska omgivningen, påverkar växlingen till en ny verksamhet. Det tycks som om han genom att flytta blicken från skärmen till skrivbordet får syn på brynjan och därmed påbörjar en ny verksamhet. Strax därefter upptäcker han naturkunskapsboken och öppnar den. Åter riktas hans blick mot skärmen och han startar en konversation med klasskamraten Ellinor. Genom denna blir han påmind om svenskläxan och påbörjar novellen. De faktorer som påverkar växlingen av verksamhet utgörs till viss del av faktorer i det fysiska rummet. Till en början är verksamheterna beroende av datorn. De utspelas via den. Senare kretsar verksamheterna kring brynjan och naturkunskapsboken.

Växling av verksamhet orsakad av faktorer i det fysiska rummet kan skönjas i flera av de chattutdrag som samlats in vid observationerna av undersökningens sex ungdomar. När det gäller chatt är detta särskilt intressant eftersom deltagarna fysiskt befinner sig på olika platser. Eventuella avbrott i interaktionen kan orsakas av faktorer hos enbart den ena

parten men påverkar alltid båda deltagarna. Det är till exempel vanligt att en av de två deltagarna i chattkonversationen tillfälligt tvingas byta verksamhet alternativt avsluta den för att telefonen ringer eller någon ropar. Störningsmoment vid chattinteraktion kan också ha tekniska orsaker. Hemma hos Ester, där familjen använder modemuppkoppling, bryts internetanslutningen när det ringer i den fasta telefonen och Roshin har en gammal dator som av okänd orsak ibland stängs av mitt under pågående aktivitet. Det är också vanligt att deltagarna ägnar sig åt parallella sidoverksamheter på eller utanför nätet utan att tekniken eller någon person utanför interaktionen har stört dem. Till exempel förekommer det att huvuddeltagarna äter, surfar på nätet och läser läxor samtidigt som de chattar via instant messaging. Det förekommer också att de tar initiativ till interaktion med andra parallellt, antingen via andra chattfönster, telefon eller ansikte mot ansikte.

Såväl Roshin som Gustav har viss tid till sitt förfogande vid datorn. Roshins tidsramar bestäms av tidpunkten för lektionens början och slut, Gustavs av att middagen snart är färdig. Man kan tänka sig att deras förhållande till tiden också skiljer sig åt. I det sammanhang som Roshin befinner sig i tycks det handla om att utnyttja tiden genom att fylla den med viktiga verksamheter medan det i Gustavs fall istället verkar vara fråga om att fylla tiden med vilka verksamheter som helst. Den lektion som Roshin deltar i vid tillfället för exemplet har ett uttalat mål, det vill säga att arbeta med grupparbetet och färdigställa tidningen. I exemplet med Gustav saknas ett sådant övergripande mål.

8.4.3 Växlingen mellan verksamheter på och utanför nätet

Kapitlets sista fråga, hur växlingen sker mellan verksamheter på och utanför nätet, behandlades i viss mån i föregående avsnitt där verksamheternas förhållande till varandra och till mer övergripande kontexter diskuterades. Det är väsentligt att ytterligare betona att det i exemplen hela tiden växlas mellan verksamheter vilket är ett tecken på ungdomarnas förmåga att snabbt byta fokus för sin uppmärksamhet. Tidigare forskning (se till exempel Örnberg Berglund 2009) visar att vana användare oftare växlar verksamhet än mindre vana. Att undersökningens ungdomar, som är uppvuxna med datoranvändning, växlar ofta såväl i skolan som hemma är således inte förvånande.

Växlingen mellan verksamheter i exemplet med Roshin och exemplet med Gustav tycks följa ett visst mönster. Roshin passar på att läsa gästboks-inlägg när hon är uppkopplad på nätet och Gustav får syn på naturkunskapsboken när han utför sitt handarbete. Vad gäller interaktion med andra kan sättet på vilket ungdomarna tar kontakt utgöra ett aktivt val. Vilket medium de använder i interaktionen kan ha att göra med vilken relation de har till den de vill kontakta.

I tidigare forskningen kring datorbaserad interaktion framhålls ofta skillnader mellan vad som händer på och utanför nätet. Användningen av ut-

trycket IRL, som står för ”in real life” och ibland översätts med i riktiga livet (jämför Dunkels 2007), lyfter fram ett perspektiv där på och utanför nätet ses som olika liv eller olika världar. En sådan uppdelning är dock inte relevant för att beskriva de umgängesformer som är aktuella för undersökningens ungdomar. Händelser och personer förekommer sällan enbart på nätet. Ingen av de sex deltagarna i undersökningen försöker heller att vara någon annan på nätet. På nätmötesplatserna uppger de korrekt ålder och bostadsort.⁸² De flesta visar även foton av sig själva. Internet används som ett redskap för att till exempel interagera med andra, utföra skolarbete eller läsa nyheter. När det gäller interaktion är meddelanden i gästböcker och konversationer via instant messaging två interaktionssätt som ibland, av olika orsaker, föredras framför att till exempel ringa, samtala ansikte mot ansikte eller skicka SMS. Att ungdomarna lever samma liv på och utanför nätet blir uppenbart mot bakgrund av att samma deltagare oftast förekommer såväl i materialets insamlade chattutdrag som i inspelade samtal ansikte mot ansikte. Det är också vanligt att samtalsämnen återkommer via olika medier samt att deltagarna i samtal ansikte mot ansikte refererar till händelser som ägt rum på nätet. Motsatsen förekommer förstås också, det vill säga att de i chatt refererar till händelser utanför nätet.

Även om internet inte utgör en egen värld vid sidan av den ”riktiga” världen får jag under observationsveckorna känslan av att ungdomarna upplever att vissa relationer är enklare att sköta via internet än ansikte mot ansikte. I ett videospelat samtal mellan Fabio och hans klasskamrat Olivia förklarar Fabio hur det gick till när han träffade sin flickvän: ”Vi hade spanat in varandra under tre år på kaféer i stan, fast ingen vågade säga någonting. Sen hittade jag henne på Playahead. Där vågar man snacka.” Gustav antyder att han anser att olika medier är olika lämpliga beroende på vilken relation han har till de personer som han vill interagera med. Han berättar att han har kontakt med sin före detta flickvän via nätmötesplatsens gästbok men att han ringer när han vill nå sin nuvarande flickvän. Hans berättelse kan tolkas som att han uppfattar gästboksinsläggen som en mer distansgivande form för umgänge än telefonsamtal.

Valet av interaktionsmedium kan också ha att göra med andra faktorer, till exempel tid. Undersökningens sex ungdomar uppger att de tillbringar tid vid datorn i sitt hem på kvällarna. Det är naturligt med tanke på att de går i skolan på dagarna och ofta ägnar eftermiddagarna åt schemalagda fritidsaktiviteter. Det är på kvällen de har tid att sitta vid datorn. ”Vanligtvis typ klockan va säger man klockan tio, om jag är inne då så är det nån som skriver på en gång” säger Gustav angående instant messaging.

⁸² Det är vanligare att användarna antar ett så kallat användarnamn. Sällan nämns riktiga namn på presentationssidan. I dialoger via gästboken tilltalar dock ungdomarna varandra med verkliga namn.

I analysens exempel förekommer några verksamheter där text spelar en central roll. De textutdrag som visas skiljer sig åt stilmässigt. Till exempel förekommer en textrad ur Roshins tidningsartikel som lyder ”Att låta Iran ha kärnvapen är inte acceptabelt, men att låta USA sköta en sådan avveckling skulle vara ett ännu större fel”. Strax efter arbetet med att formulera dessa rader mottar Roshin ett SMS-meddelande med texten ”halloo babe.. tack så mycket för ditt mess!” Textexemplen vittnar stilmässigt om ungdomarnas breda språkliga repertoar och förmåga att uttrycka sig på olika sätt i olika sammanhang. I analysens exempel tydliggörs också att de verksamheter som ungdomarna växlar mellan kan vara mycket olika varandra vad gäller till exempel språkbruk. I de båda exemplen sker växlingen mellan olika språkliga genrer och stilar snabbt.

9 Språkliga resurser i kommunikativa verksamheter

I detta kapitel besvaras i första hand undersökningens tredje huvudfrågeställning, hur ungdomarna uttrycker sig muntligt och skriftligt i olika verksamheter och via olika medier. I avhandlingens inledning (avsnitt 1) nämns tre sätt att förklara ungdomars språkanvändning. Verksamhetsperspektivet betonar språket som styrt av de verksamheter som det utgör en del av, teknikperspektivet ser det som styrt av interaktionsmediers tekniska förutsättningar och individperspektivet lyfter fram individrelaterade faktorer som en viktig förklaring. Analysen i detta kapitel genomförs utifrån individperspektivet.

Liksom olika verksamheter kan sägas omfatta mönster för vilket språkbruk som tillämpas kan individer ses som bärare av språkliga repertoarer ur vilka de väljer resurser. Enligt en sådan syn skulle konstruktionsprocessen av sociala kategorier som exempelvis kön, ålder, etnicitet och social bakgrund kunna påverka en individ i hennes eller hans språkanvändning. Sättet att koppla språkanvändning till individrelaterade faktorer behöver dock inte särskiljas från kopplingen till kommunikativa verksamheter. I det här kapitlet undersöker jag individrelaterade faktorer i form av roller. Min utgångspunkt är därmed att individer är engagerade i en mängd identitetspraktiker parallellt och att de är förmögna att växla från en roll till en annan (se avsnitt 3.2.3.1). En individs val av språkliga resurser studeras utifrån vilka roller hon eller han konstruerar i olika kommunikativa verksamheter. Frågorna vilken roll individen har i verksamheten samt hur individen använder språket för att konstruera denna roll har styrt analysen.

I kapitlet genomförs en närstudie av Gustav som omfattar sex språkliga exempel. De utgör en sekvens ur ett samtal med en klasskamrat (avsnitt 9.3.1), ett utdrag ur en chattkonversation med en annan klasskamrat (avsnitt 9.3.2), en del av en skoluppsats (avsnitt 9.3.3), den första versen i en rappplåt (avsnitt 9.3.4), ett SMS (avsnitt 9.3.5) samt en sekvens ur ett arbetsrelaterat telefonsamtal med en kund (avsnitt 9.3.6). Exempelen har valts för att de innehåller både tal och text och verksamheter i både institutionella och icke-institutionella sammanhang.

Här är inte interaktionen i fokus på samma sätt som i avhandlingens övriga analyser. Exempel på texter som inte utgörs av interpersonell interaktion förekommer.

För närstudien har jag valt den huvuddeltagare som under materialinsamlingsperioden visat upp den bredaste språkliga repertoaren. Exempel som liknar telefonsamtalet från Gustavs arbetsplats saknas i materialet från de övriga huvuddeltagarna.⁸³ Tillgången till detta har medfört att jag har valt att undersöka just Gustav.

Samtliga ungdomar i studien vistas dagligen i olika kommunikativa miljöer och använder många olika kommunikativa stilar. Vem som helst av dem skulle därför ha kunnat väljas för närstudien. Informella samtal och chattkonversationer med jämnåriga är vanliga i materialet liksom SMS och skoltexter. Från flera av ungdomarna har jag också haft möjlighet att samla fritidsrelaterade texter av olika slag (se avsnitt 4.3 och 4.4 för en överblick av undersökningens tal- och textmaterial samt kapitel 5 för en överblick av vanligt förekommande verksamheter i deras vardag). Samtal med vuxna är förstas inte ovanliga för övriga deltagare men förekommer inte, som hos Gustav, i professionella sammanhang utanför skolan. Urvalet har alltså genomförts utifrån en kombination av repertoar och materialtillgång. Det är tänkbart att andra deltagare än Gustav besitter lika breda eller bredare språkliga repertoarer men det synliggörs inte i det insamlade materialet.

9.1 Metod

I detta kapitel undersöks alltså vilka språkliga resurser som Gustav använder för att konstruera olika roller i olika kommunikativa verksamheter. Jag undersöker dels vad Gustav talar om dels hur han talar om detta. På liknande sätt har Bucholz (2000) studerat centrala samtalsämnen och diskurser i enskilda interaktionsexempel. Hon använder begreppet *symboliskt kapital* för att beskriva sådant som en grupp individer tar i anspråk för att markera att de tillhör en viss praktikgemenskap⁸⁴. Exempelvis utgör *kunskap*, *utbildning* och *skola* symboliska kapital i den sociala gruppen av ”nördflickor” på Bay City High School i Kalifornien (anfört arbete). På olika sätt lyfts diskurserna fram i samtalen mellan flickorna för att konstruera rollen av ”nörd” samt markera social tillhörighet. Det mer allmänna begreppet *symboliska markörer* härstammar från Bourdieu (1998) som använder det för att beskriva hur människor från olika samhällsklasser uttrycker sig symboliskt för att skapa *gemenskapstecken*, det vill säga likhet, med sådant de vill tillhöra och olikhet till sådant de inte vill tillhöra. Opera kan exempelvis användas av medelklassen som symbolisk markör för att referera till överklassen och skapa en tydlig skillnad till arbetarklassen (jämför Bjurström 1997 samt Lalander & Johansson 2007 som för en diskussion kring olika ungdoms-

⁸³ Detta resultat är dock inte särskilt förvånande eftersom ungdomarna går i skolan och därmed formellt sett inte är tillgängliga på arbetsmarkanden ännu.

⁸⁴ Se avsnitt 3.1.2 för en definition av praktikgemenskap.

kulturers bruk av symboliskt kapital). Jag använder det mer allmänna begreppet symbolisk markör i min diskussion kring företeelser som Gustav tar upp i sina samtal och texter för att konstruera en viss roll.

Språkbruk kan ses som en *semiotisk resurs* som tillsammans med andra semiotiska resurser tas i bruk för att uppnå ett mål, exempelvis konstruktionen av en viss roll. Semiotisk resurs är främst ett sociosemiotiskt begrepp som kan förstås som ett slags meningsskapande material som deltagare kan använda i interaktion för att exempelvis skapa en viss roll i en viss verksamhet (Björkvall 2009). De semiotiska resurserna har betydelsepotential, inte fixerade betydelser. En viss semiotisk resurs kan dock inte uttrycka vilka betydelser som helst. Det språkbruk som flickorna i Bucholz studie (2000) använder när de talar om kunskap, utbildning och skola beskrivs som sofistikerat. Genom att undvika att använda den semiotiska resursen ungdomsslang konstruerar de roller som ”nördar” och markerar tillhörighet till praktikgemenskapen av ”nördiga” flickor på Bay City High School.

Semiotiska resurser kan omfatta allt sådant som deltagarna i en verksamhet väljer att ta i anspråk för att exempelvis bygga verksamheten, orientera sig mot ett visst mål eller framhäva en viss roll. Mitt intresse riktas främst mot hur Gustav och andra interaktionsdeltagare i kapitlets exempel använder språket för att konstruera roller. Därför uppmärksammar jag i första hand ljud, ord, uttryck och fraser i samtal och exempelvis användning av versaler och utskrivet skratt i mobil- och datorinteraktion. Ett slagsmål kan exempelvis utgöra en symbolisk markör för vad som är ”coolt”. Slanguttryck som ”bitchig” och ”håll käften” kan fungera som språkliga resurser för att konstruera rollen som ”cool”. Språkliga semiotiska resurser utgör dock endast en liten del av många potentiella medel som individer kan använda sig av när de konstruerar roller. Kläder, frisyrer, mat, musik, sätt att röra sig på och så vidare kan också utgöra meningsskapande semiotiska resurser. I analysen utgår jag från språket men uppmärksammar även icke-språkliga resurser för att visa hur Gustav låter dem verka tillsammans med språket i de roller som han konstruerar.

Studien i detta kapitel utgår från ett sätt att se på språket som styrt av *individrelaterade faktorer*. Detta begrepp är mångtydigt och brett. I avsnitt 3.2.3.1 har presenterats en syn på individers identitet som omfattande en fast kärna omgiven av konstruerade sociala roller. I analysen i detta kapitel förenas så kallade essentialistiska och socialkonstruktivistiska sätt att se på identitet genom att Gustav kan sägas beskriva så att säga både från makronivå, ovanifrån, och från mikronivå, underifrån. Analysen inleds, i avsnitt 9.2, med en övergripande bild av vilka verksamheter Gustav kan tänkas delta i i sin vardag och vilka olika roller han kan tänkas konstruera. I avsnitt 9.3 studeras sedan de roller som han konstruerar i specifika exempel. Individrelaterade faktorer kan beskrivas som sociala kategorier och i analysen ges kategorierna ålder, kön, etnicitet och social bakgrund särskild betydelse. I avsnitt 9.2 uppmärksammas kategorierna i generella drag utifrån

betraktarens perspektiv medan de i avsnitt 9.3 görs relevanta i Gustavs och övriga deltagares konstruktion av roller i olika kommunikativa verksamheter.

9.2 Gustavs roller på makronivå

Jag vill inleda med en kortfattad beskrivning av vem Gustav är. Denna ger jag utifrån ett ovanifrånperspektiv i syfte att ge en övergripande bild av vilka verksamheter han kan tänkas delta i i sin vardag och vilka olika roller han kan tänkas konstruera. Beskrivningen måste betraktas som subjektiv eftersom den i stor utsträckning bygger på de intryck jag fått under den vecka som jag tillbringat tillsammans med Gustav. Bilden jag ger är dock underbyggd av information från videoinspelningar och fältanteckningar samt insamlat textmaterial. När jag arbetat med porträttet av Gustav har jag utgått från frågan vilka verksamheter som är vanliga i hans vardag. Svaret förväntas illustrera bredden i hans personliga språkliga repertoar samt säga något om vilken typ av språkbruk som han genom sitt deltagande i olika verksamheter ges möjlighet att utveckla.

I avsnitt 4.1.1 presenteras Gustav som elev på samhällsprogrammet med musikinriktning. Han går i årskurs två på stadsskolan och bor tillsammans med sin mamma, pappa och sina två yngre bröder på en gård utanför den stad där skolan ligger. Hans mamma är journalist och pappan lärare. Till denna beskrivning kan tilläggas att Gustav presterar bra i skolan. Han beskriver själv sina betyg så här: ”inte bäst men en övervikt av bra [...] och några få mycket bra betyg men även några medelmåttiga”. Hans sociala bakgrund kan framställas som typisk medelklass. Båda föräldrarna har högskoleutbildning. Gustav har svenska som modersmål och inga andra språk än svenska talas hemma hos honom. Han beskriver sina föräldrar som ”justa” och han tycks ha god kontakt med såväl föräldrarna som sina bröder. När jag besöker Gustavs hem spelar han TV-spel med sin två år yngre bror. Han leker och skojar också med den yngste brodern.

I avsnitt 4.1.1 lyfts Gustavs intresse för musik fram. Detta odlar han genom att lyssna på musik, prata om musik, sjunga och spela flera instrument samt engagera sig som styrelsemedlem i skolans musikförening. Dessutom producerar han själv såväl melodier som texter, främst inom hiphopgenren. Vid sidan av musiken framträder, under observationsveckan, ett intresse för snowboardåkning. Han diskuterar snowboard tillsammans med kamraterna och under observationsveckan har han en hand i bandage till följd av att han utövat denna sport. Gustav ägnar sig också åt lajvspel. Även sådana diskuteras under observationerna. I Tablå 11 i kapitel 8 har jag beskrivit verksamheten kring tillverkningen av en medeltida brynja som Gustav tänkt använda vid ett lajvspel.

Figur 7 Foto av Gustav vid skåpet i skolan

I beskrivningen i avsnitt 4.1.1 nämns också att Gustav jobbar tre kvällar i veckan som försäljare på ett telemarketingföretag. Han är inte så förtjust i jobbet och säger sig gärna vilja byta jobb. Helst skulle han då jobba i matvarubutiken där han bor. Han tror dock att man i ett sådant jobb måste vara beredd att arbeta på helgerna och det är han inte. Han säger att han försöker hålla helgerna fria för sociala aktiviteter. Efter studenten vill han gärna göra lumpen i arméns musikkår. Sedan tänker han studera vidare vid universitetet. Favoritämnet i skolan är historia och han skulle kunna tänka sig att bli historielärare.

Till beskrivningen av Gustav kan tilläggas att han har ett stort nätverk av vänner. Han är ett år äldre än sina klasskamrater eftersom han har tillbringat ett år som utbytesstudent i USA. Troligtvis har året utomlands medfört att han också har vänner utanför Sverige, även om jag inte märker så mycket av det under observationsveckan. Dock har Gustav många kamrater i årskursen över den han själv går i. Han använder ofta engelska ord och uttryck vilket kan vara ett resultat av året i USA. Det skulle också kunna bero på hans influenser från hiphopvärlden.

Gustav är utåtriktad och framåt som person. Mitt intryck är att han är populär bland kamraterna. Han är en god berättare och bär på många roliga historier som ofta bygger på egna erfarenheter. Framförallt uppfattar jag Gustav som glad, rolig och sprallig, men han har också en stillsam och allvarlig sida. Vid ett par tillfällen när vi är ensamma tar han upp religiösa frågor. Han berättar att han grubblar över livets mening och vad som händer efter döden. På presentationsidan på nätmötesplatsen delar han med sig av dessa tankar. Där lägger han också ut citat ur bibeln. På insidan av dörren till sitt skåp i skolan samt på väggen i sitt rum hemma har Gustav bilder av Che Guevara.

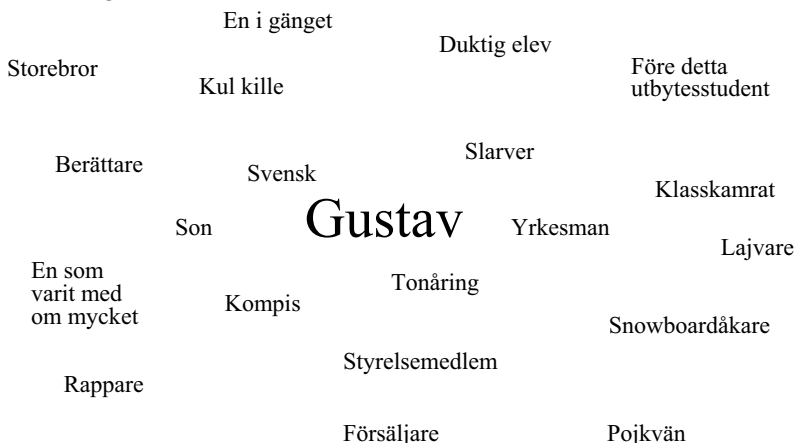
I skolan umgås han mest med två av killarna i klassen, Jesper och Magnus. När inte de är tillgängliga har han dock inga problem att hitta andra

att vara med. I korridorerna hälsar han på många och han stannar och pratar med både pojkar och flickor. Gustav har en flickvän, Sofia. Han berättar dock inte så mycket om henne och under observationsveckan blir jag inte heller presenterad för henne. Sofia går på samma skola men i en annan klass. Vid ett par tillfällen möter vi henne i korridoren. Då hälsar Gustav snabbt på henne och återvänder sedan till kamraterna och mig. Jag får intrycket att han har en ganska sval inställning till deras relation.

Gustavs personliga stil i fråga om klädval avslöjar hans intresse för hiphop och snowboardåkning. År 2005, då observationerna genomfördes, klädde sig ungdomar med dessa intressen ofta i stora, säckiga jeans, gymnastikskor, stor collegetröja samt mössa, även inomhus. Gustav följer denna klädstil. Han har blå jeans, vita gymnastikskor och en svart stickad mössa. Samtliga tröjor som han bär under veckan har luva. De är enfärgade bruna, vita och svarta. Den vita tröjan har blått tryck med texten ”punk”.

Gustav är en frekvent internetanvändare. Han chattar ofta via instant messaging och är aktiv medlem på tre nätmötesplatser, lunarstorm som riktar sig till en bred publik av ungdomar, helgon som riktar sig till personer med en alternativ personlig stil samt whoa som är ett forum för hiphoppare.⁸⁵ Gustav har alltid sin mobiltelefon med sig i fickan. Han använder den dock sällan till annat än klocka. Telefonen är sliten och skärmen är repig. Det är ingen trendig modell och den har inga särskilda funktioner utöver de vanliga.

Figur 8 är tänkt att ge en övergripande bild av några av de roller som tillsammans utgör Gustavs person. Dessa är alltså synliga för en betraktare utifrån. I den kommande analysens sex exempel kommer jag studera konstruktionen av några av rollerna.

Figur 8 Några av Gustavs roller

⁸⁵ På nätmötesplatserna finns en introduktionstext där man bland annat vänder sig till en specifik målgrupp, www.lunarstorm.se, www.helgon.net och www.whoa.nu (2008-06-15).

Att några av rollerna är särskilt tydliga kan bero på att de uttrycks med hjälp av flera olika semiotiska resurser. Exempelvis konstruerar Gustav rollen som hiphoppare genom sitt klädval, sitt val av sport, musik som han lyssnar på, musik som han själv komponerar och skriver text till samt med sitt medlemskap i nätmötesplatsen för hiphoppare, whoa.

9.3 Gustavs konstruktion av roller på mikronivå

Som tidigare nämnts är Gustav den av huvuddeltagarna som deltar i flest kommunikativa verksamhetstyper. De sex exempel som studeras i detta avsnitt förekommer inom de fyra domänerna skolan, hemmet, fritiden och arbetet, och omfattas av praktikerna undervisning, uppfostran, umgänge och arbete.

9.3.1 Samtal med en klasskamrat

Det första exemplet är ett utdrag ur ett samtal som Gustav för med Emma, en flicka i klassen. Samtalet äger rum vid ett verksamhetsbyte under en svensk- lektion i skolan. Läraren har haft en genomgång och eleverna flyttar nu om i salen inför ett grupparbete. Sekvensen inleds av klasskamraten Emma som med uttrycket ”disch” (rad 2) illustrerar hur härligt det skulle kännas att få slå till någon som betett sig riktigt illa. Jag ser samtalet som en egen kommunikativ verksamhet som uppstår vid omflyttningen under lektionen. Ämnet för lektionen är ett kapitel ur en roman.⁸⁶ Efter lärarens genomgång tidigare har klassen läst texten och grupparbetet som de ska genomföra bygger på den. I romanutdraget förekommer ett gräl mellan huvudpersonen och den pojke som hon förälskat sig i. Det är tänkbart att detta gräl inspirerar Emma att inleda ett samtal som handlar om att slå någon.

Exempel 21 Samtalssekvens, ”Smockan”

1 Emma: <tänk om nån gör nå (.) ski:ttaskit> (.) så
 2 jä:vla taskit (.) å så ba (.) disch
 3 Gustav: a:
 4 (.)
 5 Emma: åh va härligt ((med längtan i rösten))
 6 Gustav: ja ha (.) ja gilla sånna tjejer (.) ja hade en
 7 tjej som gjorde så förut
 8 (.)
 9 Emma: (hon) slog dej ((leende röst))
 10 Gustav: a hon blev nej hon blev nej me hon blev retad i
 11 mellanstadiet av nån tjej som va som va [så'ä=
 12 Emma: [a
 13 Gustav: =((knäpper en gång med fingrarna)) så
 14 [där bitchig

⁸⁶ Romanen heter *Skriver dig till liv igen* och är skriven av Susanne Levin (2003).

15 Emma: [a
16 Emma: a
17 Gustav: kom (ju) fram så'är hon ba (.) ((smackar)) a
18 men ja å (fa int) så så går hon (.) tänker den
19 här tjejen gå på bussen=
20 Emma: ((vänder sig snabbt mot Kalle))
21 Gustav: =hon ba går fram så här spin und(er) ba (.)
22 ((måttar ett slag med knytnäven i luften och
23 tar sig sedan för magen och illustrera att han
24 mottar ett slag))PA:M å så in (.)
25 [hon ba (.) hon ba
26 Emma: [va härligt ((orienterar sig mot Kalle))
27 Gustav: å (sen)
28 Emma: a:v ((orienterad mot Kalle))
29 Gustav: ((sätter händerna i fickorna och "kommer av
30 sig"))
31 (2.0)
32 Gustav: så tar hon upp (.) fingret så här ((håller upp
33 höger långfinger)) (.) håll käften så går hon
34 iväg (.) hon ba åh (.) de gjorde inte (.) åh
35 (.) ont((förställd mycket ljus röst)) (.) så'är
36 Emma: ((skrattar och går iväg))
37 Gustav: ((skrattar till)) Ja

En stor del av exemplet utgörs av en berättelse. Ordet "förut" (rad 7) som refererar till en icke specificerad tidpunkt i det förflutna är en vanlig berättelseinledare som signalerar att Gustav har för avsikt att berätta något (Eriksson 1997). Med inlevelse delger han kamraten en händelse som en tidigare flickvän till honom har varit med om. Under tiden är Emma delvis engagerad i en annan pågående verksamhet i klassrummet. Hon backar dock upp Gustav i hans berättelse med lyssnarbidrag i form av fortsättnings-signaler "a" (rad 12, 15 och 16), lyssnarevalueringar "va härligt" (rad 26) och skratt (rad 36). När hon parallellt med Gustavs berättelse orienterar sig mot Kalle, en annan klasskamrat, kommer Gustav dock av sig (rad 29–30). Det är också oklart om Gustav verkligen berättar färdigt. Kanske har han mer att tillägga till sin historia efter att lyssnaren, Emma, har lämnat honom (rad 37).

Gustav använder såväl språkliga som andra semiotiska resurser för att förmedla en bra historia och få Emma att fortsätta att lyssna trots att hon bitvis är upptagen på annat håll. Det karaktärsdanande uttrycket "bitchig" (rad 14) och det onomatopoetiska "PA:M" (rad 24) är exempel på språkliga resurser. Dessa förstärks av en fingerknäppning (rad 13) som ger emfas åt ordet "bitchig" (rad 14), kroppsliga illustrationer av slag (rad 22–24) som förstärker "PA:M" samt förställning av rösten för att återge vad retstickan på bussen säger efter det att hon har fått en smocka (rad 34–35).

I verksamheten kring samtalet framhävs Emmas, flickvännens och, indirekt, Gustavs roller med hjälp av språkliga och andra semiotiska resurser. Genom att uttrycka en önskan om att slå till någon som betett sig illa avslöjar Emma att hon själv inte är en person som normalt följer impulser av

detta slag. Uttrycket ”åh va härligt” (rad 5) sägs med längtan i rösten. Huvudpersonen i Gustavs berättelse är en tuff tjej som slåss. Han bygger upp bilden av henne genom att återge den aggressiva repliken ”håll käften” (rad 33) och illustrera med kroppen hur hon pekar finger (rad 32– 33). Genom att återge någon annans erfarenheter och illustrera någon annans språk och handlingar konstruerar Gustav simultant både en roll åt personen i berättelsen och åt sig själv (jämför Bucholtz 1999). I samtalet framhäver han två egna roller. För det första konstruerar han rollen av en kul kille med en bra historia genom att använda flera berättartekniska resurser. För det andra poängterar han att han har varit den ”coola” huvudpersonens pojkvän vilket medför att det tuffa spillet över lite på honom själv. Flickvännens sätt att en gång under mellanstadiet slåss på bussen gör att Gustav blir lite ”cool” under några minuter av en svensklektion på gymnasiet.

9.3.2 Chatt med en annan klasskamrat

Exempel 22 utgör ett utdrag ur en chattkonversation. Samma utdrag har nämnts tidigare i avhandlingen i samband med analysen av Gustavs verksamheter vid datorn (se avsnitt 8.3). Det är sen eftermiddag och Gustav befinner sig hemma på sitt rum. Ämnet för interaktionen rör skolarbete och främst den novell som eleverna i klassen förväntas färdigställa i ämnet svenska till morgondagen.

Exempel 22 Gustav och Ellinor chattar om läxor

- Rocky säger:
- 1 varav användarnamnet? =)
- aboooooH säger:
- 2 Jag vet inte haha =) Lät soft bara
- Rocky säger:
- 3 hahah, sho lenn
- aboooooH säger:
- 4 eyy mannen haha hur är det med dig?
- Rocky säger:
- 5 jora, ska plugga till naturprovet snart
- aboooooH säger:
- 6 Ouh, samma här.. och sen ska jag skriva klart novellen. Är du klar
- 7 med den?
- Rocky säger:
- 8 novellen?shit ja har inte ens börjat
- Rocky säger:
- 9 fuck
- aboooooH säger:
- 10 I know, alltså jag har typ inget skrivet än... känns inte så bra, men får
- 11 hoppas jag hinner tills imorrn..

Vilka roller deltagarna konstruerar i interaktionen avslöjas redan av de användarnamn som de själva har valt. Rocky är en skämtserie av Martin Kellerman om en dyster hund som blivit dumpad av sin flickvän, sparkad från sitt jobb och utslängd från sin tredjehandslägenhet.⁸⁷ Seriestripparna utspelar sig i barer och i tv-soffor tillsammans med likasinnade polare. Samtalsämnen rör erfarenheter i vardagen främst med anknytning till flickvänner och potentiella flickvänner. Rocky har en "cool" attityd som Gustav kan sägas låna genom att använda sig av namnet. I chattutdraget berättar Ellinor att hon valt att kalla sig aboooooH för att det låter "soft". En google-sökning på uttrycket abooh visar att det tycks användas som ett slanghaltigt fyllnadsord i flera olika språk. Vid sidan av svenska förekommer det exempelvis i engelska, tyska, italienska och arabiska. Genom valet av namn visar Ellinor tillhörighet till en ungdomskultur där man använder internationella slanguttryck.

Gustav och Ellinor börjar snart diskutera skolan och läxor. Skolan är en naturlig gemensam angelägenhet för dem. Normalt umgås de inte så mycket och det kan därför tänkas att de har svårt att hitta ämnen att diskutera. De roller som de konstruerar utifrån skoldiskursen är dock tvetydiga. Båda avslöjar att de är i färd med att läsa läxor vilket tyder på en orientering mot skolarbete. Båda framhåller också en halvhjärtad inställning till skolarbetet som tyder på en önskan om att inte i alltför hög grad visa att de är måna om att uppnå goda skolresultat (jämför Benwell & Stokoe, 2010). "Shit ja har inte ens börjat" (rad 8) skriver Gustav angående läxan i svenska och Ellinor skriver "alltså jag har typ inget skrivet än" (rad 10). Att det inte går så bra med skolarbetet bekymrar dem dock lite. "Fuck" skriver Gustav (rad 10) efter att han påmints om svenskläxan som han hittills tycks ha förträngt. Ellinor skriver angående densamma att hon hoppas att hon hinner "tills imorn" (rad 11). Dessa uttalanden för dem närmare rollen som någon som är mån om goda resultat. Figur 9 visar två ytterligheter angående skolungdomars förhållande till skolresultat. I chattkonversationen kan Gustav och Ellinor sägas förflytta sig på en graderad skala mellan det högra och det vänstra förhållningssättet. De är parallellt orienterade mot roller som "coola" ungdomar, som inte bryr sig om skolresultat, och ambitiösa, resultatintriktade elever.

Att inte bry
sig om
skolresultat

Att vara mycket
mån om att uppnå
goda skolresultat

Figur 9 Två ytterligheter i förhållningssätt till skolresultat

Ungdomarnas användning av de engelska uttrycken "soft" (rad 2), "shit" (rad 8) och "fuck" (rad 9) samt uttryck som förknippas med ungdomsslang i

⁸⁷ Se www.rocky-digital.com (2010-10-26).

mångkulturella miljöer ”shoo lenn” (rad 3) och ”eyy mannen” (rad 4) antyder en tuff attityd som normalt inte förknippas med att vara ambitiös och studievillig (jämför Jonsson 2007). Gustav och Ellinor är inte så tuffa att de struntar i skolan. De är heller inte så skolorienterade att de inte har kännedom om hur samtida ungdomsspråkliga uttryck används (jämför Buchholz 2000).

9.3.3 Skoluppsats

Exempel 23 utgör en del av den skoluppsats som nämns i chatten i Exempel 22. Exemplet har saxats ur mitten av novellen och utgör ungefär 65 procent av den totala texten, eller exakt 1868 av totalt 2877 tecken. Under föregående svensklektion, samma lektion där samtalsutdraget i Exempel 21 utspelar sig, arbetade klassen med litterära samtal. Kapitlet ur romanen, som nämns i samband med analysen av Exempel 23, illustrerar hur illusionen av ett verkligt samtal kan skapas i en litterär text. Att Gustavs novell innehåller mycket dialog kan bero på en instruktion från läraren. I övrigt har jag varken hört eller sett några instruktioner och kan därför inte säga något om huruvida han följer dessa. Novellen är uppbyggd kring Gustavs tankar. Personerna som nämns är hans verkliga klasskamrater och i originaltexten nämns de vid sina riktiga namn och smeknamn. Handlingen utspelas i matkön i skolan. För att förenkla analysen har jag numrerat raderna.

Exempel 23 Skoluppsats i ämnet svenska

- 1 -Ey Amir glömde du raka dig eller?
- 2 -Nej men den här vill inte gå bort, kan du dra bort den?
- 3 Jag gör ett tappert försök att dra ut det mörka skåghåret som sitter på Amirs
- 4 vänstra kind, tjejerna skrattar medans stackarn ylar till när jag tar i.
- 5 -Flytta dig, så här gör man. Emil tar tag i Amirs kind och blir snabbt klar
- 6 med arbetet. Amir ser jätteglad ut och börjar ta mat.
- 7 Vi killar är trots allt rätt lätta mot varann, iaf i den här klassen.
- 8 Ja fyller på glaset med vatten och processen går som vanligt långsam så du inte
- 9 kan låtsas stå och titta på det hela och låtsas vara fascinerad. Nej, mina ögon
- 10 seglar ut över matsalen och sveper lite snabbt för att se efter var killarna satt
- 11 sig. Idag sitter jag nog med Aron, Amir och Emil.
- 12 Vanligtvis sitter jag med Mange och Jeppe, men de har redan käkat ser det ut
- 13 som. Spelar egentligen ingen roll, jag går bra ihop med de flesta killarna i
- 14 klassen...nu när jag tänker på det, vi är inte så många faktiskt.
- 15 -Oh, kolla nu då! Aron höjer handen han håller glaset med och pekar bakom
- 16 mig. Jag bryr mig inte om att titta, ja vet redan vad han syftar på. Det
- 17 vanligaste samtalsämnet, vid vårt bord, handlar om vilka som är de snyggaste
- 18 tjejerna i matan.
- 19 -Nej hon har ju ingen booty ju. kontrar Amir. Jag skrattar lite över hela
- 20 situationen. Även om jag tycker att allt det här pratet är så oväsentligt är det
- 21 kul att höra på. Men det är bara vi vid bordet och inga fler från klassen. Tobbe,
- 22 Laban och Anders sitter vid bordet bredvid, så de är egentligen inte dem jag
- 23 saknar, utan snarare klassen som helhet. Tjejerna är fler, och minst sagt
- 24 väldigt olika. Den naturliga följderna är att söka sig till de som är lika, och så
- 25 börjar grupperingarna. Jag kan egentligen inte säga att ja mår så dåligt över hur

- 26 vi har det i klassen nu, för det är inte så att vissa tycker alltför illa om andra.
 27 För det mesta går alla bra överens, men idén om att samtliga i klassen sitter i
 28 en hörna i matsalen någon gång om året skulle inte ens förekomma. Jag sitter
 29 och leker lite med tanken, medans Emil pekar ut med handen mot något
 30 bakom mig, medans han tuggar maten häftigt för att kunna få munnen fri för
 31 att säga något.
 32 Så fortsätter matrasten, och med jämna mellanrum ser jag några av de andra
 33 från klassen gå med de tomma matbrickorna för att slänga resterna.

Novellen börjar med att Gustav står i matkön och avslutas med att han reser sig från matbordet. I texten ger Gustav sig själv och några av pojkarna i klassen roller. Amir (med skäggstrået) gestaltas som lite slarvig, medan Emil (som drar ut strået) framstår som företagsam, rättfram och hårdhänt. Gustav porträtterar sig själv som en i gänget. Han konstruerar en roll som om-tänksam⁸⁸ och skojig men samtidigt reflekterande och kanske lite drömmande. Processen kring vattenpåfyllningen flyter på långsamt och hindrar honom från att ”stå och titta” och ”låtsas vara fascinerad” (rad 8–9). Han låter dock sina ögon ”segla ut” över matsalen (rad 9–10). På rad 20–21 skriver Gustav ”Även om jag tycker att allt det här pratet [om vilka tjejer som är snygga] är så oväsentligt är det kul att höra på”. Sammanhållningen mellan pojkarna i klassen beskriver Gustav med uttrycket ”lätta mot varann” (rad 7). Vidare skriver han ”jag går bra ihop med de flesta killarna i klassen...” (rad 13–14). ”Trotts allt” (rad 7) antyder dock att sammanhållningen inte är så god. På rad 25 skriver han att han själv inte mår dåligt av situationen i klassen, men ger en svag antydning om att andra kanske gör det.

Gustav skriver att han idag nog kommer att sätta sig hos Aron, Amir och Emil i matsalen (rad 11) trots att han normalt sitter tillsammans med Mange och Jeppe (rad 12). I texten framstår det som självklart att han söker sig till andra pojkar.⁸⁹ Pojkar och flickor beskrivs som tillhörande två separata sociala grupperingar. Maskulinitet konstrueras i novellen genom att Gustav uppmärksammar händelserna runt ett missat skäggstrå (rad 1–6) men också genom förekomsten av hårdhänt fysisk kontakt på rad 5, ”Flytta dig, så här gör man”, och ett ylande som reaktion på smärta (rad 4). Manlig heterosexualitet uttrycks i samtalet om snygga tjejer i matsalen (rad 19–21). Femininitet konstrueras med flickornas skratt åt pojkarnas tokigheter kring skäggstrået (rad 4) samt utifrån pojkarnas kommentarer om utseende. Amirs replik på rad 19, ”hon har ju ingen booty ju”, berättar hur flickor bör se ut och inte se ut för att betraktas som snygga.

Slanguttrycken ”Ey” (rad 1) och ”booty” (rad 19) som Gustav använder i dialogen i novellen tillhör en språklig stil som är vanlig mellan pojkarna

⁸⁸ Han uppmärksammar Amirs missade rakning och gör, på uppmaning av Amir, ett försök att eliminera strået.

⁸⁹ I verkligheten sitter Gustav ofta tillsammans med flickor från klassen i matsalen. Ätminstone under den vecka då jag observerar honom.

även på riktigt. Detsamma gäller uttrycken ”kakat” (rad 12), ”kolla” (rad 15) och ”matan” (rad 18) för matsalen.

9.3.4 Rapplåt

Exempel 24 utgör den första versen i en rapplåt som Gustav har skrivit själv. Jag har fått texten tillsammans med flera andra låtar och jag har även hört den framföras i samband med att Gustav har ”jammad” i skolans musiksäl. Då framfördes den ackompanjerad av piano, akustisk gitarr och bongotrummor. På en videoinspelning från tillfället rappar Gustav med skånska diftonger och skåniskt bakre r. Enligt vad jag vet härstammar inte Gustav från Skåne. En av hans favoritrappare, Timbuktu, framför dock sin musik på skånska och det är troligt att Gustav inspireras av honom.

Exempel 24 Första versen i Gustavs rapplåt

- 1 Kamma håret, köp nya kläder för nytt mode, nytt väder i
- 2 Sverige vi är där vardags vanity, japps that is me sho en till
- 3 ja-vill-bli en image wannabe de e dagens nye svensson
- 4 super barnbidraget på bolagets sex-i-taget för flyktiga
- 5 behaget så vid det här laget rackar ungarna på T-livs lr Rätt
- 6 Pris det blir rätt snabbt kris, någon snabbt ring BRIS
- 7 ja drar redan ”is”, kan ni se denna malice de e sprängande,
- 8 hängande, svängande, med folkets bengande o hipotyperna,
- 9 men lögnerna det dryper ja ja har fått nog av dessa yter ah
- 10 man stödjer halva biten, ja jag stödjer nästan skiten de e som
- 11 ungdomskrisbiten missats i praktiken. För allt vi ger är allt vi
- 12 har, o vad ska man ge när man bara har skuld känslor kvar?

På inspelningen från musiksalen presenterar Gustav rapplåten för en av kamraterna som inte har hört den tidigare. Pojken frågar vad texten har för tema och Gustav svarar att temat är ”vad vi bryr oss om”. Han läser sedan texten högt och stannar och förklarar när han kommer till ord, uttryck och fraser som han anser behöver förklaras. ”Vardags vanity” (rad 2) betyder vardagsfåfänga, ”sex-i-taget” (rad 4) betyder sexpack, ”dra ’is” (7) är att knarka och ”malice” (rad 7) är engelska och betyder hot. Gustav säger att texten handlar om våra problem idag, problem som ”vårt samhälle uppmanar”. Han säger ”vi ska liksom o sanna här saker därför att vi e konsumenter”. Kamraten ser frågande ut men får inte veta mer om låten än så.

Rapp hör hemma inom hiphopgenren som härstammar ur en afro-amerikansk ungdomskultur i marginaliserade bostadsområden. Även i Sverige uppkom hiphopen i förorterna. Invandrare och arbetarklass var först med att ta till sig dess fyra element MC-ing (rapp), DJ-ing (skapande av musik med

beat⁹⁰ och scratching⁹¹) graffiti och breakdance. Sporter som skateboard- och snowboardåkning har under senare år också i viss mån kommit att förknippas med kulturen. Svenska rappare, även de som tillhör vit medelklass, identifierar sig ofta med en ”underdogkultur”. I sin musik lånar de symboliska markörer i form av berättelser kring det tuffa förortslivet och semiotiska resurser i form av förortsslang. Ofta handlar texterna om utanförskap, sociala orättvisor, vuxenvärldens likgiltighet och liknande. Viktiga byggstenar i hiphopmusiken är assonans, rim och allitteration (Sernhede 2007, Strage 2001).

Genom texten i rapplåten konstruerar Gustav en roll åt sig själv som rappare. Låten är politisk och innehåller flera moment som är starkt förknippade med hiphopkulturen men som enligt mina observationer inte är direkt skönjbara i Gustavs verkliga vardag. Inga tecken på missbruk av vare sig alkohol eller droger är synliga i hans familj. Hans yngre syskon ”rackar” inte (rad 5), det vill säga snattar, på ”T-livs Ir Rätt Pris” (rad 5–6) utan sitter hemma på sina rum och spelar TV-spel. I fler forum än i sin musik uttrycker Gustav ibland frustration över den ytlighet som han upplever i samhället och i sin omedelbara närhet. I novellen som analyseras i Exempel 23 diskuterar han exempelvis att eleverna i hans klass sällan umgås alla tillsammans. På rad 24–25 skriver han att ”[d]en naturliga följden är att söka sig till de som är lika, och så börjar grupperingarna”.

I rapplåten avslutar han sin beskrivning av missförhållanden i samhället och människors oförmåga att bry sig om den med en öppen retorisk fråga ”För allt vi ger är allt vi har, o vad ska man ge när man bara har skuld känslor kvar?”.

Språkligt omfattar texten exempel på allitteration, ”vardags vanity” (rad 2), assonans, ”sprängande, hängande, svängande med folkets bengande” (rad 7–8) och rim ”barnbidraget”–”bolaget”–”taget”–”behaget”–”laget” (rad 4–5), ”Rätt Pris”–”kris”–”BRIS”–”is”–”malice” (rad 5–7), ”biten”–”skiten”–”ungdomskrisbiten” (rad 10–11). Språklig stil och innehåll i rapplåten visar att Gustav känner till genren och använder sig av dess symboliska markörer.

9.3.5 SMS

Exempel 25 är ett SMS som Gustav skickar till sin flickvän sent en vardagskväll. Meddelandet utgör en informell text i ett informellt sammanhang. De SMS som förekommer i undersökningsmaterialet är främst av två typer. För det första tycks deltagarna skriva dem i syfte att få tag på någon som de för tillfället inte kan nå ansikte mot ansikte, via datorn eller på annat sätt. I vissa

⁹⁰ Beat avser musiken, eller rytmen som används i rapp.

⁹¹ Scratching avser de skrapande ljud som uppstår när en DJ drar skivan fram och tillbaka på grammfonen (se Jordeskog 2008 för förklaringar av dessa och andra centrala begrepp relaterade till rapp och hiphop).

fall skulle det kanske ha gått lika bra att ringa, i andra fall väljer de textmeddelandet för att den de söker inte svarar, för att de har ont om pengar att ringa för eller för att de inte vill störa. För det andra skriver deltagarna SMS i syfte att ta kontakt med någon som de tycker om. Innehållet i meddelandet i Exempel 25 kan sägas utgöra en kombination av de två typerna. Det är skrivet till en person som Gustav tycker om, nämligen flickvännen Sofia. Gustav vill få tag i henne för att säga god natt.

Exempel 25 SMS från Gustav till flickvännen

Hej snuttis.
trodde du skulle
ringa senare.
måste slagga nu.
sov gott.
Puss/Gustav

Trots att texten är kort är det möjligt att säga något om de roller som Gustav konstruerar åt flickvännen och sig själv. Han kallar Sofia för ”snuttis” vilket är en kärleksfull benämning som för tankarna till en liten och söt person som behöver tas om hand. Han avslutar meddelandet med en puss. Att han undertecknar med sitt namn framstår som väl konventionellt i sammanhanget. Eftersom han är hennes pojkvän har hon rimligtvis hans nummer i telefonboken i sin mobil och vet redan innan hon öppnar meddelandet vem det kommer ifrån. Sofia får ett smeknamn, men Gustav själv är bara Gustav i meddelandet.

Möjligen är det även tänkbart att läsa in något om parets syn på relationen i SMS:et. De har inte hörts av som planerat och Gustav meddelar att det nu är för sent för Sofia att ringa eftersom han ska sova. En anklagande ton mot att hon inte hört av sig kan skönjas i meddelandet. Han prioriterar sömn framför att sitta och vänta på ett samtal. Han ringer heller inte själv.

9.3.6 Telefonsamtal med en kund

Det sista exemplet jag valt att studera utgör en sekvens ur ett samtal som äger rum på Gustavs extrajobb där han säljer försäkringar via telefon. Arbetsplatsen kan betraktas som tillhörande en egen domän vid sidan av skolan, hemmet och fritiden. Domänen uppmärksammas inte nämnvärt i kapitel 5 eftersom den inte förekommer i det material som samlats in från någon av de andra huvuddeltagarna i undersökningen. Samtalet, som försiggår mellan Gustav och en potentiell kund, kan också sägas utgöra en egen praktik benämnd kundsamtal. Av de skäl som nämnts har inte heller denna praktik undersökts tidigare i avhandlingen.

Vid observationstillfället har jag suttit på en stol bredvid Gustav och lyssnat på samtalet i hörlurar som kopplats till telefonen. Av sekretesskäl har jag inte fått spela in vad kunden säger. I transkriptionen i Exempel 26 be-

nämns kunden, som i detta fall är en man, Kunden. Hans turer som alltså inte hörs på inspelningen har markerats som pauser i sekvensen.

Exempel 26 Samtalssekvens, Gustavs telefonsamtal till en kund

1 Gustav: ja he ((rösten bryts harkling)) ja hej
2 ↑hallå: ja heter Gustav Lindgren å ringer
3 från nn nnförsäkringar
4 Kunden: (0.7)
5 Gustav: har du möjligtvis Mia hemma
6 Kunden: (1.6)
7 Gustav: vet (.) e re mannen i huset ja talar me
8 Kunden: (1.4)
9 Gustav: jo de e så att vi skickade ut lite
10 information innan jul om den här
11 kompletterande nnförsäkringen
12 Kunden: (0.6)
13 Gustav: ja undrar om du å Mia har haft tid å ta
14 del av den
15 Kunden: (5.9)
16 Gustav: ne f
17 Kunden: (1.7)
18 Gustav: för de e så vi skickade ut dehära och vi
19 fick så bra respons på eh den här
20 kampanjen som vi hade (.) vi kände oss
21 obligerade att ringa ut till dom hushåll
22 som ännu inte haft tid å svara
23 Kunden: (2.1)
24 Gustav: e:m: ja undrar har du tid ett slag så kan
25 jag gå lite närmare på va de handlar om

En viss del av Gustavs språkbruk utgörs troligtvis av instuderade fraser som finns rekommenderade i en arbetsmanual. Exempelvis står det i instruktionen att försäljaren bör inleda samtalet med att presentera sig själv och företaget med fullständiga namn.⁹² Framför sig på en datorskärm har Gustav uppgifter om kundens namn och telefonnummer. I det här fallet söker han en kvinna vid namn Mia. När det inte är hon som svarar frågar Gustav efter henne. De konkreta språkliga uttrycken väljer Gustav troligtvis själv. Uttrycken: ”har du möjligtvis Mia hemma” (rad 5), ”e re mannen i huset ja talar me” (rad 7), ”ja undrar om du å Mia har haft tid å ta del av den” finns inte angivna i manualen.

En stor del av den arbetsplatskommunikation som utgörs av så kallade institutionella samtal avser samtal där en professionell aktör och en lekman möts (se exempelvis Tykesson-Bergman 2006). Sådana samtal är ofta asymmetriska på så sätt att den ena parten, den professionella, dominerar samtalet vad gäller taltid och vilka ämnen som tas upp. De institutionella samtalen har i regel syften som bestämts på förhand vilket gör dem målinriktade och fokuserade. Vanligtvis följer institutionella samtal en uppsättning faser som

⁹² Jag läste manualen översiktligt i samband med observationen på arbetsplatsen.

behandlas i en viss ordning. I identifikationsfasen introduceras ärendet, i undersökningsfasen begärs eller meddelas ny information och därefter följer en fas med beslut, diskussion och tolkning. Slutfasen innehåller någon form av rapport (Linell 1990).

Intressant för min analys är hur Gustav konstruerar sin roll som försäljare. Gustav inleder alltså formellt med att presentera sig själv och företaget med fullständiga namn. Han frågar dock efter kunden, som han inte talat med tidigare, genom att nämna hennes förnamn. Att använda förnamn är vanligt bland försäljare. Det anspelar på en vänskaplig relation som ska få kunden mer benägen att vilja köpa den aktuella varan.

I Exempel 26 konstruerar Gustav inte bara rollen av en yrkesman, försäljaren, utan han framstår också som mycket äldre än han är. Många artighetsfraser och vuxna uttryck förekommer, exempelvis ”möjligtvis” (rad 5), ”kompletterande” (rad 11), ”ta del” (rad 13–14), ”respons” (rad 19), ”obligerade” (rad 21), ”hushåll” (rad 21) och ”ett slag” (24). Ungdomspråkliga drag som är frekventa i exempelvis samtalet med klasskamraten och i chatten (Exempel 21 och Exempel 22) används inte alls. Om kunden lyssnar noga kan denne kanske höra att Gustav inte helt klarar av att spela den roll han påtar sig. Exempelvis säger han ”gå närmare på” (rad 25) där det borde heta ”gå närmare in på”.

9.4 Sammanfattande diskussion

Analyserna i detta kapitel har inletts med en övergripande beskrivning av Gustavs person från ett makroperspektiv. Därefter har den sociala konstruktionen av olika roller i sex exempel studerats på mikronivå. I denna sammanfattande diskussion vill jag kombinera de två perspektiven. Jag vill också studera de sex exemplen kontrastivt. I avsnitt 9.4.1 diskuteras de roller som Gustav konstruerar i exemplen. Avsnitt 9.4.2 behandlar de symboliska resurser, främst språkliga, som han använder sig av i konstruktionen av rollerna. I avsnitt 9.4.3 uppmärksammas symboliska markörer för de konstruerade rollerna samt hur dessa fungerar tillsammans med innehållet i samtalen och texterna, det vill säga det som Gustav talar och skriver om.

9.4.1 Roller

I den övergripande beskrivningen av Gustav uppmärksammas en mängd roller som han kan tänkas konstruera. Bland annat beskrivs han som pojke, tonåring, svensk och med medelklassbakgrund.

I närstudien har konstruktionen av roller hos flera inblandade personer diskuterats. I följande resonemang uppmärksammas dock enbart Gustavs roller. I samtalet med klasskamraten Emma är han en berättare med en bra historia. Han kan också sägas konstruera rollen av en ”cool” kille eftersom

han presenterar sig själv som en tidigare pojkvän till berättelsens tuffa huvudperson – en flicka som slåss på bussen. I chatten med Ellinor lånar Gustav sitt användarnamn från seriefiguren Rocky och förmedlar därmed en “cool” attityd. Konversationen handlar om läxor och Gustav pendlar mellan rollen som en tuff person med en halvhjärtad inställning till skolarbete och motsatsen – rollen som en ambitiös elev som är mån om sina resultat. I det tredje exemplet, novellen, är Gustav berättarjaget. I texten, som handlar om hans riktiga skolvardag, framställer han sig själv som en i gänget i förhållande till pojkarna i klassen.⁹³ Han konstruerar rollen som en omtänksam, skojig och reflekterande person. Den reflekterande sidan lyfter Gustav också fram i ytterligare ett exempel, rapplåten. Som rappare är han brydd och uppgiven inför missförhållandena i samhället. I SMS-meddelandet konstruerar Gustav rollen som trött och måttligt intresserad pojkvän till Sofia. Han håller sig inte vaken för att få prata med henne och han undertecknar meddelandet formellt med sitt förnamn. I kundsamtalet, som är det sista av de sex exemplen, konstruerar han rollen av en försäljare som är kompis med kunden. Han är professionell, formell och vuxen.

I Tabell 10 beskrivs de roller som Gustav ensam och tillsammans med andra konstruerar åt sig själv i de olika exemplen.

Tabell 10 Gustavs olika roller

Exempel	Roller
Samtal med klasskamrat 1	“Cool” kille, berättare, kul person med en bra historia, den ”coola” huvudpersonens pojkvän
Chatt med klasskamrat 2	Klasskamrat, Rocky, tuff person med en halvhjärtad inställning till skolarbete, mån om skolarbetet
Novell	Berättarjaget, en i gänget, omtänksam, skojig, reflekterande
Rapplåt	Rappare, reflekterande, brydd av misären i samhället, uppgiven
SMS	Pojkvän, formell, trött, inte alltför intresserad
Kundsamtal	Försäljare, formell, professionell, kompis, vuxen

En viktig utgångspunkt i undersökningen har varit att de sociala kategorierna kön, ålder, etnicitet och klass inte har några förutbestämda betydelser. I analysen ges flera exempel på hur de istället konstrueras på olika sätt i olika verksamheter. Genom att förhålla sig till de sociala kategorierna konstruerar Gustav roller åt sig själv. Både kvinnlighet och manlighet uppmärksammas. Berättelsen om flickan som slåss på bussen utgör en motsats till den normala bilden av flickor. Gustav använder flickans styrka och aggressivitet, bland annat, för att konstruera en tuff roll åt sig själv. I novellen framställs kvinnlighet på ett annat sätt. Där berättas om ett återkommande samtalsämne

⁹³ Skoltexten är dock skönlitterär och behöver inte bygga på verkliga förhållanden.

bland pojkarna i klassen som rör vilka flickor som är snyggast i matsalen. Repliken, som Gustav låter Amir uttala, ”hon har ju ingen booty ju” (rad 19), avslöjar hur pojkarna, så som de karaktäriseras i novellen, tycker att flickor ska se ut och hur de inte ska se ut. Utseende används som symbolisk markör i konstruktionen av kvinnligt kön. Utseende är också viktigt i deras konstruktion av manligt kön. Medan ”booty” symboliserar kvinnlighet, symboliserar skägg manlighet. Flickor ska ha ”booty”, men pojkar ska inte slarva med rakningen.

Den sociala kategorin ålder görs relevant i samtliga exempel. I samtalet med klasskamraten, i chatten, i novellen, i rapplåten och i SMS:et används språkliga resurser som förknippas med en ungdomlig stil. I dessa exempel lyfts Gustavs roll som tonåring fram.⁹⁴ I telefonsamtalet med kunden orienterar han sig istället mot en högre ålder än sin verkliga genom att inte använda resurser ur sitt ungdomsspråkliga register utan istället ta i bruk ord och uttryck som förknippas med professionella försäljare och med vuxenvärlden.

I chattexemplet, i novellen och i rapplåten används slanguttryck som från början har uppkommit i multikulturella storstadsförorter, exempelvis ”ey”, ”sho” och ”soft” (se Doggelito & Kotsinas 2004). Innehållet i rapplåten anspelar också på en hård vardag i förorten. Genom dessa språkliga resurser och symboliska markörer identifierar sig Gustav med en kultur där de sociala kategorierna etnicitet och klass inte motsvarar hans egen sociala bakgrund. Gustav är barn till två helsvenska akademiker och han bor på en gård på landet.

9.4.2 Resurser

De sex exemplen visar prov på Gustavs breda språkliga repertoar. De illustrerar hur han väljer resurser ur denna repertoar vid olika tillfällen i olika kommunikativa verksamheter. Samtalet med Emma (Exempel 21) omfattar flera av de språkdrag som i tidigare forskning har beskrivits som typiska i ungdomars informella interaktion med jämnåriga (se avsnitt 2.1.1). En del vardagliga ord och uttryck samt slang förekommer, exempelvis ”bitchig” (rad 14) och ”håll käften” (rad 33). Småord som ”så”, ”me” och ”ba” är frekventa. På rad 24 förekommer det onomatopoetiska uttrycket ”PA:M” som illustrerar hur det låter att slå till någon. Gustav använder hela kroppen när han berättar. Gester i form av knäpp med fingrarna (rad 13) och slag i luften (rad 22–24) förstärker berättelsen. Både Gustav och Emma använder olika röstlägen och betoningar. Emma betonar första ledet i ”skittaskigt” (rad 1) och gör den första vokalen lång i både ”skittaskigt” och ”jävla” (rad 2). På rad 5 har Emma längtan i rösten och på rad 9 hörs ett leende när hon frågar

⁹⁴ Observera att ungdomsspråklig stil även är flitigt använd i novellen där man kanske inte förväntar sig det.

om Gustavs tjej slog honom. Gustav förställer sin röst och talar ljusst, i falsett, när han, på rad 34–35, härmar flickan i berättelsen.

De språkliga resurser som Gustav använder i telefonsamtalet med kunden är intressanta att jämföra med de resurser han använder i samtalet med Emma.⁹⁵ I kundsamtalet saknas de ungdomsspråkliga dragen, det vill säga här saknas slangord, småord, onomatopoetiska uttryck och förställd röst. Istället är samtalet formellt och artigt hållet. Fraserna ”har du möjligtvis Mia hemma” och ”e re mannen i huset ja talar me” saknar helt motsvarighet i samtalet med Emma.

I Tabell 11 sammanfattas några typiska meningar, ord och fraser ur vart och ett av exemplen. Tabellen tydliggör hur Gustav plockar olika resurser ur sin språkliga repertoar i olika kommunikativa verksamheter samt att han är förmögen att växla mellan olika register.

Tabell 11 Exempelmeningar, ord och fraser

Exempel	Exempelmening	Exempel på ord och fraser
Samtal med klasskamrat	”så går hon fram så här å spin under ba PA:M”	bitchig, spin under, PA:M, håll käften, ba, så här, me
Chatt	”hahah sho lenn”	sho lenn, jora, shit, fuck
Novell	”jag gör ett tappert försök att dra ut det mörka skäghåret”	ey, tappert försök, ylar, syftar, booty, följden
Rapplåt	”de e sprängande, hängande, svängande, med folkets bengande”	vardags vanity, japps that is me, image wannabe, bolagets sex-i-taget, flyktiga behaget, ja drar redan “is”, malice
SMS	”hej snuttis, trodde du skulle ringa senare”	snuttis, slagga, puss
Samtal med kund	”e re mannen i huset ja talar me”	möjligtvis, talar, kompletterande, ta del, respons, obligerade, hushåll, ett slag

Orden ”bitchig”, ”spin under”, ”PA:M” och ”håll käften” är tuffa och kopplas i berättelsen samman med den tuffa tjejen som slåss. Orden ”möjligtvis”, ”talar”, ”kompletterande”, ”ta del”, ”respons”, ”obligerade”, ”hushåll” och ”ett slag” har vuxen och professionell klang och hör samman med Gustavs roll som yrkesman och försäljare. Påhittade, poetiska ord och uttryck som ”vardags vanity”, ”image wannabe”, ”bolagets sex-i-taget”, ”flyktiga behaget” och ”malice” kopplas till rollen som poet och låtskrivare. Vissa uttryck i chatten och i repliker i novellen exempelvis ”sho lenn” och ”ey” är nysvenska modeord och förknippas med hiphopkulturen och rollen som rappare.

⁹⁵ Ungdomsspråklig stil förekommer i samtliga exempel utom i telefonsamtalet med kunden.

9.4.3 Symboliska markörer

Analysen av de sex exemplen visar även att valet av semiotiska resurser hör samman med användningen av symboliska markörer i konstruktionen av roll. I kapitlets sex analys exempel kan Gustavs språkliga stil kopplas till de ämnen som är föremål för hans samtal och texter. I flera av exemplen konstruerar Gustav, ensam eller tillsammans med andra, mer än en roll åt sig själv. För att visa hur det han talar om och sättet han talar på samverkar i konstruktionen av roller har jag, i Tabell 12, valt att presentera en roll för vart och ett av de sex exemplen.

Tabell 12 Roll, ämnen, symboliska markörer och språkliga resurser

Roll	Vad han talar om (ämne)	Symbolisk markör	Sättet han talar på (språklig resurs)
”Cool” kille	En ”cool” person som gör något ”coolt”	Att slåss	”Bitchig”, ”spin under”, ”PA:M”, ”håll käften”
Elev med en halvhjärtad inställning till skolarbete	Att han inte har pluggat till provet	Att glömma bort läxan	”novellen? shit ja har inte ens börjat”
Reflekterande person	Andra personers ytlighet	Att inte delta i ytliga samtal	”Jag bryr mig inte om att titta, ja vet redan vad han syftar på”, ”jag sitter och leker med tanken”
Rappare	Vardagsfåfänga, att supa upp barnbidraget	Förortslivet	”nye svensson super barnbidraget på bolagets sexi-taget”, ”ja drar redan is”, ”måste slagga nu”
Pojkvän med en sval inställning till kärleksrelationen	Att han går och lägger sig istället för att ringa till	Trötthet	
Försäljare	Försäljning av en försäkring	Vuxenlivet	”Har du möjligtvis Mia hemma”, ”e re mannen i huset ja talar me”, ”vi fick så bra respons”, ”ja undrar om du har tid ett slag”

Gustav konstruerar alltså rollen som ”cool” kille genom att berätta om en ”cool” person som gör något ”coolt”. Smockan som flickvännen i berättelsen ger en annan flicka kan ses som en symbolisk markör för vad Gustav betraktar som tufft och imponerande. Sättet som han talar på, det vill säga användningen av uttryck som ”bitchig”, ”spin under”, ”PA:M”, ”håll käften” och ”ba” stödjer samtalsämnet. I nästa exempel blir den bortglömda läxan en symbolisk markör som markerar Gustavs tillhörighet till en kultur där skol-

arbete prioriteras lågt. Gustav skriver: ”novellen? shit ja har inte ens börjat” till klasskamraten Ellinor.

I de två första exemplen konstruerar Gustav roller genom att skapa likhet till sådant han vill identifiera sig med. I det tredje exemplet, novellen, markerar han istället olikhet till den ytlighet som han inte själv vill bli förknippad med. Rollen som reflekterande person växer fram i kontrast till klasskamraternas ytliga sätt att studera flickor. Aron och Emil framställs som ivriga och entusiastiska. Aron pekar med glaset och Emil ”tuggar häftigt för att [...] få munnen fri” (rad 30) och kunna kommentera en flicka han ser. Att inte delta i kamraternas samtal blir en markör för den roll som Gustav väljer i den kommunikativa verksamheten vid lunchbordet.

I makroanalysen av Gustavs person nämns flera symboliska markörer för Gustavs identifikation med hiphopkulturen. Han lyssnar på hiphopmusik, klär sig enligt hiphopstilen och åker snowboard. I den rappåt som han har skrivit hämtar han inspiration från den hårda vardagen i förorten. Han använder också assonans, allitteration och rim i låten.

Jag har tolkat den trötthet som Gustav uttrycker i SMS-meddelandet till sin flickvän som ett sätt att symboliskt markera en sval inställning till kärleksrelationen. Poängen med denna analys är dock inte att fastställa Gustavs intentioner utan att visa att han använder olika samtalsämnen, symboler och språk i sin konstruktion av olika roller.

I det sista exemplet, telefonsamtalet med kunden, orienterar sig Gustav mot rollen som försäljare genom att använda sig av vuxenklingande artighetsfraser. I fortsättningen av samtalet, som dock inte återges i kapitlet, bekräftar han igenkännande kundens redogörelser för hur svårt det är att få tiden att räcka till i en småbarnsfamilj. Vuxenlivet blir en symbolisk markör i konstruktionen av rollen som försäljare.

Vad en person talar om, det vill säga ämnet i ett samtal eller en text, kan tydliggöra symboliska markörer som stöds av språkliga resurser i konstruktionen av roll. Detta kapitel har visat att rollkonstruktionen hör samman med de val av språkliga resurser som en individ kan tänkas göra genom sitt deltagande i en kommunikativ verksamhet.

I kapitlets sex analyser blir det tydligt att orienteringen mot roller i olika grad begränsas av ramarna för en verksamhetstyp. Det är exempelvis naturligt att Gustav konstruerar rollen som säljare i kundsamtalet eftersom han befinner sig på sin arbetsplats där samtalet har tydliga, förutbestämda mål. Många verksamheter i undersökningsmaterialet är dock inte organiserade i förväg. De är svåra att kategorisera som verksamhetstyper eftersom de uppkommer i stunden och eftersom deras ramar, mål och roller formas där och då. Så är exempelvis fallet i samtalet med klasskamraten. Ämne, symboliska markörer, semiotiska resurser och roller konstrueras inte i någon given ordning utan parallellt. Om man skulle fråga deltagare i den här typen av icke i förväg organiserade verksamheter är det tänkbart att de flesta inte är med-

vetna om verksamheternas syften annat än på en mycket övergripande nivå – de är där för att samtala, skoja och fördriva tiden.

Något som inte studerats nämnvärt här men som utgör ett intressant ämne för kommande forskning är hur olika semiotiska resurser samverkar i konstruktionen av roll, exempelvis hur valet av språklig stil tillsammans med valet av kläder och användningen av teknik kan förstärka olika roller. I kapitlets första exempel, samtalet med Emma, positionerar sig Gustav som tonåring med löst sittande jeans och toppluva. I det sista exemplet, telefonsamtalet med kunden, orienterar han sig mot rollen som vuxen, arbetande man med datorskärm och headset.

10 Sammanfattande diskussion

Exempel 27 Samtalssekvens, Philips beskrivning av ungdomsspråk

1 Dan: va ja e me om
2 Philip: °um°
3 Dan: öh:: (.) de:'n (.) universitetsundersökning
4 Uppsala universitet o:m: hur ungdomar
5 kommunicerar
6 (2.0)
7 Philip: (.) (när) ska vi typ säga så här (.) YO FETT
8 VA MANNEN VA GÖR DU ((sägs på bruten svenska))

I avhandlingen har ett antal fallstudier genomförts. Studierna har på olika sätt behandlat sex gymnasieungdomar i deras vardagliga interaktion, det vill säga deras språkbruk och användning av interaktionsmedier. I tidigare forskning har ungdomars samtal med jämnåriga samt deras interaktiva texter i elektroniska medier studerats (Nordberg 1984, Kotsinas 1994, Hård af Segerstad 2002). Intresset för ungdomars språk har sedan decennier tillbaka även varit stort hos allmänheten (Kotsinas 1994). Många tycks ha en föreställning om hur unga talar och skriver. Exempel 27, som utgör en sekvens ur ett samtal mellan deltagaren Dan och hans kamrat Philip, visar att så är fallet också bland de ungdomar som själva deltar i min undersökning.

Philips beskrivning på rad 7–8 stämmer väl överens med den bild av ungdomars språk som ibland målas upp av media och som till stor del bekräftas i tidigare forskning. Turen omfattar innehållstomma småord, ”typ” och ”YO”, samt slang, ”FETT” och ”MANNEN”.

En eftermiddag hemma hos en av studiens andra deltagare, Gustav, bad jag att få bli visad instant messaging-verktyget MSN. Gustav loggade in och inledde ett par konversationer med några kamrater. Snart vände han sig dock mot mig och beklagade att han inte förmådde visa mig några bra exempel på chattspråk. Till en av kamraterna skickade han frågan: ”varför skriver ingen höhö hähä lr håhå på msn? =)”. Frågan resulterade dock inte i att kamraten tog fler prototypiska chattdrag i bruk. Istället påbörjades en diskussion kring hur olika skratt låter och vilka konsekvenserna blir när en person skrattar på ett visst sätt, ”hö hö låter ganska bondaktigt”.

Under de veckor då materialet till undersökningen samlades in ifrågasattes ofta mitt urval av ungdomar för studien av deltagarna själva och av deras kamrater. En tänkbar förklaring är att det finns en allmän föreställning om att vissa individer skulle vara lämpligare än andra att studera för den som

vill ta reda på något om ungdomars språkbruk. I *Exempel 27* uttrycker sig Philip på bruten svenska. Kanske menar han att personer som talar ungdomsspråk har invandrarbakgrund. Kanske vill han med brytningen markera att han själv vanligtvis inte talar på det sättet.

I undersökningen har inte ungdomarnas samtal och interaktiva texter studerats i relation till vuxnas språkbruk eller till svenska skriftspråksnormer. Istället har tyngdpunkten legat på studier av ungdomarnas deltagande i kommunikativa verksamheter. Syftet har varit att undersöka hur ungdomars interaktionsformer varierar i förhållande till olika kontexter. Intresset har riktats mot vad de gör när de använder språket, var de befinner sig, vilka mål deras interaktion har och vilka roller de konstruerar. Analyserna rör samma sex individer i många olika formella och informella sammanhang. Min förhoppning är att undersökningen kan komplettera tidigare forskning med en mer nyanserad bild av ungdomars språkbruk och användning av interaktionsmedier.

Undersökningens frågeställningar har behandlat vilka verksamheter ungdomarna deltar i, vilka medier de använder, hur de använder dessa samt hur de uttrycker sig muntligt och skriftligt i olika sammanhang och via olika medier. Svar på frågorna har sökts utifrån tre tänkbara förklaringar till vad som påverkar individens språkanvändning. För det första hur den styrs av de verksamheter som språket utgör en del av. För det andra hur den styrs av mediernas tekniska förutsättningar och för det tredje hur den styrs av individrelaterade faktorer. De tre förklaringarna benämns verksamhetsperspektivet, teknikperspektivet och individperspektivet. Avhandlingens resultatkapitel omfattas av det övergripande syftet att undersöka hur ungdomars interaktion varierar i förhållande till olika kontexter. Analyserna i de fem analyskapitlen skiljer sig dock mycket från varandra vilket medför att resultaten inte så lätt låter sig sammanfattas och inordnas i ett sammanhang. Varje kapitel behandlar inte en fråga enligt den ordning som har presenterats här. Inte heller tillämpas de tre sätten att se på språkanvändning i den här nämnda kronologiska ordningen.

I denna sammanfattning diskuteras resultaten under rubrikerna metodiska bidrag (avsnitt 10.1), ungas interaktion i ett verksamhetsperspektiv (avsnitt 10.2), ungas interaktion via elektroniska medier (avsnitt 10.3) samt ungas interaktion ur ett individperspektiv (avsnitt 10.4). Utblick och förslag till fortsatt forskning har införlivats sist i varje avsnitt. Kapitlet avslutas med ett slutord (avsnitt 10.5).

10.1 Metodiska bidrag

Ungdomars dagliga interaktion har studerats utifrån etnografiskt inspirerade observationer av tre pojkar och tre flickor från tre olika skolor. Skolorna är belägna i en medelstor stad, en storstadsförort och en landsort. Studien är

kvalitativt inriktad men deltagarnas kontakt med jämnåriga och med vuxna har medfört att många personer finns med i studiens interaktionsexempel. De sex undersökta ungdomarnas skapande av kommunikativa verksamheter och deras val av språkliga resurser sker alltid i samspel med andra. De perifera deltagarnas samtalsturer, chattinlägg, SMS och liknande har därför varit nödvändiga för beskrivningarna av Gustavs, Esters, Roshins, Fabios, Louises och Dans språkanvändning. Medverkan av många personer vid sidan av deltagarna hjälper också till att placera den kvalitativa studien i ett större sammanhang. Exempelen visar prov på fler än sex ungdomars interaktion.

Materialet är omfattande och består av fältanteckningar, inspelningar och deltagarnas texter. Hela materialet har använts för att sätta analys-exemplen i ett sammanhang på makronivå. Endast en liten del används dock i undersökningens mikroanalyser vilket medför att jag också har ett relativt utforskat material som kan användas för fortsatta studier med liknande eller andra teoretiska och metodiska utgångspunkter.

Observationerna, som tidsmässigt omfattar en vecka tillsammans med var och en av de sex ungdomarna, har givit mig en relativt god inblick i ungdomarnas vardag och möjliggjort det verksamhetsanalytiska perspektiv som dominerar studien. Nytt i min undersökning är tillämpningen av verksamhetsteori på såväl institutionella som icke-institutionella sfärer. Jag betraktar de fältanteckningar som har förts vid observationerna som viktiga för resultaten. Metoden att anteckna parallellt med iakttagelserna har möjliggjort reflektioner över händelser i direkt anslutning till att de ägt rum. Senare i arbetet har fältanteckningarna varit till hjälp i kartläggningen av kommunikativa verksamheter eftersom de innehåller mycket information som inte tagits upp i inspelningarna. Anteckningarna har fungerat som stöd för resonemanget i undersökningens samtliga resultatkapitel. Vid några tillfällen används direkta återgivanden ur dessa vilket metodiskt är att betrakta som nytt i förhållande till tidigare språkvetenskaplig forskning (jämför Nelson 2010). I rollen som observatör har jag växlat mellan att delta aktivt och passivt i ungdomarnas verksamheter. Inspelningarna har till största delen skett på video vilket har underlättat arbetet att urskilja exempelvis verksamhetsbyten. Inspelningarna visar tydligt hur deltagare kommer och går och hur de orienterar sig mot eller bort från de verksamheter som undersökts. Att ljudupptagningen till stor del skett via en trådlös mikrofon som fästs i kläder har också bidragit till att jag, även i bullriga miljöer, kunnat koncentrera analyserna kring vad som skett runt deltagarna.

Undersökningen utgör ett exempel på hur observationer med etnografiska metoder kan genomföras under en begränsad, relativt kort, tidsperiod. Min målsättning har varit att redogöra för de metoder som använts i samband med materialinsamlingen så ingående att andra forskare kan tillämpa liknande tillvägagångssätt.

Avhandlingens undersökning har föregåtts av en pilotstudie som genomförts utifrån en enkät. På flera ställen i texten förekommer hänvisningar till

denna. Främst har enkäten använts i urvalsprocessen för att hitta deltagare till studien. Medelvärden i fråga om användning av datorer och mobiltelefoner har avgjort och begränsat antalet potentiella deltagare. Enkätens resultat omfattar också viktig bakgrundsinformation om deltagarna, deras klasskamrater och skolor. De besök som jag genomförde i skolorna under arbetet med enkäten har medfört att observationerna kunnat komma igång på ett smidigt sätt. Vidare har resultaten väckt frågor och givit tips på företeelser att studera i avhandlingen.

Enkäten har sammanställts utifrån variablerna skola och kön och publicerats i en rapport (Bellander 2006). Flera av resultaten bekräftas i avhandlingens fallstudier, exempelvis att datorbaserade medier kompletterar mer traditionella medier snarare än att de ersätter dessa och att ungdomars innehav av en e-postadress fyller andra funktioner än att användas för att skicka meddelanden. Utifrån avhandlingens material har uppgifter av detta slag kunnat exemplifieras och förklaras. Den beskrivning av ungdomars interaktion på makronivå som enkäten ger kompletteras alltså av avhandlingens mikroanalyser. Inga större skillnader mellan de olika skolorna framkommer i enkätens resultat. I anslutning till kartläggningen av verksamhetstyper i denna undersökning dras några försiktiga paralleller mellan bostadsort och utformning av kommunikativa verksamheter. Bland annat uppmärksammas att Louise till följd av att hon är bosatt i en liten ort långt ifrån en större stad har ett tätare socialt nätverk än undersökningens övriga deltagare. Samma individer figurerar i flera av de verksamheter som Louise deltar i. Dock orienterar de sig mot olika roller i olika sammanhang exempelvis är hennes styvfar också hennes fotbollstränare. I enkäten framkommer vissa skillnader mellan flickors och pojkars interaktion, som att flickor skickar fler SMS än pojkar. Eftersom avhandlingens undersökning endast omfattar sex deltagare har inte deltagarnas interaktion jämförts utifrån sociala kategorier som exempelvis kön (jämför Bellander 2007). I analysen av Gustavs roller studeras dock val av språkliga resurser vid konstruktionen av manligt och kvinnligt kön.

Studien av ungdomars dagliga interaktion behandlar ungdomar som använder sociala medier ”normalt” mycket i förhållande till genomsnittet bland jämnåriga. Det skulle vara intressant att även undersöka de grupper av ungdomar som utmärker sig i detta avseende, både de som använder medierna mycket och de som nästan inte använder dem alls. Dessa grupper skulle kunna jämföras utifrån verksamhetsperspektivet för att exempelvis utröna hur praktiken umgänge, som i min studie har visat sig involvera sociala medier via mobiltelefoner och datorer i hög grad, tar sig olika uttryck när närvaron av dessa medier är hög respektive låg.

10.2 Ungas interaktion i ett verksamhetsperspektiv

Undersökningens resultatdel har inlett med en makroanalys av vanligt förekommande interaktionella händelser i ungdomarnas vardag. Det etnografiskt baserade materialet har möjliggjort studier av hur de sex ungdomarna använder språket i olika sammanhang. Tre domäner där de tillbringar sin vardag urskiljdes, nämligen *skolan*, *hemmet* och *fritiden*. Skolan och hemmet utgör platser där de analyserade händelserna äger rum medan domänen fritiden inte representerar en specifik plats, utan flera olika platser utanför skolan och hemmet. Några av de identifierade kommunikativa verksamhetstyperna visade sig tydligt tillhöra en viss domän medan andra kunde förekomma i flera domäner. Tre sociala praktiker, *undervisning*, *uppföstran* och *umgänge*, vilka omger verksamheterna urskiljdes också. Dessa visade sig förekomma i samtliga domäner. Undervisning var dock inte oväntat vanligast i skolan och uppföstran vanligast i hemmet. De kartlagda verksamheterna och verksamhetstyperna har diskuterats utifrån hur de påverkas av sin förekomst i institutionella eller icke-institutionella sammanhang samt utifrån sin spontana eller i förväg organiserade struktur.

Den första av undersökningens tre huvudfrågeställningar, vilka verksamheter ungdomarna deltar i, besvaras alltså i kapitel 5 utifrån ett makroperspektiv. I de övriga resultatkapitlen, kapitel 6–9, närstuderas specifika verksamheter utifrån olika frågeställningar.

Studiens orientering mot verksamheter har bidragit till en ökad förståelse för sambandet mellan vad deltagarna gör socialt och hur de interagerar. Skriftlig och muntlig interaktion i skolan har på olika sätt berörts i tidigare forskning. Övergripande kartläggningar och detaljerade närstudier av ungdomars interaktion i hemmet och på fritiden av det slag som genomförts i denna undersökning har dock inte tidigare genomförts. I undersökningens olika fallstudier har ramarna för de kommunikativa verksamheterna visat sig ha betydelse för deltagarnas val av språkliga resurser samt för deras val av medier och de sätt på vilka dessa används. Ungdomar framställs som en heterogen grupp som ägnar sig åt en bred uppsättning verksamheter. Det ger anledning att anta att verksamhetsanalytiska studier av exempelvis vuxnas och barns eller andraspråkstales och dialektbrukares språkbruk troligtvis skulle ge upphov till lika komplexa skildringar av grupperna. Det skulle i sin tur ge anledning att, liksom görs i min undersökning, ifrågasätta rådande definitioner och kategoriseringar av deras språkanvändning.

Genom att studera samma personer i olika sammanhang har jag kunnat se hur språkbruket växlar vid byte av verksamhet. Verksamhetsanalysen har medfört att jag mer exakt kunnat se vad som påverkar valet av språkliga resurser vid specifika tillfällen. I varje enskilt interaktionellt sammanhang orienterar sig deltagarna mot ramar i form av tid, plats, mål och roller. Gustav som, till skillnad från de övriga deltagarna, tillbringar några timmar i veckan på en arbetsplats får tillgång till kommunikativa sammanhang som

skiljer sig från de vanliga verksamheterna i ungdomars vardag. I interaktionen på arbetsplatsen använder han ord och fraser som inte förekommer i övriga ungdomars språkliga repertoarer.

Det vore intressant att genomföra en longitudinell studie och undersöka vad som händer med de sex deltagarnas språk- och medieanvändning efter att de lämnat gymnasiet. Min studie visar att individers val av språkliga resurser och användning av interaktionsmedier hör samman med de kommunikativa verksamheter som de deltar i. Min övertygelse är därför att deltagarnas val av språkliga resurser blir annorlunda då deras vardagliga verksamheter förändras, när de flyttar hemifrån, börjar studera på högskolan eller tillträder arbetslivet och så småningom bildar egna familjer.

Fördjupade studier av språk- och medieanvändning utifrån de tre praktikerna undervisning, umgänge och uppfostran är också ett tänkbart ämne för fortsatt forskning. I kapitel 5 ges några exempel på situationer där uppfostran och undervisning förekommer i mer oväntade situationer. Det vore intressant att studera dessa närmare, i linje med den detaljerade analys av umgänge som genomförs i kapitel 6. Ett aktuellt ämne för pågående forskning är studier som rör förändringar i mönstren kring undervisning till följd av att informationsteknik och interaktionsmedier får en allt större roll i samhället (se Alexandersson, Hurtig & Söderlund 2006, Björkvall & Engblom kommande samt Erixon 2010). Liksom vad gäller umgänge och undervisning är det rimligt att anta att även mönstren kring uppfostran förändras.

10.3 Ungas interaktion via elektroniska medier

De ungdomar som studerats har vuxit upp med datorer och mobiltelefoner. Av undersökningens makroanalys framgår att denna teknik utgör en naturlig del av deras vardag. Samtliga sex ungdomar är medlemmar på en eller flera nätmötesplatser. Chatt via instant messaging är populärt och kortare meddelanden skickas ofta via SMS och nätmötesplatsernas gästböcker. I diskussionsdelen till kapitel 6 presenteras en figur som beskriver förhållandet mellan verksamhet, språkbruk och medium. Exempel på ungdomarnas interaktion via elektroniska medier ges i samtliga resultatkapitel. Ett par kapitel har dock särskilt koncentrerats kring frågeställningen vilka medier ungdomarna använder och hur de använder dessa.

I undersökningen studeras hur mobiltelefoner och datorer används i olika kommunikativa verksamheter. Resultaten antyder att både ramarna för den verksamhet som pågår innan en mobiltelefon används och ramarna kring själva mobilanvändningen har betydelse för om samtal och SMS integreras i en verksamhet eller bildar en egen. Likaledes tycks både verksamhetsramarna och ramarna för mobilanvändningen påverka om den senare sker diskret eller öppet. Exempelvis har mobilinteraktionens mål betydelse för graden av diskretion vid användningen. Gemensamt för datoranvändning i

skolan och hemma är snabba växlingar mellan skolrelaterade och fritidsrelaterade verksamheter samt interaktion med flera olika personer parallellt. Skolan och hemmet omger dock datoranvändningen med olika ramar som utövarna anpassar sig till. Den ständiga växlingen visar ungdomarnas förmåga att snabbt byta fokus för sin uppmärksamhet och de textexempel som förekommer vittnar stilmässigt om deras breda språkliga repertoar och förmåga att uttrycka sig på olika sätt i olika sammanhang.

Det citerade chattenlägget från Gustav som förekommer i inledningen till detta sammanfattande diskussionskapitel vittnar om att ett visst språkbruk förknippas med elektroniska medier. Undersökningen visar dock att det inte alls är nödvändigt att använda dessa språkliga drag i skriftlig interaktion via mobiltelefon och dator. För studiens deltagare tycks det vara viktigare att driva kommunikativa projekt och föra verksamheterna framåt. Det språkbruk som är karaktäristiskt för mediet bör därför ses som en bank av resurser som mobil- och datoranvändare kan använda sig av i olika syften, exempelvis för att uppnå ett visst mål med interaktionen eller orientera sig mot en viss roll.

Innan mobiltelefoner och datorer började användas av allmänheten var skriften i större utsträckning än i dag reserverad för formell interaktion. I Nyströms (2000) undersökning av ungas skrivande i skolan och på fritiden som genomfördes i slutet av 1990-talet förekommer inga interaktiva texter jämförbara med chatt och SMS. Det är således relativt nytt för oss att informella konversationer mellan nära vänner i stor utsträckning är skriftliga. Inom talspråksforskningen har man länge skilt på formellt och informellt tal-språk. På samma sätt bör vi numera kunna betrakta formellt skriftspråk i elektroniska medier som i olika hög grad formell eller informell.

Jag upplever att chatt idag har en ganska låg status i samhället och en tänkbar förklaring tror jag är att verktyget främst används av ungdomar. E-post och blogg, som är bättre ansedda, är i högre grad etablerade bland vuxna. Av ungdomarna i studien används chatt i informella sammanhang i syfte att umgås med jämnåriga. Chatt har dock god potential att fungera som interaktionsverktyg i alla möjliga sammanhang. På många företag är det idag på god väg att inrättas som verktyg vid sidan av telefon och e-post för snabb interaktion och avstämning. I radio, TV och tidningars nätversioner uppmanas vuxna ofta att chatta med programledare, politiker eller liknande och chattfunktioner växer fram på försäkringskassans, telefonbolagens, apotekens och andra företags webbplatser.

I tidigare forskning ges flera förslag på orsaker till förekomsten av prototypiska chattspråkliga drag, exempelvis att tekniken begränsar antalet möjliga tecken per meddelande, att användarna hyser en önskan om att det ska gå snabbt att skriva och att läsa samt att användarna strävar efter minsta möjliga ansträngning (Hård af Segerstad 2002). Vidare kan man tänka sig att prototypiskt chattspråk kan tas i bruk i syfte att framhålla chattvana (Sveningsson 2001). Min undersökning visar dock att de verksamheter där chatt används också har betydelse för deltagarnas val av språkliga resurser.

Vilka ämnen som diskuteras, vilka syften interaktionen har samt vilka roller deltagarna orienterar sig mot påverkar deras val av språkliga resurser. Undersökningens ungdomar använder chatt för diskussion om allt från fotboll till religiösa ställningstaganden. De chattspråkliga resurserna används i lägre utsträckning i fördjupade, känsliga diskussioner än i mer ytliga konversationer. Av den anledningen vore det intressant att studera chatt i mer formella kontexter, exempelvis på en arbetsplats, där deltagarna orienterar sig mot professionella roller.

Sedan undersökningens material samlades in har mycket hänt vad gäller medier i mobiltelefoner och på nätet. Flera av de nätmötesplatser som nämns i undersökningen har lagts ned och ersatts av andra nätbaserade sociala forum. Mobiltelefoner har idag fler funktioner och förfinad teknik. Det är också lättare idag än för fem år sedan att kombinera mobil- och dator teknik, exempelvis att knäppa ett foto med mobilen och omedelbart publicera detta på nätet. Eftersom undersökningen koncentrerats kring teknikanvändning i relation till kommunikativa verksamheter är det min förhoppning att resultaten inte blir inaktuella i samma hastighet som om tekniken i sig hade varit föremål för studien. Verksamheters ramar är föränderliga och påverkas av fler faktorer än av de medier som används. Oavsett samhällets tekniska utveckling finns det därför anledning att ständigt ifrågasätta kommunikativa verksamheters, praktikers och domäners betydelse inte enbart för ungdomars utan för alla människors interaktion och medieanvändning.

Som tidigare framgått rör flera av de frågor som väckt mitt intresse i arbetet med undersökningen hur ungdomars interaktion förhåller sig till vuxnas interaktion. Inte minst gäller detta teknikanvändningen. SCB:s statistik visar att bruket av elektroniska interaktionsmedier har spridit sig uppåt i åldrarna sedan jag genomförde mina observationer.⁹⁶ Idag är det vanligt att vuxna, såväl privatpersoner som personer i officiella roller, bloggar och twittrar. Nätmötesplatser riktar sig inte enbart till ungdomar utan i dag använder sig även många vuxna av exempelvis *facebook*.⁹⁷ Förslag till fortsatt forskning är exempelvis att studera vilka mönster som vuxna följer i sin användning av elektroniska interaktionsmedier samt huruvida det mediekaraktäristiska språkbruket är kopplat till ungdomar eller om även vuxna väljer resurser ur denna repertoar. Det är tänkbart att den umgängespraktik som enligt studiens resultat dominerar ungdomarnas användning av interaktionsmedier kompletteras av andra praktiker när det gäller vuxnas bruk av elektroniska interaktionsmedier. Vuxna träffar sannolikt människor i fler syften än vad ungdomar gör. Deras texter på nätet riktas troligtvis därför inte enbart till vänner utan även till exempelvis arbetsgivare, kollegor och kunder samt potentiella framtida sådana.

⁹⁶ Se www.scb.se, Privatpersoners användning av datorer och Internet 2009 (2010-09-02).

⁹⁷ Se www.facebook.com (2010-10-27).

10.4 Ungas interaktion i ett individperspektiv

Undersökningens grund i etnografiskt inspirerade observationer har medfört att materialet omfattar information om deltagarnas personer. På olika sätt kan denna relateras till deras interaktion. I kapitel 5 genomförs en kortfattad analys på makronivå av hur kommunikativa verksamhetstyper kan tänkas påverkas av de sociala sammanhang där de äger rum. Här antyds att samma kommunikativa verksamhetstyper kan ges olika uttryck beroende på vilka individer som deltar i dem.

Individrelaterade faktorerers påverkan på språket studeras i undersökningen främst utifrån deltagarnas konstruktion av roller. Ungdomarnas språkbruk har betraktats som personliga val och förknippats med hur de vill framställa sig själva i olika kommunikativa verksamheter. I kapitlet om datoranvändning skildras två deltagares snabba växlingar mellan olika roller i samband med byten av verksamheter. Dessa exempel visar att deltagarna är engagerade i flera identitespraktiker parallellt och att de roller de konstruerar därmed inte är att betrakta som särskilt stabila.

I analysen av Gustavs val av språkbruk vid konstruktionen av roller ges exempel på språkliga resurser som i tidigare forskning har beskrivits som typiska i bland annat ungdomsspråk och chattspråk. Exempelen omfattar även språkliga resurser som inte brukar räknas dit. Förutom samtal med en jämnårig kamrat och chatt hämtas exemplen från kategorierna elevtext, rapplåt, SMS och kundsamtal. Resultaten visar tydligt att ungdomars dagliga interaktion rymmer stor stilistisk variation och att de föreställningar om ungdomars språkbruk som exemplifierades i inledningen till detta kapitel inte ger någon heltäckande bild av ungdomars muntliga språk respektive deras språkanvändning i chatt.

Ungdomars språkbruk kan inte beskrivas enbart utifrån kommunikativa verksamheter och mediers inverkan. Varje yttrande, om det rör sig om en samtalstur, ett chattinlägg eller en textrad i en skoluppsats, innefattar individers val av språkliga resurser. Min uppfattning är att dessa val kan göras både medvetet och omedvetet men att de alltid påverkas av andra deltagares bidrag till interaktionen.

I studien jämförs inte språk- och medieanvändning mellan de olika deltagarna i någon större utsträckning. Säkerligen finns både likheter och skillnader i hur de använder språket för att konstruera roller i kommunikativa verksamheter. Min undersökning av sambandet mellan å ena sidan språk- och medieanvändning och å andra sidan personliga faktorer väcker kanske fler frågor än jag lyckas besvara. Skillnader i fråga om kön, etnicitet och social bakgrund förekommer bland de sex ungdomarna. Huruvida dessa sociala kategorier är relevanta för individernas språk- och medieanvändning och i så fall hur skulle kunna studeras närmare. Exempelvis har två av deltagarna andra hemspråk vid sidan av svenska. Det vore intressant att utreda om och i så fall hur det har betydelse för deras användning av svenska. Det vore också

intressant att undersöka deras språkväxling utifrån verksamhetsperspektivet. Dessa frågor skulle kunna besvaras utifrån mikroanalyser liknande den av Gustav som genomförts i kapitel 9.

Konstruktioner av kön skulle kunna studeras utifrån undersökningens material av schemalagda fritidsaktiviteter. De övergripande beskrivningarna av vilka aktiviteter deltagarna deltar i visar att inga aktiviteter tycks förbehållna det ena eller andra könet. Både flickor och pojkar deltar exempelvis i körövningar och fotbollsträningar. Det vore dock intressant att närmare undersöka på vilka villkor flickor respektive pojkar deltar och hur kön konstrueras med språkliga resurser, exempelvis i samband med fotbollsträning.

10.5 Slutord

Undersökningen har kretsat kring sex fallstudier av ungdomars språk- och medieanvändning. Kanske undrar läsaren om och hur resultaten kan generaliseras. Vilka faktorer i beskrivningen kan antas gälla ungdomar generellt och vilka måste betraktas som unika för just denna studies deltagare? En annan fråga läsaren kan tänkas ställa gäller huruvida resultaten också säger något om vuxnas, äldres och yngre barns dagliga interaktion.

De identifierade domänerna och praktikerna är centrala för samtliga sex deltagare. Att skolan, hemmet och fritiden liksom undervisning, uppfostran och umgänge påverkar vardagen för flertalet ungdomar i Sverige som går i gymnasiet och lever i normala familjeförhållanden verkar troligt. I Gustavs verksamhetsförråd förekommer också en fjärde domän, som är kopplad till arbete. Undersökningen visar att denna domän omfattar verksamheter och språkliga stilar som inte förekommer i de övriga deltagarnas vardag. Gustavs kontakt med arbetslivet kan därför sägas ge en inblick i verksamheter som är specifikt kopplade till arbetslivet och som påverkar en stor del av vuxnas dagliga interaktion. Verksamhetsstrukturer och därmed även språkbruket förändras säkerligen när ungdomar blir vuxna och går ut på arbetsmarknaden. När en person sedan går i pension förändras sannolikt strukturerna kring interaktionen på nytt. Äldre, pigga och friska individer har tid för sina personliga intressen. Några ägnar sig kanske åt körsång eller andra organiserade verksamheter som liknar ungdomarnas schemalagda fritidsaktiviteter. Det är också tänkbart att umgängespraktiken ges större utrymme i vardagen för en pensionär än för en yrkesverksam person. Äldres interaktiva vardag skiljer sig förstås i många avseenden från gymnasieungdomars, till exempel vad gäller ansvarstaganden, familjestrukturer och intressen.

Ungdomarna i studien besitter, som vi sett, en bred språklig repertoar och förmår växla mellan olika stilar. Det är dock rimligt att anta att barn och yngre tonåringar ännu inte tillägnat sig samma språkliga bredd som de studerade gymnasisterna och då inte heller är lika säkra vad gäller stilväxling. Det är tänkbart att barn och yngre tonåringar i större utsträckning än de

studerade gymnasieungdomarna vacklar i valet av språkliga stilar och konstruktionen av roller i sociala medier. Ungdomarna i studien SMS:ar inte, chattar inte och skriver inte nätdagbok enbart för sakens skull utan de använder medierna som verktyg för olika kommunikativa projekt.

Summary

One way in which the young people of today differ from previous generations is that they have grown up with more, and partly different, opportunities for interaction. A variety of interactive technologies are integrated into their everyday lives, and most adolescents probably take them for granted. According to Swedish government statistics, the proportion of young people regularly using the Internet has remained consistently above 90 per cent since the beginning of the 21st century.⁹⁸ This thesis aims to explore interaction among young people in a society in which interactive media may be expected to play an increasingly significant part. More specifically, it sets out to study how such interaction varies in relation to different contexts, in which the media employed are one factor among several. This aim raises questions about what activities young people participate in, what media they use, how they use them, and how they express themselves orally and in writing in different activities and through different media. The study takes in a broad range of communicative situations, and the day-to-day interaction of young people – that is, their use of language and of interactive media – is analysed in various ways.

We already know a great deal about young people's talk, for example that it differs from adults' use of oral language in terms of turn taking, quotation techniques, articulation and onomatopoeic elements (Nordberg 1984, Kotsinas 1998). But, leaving aside what they tell us about writing in schools, earlier studies offer little insight into how the young generation express themselves in formal, organised contexts. The situation is much the same in the area of linguistically oriented technology research. We are familiar with what tends to be regarded as the prototypical language of text messaging, Internet chat, email and online discussion forums, for example, and associate it with strong expressions of emotion, an absence of references, use of emoticons and unconventional abbreviations (Hård af Segerstad 2002). Relatively little is known, though, about the variation that may exist within different areas of use of one and the same medium. Earlier research provides no overall picture of the everyday linguistic reality of young people, i.e. of how they switch between speech and writing, and between different media and different styles.

⁹⁸ www.scb.se, Use of computers and the Internet by private persons in 2009, 21 May 2010.

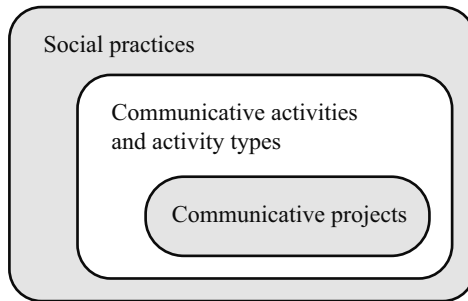
In the thesis I examine three conceivable explanations as to what influences the language use of individuals. First, I study how use of language is shaped by activities, that is, by the social contexts it forms part of. This explanatory model sees individuals as bearers of linguistic repertoires, from which they can draw and use different resources in different contexts in order to create meaning together with others through interaction. Second, I look at how language use is shaped by the technical characteristics of interactive media. The assumption is that the technology affects what can or cannot be done in a given activity. Third, I explore to what extent use of language is affected by factors related to the individual. Variables such as gender, interests, networks, and social and ethnic background are assumed to be of relevance, for example, to what activities young people engage in, what media they use, how they use those media, and how they express themselves linguistically. These three explanations are referred to as an activity perspective, a technology perspective and an individual perspective, respectively. The activity perspective is present in all the component parts of the study, while the others are emphasised to varying degrees in the five results chapters.

The theoretical foundations and analytical tools of the study are presented in Chapter 3. The investigation combines sociolinguistics and activity type theory in a process-oriented view of language use. Data collection was guided by sociolinguistic premises, while the methods used in the various component studies are chiefly those of activity analysis. Specific examples of interaction are studied using tools drawn from a broadly defined field of discourse analysis. Social categories such as age, gender, ethnicity and social background are regarded as malleable and changeable, and are assumed to be made visible in the construction of roles by participants (Eckert 2005, Bucholz 2000).

Central to the study is the idea that all interaction takes place in social contexts, that is, in *communicative activities*, and that specific activities are closely linked to other, similar activities and form *activity types*. Activities are embedded in more overarching *practices*, and within activities interaction takes place in *communicative projects* (cf. Linell 2007).

In the study, the concept of *domain* is used to provide a crude categorisation of the activities and activity types that occur, based on the places where participants spend their day-to-day lives (cf. Rampton 1992). The concept of *practice* emphasises a continuity in interaction that transcends both domains and activities. Figure 9 shows activities and activity types in relation to superordinate practices and subordinate communicative projects.

Figur 10 Activities and activity types at a meso level of analysis

Activities and activity types are analysed and described in this study on the basis of the *frames*, *goals* and *roles* that are made visible ‘from above’ when they are constructed and oriented to by participants. The concept of *frame* comprises various factors that influence and limit participants as they establish and carry out an activity. These factors may relate to time and place, for example, but vary between activities. *Goals* are the aims or purposes made visible to an outside observer by participants orienting to them in their interaction. *Roles* refers to the roles which participants construct and orient to in their activities. Often, but not always, a change of role also means a change of activity.

The data for the study, and the ethnographically inspired methods used to gather them, are presented in Chapter 4. Data collection was based on observations of six young people, three girls and three boys, in their everyday environments. To distinguish these individuals from others involved in the study’s examples of interaction, they are sometimes referred to as main participants. I followed each of them for a week, at school, at home and during leisure activities. My observations were documented in field notes and, to some extent, in video and audio recordings. Texts written by the main participants at school and in their leisure time, by hand and using interactive technology, were also collected. Table 13 gives a brief presentation of the six individuals observed.

Tabell 13 Outline presentation of the six young people in the study

Participant	Age, school year	School	Observed in
Ester	16, Year 1	Urban	April 2005
Gustav	18, Year 2	Urban	January 2005
Roshin	16, Year 1	Suburban	February 2005
Fabio	17, Year 2	Suburban	May 2005
Louise	18, Year 2	Rural	February 2005
Dan	16, Year 1	Rural	January 2006

My function as an observer was a complex one. I alternated between actively participating in communicative activities together with the young people and passively studying them (see Gold's (1958) definitions of 'participant as observer' and 'observer as participant', described in Öhlander 1999).

Chapter 5 is the first results chapter and addresses the first question of the study: what activities these young people participate in. The overarching structures surrounding the main participants' everyday interaction and use of media are studied and categorised at a macro level, 'from above'. The results can be seen as preparing the ground for the subsequent analyses in the thesis, in which the use of interactive media and linguistic resources is studied at a micro level, i.e. 'from below', in a limited number of examples.

The survey of activity types presented shows that the participants are to be found on a daily basis in a wide variety of contexts. *School, home and leisure* are identified as three domains in which communicative activities take place. All these domains are encompassed within the three dominant social practices of *teaching, upbringing and socialising*.

The activities and activity types identified are shaped by whether they occur in institutional or non-institutional contexts and whether they can be said to be organised in advance or to arise spontaneously. Activities at school cannot be non-institutional, but they can involve a lower degree of organisation. This is true, for instance, of activities during breaks and socialising during lessons. In most activities at home and in leisure time, the participants do not orient to institutional factors. Clearly, though, the varying degrees of organisation of such activities influence the frames for interaction. Family dinners, for example, involve a high degree of organisation, while online chat with friends is less organised.

The overall analysis in Chapter 5 shows that communicative activities are also shaped by the social contexts in which they take place. As far as activities and activity types at school are concerned, in the case of Gustav and Ester participation in lessons generally entails listening, taking notes, answering and possibly asking questions. For Roshin, Fabio, Louise and Dan, on the other hand, lessons involve seeking information, collaborating with classmates, producing texts of their own and preparing oral presentations. The forms which a given activity type assumes vary not only between the schools, but also between the different main participants. This is particularly clear where students are working independently on a major assignment, when they orient to different goals on different occasions. In much the same way as in the school domain, activity types at home and during leisure time may have different manifestations in the day-to-day lives of the different individuals. The varying family constellations of the participants influence conversations round the dinner table, for instance, and their differing attitudes to sport affect how they perceive training sessions.

Chapter 6 addresses the third main question of the thesis: how young people express themselves linguistically in different contexts and through

different media. Here, four examples within the practice of socialising are studied at the micro level. The examples consist of written interaction arising within different communicative activities and via various media: text messaging, instant messaging and a blog. The aim is to investigate how, together with their peers, the main participants construct activities using linguistic resources. The study examines how these young people establish frames and goals and shape activity roles, how they express themselves in language, what place and significance they assign to the interactive media used, and to what extent their interaction is affected by those media. It shows how the informal, familiar frames for activities are established by the ways in which participants address one another, using expressions such as ‘gumman’ (‘luv, babe’), ‘min kára’ (‘my dear’) or ‘habibi’. The everyday context of these examples of interaction is also made clear by the topics which the participants discuss, such as birthdays, spring celebrations, or playing with a rock band.

Frames, goals, roles and communicative projects are seen in the study as primary elements in the construction of activities. The young people observed do not text, chat or blog simply for the sake of it, but rather use these media as tools for a variety of communicative projects, such as discussing alcohol consumption, inviting friends to meet up to watch a film, or listening to and discussing music. Interactive media have a clear place and significance in their everyday lives, but do not control them.

Participants’ linguistic resources are regarded as tools which they use to carry communicative activities forward. In face-to-face interaction, other semiotic resources, such as body language, facial expressions, tone of voice and so on, can be meaning-making in parallel with language. In the examples studied, however, the written language is the only means of creating meaning. The use of emoticons, written-out laughter, explicit expressions of emotion and the like has therefore been studied and described in relation to what participants are doing, what goals their interaction has and what roles they are constructing. As the activities observed are everyday, informal and in some cases spontaneous, the participants shape and establish frames, goals and roles there and then, as the situation unfolds. At the same time, they bring to the interaction – probably before it even begins – ideas about how activities should be constructed. The examples analysed involve a common communicative project of establishing, negotiating and showing friendship. That project is carried out in various ways.

An important conclusion in Chapter 6 is that language, media and activities are linked and inseparable, and that the most fruitful approach is therefore to describe choice of linguistic style and the choice and use of media in parallel with the way in which activities are constructed. The frames for an activity, such as time, place, goal and participants’ role relationships to one another, influence the choice of medium and how it is used. At the same time, the medium affects how the activity ends up. The

characteristics of a medium, such as the fact that it limits interaction to a computer screen and keyboard, influence the way communicative projects are carried out. What linguistic resources are used to establish, negotiate and show friendship is determined by the participants' mutual roles and by other, parallel communicative projects. Use of language, for instance to express feelings, is also determined by the characteristics of the medium.

Chapter 7 attempts to answer the second question of the thesis, namely what media the main participants use and how they use them. The study presented here concerns the place given in three examples to text messages and mobile phone calls. In the first example, Roshin receives a text during a presentation by her maths teacher and subsequently leaves the room to make a phone call. In the second, Fabio phones his girlfriend during a history lesson, when the students are working independently on a major assignment. In the third, Ester and her friend Ingrid are sitting on a jetty talking when her friend's mobile suddenly rings.

The aim of this chapter is to investigate how young people's use of mobile phones can be linked to the way they orient to frames, goals and roles in different communicative activities. The study looks at whether, in the examples, mobile phone interaction takes place as an integral part of the activities in progress when the phones begin to be used, or whether use of this medium results in new activities being formed. In addition, it examines what factors affect whether mobile phone use is discreet or open.

Roshin reads the incoming text message under her desk. She then waits until there is a change of activity in the classroom. When the teacher has completed his presentation and the students start working on their own, she goes out into the corridor to call her friend. Thus, the activity surrounding the use of her mobile is not integrated into those in progress in the lesson. Fabio telephones his girlfriend quite openly when the class are working on their own on a history assignment. In this case, the frames for the lesson activity mean that the students are responsible for their own work and are not controlled by the teacher. By remaining in the classroom and maintaining eye contact with his classmates during the call, Fabio integrates his mobile phone use into the lesson activity. When Ingrid's mobile rings, she initially tries to maintain contact with Ester while talking to her mother. Ester, however, turns to me, with the result that Ingrid's mobile call forms an activity of its own.

The results arrived at in Chapter 7 suggest that both the frames for the activity in progress before a mobile phone is used and the frames surrounding actual use of the phone are of significance for whether calls and text messages are integrated into an existing activity or form one of their own. Similarly, the frames for both the initial activity and use of the mobile appear to influence whether the latter is discreet or open. The goal of the mobile phone interaction, for instance, affects the degree of discretion with which the phone is used.

In Chapter 8, a study is made of activities at the computer, once again with a focus on the question what media young people use and how they use them. The chapter comprises an in-depth analysis of a couple of examples in which two of the main participants, Roshin and Gustav, are sitting at a computer for a few minutes. What the two examples have in common is that the participants do similar things, that they switch rapidly between different activities, and that they each interact with several different people. An important difference is that Roshin and Gustav are physically located in different domains, at school and at home, respectively.

Although Roshin is involved in a lesson at school and Gustav is in his room waiting for dinner, they both alternate between school- and leisure-related activities. In the two examples, Roshin and Gustav relate differently to other activities and other, wider contexts. Probably, this is largely because the frames within which they are using the computer are different. When Roshin engages in activities other than the main goal of the lesson, which is to write an article, she is quick about it. Clearly, she is primarily oriented to the lesson assignment. Her switches between activities are more strategic than Gustav's. For example, she checks a community guestbook while using the Internet to perform tasks related to her assignment. She receives a text message and information about a missed call when she gets out her mobile to record the date of a test. She has her mobile on silent, which may indicate both consideration for her teacher and classmates during the lesson, and that she herself does not want to be disturbed at this time.

Gustav seems more spontaneous than Roshin in the way he switches from one activity to another. In the example involving him, it is clear how different factors in his immediate physical vicinity influence these changes of activity. As his glance shifts from screen to desk, he seems to catch sight of part of a role-play costume he is making and begins a new activity relating to that. Shortly afterwards he discovers his general science book and opens it. He then looks back at the screen and begins a chat conversation with a classmate. This reminds him of his Swedish homework and he starts to write a short story.

The texts which Roshin and Gustav produce while at the computer testify in stylistic terms to their broad linguistic repertoires and their ability to express themselves in different ways in different contexts. The examples also make it clear that the activities they switch between can be very different. Both participants alternate rapidly between a range of linguistic genres and styles.

Chapter 9 concerns the third question of the study, that is, how young people express themselves orally and in writing in different activities and through different media. The starting point for the analysis here is that individual factors can be seen as explaining participants' choices of linguistic resources. The same question is dealt with in Chapter 6, but there answers are sought instead in the relationship of language to the surrounding com-

municative activities and to the technical characteristics of the interactive media employed.

The chapter begins with an overall description of the participant Gustav, using a 'from above' perspective. After that, his social construction of roles in six examples is studied 'from below'. The examples consist of a sequence from a face-to-face conversation with a classmate, an excerpt from a chat conversation with another classmate, part of a school essay, the first verse of a rap song, a text message, and a sequence from a work-related telephone call to a customer. This part of the study looks at what roles Gustav plays in the activities in question and how he uses language to construct those roles.

In the overall description of Gustav, attention is drawn to numerous roles which he could conceivably construct, or which others probably construct for him. He is described, for instance, as a boy, a teenager, Swedish, and from a middle-class background. The in-depth study shows that his choices of semiotic resources, linguistic and non-linguistic, are related to his use of symbolic markers in the construction of roles. Gustav's linguistic style can be linked to the topics that are the subject of his conversations and texts. His orientation to roles is limited to varying degrees by the frames for different activity types. It is natural, for instance, that Gustav should construct the role of a salesman in his phone call to a customer, as he is at his place of work and the call has clear, predetermined goals. His face-to-face conversation with his classmate is not organised in advance, but arises spontaneously. This means that frames, goals and roles are shaped there and then. Topic, symbolic markers, semiotic resources and roles are not constructed in a given order, but in parallel. This may be because, in activities like this that are not pre-organised, participants are unaware of the aims of the activities, other than at a very general level – they are there to talk, joke and pass the time.

Chapter 10 provides a summary and discussion of the results. The qualitative approach of the investigation and its basis in ethnographic observations can be seen as a methodological contribution to research into young people's interaction. The way in which field notes have been used is to be regarded as new, compared with earlier sociolinguistic research. They provide support for the reasoning in all the results chapters, and in places, moreover, direct quotations from them have been used.

The activity perspective of the study has contributed to a better understanding of the relationship between what participants are doing socially and how they interact. By studying the same individuals in both institutional and non-institutional contexts, I have been able to see how language use changes when there is a change of activity. My studies of communicative activities have enabled me to see more precisely what factors influence choices of linguistic resources on particular occasions. Written and oral interaction in schools have been touched on in various ways in earlier work. The overall surveys and detailed studies of interaction at home and during leisure time

presented here, however, are to be regarded as new in relation to previous research. Examining both institutional and non-institutional contexts in the same study, and not separating speech and writing or traditional and media-based interaction, also represent new approaches. The activity analyses performed result in a complex picture of this group of adolescents. Young people are shown to constitute a heterogeneous group who engage in different sets of activities. Accordingly, prevailing definitions and categorisations of their use of language are called into question.

In the case studies undertaken, the frames for communicative activities have also been shown to be of significance for the participants' use of interactive media. Media-specific linguistic norms sometimes occur in electronic interaction. However, the case studies show that it seems to be more important to participants to pursue communicative projects and carry activities forward than to use a specific linguistic style. This finding emphasises that media-specific norms should be seen as resources which mobile phone and computer users can employ for different purposes, such as achieving a given goal through interaction or orienting to a particular role.

Furthermore, the results make it clear that young people's use of language cannot be described purely in terms of the influence of communicative activities and media. Every utterance, whether it be a conversational turn, a chat message or a line of text in a school essay, involves an individual's choice of linguistic resources. In my view, such choices may be conscious or unconscious. However, they are always affected by other participants' contributions to the interaction. Factors related to the individual also guide young people's orientation to goals and roles, and affect the occurrence of symbolic markers and semiotic resources in their interaction.

Translated by Martin Naylor

Litteratur

- Aarsand, André, Pål, 2007: Around the screen. Computer activities in children's everyday lives. Linköping.
- Alexandersson, Mikael, Hurtig, Maria & Söderlund, Anders, 2006: Mot vidgade vyer. Om elevers lärande i Sandviken via den nya informationstekniken. Slutrapport inom projektet ELISA. Institutionen för utbildningsvetenskap, Luleå tekniska universitet.
- Alexandersson, Mikael, 2007: Dags för den fjärde basfärdigheten! Om elevers kunskapsbildning när de "forskar" vid datorn. I: Perspektiv på praktik. Svenska i klassrummet. Svenskläraryöreningens årsskrift 2007. Elvin, Madeleine, Holmbom, Lena & Lidbaum, Erik (red.). Stockholm.
- Andersson, Helena, 2009: Interkulturell kommunikation på ett svenskt sjukhus. Fallstudier av andraspråkstalare i arbetslivet. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk 74.) Uppsala.
- Aniansson, Eva, 1982: En morfologisk variabel i två generationer i Eskilstuna. I: Mirja, Saari & Tanefeldt, Marika (red.), Svenskans beskrivning 13. (Meddelanden från institutionen för nordiska språk och litteratur vid Helsingfors universitet. Serie B nr. 6) Helsingfors.
- Atkinson, J. Maxwell & Heritage, John, 1984: Preference organization. I: Structures of social action. Atkinson, J. Maxwell & Heritage, John (eds.). Studies in conversation analysis. Cambridge. S. 53–56.
- Bellander, Theres, 2006: Ringa ett telefonsamtal eller logga in på chatten? Ungdomars kommunikation i tal och skrift via nya och traditionella medier. SoLiD nr 17 (=FUMS rapport nr 216). Uppsala.
- Bellander, Theres, 2007: Minskade skillnader i unga kvinnors och unga mäns kommunikation via datorbaserade medier. I: Språk och kön i nutida och historiskt perspektiv. Studier presenterade vid den sjätte nordiska konferensen om språk och kön, Uppsala 6–7 oktober 2006. Gunnarsson, Britt-Louise, Entzenberg, Sonja & Ohlsson, Maria (red.). Uppsala.
- Bellander, Theres, 2008: "Nån som visslar på dej i fickan" Ungdomars användning av mobiltelefoner med utgångspunkt i begreppet *kommunikativa verksamhetstyper*. I: Svenskans beskrivning 29. Förhandlingar vid Tjugonionde sammankomsten för svenskans beskrivning. Vasa den 4 och 5 maj 2007. Nordman, Marianne, Björklund, Siv, Laurén, Christer, Mård-Miettinen, Karita och Pilke, Nina (red).
- Bellander, Theres, 2009: Intensiv ordväxling kräver känsla. I: Språktidningen. Nr. 6. 2009.
- Benwell, Bethan, & Stokoe, Elizabeth, 2010: University students resisting academic identity. I: Language in use. A reader. Griffiths, Patrick, Merrison, Andrew, John & Bloomer, Aileen (Eds.). London. S. 82–97.
- Bergman, Gösta, 1934: Skolpojks slang. Stockholm.
- Bjurström, Erling, 1997: Högt och lågt. Smak och stil i ungdomskulturen. Umeå.

- Björkqvall, Anders, 2009: Den visuella texten. Multimodal analys i praktiken. Stockholm.
- Björkqvall, Anders & Engblom, Charlotte, kommande: Young children's exploration of semiotic resources during unofficial computer activities in the classroom. I: Journal of early childhood literacy. (Accepterad för publicering 23 november 2009).
- Blum-Kulka, Shoshana, 1997: Dinner talk. Cultural patterns of sociability and socialization in family discourse. London.
- Blum-Kulka, Shoshana, 2000: Gossipy events at family dinners. Negotiating sociability, presence and the moral order. I: Small talk. 2000. Coupland, Justine (ed.). London. S. 213–241.
- Blåsjö, Mona, 2006: Studenters skrivande i två kunskapsbyggande miljöer. Stockholm.
- Boëtius, Ulf, 1993: Ungdomar, medier och moraliska paniker. I: Fornäs, Johan, Boëtius, Johan & Reimer, Bo (red.). Ungdomar i skilda sfärer. Stockholm. S. 257–283.
- Bourdieu, Pierre, 1998: Distinction. A social critique of the judgment of taste. London.
- Brumark, Åsa, 2003: Ironi som maktmedel vid middagsbordet? I: language, culture, rhetoric. Cultural and rhetorical perspectives on communication. Papers from the ASLA symposium in Örebro, 6–7 November 2003. Ilie, Cornelia (red).
- Bucholtz, Mary, 1999. You da man. Narrating the racial other in the production of white masculinity. Journal of sociolinguistics. Nr. 3. S. 443–60.
- Bucholtz, Mary, 2000. "Why be normal?" Language and identity practices in a community of nerd girls. Language in society. Nr. 28. S. 203–23.
- Bryman, Alan, 2008: Social research methods. Oxford.
- Chaib, Mohamed & Tebelius, Ulla, 2004: IT-satsningen 1999–2002 Sammanfattning av den nationella utvärderingen. Myndigheten för skolutveckling. http://www.skolutveckling.se/digitalAssets/160828_itis_slutrapport.pdf (2010-03-10)
- Chaiklin, Seth & Lave, Jean, 1993: Understanding practice: perspectives on activity and context. Chaiklin, Seth & Lave, Jean (Eds). Cambridge.
- Collin, Lotta, 2005: Variation i webbdiskussion. En fallstudie av kontext, funktion och form i diskussionsforum om diabetes. Åbo.
- Coupland, Justine, 2000: Introduction. Sociolinguistic perspectives on small talk. I: Small talk. 2000. Coupland, Justine (ed). London. S. 1–27.
- Crystal, David, 2001: Language and the Internet. New York.
- Doggelito, Dogge, Kotsinas, Ulla-Britt, 2004. Förortsslang. Stockholm.
- Drange, Eli, Marie, Kotsinas, Ulla-Britt & Stenström Anna-Brita, 2002: Jallaspråk, slanguage og annet ungdomsspråk i Norden. Kristiansand.
- Drew, Paul & Chilton, Kathy, 2000: Calling just to keep in touch. Regular and habitualised telephone calls as an environment for small talk. I: Small talk. 2000. Coupland, Justine (ed). London. S. 137–163.
- Dunkels, Elza, 2007: Bridging the distance – children's strategies on the internet. Umeå.
- Duranti, Alessandro, 1997: Linguistic anthropology. Cambridge.
- Eckert, Penelope, 1989: Jocks and burnouts. Social categories and identity in the high school. New York.
- Eckert, Penelope, 2005: LSA plenary talk, variation, convention and social meaning.
- Elmfeldt, Johan & Erixon, Per-Olof, 2007: Skrift i rörelse. Om genrer och kommunikativ förmåga i skola och medielandskap. Stockholm.

- Engblom, Charlotte, 2004: Samtal, identiteter och positionering. Ungdomars interaktion i en mångkulturell miljö. Stockholm.
- Engeström, Yrjö, 1999: Perspectives on activity theory. Cambridge.
- Enochsson, Ann-Britt, 2005: Ett annat sätt att umgås – yngre tonåringar i virtuella gemenskaper. I: Tidskrift för lärarutbildning och forskning nr 1–2 2005. Umeå.
- Enochsson, Anna-Britt, 2007: Differences and similarities in girls' and boys' Internet use. I: Cyberfeminism in northern lights. Digital media and gender in a Nordic context. Sveningsson, Elm, Malin & Sundén, Jenny (eds.). Cambridge.
- Erixon, Per-Olof, 2010: School subject paradigms and teaching practice in lower secondary Swedish schools influenced by ICT and media. I: Computers & education. Nr. 54, 2010. S. 1212–1221.
- Evaldsson, Ann-Carita, 2001: ”Skriv om det! Skandal!” Om reflexivitet, elevers identitetsarbete och den mångkulturella skolans legitimitet. I: Pedagogik i barns socialisation – Texter om ingripandets legitimitet. Qvarsell, Birgitta (red.) Stockholm.
- Evaldsson, Ann-Carita, 2003: Elevers flerspråkiga aktiviteter och dominerande enspråkiga former för kommunikation. I: Ett vardagsliv med flera språk. Cromdal, Jacob & Evaldsson, Ann-Carita (red.). Stockholm.
- Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning, 2001. Stockholm. (www.vr.se 2008-09-16).
- Ganuza, Natalia, 2008: Syntactic variation in the Swedish of adolescents in multilingual urban settings. Subject-verb order in declaratives, questions and subordinate clauses. Stockholm.
- Giddens, Anthony, 1984: The constitution of society. Outline of the theory of structuration. Berkeley.
- Goffman, Erving, 1974: Frame analysis. An essay on the organization of experience. New York.
- Goffman, Erving, 1981: Forms of talk. Oxford
- Gumperz, John, Joseph, 1982: Discourse strategies. Cambridge.
- Gunnarsdotter Grönberg, Anna, 2004: Ungdomar och dialekt i Alingsås. Göteborg.
- Gunnarsson, Britt-Louise, 2003: Tal och skrift i det teknikstyrda samhället. I: texter och så vidare – det vidgade textbegreppet i svensk skola och förskola. Svenskläraryrkeförbundet årskrift 2003. Stockholm.
- Hagberg-Persson, Barbro, 2006: Barns mångfaldiga språkresurser i mötet med skolan. (Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk 70). Uppsala.
- Haglund, Charlotte, 2005: Social interaction and identification among adolescents in multilingual suburban Sweden. A study of institutional order and sociocultural change. Stockholm.
- Herring, Susan. 2001: Computer-mediated discourse. I: Handbook of discourse analysis. Tannen, Deborah, Schiffrin, Deborah & Hamilton, Heidi, E. (eds.). Oxford. S. 613–634.
- Holsanova, Jana, & Holmqvist, Kemmeth 2004: Med blick på nätnyheter... Ögonrörelsestudier av läsning i nätbaserade tidningar. I: Holmberg, Claes-Göran & Svensson, Jan (red.) Mediekulturer, hybrider och förvandlingar. <http://www.lucs.lu.se/People/Jana.Holsanova/PDF/Hols.Holm.2004.pdf> (2006-01-20).
- Huffaker, David A., Calvert, Sandra L., 2005: Gender, identity and language use in teenage blogs. I: Journal of computer-mediated communication. Nr. 10 (2) article 1. <http://jcmc.indiana.edu/index.html> (2010-10-11).
- Hultman, Tor, G. & Westman, Margareta, 1977: Gymnasistsvenska. Lund.
- Hutchby, Ian, Wooffitt, Ian, 2004: Conversation analysis. Principles, practices and applications. Cambridge.

- Hymes, Dell, 1972: Models of interaction of language and social life. I: Directions in Sociolinguistics: The ethnography of communication. Gumperz, John & Hymes, Dell (eds.). New York. S. 35–71.
- Hymes, Dell, 1996: Ethnography, linguistics, narrative inequality. Toward an understanding of voice. London.
- Hållsten, Stina, 2008: Ingenjörer skriver. Verksamheter och texter i arbete och utbildning. Stockholm.
- Hård af Segerstad, Ylva, 2002: Use and adaptation of written language to the conditions of computer-mediated communication. Göteborg.
- Hård af Segerstad, Ylva & Sofkova, Hashemi, Sylvana, 2005: Skrivandet, nya media och skrivstöd hos grundskoleelever. I: Tidskrift för lärarutbildning och forskning nr 1–2 2005. Umeå.
- Hössjer, Amelie, 2007: ”Anna ge mig mera blått!” Interaktionsmönster i en lärandemiljö på barns fritid. I: Språk och kön i nutida och historiskt perspektiv. Studier presenterade vid Den sjätte nordiska konferensen om språk och kön, Uppsala 6–7 oktober 2006. Gunnarsson, Britt-Louise, Entzenberg, Sonja, Ohlsson, Maria (red.). Uppsala.
- Jonsson, Rickard, 2007: Blatte betyder kompis. Om maskulinitet och språk i en högstadieskola. Stockholm.
- Jordeskog, Linda, 2008: ”Ge mig en mick och jag tar den som kleptomaner”. Vad kännetecknar modern svensk rap? I: Ungdomskulturer – äger eller suger? Svenskläraryrkesförbundet årskrift 2008. Stockholm.
- Kahlin, Linda, 2008: Sociala kategoriseringar i samspel. Hur kön, etnicitet och generation konstitueras i ungdomars samtal. Stockholm.
- Karlsson, Anna-Malin, 1997: Skrivet ungdomsspråk, finns det? Om datorchatt och internauter. I: Ungdomsspråk i Norden. Föredrag från ett forskarsymposium. Stockholm.
- Karlsson, Anna-Malin, 1998: 'Genre' instead of 'variety'? Suggestions for a different understanding of young (and middle aged) verbal interaction." I: Jugendsprache – langue des Jeunes – young people's language. Soziolinguistische und linguistische perspektiven. Androutsopoulos, Jannis & Scholz, Arno (eds.) VarioLingua 7. Frankfurt.
- Karlsson, Anna-Malin & Ledin, Per, 2000: Cyber, hyper och multi. Några reflexioner kring IT-ålderns textbegrepp. I: Human IT. Vol. 4 (2000). Nr 2–3. S. 15–59.
- Karlsson, Anna-Malin, 2002: Skriftbruk i förändring. En semiotisk studie av den personliga hemsidan. Stockholm.
- Karlsson, Anna-Malin, 2006: En arbetsdag i skriftsamhället. Ett etnografiskt perspektiv på skriftenvändning i vanliga yrken. Småskrift utgiven av Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen, 2. Stockholm.
- Kotsinas, Ulla-Britt, 1994: Ungdomsspråk. Uppsala.
- Kotsinas, Ulla-Britt, Stenström, Anna-Brita & Drange, Eli Marie, 2000: Ungdom, språk og identitet – Rapport fra et nettverksmøte. (Nord 1999:30) Köpenhamn.
- Labov, William, 1963: The social motivation of a sound change. Word, 18. Omtryckt i: Sociolinguistic patterns. Labov, William (ed.). 1972. Philadelphia. S. 1–42.
- Labov, William, 1970: The Study of language in it's social context. I: Studium generale. Nr. 23. S. 30–87.
- Labov, William, 1972: The linguistic consequences of being a lame. Language in the inner city. Studies in the black English vernacular. Labov, William (ed.). Philadelphia.

- Lalander, Philip & Johansson, Thomas, 2007: Ungdomsgrupper i teori och praktik. Lund.
- Larsson, Kent, 1984: Skrivförmåga. Studier i svenskt elevspråk. Malmö.
- Laursen, Ditte, 2006: Det mobile samtalsrum. Unges kommunikations og samværsformer via mobiltelefonen. <http://www.dittelaursen.dk/>. (2010-10-11)
- Lave, Jean & Wener, Etienne, 1991: Situated learning. Legitimate peripheral participation. Cambridge.
- Ledin, Per & Selander, Staffan, 2003: Institution, text och genre. I: Teoretiska perspektiv på sakprosa. Englund, Boel & Ledin, Per (red.) 2003. Stockholm. S. 91–122.
- Levin, Susanne, 2003: Skriver dig till liv igen. Stockholm.
- Levinson, Stephen C., 1979: Activity types and language. I: Linguistics 17. Nytryckt i: Talk at work. Interaction in institutional settings. Drew, Paul & Heritage, John (eds.). 1992. Cambridge. S. 356–399.
- Liljestrand, Johan, 2002: Klassrummet som diskussionsarena. Örebro.
- Lindberg, Inger, Boyd, Sally, Ekberg, Lena, Fraurud, Kari & Källström, Roger, 2001: Språk och språkbruk bland ungdomar i flerspråkiga storstadsmiljöer. Projektansökan till Riksbankens jubileumsfond, juni 2001.
- Lindqvist, Yvonne, 2002: Översättning som social praktik. Toni Morrison och Harlequinserien. Passion på svenska. Stockholm.
- Lindström, Anna, 2000: Om konsten att spela in naturligt förekommande social interaktion. Erfarenheter från inspelningar i hemtjänsten. Korpusar i forskning och undervisning. I: Byrman, Gunilla (m.fl.) (red.). Korpusar i forskning och undervisning. Rapport från ASLA:s höstsymposium i Växjö, 11–12 november 1999. Växjö universitet. Växjö. S. 182–191.
- Linell, Per, 1990: De institutionaliserade samtalens elementära former: om möten mellan professionella och lekmän. I: Forskning om utbildning 4. S. 18–35.
- Linell, Per, 2007: Samtalskulturer. Analys av samtal och språkliga möten som kommunikativa verksamheter. Manuskript (2007).
- Mendoza-Denton, Norma, 1996: Muy macha. Gender and ideology in gang girls' discourse about makeup. Etno. Nr. 61. S. 47–63.
- Merriam, Sharan B, 1994. Fallstudien som forskningsmetod. Lund.
- Nelson, Marie, 2007: Professionella och socialiserande kommunikativa aktiviteter. Andraspråkstalande kvinnor och män i arbete. I: Språk och kön i nutida och historiskt perspektiv. Studier presenterade vid den sjätte nordiska konferensen om språk och kön, Uppsala 6–7 oktober 2006. Gunnarsson, Britt-Louise, Entzenberg, Sonja, Ohlsson, Maria (red.). Uppsala.
- Nelson, Marie, 2010: Andraspråkstalare i arbete. En språkvetenskaplig studie av kommunikation vid ett svenskt storföretag. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk. 82). Uppsala.
- Nordberg, Bengt, 1972: Böjningen av neutrala substantiv i Eskilstunaspråket. Utomspråkligt och inomspråkligt betingad variation. I: Nysvenska studier nr 51. Uppsala. S. 117–227.
- Nordberg, Bengt, 1984: Om ungdomars samtalsstil. I: Nysvenska studier nr 64. Uppsala.
- Nordicom, 2006: Nordicom-Sveriges Internetbarometer 2005. Medienotiser Nordicom-Sverige. Göteborgs universitet. Nr. 2. 2006.
- Norrby, Catrin, 2004: Samtalsanalys. Så gör vi när vi pratar med varandra. Lund.
- Norrby, Catrin, 1997: Hur länge är man ungdom – språkligt sett? I: Ungdomsspråk i Norden. Föredrag från ett forskarsymposium. Stockholm.

- Nyström, Catharina, 2000: Gymnasisters skrivande. En studie av genre, textstruktur och sammanhang. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk 51.) Uppsala.
- Palmér, Anne, 2008: Samspel och solostämmor. Om muntlig kommunikation i gymnasieskolan. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk 74.) Uppsala.
- Persson Thunqvist, Daniel, 2003: Samtal för arbete: kommunikativa verksamheter i kommunala ungdomsprojekt. Linköping.
- Pettersson, Åke, 1980: Nittonårssvenska. Språket i 1977 års centrala prov i svenska för gymnasiet årskurs 3. Pedagogisk-psykologiska problem nr 377. Malmö: Lärarhögskolan. Malmö.
- Philips, Susan U., 1972: Participant structures and communicative competence. Warm springs children in community and classroom. I: Functions of language in the classroom. Cazden, Courtney B., John, Vera P. & Hymes, Dell (eds.). (Anthropology & Education.) New York & London. S. 370–394.
- Pripp, Oscar, 1999: Reflektion och etik. I: Etnologiskt fältarbete. Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.) Lund.
- Quist, Pia, 2005: Stilistiske praksisser i storbyens heterogene skola. En etnografisk og sociolingvistisk undersøgelse af sproglig variation. Nordisk Forskningsinstitut, afd. For dialektforskning. Københavns Universitet. Köpenhamn.
- Rampton, Ben, 1992: Scope for empowerment in sociolinguistics?
- Rampton, Ben, 2007: Neo-hymesian linguistic ethnography in the United Kingdom. I: Journal of Sociolinguistics. Nr. 11 (5). S. 584–607.
- Rathje, Marianne, 2010: Generationsssprog. Köpenhamn.
- Redelius, Karin, 2002: Ledarna och barnidrotten. Idrottsledarnas syn på idrott, barn och fostran. (Studies in educational sciences 55.) Stockholm. <http://www.victoria.ac.nz/lals/staff/nicky-riddiford.aspx>
- Rogoff, Barbara, 2003: The cultural nature of human development. Oxford.
- Rönn, Milda, 2009: ”Det är inte förrän man gör det som man förstår”. Om kommunikativa hinder vid en teaterhögskola. Stockholm.
- Sacks, Harvey, Schegloff, Emmanuel A. & Jefferson, Gail, 1974: A simplest systematic for the organization of turn-taking for conversation. I: Language 50. S. 696–735.
- Sarangi, Srikant, 2000: Activity types, discourse types and interactional hybridity: the case of generic counseling. I: Discourse and social life. Sarangi, Srikant & Coulthard, Malcolm (eds.). Harlow.
- Sarangi, Srikant, 2010: Texts as institutionally mediated professional practice. A rhetorical discourse perspective. Föredrag vid FOT konferensen i Lund 7 juni 2010. http://konferens.sol.lu.se/uploads/media/LUND-2010__SARANGI_.pdf (2010-10-09).
- Saville-Troike, Muriel, 1989: The ethnography of communication. An introduction. Oxford.
- Schiffrin, Deborah, 1994: Approaches to discourse. Cambridge.
- Selg, Håkan & Findahl, Olle, 2008: Internet Explorers – Delrapport 6. Nya användarmönster. Jämförande analys av två användarstudier.
- Sernhede, Ove, 2007: Alienation is my nation. Hiphop och unga mäns utanförskap i det nya Sverige. Stockholm.
- Sinclair, John & Coulthard, Richard, 1975: Towards an analysis of discourse. The English used by teachers and pupils. London.
- Sjöberg, Ulrika, 2002: Screen Rites. A study of Swedish young people's use and meaning-making of screen-based media in everyday life. Lund.
- Strage, Fredrik, 2001: Mikrofönkåt. Stockholm.

- Stenström Anna-Brita, Kotsinas, Ulla-Britt, & Drange, Eli Marie, 2001: Ungdomers språkmöter. (Nord 2000:26). Köpenhamn.
- Stubbe, Maria, 2003: Multiple discourse analysis of a workplace interaction. I: *Discourse studies* vol. 5, nr 3. S. 351–388.
- Sundgren, Eva, 2002: Återbesök i Eskilstuna. En undersökning av morfologisk variation och förändring i nutida talspråk. (Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk 56). Uppsala.
- Sundkvist, Maria, 2005: Klassens klasser. Gymnasieföreningar i läroverk och gymnasieskolor 1846–1996. Stockholm.
- Sveningsson, Malin, 2001: Creating a sense of community. Experiences from a Swedish Web Chat. Linköping.
- Sveningsson, Malin, Lövheim, Mia & Bergquist, Magnus, 2003: Att fånga nätet. Kvalitativa metoder för internetforskning. Lund.
- Svensson, Gudrun, 2009: Diskurspartiklar hos ungdomar i mångspråkiga miljöer i Malmö. *Lundastudier i nordisk språkvetenskap. A:*67. Lund.
- Svensson, Patrik, 2008: Språkutbildning i en digital värld. *Informationsteknik, kommunikation och lärande*. Stockholm.
- Säljö, Roger, 2000: *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm.
- Söderlundh, Hedda, 2010: Internationella universitet – lokala språkval. Om bruket av talad svenska i engelskspråkiga kursmiljöer. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk 83). Uppsala.
- Thulin, Eva, 2004: Ungdomars virtuella rörlighet. Användningen av dator, Internet och mobiltelefon i ett geografiskt perspektiv. Göteborg.
- Tykesson-Bergman, Ingela, 2006: Samtal i butik. Språklig interaktion mellan biträden och kunder. Stockholm.
- Widmark, Gun, 1974: Generationsskillnader i språket. I: Bertil Molde (red.). *Språkvårdsstudier*. (Skrifter utgivna av Svenska Språknämnden 53.) Stockholm. S. 91–106.
- Weilenmann, Alexandra, 2003: *Doing mobility*. Göteborg.
- Westman, Maria, 2009: *Skriftpraktiker i gymnasieskolan. Bygg- och omvårdnadselever skriver*. Stockholm.
- Wirdeñäs, Karolina, 2002: Ungdomars argumentation. Om argumentationstekniker i gruppsamtal. Göteborg.
- Zimmerman, Don, H., 1998: *Discourse identities and social identities*. I: *Identities in talk*. Antaki, Charles och Widdicombe, Sue (eds.) London.
- Öhlander, Magnus, 1999: Deltagande observation. I: *Etnologiskt fältarbete*. Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus. Lund. S. 73–88.
- Örnberg Berglund, Therese, 2009: *Making sense digitally. Conversational coherence in online and mixed-mode contexts*. Umeå.

Bilaga 1. Transkriptionskonventioner

Transkriptionerna i avhandlingen har genomförts enligt en förenkling av de konventioner som används inom samtalsanalys (*Conversation Analysis, CA*) och som utvecklats av Jefferson (Atkinson och Herritage 1984: ix–xvi).

TACK	Uttalat med hög volym
°va°	Uttalat med låg ljudvolym
a:	Förlängning av ljud
hh	Utandning
[[Samtidigt inledda yttranden
((pekar på Anna))	Metakommentar
(.)	Paus kortare än 0,5 sekunder
(1.8)	Pauslängd uttryckt i sekunder
(å göra)	Osäker transkription
()	Ohörbart ord
()	En längre ohörbar sekvens
va ere vi ska göra nu↑	höjd ton
jättegott=	Latching, d.v.s. yttranden
=fast man luktar ju	sammanbundna utan paus
va som händer va	Sägs på värmländska
fhallå hallåf	Sägs på skånska
<tänk om nån gör nå ski:ttaskit>	Långsammare taltempo än omgivande tal

Bilaga 2. Tabell över antal ord och tecken i SMS

Tabell 14 Antal ord och tecken i skickade och mottagna SMS

	Från och till	Antal ord	Antal tecken
1 Skickade SMS	Gustav till Sofia	13	69
2	Gustav till Sofia	7	27
3	Gustav till Theres	2	7
4	Ester till Jocke	29	104
5	Roshin till Bahar	26	112
6	Roshin till Efti	28	118
7	Roshin till Theres	30	128
8	Roshin till Theres	14	51
9	Roshin till Theres	4	13
10	Roshin till Theres	2	8
11	Roshin till Theres	11	42
12	Louise till Christine	26	112
13	Louise till Christine	32	117
14	Louise till Mattias	13	61
15	Louise till Mattias	10	47
16	Louise till Mattias	27	112
17	Louise till Theres	12	53
18	Louise till Theres	15	50
19 Mottagna SMS	Petter till Gustav	2	7
20	Petter till Gustav	6	22
21	Stig till Gustav	22	92
22	Ciara till Ester	31	129
23	Okänd till Ester	2	14
24	Efti till Roshin	18	66
25	Halim till Roshin	26	116
26	Samira till Roshin	3	19
27	Samira till Roshin	46	172
28	Samira till Roshin	3	17
29	Theres till Roshin	8	27
30	Theres till Roshin	9	45
31	Theres till Roshin	24	104
32	Stefanie till Fabio	23	77
33	Stefanie till Fabio	14	58
34	Stefanie till Fabio	19	88
35	Syster till Fabio	14	68
36	Christine till Louise	30	134
37	Mamma till Louise	6	25
38	Mattias till Louise	13	58
39	Mattias till Louise	5	18

40	Mattias till Louise	19	64
41	Mattias till Louise	9	44
42	Mattias till Louise	16	61
43	Theres till Louise	17	69
44	Theres till Louise	3	10
Totalt		689	2835
Genomsnitt		15,66	64,43

Ord och tecken har räknats maskinellt. Antal tecken avser tecken utan blanksteg vilket medför att två tecken tillsammans med blanksteg på var sida, till exempel "::]", har räknats som ett ord. Texten "det låter bra :]" (SMS 9), omfattar enligt beräkningsmodellen således 4 ord och 13 tecken. Meddelandet "Ok. Ses där!" (SMS 44), omfattar 3 ord och 10 tecken eftersom inga tecken där skiljs ut med blanksteg.

Att sammanhållna tecken räknas som ord bör i detta sammanhang inte tolkas som missvisande eftersom de oftast har en betydelse som är skild från den betydelse som tecknen hade haft om de hade ingått i interpunktionen. Tecknet "::]", i SMS 8, illustrerar en glatt ansikte. Ett leende har således lagts till texten "det låter bra".

Beräkningarna har gjorts på originaltexter, det vill säga namn har fingerats efter att beräkningarna har genomförts. Ett av meddelandena (SMS 27) omfattar fler än 160 tecken. Sändarens telefon har skickat meddelandet som ett sammanhållet meddelande men telefonbolaget har debiterat en avgift som om det hade varit två meddelanden. Jag har valt att behandla meddelandet som ett eftersom det är så det har författats och mottagits.

Bilaga 3. Projektplan

UPPSALA UNIVERSITET

Institutionen för nordiska språk
Dept. of Scandinavian Languages
Theres Bellander

Box 527
SE-751 20 Uppsala

Besöksadress/Visiting address:
Thunbergsvägen 3L

Telefon/Phone:
018-471 13 35
+46 18 471 13 35

Telefax/Fax:
018-471 12 72
+46 18 471 12 72

www.nordiska.uu.se

theres.bellander@nordiska.uu.se

Ungdomars dagliga kommunikation

- ett avhandlingsarbete vid Institutionen för nordiska språk i Uppsala

Den språksociologiska studie som beskrivs nedan syftar till att belysa ungdomars kommunikation. Målet med studien är att beskriva de talspråkliga och skriftspråkliga situationer ungdomar möter dagligen och att kartlägga vilka kommunikationsstrategier de använder. Studien förväntas ge värdefulla insikter om vilken roll moderna medier som mobiltelefoni och Internet spelar för unga människors kommunikation samt hur man som vuxen i skolundervisningen och andra sammanhang bör gå till väga för att bäst möta ungdomarnas kommunikativa värld. Studien kommer att publiceras i form av en avhandling för avläggande av filosofie doktorexamen i nordiska språk vid Uppsala universitet.

Studiens utformning

I en första fas, oktober-december 2004, har elever, från sammanlagt elva klasser på tre olika gymnasieskolor i landet, i enkätform besvarat frågor rörande kommunikationsvanor och kommunikationsstrategier. Enkäterna kommer att utgöra utgångspunkten för en vetenskaplig rapport om kommunikation, men också att ligga till grund för avhandlingsarbetets huvudundersökning som omfattar närstudier av ett mindre antal ungdomar. Under våren 2005 ska Theres Bellander följa och observera sex ungdomar som i samband med enkäten givit sitt samtycke att delta. Texter, teknikbaserade och manuella, som de observerade ungdomarna skriver under observationsperioden kommer att samlas in. För en heltäckande bild av den muntliga kommunikationen kommer viss audio- och videospelning av ungdomarnas vardag i skolan och på fritiden att bli aktuell. Inspelningarna kommer till stor del att ske i klassrum och i övrig skolmiljö vilket medför att även ungdomar som inte medverkar i närstudien kommer att beröras av dessa. Inspelningarna kommer att ske helt öppet och alla har rätt att när som helst avböja inspelning och rätt att dra sig ur vidare deltagande.

Konfidentialitet

Alla uppgifter som framkommer genom observation, insamling av texter och inspelningar kommer att behandlas konfidentiellt i enlighet med Vetenskapsrådets regler för forskningsetik. De insamlade uppgifterna kommer endast att användas för forskningsändamål och deltagarnas anonymitet kommer helt att skyddas.

Du är välkommen att höra av dig till oss om du har frågor.

Uppsala den XX/XX 2005

Theres Bellander
Doktorand
018-471 13 35
theres.bellander@nordiska.uu.se

Britt-Louise Gunnarsson
Professor
018-471 68 79
britt-louise.gunnarsson@nordiska.uu.se

Bilaga 4. Informationsbrev till föräldrar

Uppsala 2005.05.04

UPPSALA
UNIVERSITET

Till Fabios mamma

Mitt namn är Theres Bellander. Jag är doktorand vid Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. I februari besökte jag Förortsskolan för att berätta om min forskning och träffade då din son Fabio. Då han, i samband med mitt besök, besvarade en enkät om ungdomar och kommunikation anmälde han intresse att delta i en djupare undersökning inom detta område. Jag har nu tagit kontakt med Fabio och han har lovat att låta mig följa honom under en vecka i skolan och lite på fritiden för att observera hans olika sätt att kommunicera. Fabio blir därmed en av sex ungdomar bosatta i olika delar av Sverige som kommer att figurera i min doktorsavhandling.

Jag kommer att föra anteckningar samt, med videokamera, spela in några av de samtal Fabio för med kompisar, lärare och andra han möter. Jag kommer också att samla in texter som han skriver under observationsperioden.

Alla de uppgifter som jag tar del av i samband med observationen kommer att behandlas konfidentiellt i enlighet med Vetenskapsrådets regler för forskningsetik. Det innebär att uppgifterna endast kommer att användas för forskningsändamål och att Fabios och andra medverkandes anonymitet kommer att skyddas.

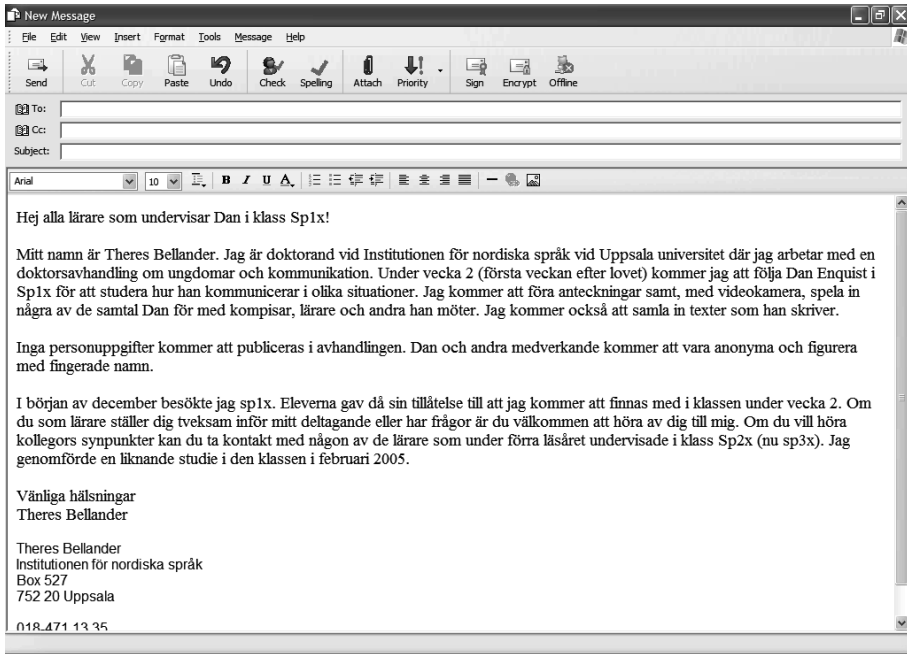
Resultaten av min undersökning kommer att publiceras i form av en avhandling för avläggande av filosofie doktorsexamen i nordiska språk vid Uppsala universitet. I denna kommer inga personuppgifter att publiceras varpå Fabio och andra medverkande kommer att få fingerade namn. De inspelningar som sker i samband med studien kommer att ske helt öppet och alla har rätt att när som helst avböja inspelning och rätt att dra sig ur vidare deltagande. Huvudansvaret för undersökningen och för att de etiska reglerna följs har professor Britt-Louise Gunnarsson vid Institutionen för nordiska språk i Uppsala.

Jag träffade Fabio i skolan igår (3/5) och vi kom då överens om att genomföra undersökningen under nästa vecka (vecka 19). Om du har frågor eller invänder mot att din son deltar ber jag dig kontakta mig via e-post eller telefon.

Med vänlig hälsning

Theres Bellander
Doktorand
Arb.: 018-471 13 35
Mobil.: 070-229 26 21
theres.bellander@nordiska.uu.se

Bilaga 5. Information med e-post till lärare

SKRIFTER UTGIVNA AV

INSTITUTIONEN FÖR NORDISKA SPRÅK
VID UPPSALA UNIVERSITET

1. Ivar Modéer: Norska ordstudier. Två bidrag till fiskets ordgeografi. (Norwegian Word Studies. Two Contributions to the Topographical Prevalence of Fishing Terms.) 1953.
2. Herbert Markström: Om utvecklingen av gammalt ä framför u i nordiska språk. Tilljämning och omljud. Med kartbilaga i särskilt häfte. 1954.
3. Hans H. Ronge: Konung Alexander. Filologiska studier i en fornsvensk text. (Konung Alexander. Philologische Studien zu einem altschwedischen Text.) 1957.
4. Gösta Holm: Syntaxgeografiska studier över två nordiska verb. (Syntactic Geographical Studies of Two Scandinavian Verbs.) 1958.
5. Bengt Kinnander: Sammanhangsanalys. Studier i språkets struktur och rytm. (Analyse sprachlicher Zusammenhänge. Studien über Struktur und Rhythmus der Rede.) 1959.
6. Gun Widmark: Det nordiska *u*-omljudet. En dialektgeografisk undersökning. 1. A–B. (L'inflexion par *u* dans le nordique. Etude de géographie dialectale.) 1959.
7. Bengt Heuman: Tendenser till fastare meningsbyggnad i prosatexter från svensk stormaktstid. En stilhistorisk studie. (Tendenzen zum festeren Satzbau in der schwedischen Prosa der Grossmachtszeit.) 1960.
8. Tryggve Sköld: Die Kriterien der urnordischen Lehnwörter im Lappischen. 1. Einleitende Kapitel. Anlautender Konsonantismus. Vokalismus der ersten Silbe. 1961.
9. Börje Tjäder: Behandlingen av palatalt *r* i substantivens pluralformer under fornsvensk och nysvensk tid. (Le traitement de *r* palatal dans les formes du pluriel des substantifs en ancien suédois et en suédois moderne.) 1961.
10. Erik Olof Bergfors: Tilljämning *a > å* i dalmål. (Metaphony *a > å* in Dalecarlian Dialects.) 1961.
11. Sven Engdahl: Studier i nusvensk sakprosa. Några utvecklingslinjer. (Studies in Non-Fictional Swedish Prose. Some Modern Trends.) 1962.
12. Aage Kabell: Indledning til svensk metrik. 1962.
13. Bo Magnusson: Om pluraländelserna *-ar ~ -er* hos feminina vokalstammar. (Über die Pluralendungen *-ar ~ -er* der femininen vokalischen Stämme.) 1965.
14. Rolf Dunås: Lig-avledningar till substantiv i nusvenskan. (Ableitungen auf *-lig* zu Substantiven im heutigen Schwedisch.) 1966.
15. Lennart Elmvik: Nordiska ord på äldre *käk-* och *kā(k)s-*. En etymologisk och ljudhistorisk undersökning. (Words in Old Scandinavian *käk-* and *kā(k)s-*. An Etymological and Phonological Study.) 1967.
16. Mats Thelander: Sven Hof's Swänska språkets rätta skrifsätt (1753). Med ordstatistik och flera register i ny utgåva. (Sven Hof's Swänska språkets rätta skrifsätt (1753). Re-issue with Word Statistics and Several Indexes.) 1985.
17. Gunvor Flodell: Misiones-svenska. Språkbevarande och språkpåverkan i en sydamerikansk talgemenskap. (Misiones Swedish. A Study of Immigrant Swedish in a South American Speech Community: Language Maintenance and the Results of Language Contact.) 1986.
18. Stina Hellichius: Yrkesbeteckningar inom hud-, skinn- och läderhantverken i Sverige. En ordhistorisk undersökning. (Occupational Terms in the Hide, Fur and Leather Crafts in Sweden. A Study in Word-History.) 1986.
19. Taina Pitkänen-Koli: Hedenvind i tiden. En kvantitativ studie av Gustav Hedenvind-Erikssons litterära språk. (Hedenvind in His Time. A Quantitative Study of Gustav Hedenvind-Eriksson's Literary Language.) 1987.
20. Bertil Westberg: Verben *pläga* och *bruka*. Två medellågtyska lånord i svenskan. (Die Verben *pläga* und *bruka*. Zwei mittelniederdeutsche Lehnwörter im Schwedischen.) 1987.
21. Lars Bleckert: Centralsvensk diftongering som satsfonetiskt problem. (Diphthongization in Central Sweden as a Problem of Sentence Phonetics.) 1987.
22. Kent Larsson: Den plurala verböjningen i äldre svenska. Studier i en språklig förändringsprocess. (The Inflection in the Plural Persons of Verbs in Older Swedish. Studies in a Linguistic Process of Change.) 1988.
23. Inga-Liese Sjödoft: Med svenska som mål. Effekter av två undervisningsprogram på invandrarelevens svenska i skrift. (Aiming at Swedish. Effects of Two Programmes of Teaching on Immigrant Pupils' Written Swedish.) 1989.
24. Olle Hammermo: Språklig variation hos barn i grundskoleåldern. (Linguistic Variation in the Speech of Compulsory-School Children.) 1989.

25. Paavo Kettunen: De appellativa substantivens böjning i Överkalixmålet. (Flexion der appellativen Substantive der Mundart von Överkalix.) 1990.
26. Inger Döhl: *Täkt, vall* och *kya*. Ord för inhägnade områden vid fåbodar i Övre Dalarna. (*Täkt, vall* und *kya*. Bezeichnungen für eingezäunte Flächen bei Sennereien im oberen Dalarna.) 1990.
27. Elsie Wijk-Andersson: *Bara* i fokus. En semantisk-syntaktisk studie av *bara* och dess ekvivalenter i nysvenskt skriftspråk. (*Bara* in Focus. A Semantic and Syntactical Study of *bara* and its Equivalents in Written Modern Swedish.) 1991.
28. Björn Melander: Innehållsmönster i svenska facktexter. (Content Patterns in Swedish LSP Texts.) 1991.
29. Harry Näslund: Referens och koherens i svenska facktexter. (Reference and Coherence in Swedish LSP Texts.) 1991.
30. Carin Östman: Den korta svenskan. Om reducerade ordformers inbrytning i skriftspråket under nysvensk tid. (The Swedish Short Form. On the Entry of Abbreviated Word Forms into Writing in the Modern Swedish Period.) 1992.
31. Gunvor Nilsson: *Aktig*-ord förr och nu. En historisk-semantisk studie av *aktig*-avledningar i svenskan. (Words in *-aktig*: Past and Present. A Diachronic Semantic Study of *-aktig* Derivations in Swedish.) 1993.
32. John Svenske: Skrivandets villkor. En studie av dagboksskrivandets funktioner och situationella kontexter utgående från Backåkers Eriks dagbok 1861–1914. (Conditions for Writing. A Study of the Functions and Situational Contexts of Diary Writing with its Starting Point in Backåkers Erik's Diary 1861–1914.) 1993.
33. Ann Cederberg: Stil och strategi i riksdagsretoriken. En undersökning av debattspråkets utveckling i den svenska tvåkammarsdagen (1867–1970). (Style and Strategy in Parliamentary Rhetoric. A Study of the Development of the Language Used in Debates in the Swedish Bicameral Parliament, 1867–1970.) 1993.
34. Studier i svensk språkhistoria 3. Förhandlingar vid Tredje sammankomsten för svenska språkets historia. Uppsala 15–17 oktober 1992. Utg. av Lars Wollin. (Studies in the History of the Swedish Language 3. Proceedings of the Third Symposium on the History of Swedish. Uppsala, October 15–17, 1992. Ed. by Lars Wollin.) 1993.
35. Helge Omdal: Med språket på flyttefot. Språkvariasjon og språkstrategier blant setesdøler i Kristiansand. (Language on the Move. Language Variation and Language Strategies among Migrants from Setesdal in Kristiansand.) 1994.
36. Görel Bergman-Claeson: Vi svenskar, vi människor och bomben. En semantisk analys av identifikationsramar och fiendebilder i pressdebatten om svenskt atomvapen 1952–1959. (We Swedes, We Human Beings, and the Bomb. A Semantic Analysis of the Frameworks of Identity and Conceptions of the Enemy in the Debate about Atomic Weapons in the Swedish Press 1952–1959.) 1994.
37. Gerd Nordlander: Veva jämnt, din fan! Om rytm och klang i Nils Ferlins lyrik. (Crank Steady, You Fool! On Rhythm and Sonority in the Lyrical Poetry of Nils Ferlin.) 1994.
38. Ulla Börestam Uhlmann: Skandinaviskt samtal. Språkliga och interaktionella strategier i samtal mellan danskar, norrmän och svenskar. (Scandinavians in Conversation. Linguistic and Interactional Strategies in Conversations between Danish, Norwegian and Swedish Speakers.) 1994.
39. Ulla Melander Marttala: Innehåll och perspektiv i samtal mellan läkare och patient. En språklig och samtalsanalytisk undersökning. (Content and Perspective in Doctor–Patient Conversations. A Linguistic and Conversation Analytic Investigation.) 1995.
40. Eva Aniansson: Språklig och social identifikation hos barn i grundskoleåldern. (Linguistic and Social Identification among Compulsory-School Children.) 1996.
41. Christina Melin-Köpilä: Om normer och normkonflikter i finlandssvenskan. Språkliga studier med utgångspunkt i nutida elevtexter. (On Norms and Conflicts of Norms in Finland Swedish. Linguistic Studies Based on Present-Day Student Texts.) 1996.
42. Gunilla Söderberg: Taga, bagare, Bragby. Om *g* för äldre *k* i svenskan. (Taga, bagare, Bragby. A Study of *g* for Older *k* in Swedish.) 1997.
43. Mats Eriksson: Ungdomars berättande. En studie i struktur och interaktion. (Storytelling in Adolescence. A Study of Structure and Interaction.) 1997.
44. Ellen Bijvoet: Sverigefinnar tycker och talar. Om språkattityder och stilistisk känslighet hos två generationer sverigefinnar. (Sweden Finns Speak Out. On Language Attitudes and Stylistic Perception among Two Generations of Sweden Finns.) 1998.
45. Ulla Moberg: Språkbruk och interaktion i en svensk pingstförsamling. En kommunikations-etnografisk studie. (Language Use and Interaction among Members of a Swedish Pentecostal Church. A Study in the Ethnography of Communication.) 1998.
46. Anna Lindström: Language as Social Action. Grammar, Prosody, and Interaction in Swedish Conversation. (Språk som social handling. Grammatik, prosodi och interaktion i svenska samtal.) 1999.

47. Asta Helena Jarl Kerzar: Gammalt och nytt i predikospråket. Språklig-stilistisk analys av predikan i Svenska kyrkans radio- och TV-sända högmässor 1938–1984. (The Old and the New in the Language of Sermons. Linguistic-Stylistic Analysis of the Church of Sweden's Sunday Service Sermons on Radio and Television from 1938 to 1984.) 1999.
48. Hyeon-Sook Park: Korean–Swedish Code-Switching. Theoretical Models and Linguistic Reality. (Koreansk–svensk kodväxling. Teoretiska modeller och den språkliga verkligheten.) 2000.
49. Gunilla Jansson: Tvärkulturella skrivstrategier. Kohesion, koherens och argumentationsmönster i iranska skribenters texter på svenska. (Cross-Cultural Writing Strategies. A Study of Cohesion, Coherence and Argumentative Patterns in Essays Written in Swedish by Iranian Students.) 2000.
50. Gun Widmark: Boksvenska och talsvenska. Ett urval uppsatser samlade till författarens 80-årsdag 31 juli 2000. (Bookish Swedish and Spoken Swedish. A Selection of Essays Collected to Celebrate the Author's 80th Birthday July 31, 2000.) 2000.
51. Catharina Nyström: Gymnasisters skrivande. En studie av genre, textstruktur och sammanhang. (Writing in Upper Secondary School. Genre, Text Structure, and Cohesion.) 2000.
52. Amelie Oestreicher: Bearbetning av nyhetstext. En studie av texthantering vid sex svenska dagstidningar. (Editing News Texts. A Study of How Texts Are Processed at Six Swedish Dailies.) 2000.
53. Björn Bihl: Möten i dialektalt gränsland. Dialektala övergångar genom Närke. (Encounters in a Dialectal Borderland. Dialectal Transitions in Närke.) 2001.
54. Lise Horneman Hansen: Jysk -de-bøjning. En undersøgelse af svag præteritumbøjning. (-de-Conjugation in Jutland Dialects. An Investigation of Weak Preterite Forms.) 2001.
55. Håkan Landqvist: Råd och ruelse. Moral och samtalsstrategier i Giftinformationscentralens telefonrådgivning. (Advice and Remorse. Morality and Conversational Strategies in Calls to the Swedish Poison Information Centre.) 2001.
56. Eva Sundgren: Återbesök i Eskilstuna. En undersökning av morfologisk variation och förändring i nutida talspråk. (Eskilstuna Revisited. An Investigation of Morphological Variation and Change in Present-Day Spoken Swedish.) 2002.
57. Eva Östlund-Stjärnegårdh: Godkänd i svenska? Bedömning och analys av gymnasieelevers texter. (Passing Swedish? Assessment and Analysis of Upper-Secondary Student Texts.) 2002.
58. Ulla Stroh-Wollin: Som-satser med och utan *som*. (Som-Clauses with and without *som*.) 2002.
59. Helen Andersson: TV:s nyhetsprogram som interaktion. (Television News as Interaction.) 2002.
60. Ylva Carlsson: Kulturmöten, textmönster och förhållningssätt. Första- och andraspråksskrivande i några svenska brevgenrer. (Cultural Encounters, Rhetorical Patterns and Social Strategies. First- and Second-Language Writers of Certain Genres of Letters in Swedish.) 2002.
61. Maria Ohlsson: Språkbruk, skämt och kön. Teoretiska modeller och sociolingvistiska tillämpningar. (Language Use, Jokes, and Gender. Theoretical and Sociolinguistic Applications.) 2003.
62. Elżbieta Strzelecka: Svenska partikelverb med *in*, *ut*, *upp* och *ner*. En semantisk studie ur kognitivt perspektiv. (Swedish Phrasal Verbs with *in*, *ut*, *upp* and *ner*. A Semantic Study from a Cognitive Perspective.) 2003.
63. Grammatik och samtal. Studier till minne av Mats Eriksson. Red. av Bengt Nordberg, Leelo Keevallik Eriksson, Kerstin Thelander, Mats Thelander. (Grammar and Conversation. Studies in Memory of Mats Eriksson. Ed. by Bengt Nordberg, Leelo Keevallik Eriksson, Kerstin Thelander, Mats Thelander.) 2003.
64. Gustav Bockgård: Syntax som social resurs. En studie av samkonstruktionssekvensers form och funktion i svenska samtal. (Syntax as a Social Resource. A Study of Form and Function of Co-Construction Sequences in Swedish Conversation.) 2004.
65. Renate Walder: Fokus på *föra*. Om svenska funktionsverbsfrasers semantik och valens, med särskild utgångspunkt i verbet *föra*. (*Föra* im Fokus. Semantik und Valenz schwedischer Funktionsverbgefüge, mit Ausgangspunkt im Verb *föra*.) 2004.
66. Orla Vigso: Valretorik i text och bild. En studie i 2002 års svenska valaffischer. (Electoral Rhetoric. A Study of Text and Image in the Posters of the 2002 General Election in Sweden.) 2004.
67. Språk i tid. Studier tillägnade Mats Thelander på 60-årsdagen. (Language in Time. Essays in Honour of Mats Thelander 16 September 2005.) 2005.
68. Kristina Persson: Svensk brevkultur på 1800-talet. Språklig och kommunikationsetnografisk analys av en familjebrevväxling. (The Culture of Swedish Letter-Writing in the 19th Century. An Analysis of a Family Correspondence from the Perspective of Linguistics and Ethnography of Communication.) 2005.
69. Tage Palm: En ändelses uppgång och fall. Svensk pluralbildning med *-er* hos neutrala substantiv med final konsonant. (The Rise and Fall of an Ending. The *-er* Plural of Swedish Neuter Nouns with a Final Consonant.) 2006.
70. Barbro Hagberg-Persson: Barns mångfaldiga språkresurser i mötet med skolan. (Linguistic Diversity and Children's Language Resources in Contact with the School.) 2006.

71. Språk och kön i nutida och historiskt perspektiv. Studier presenterade vid Den sjätte nordiska konferensen om språk och kön, Uppsala 6–7 oktober 2006. (Language and Gender in Contemporary and Historical Perspective. Studies Presented at the Sixth Nordic Conference on Language and Gender, Uppsala, Sweden, October 6–7 2006.) Redigerade av Britt-Louise Gunnarsson, Sonja Entzenberg, Maria Ohlsson. 2007.
72. Anna Malmbjer: Skilda världar. En språkvetenskaplig undersökning av gruppsamtal som undervisnings- och lärandeform inom högre utbildning. (Different Worlds – a Linguistic Investigation of Group Discussion as a Form of Instruction and Learning in Higher Education.) 2007.
73. Marie Sörlin: Att ställa till en scen. Verbala konflikter i svensk dramadiolog 1725–2000. (Making a Scene. Verbal Conflicts in Swedish Drama Dialogue 1725–2000.) 2008.
74. Anne Palmér: Samspel och solostämmor. Om muntlig kommunikation i gymnasieskolan. (Interacting and Going Solo. On Oral Communication in Upper Secondary Schools.) 2008.
75. Kristina Hagren: Hur märks infinitiven? Infinitivkonstruktioner i svenska dialekter med fokus på infinitivmärket. (How is the Infinitive Marked? Infinitive Constructions in Swedish Dialects with a Focus on the Infinitive Marker.) 2008.
76. Karin Ridell: Dansk-svenska samtal i praktiken. Språklig interaktion och ackommodation mellan äldre och vårdpersonal i Öresundsregionen. (Danish-Swedish Conversation in Practice. Linguistic Interaction and Accommodation between the Elderly and their Caregivers in the Öresund Region.) 2008.
77. Helena Andersson: Interkulturell kommunikation på ett svenskt sjukhus. Fallstudier av andraspråkstalare i arbetslivet. (Intercultural Communication at a Swedish Hospital. Case Studies of Second Language Speakers in a Workplace.) 2009.
78. Maria Eklund Heinonen: Processbarhet på prov. Bedömning av muntlig språkfärdighet hos vuxna andraspråksinlärare. (Processability in Tests. Assessment of Oral Proficiency in Adult Second Language Learners.) 2009.
79. Ann Blücker: Juridiska – ett nytt språk? En studie av juridikstudenters språkliga inskolning. (Legalese – a New Language? A Study of the Language Socialization of Law Students.) 2010.
80. Lena Wenner: När lögnare blir lugnare. En sociofonetisk studie av sammanfallet mellan kort *ö* och kort *u* i uppländskan. (When *lögnare* becomes *lugnare*. A Sociophonetic Study of the Merger between Short *ö* and Short *u* in Uppland Swedish.) 2010.
81. Gun Widmark: Det nordiska *u*-omljudet. En dialektgeografisk undersökning. Del 2. (The Scandinavian *U*-umlaut. A Dialect Geographical Investigation. Part 2.) 2010.
82. Marie Nelson: Andraspråkstalare i arbete. En språkvetenskaplig studie av kommunikation vid ett svenskt storföretag. (Second Language Speakers at Work. A Sociolinguistic Study of Communication in a Major Swedish Company.) 2010.
83. Hedda Söderlundh: Internationella universitet – lokala språkval. Om bruket av talad svenska i engelskspråkiga kursmiljöer. (International Universities – Local Language Choices. On Spoken Swedish in English-Medium Course Environments.) 2010.
84. Theres Bellander: Ungdomars dagliga interaktion. En språkvetenskaplig studie av sex gymnasieungdomars bruk av tal, skrift och interaktionsmedier. (Young People's Everyday Interaction. A Sociolinguistic Study of Six Upper Secondary School Adolescents' Use of Speech, Writing and Interactive Media.) 2010.